जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रतिविरचितं
चूर्णिभाष्यावचूरीसमलङ्कृतम्

श्रीबृहत्कल्पसूत्रम् ।

मङ्गलाचरणम्

(मालिनीवृत्तम्)

भविजनहितकारं, ज्ञानवित्तैकसारम्,
कृतभवभयपारं नष्टकर्मारिभारम् ।
अघहरणसमीरं, दुःखदावाग्निनीरम्,
विमलगुणगभीरं, नौमि वीरं सुधीरम् ॥१॥

(मालावृत्तं-इन्द्रवज्रा)

बृहद्भिरिद्धैश्च जिनैर्गणीशै,-स्तथा पुरा पूर्वधरैः प्ररूपितः ।
तैरेव पूर्वं चरितो बृहन् यः, कल्पो बृहत्कल्प इति प्रसिद्धः ॥२॥

(अनुष्टुब् वृत्तम्)

बृहत्कल्पस्य तस्यैव, भाष्यं चूर्ण्यवचूरिका ।
शास्त्रसारं समादाय, घासीलालेन तन्यते ॥३॥

अथेह शास्त्रादौ पूर्वमनुगमः कर्त्तव्यः, अनुगमः इति किम्? गमनं गमः ज्ञानमित्यर्थः अनु-भगवद्वचनमनुसृत्य यो गमः सोऽनुगम । स च द्विधा-निर्युक्त्यनुगमः, सूत्रानुगमश्च, तत्र निर्युक्त्यनुगमः पद्यादिरूपः, सोऽत्र नाधिकृत । सूत्रानुगमः सूत्ररूपः, स चात्र प्रसङ्गप्राप्तः शास्त्रस्य गणधरैः प्रायः सूत्ररूपेण ग्रथितत्वात् इति सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयम्, तच्च स्खलितादिदशदोषविनिर्मुक्तं भवितुमर्हति, ते च सूत्रोच्चारणदोषा यथा—

संवलितं १ मिलितं २ चैव, व्यविद्धाक्षरमेव च ३ ।
हीनाधिकाक्षरे द्वे ५ च, व्यत्याम्रेडितमेव च ६ ।" ॥१॥
अपरिपूर्णमित्येक ७-मपरिपूर्णघोषकम् ८
अकण्ठोष्ठविप्रमुक्त ९-मगुरुवाचनाऽऽगतम् १० ॥२॥ इति

तत्र संवलितम्-यद् अन्तराऽन्तरा पदादि मुक्त्वा उच्चारणम् १ । मिलितम्-यत् अन्यान्यस्य उद्देशस्याध्ययनस्य वा आलापकादि संमेल्योच्चारणम् २ । व्याविद्धाक्षरम्-यद् विपर्यस्तरत्न-

मालागतरत्नवत् विपर्यस्ताक्षरविन्यासपूर्वकमुच्चारणम् ३ । हीनाक्षरम्— यद् सूत्रगताक्षरेभ्यः कानिचिदक्षराणि हीनानि कृत्वा उच्चारणम् ४ । अधिकाक्षरम्—यत् सूत्रे स्वबुद्ध्याऽक्षराणि अधिकानि संयोज्योच्चारणम् ५ । व्यत्याम्रेडितम्—यद् एकस्य शास्त्रस्य वचनेऽन्यान्यशास्त्रवचनानां संमिश्रणं कृत्वोच्चारणम् ६ । अपरिपूर्णम्-यद् मात्रापदचरणबिन्दुवर्णादिभिरपरिपूर्णतयोच्चारणम् ७ । अपरिपूर्णघोषम्—यद् उदात्तानुदात्तस्वरितरूपैः घोषैरपूर्णमुच्चारणम् ८ । अकण्ठौष्ठविप्रमुक्तम्-यत् कण्ठौष्टताल्वादिभिरविमुक्तमेवेति वर्णानां कण्ठौष्ठसलग्नत्वेनाऽव्यक्तमस्पष्टमुच्चारणम्, अथवा वर्णानां कण्ठौष्ठादितत्तत्स्थानरहितमेवोच्चारणम् ९। अगुरुवाचनागतमिति—अगुरुवाचनोपगतम्—यद् गुरुप्रदत्तवाचनया न प्राप्तं, गुरुतो वाचनामप्राप्यैवोच्चारणम् १०। इति । इत्यादिदोषरहितं सूत्रमुच्चारणीयमित्यस्य शास्त्रस्य प्रथमं सूत्रमाह— 'नोकप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा आमे तालपलंबे अभिन्ने पडिगाहित्तए ॥सू० १॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा आमं तालप्रलम्बं अभिन्नं प्रतिग्रहीतुम् ॥सू० १॥

चूर्णी—'**नो कप्पइ**'न कल्पते **निग्गंथाणं** निर्ग्रन्थानाम्,—निर्—निर्गता' ग्रन्थात् बाह्याभ्यन्तररूपात्, तत्र बाह्यो ग्रन्थः क्षेत्र-वास्तु-हिरण्य-सुवर्ण-धन-धान्य-द्विपद-चतुष्पद-कुप्य-रूपो नवविधः, आभ्यन्तरः—राग-द्वेष-क्रोध-मान-माया-लोभ-हास्य-रत्यरति-मिथ्यात्व-वेद-भय-शोक-जुगुप्सारूपश्चतुर्दशविधः, ताभ्यां द्विविधाभ्यामपि ग्रन्थाभ्यां निर्गता निर्ग्रन्थाः श्रमणास्तेषाम्, एवं **निग्गंथीणं** निर्ग्रन्थीनां पूर्वोक्तलक्षणवतीनां साध्वीनां **आमे** आमम् अपक्वम्, यत् **तालपलंबे**, तालप्रलम्बम्, तलो वृक्षविशेषस्तत्र भवं तालं वृक्षविशेषसम्बन्धि, **पलम्बं**—प्रलम्बते इति प्रलम्बं प्रकर्षेण लम्बं वा प्रलम्बं लम्बायमानमाकृतितो दीर्घं कदलीफलादिकं **अभिन्ने** अभिन्नं, भिन्नं द्रव्यतो भावतश्च द्विविधम्, तत्र द्रव्यतो भिन्नं क्षुरिकादिना विदारितं, भावतो. भिन्नं व्यपगतजीवमचित्तमित्यर्थः तद्विपरीतम् अभिन्नं शस्त्रापरिणतत्वेन सचित्तमित्यर्थः, तादृशं तालप्रलम्बं **पडिगाहित्तए** प्रतिग्रहीतुम्—आदातुं न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः, आमफलस्य सचित्तत्वसद्भावात् । सू० १॥

अथ यादृशं तालप्रलम्बं कल्पते तदेव प्रदर्शयति—'कप्पइ' इत्यादि ।

सूलम्—कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा आमे तालपलम्बे भिन्ने पडिगाहित्तए ॥सू० २॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा आमं तालप्रलम्बं भिन्नं प्रतिग्रहीतुम् ॥सू०२॥

चूर्णी—कप्पइ कल्पते निग्गंथाणं निर्ग्रन्थानां निग्गंथीणं निर्ग्रन्थीनां पूर्वप्रदर्शितस्वरूपाणां साधूनां साध्वीनां च आमे आमं अपक्कं तालप्रलम्बं वृक्षविशेषस्य लम्बं फलं कदलीफलादिकं यदि भिन्नं द्रव्यतो भावतश्च शस्त्रपरिगतमचित्तं भवेत्तदा पडिग्गाहित्तए प्रतिग्रहीतुम् कल्पते भिन्नस्य शस्त्रपरिणतत्वेन सचित्तत्वदोषराहित्यात् ॥सू० २॥

पूर्वं सामान्येन निषेधो विधिश्च प्रदर्शितः, साम्प्रतं विशेषमाह—'कप्पइ' इत्यादि ।

मूलम्—कप्पइ निग्गंथाणं पक्के तालपलंबे भिण्णे वा अभिण्णे वा पडिगाहित्तए ॥ सू० ३ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां पक्वं तालप्रलम्बं भिन्नमभिन्नं वा प्रतिग्रहीतुम् ॥सू०३॥

चूर्णी—कप्पइ कल्पते निग्गंथाणं निर्ग्रन्थानां श्रमणानां पक्के तालपलंबे पक्वं तालप्रलम्बं कदलीफलादिकं दीर्घफलं भिण्णे वा अभिण्णे वा भिन्नं वा अभिन्नं वा द्विविधमपि पडिगाहित्तए प्रतिग्रहीतुं कल्पते । पक्कमिति यदचित्तं तत् कल्पते, साधूनामाकृतिजनितदोषाभावात् ॥सू०॥३॥

अथ निर्ग्रन्थीनां पक्कस्याप्यभिन्नस्य ग्रहणे निषेधमाह—'नो कप्पइ' इत्यादि ।

मूलम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं पक्के तालपलंबे अभिन्ने पडिगाहित्तए ॥४॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां पक्वं तालप्रलम्बं अभिन्नं प्रतिग्रहीतुम् ॥सू०४॥

चूर्णी—नो कप्पइ नो नैव कल्पते निग्गंथीणं निर्ग्रन्थीनां साध्वीनां पक्के तालपलंबे पक्कमपि तालप्रलम्बं यत् अभिन्ने अभिन्नम् अविदारितं अखण्डमित्यर्थः, तत् पडिगाहित्तए प्रतिग्रहीतुं न कल्पते, निर्ग्रन्थीनां तदाकृतिजन्यदोषप्राप्तिसद्भावात् ॥सू०४॥

साम्प्रतं पक्वस्य तालप्रलम्बस्य ग्रहणे साध्वीनां विधिं प्रदर्शयति—'कप्पइ' इत्यादि ।

मूलम्—कप्पइ निग्गंथीणं पक्के तालपलंबे भिन्ने पडिगाहित्तए, सेवि य विहिभिण्णे नो चेव णं अविहिभिण्णे ॥ सू० ५ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थीनां पक्वं तालप्रलबं भिन्नं प्रतिग्रहीतुम्, तदपि च विधिभिन्नं नैव खलु अविधिभिन्नम् ॥सू० ५॥

चूर्णी—कप्पइ कल्पते निग्गंथीणं निर्ग्रन्थीनां पक्के तालपलंबे पक्वं तालप्रलम्बं भिण्णे भिन्नं खण्डितं यदि भवेत्तदा पडिगाहेत्तए प्रतिग्रहीतुं कल्पते, किन्तु सेवि य णं तदपि च भिन्नमपि च खलु यदि विहिभिन्ने विधिभिन्नं विधिना उचितप्रकारेण फलकर्त्तनविधिना यदि भिन्नं भवेत्तदा कल्पते नो चेव णं नैव खलु अविहिभिन्नं अविधिभिन्नं कल्पते, विधिभिन्नमिति किमप्याकारविशेषमधिकृत्य खण्डितं न भवेत् तत्, अविधिभिन्नं तु यत् कमप्याकारविशेषमधिकृत्य खण्डितं भवेत्तन्न कल्पते इति भावः ॥सू०५॥ अत्र गाथात्रयमाह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पढमे आममभिन्नं, तालपलंबं निसेहियं दुण्हं।
बीए भिन्नग्गहणं, आणत्तं समण-समणीणं ॥१॥
तइए निग्गंथाणं, भिण्णमभिण्णं च पक्कमाणत्तं।
निग्गंथीण चउत्थे, पक्कं पि निसेहियमभिण्णं ॥२॥
कप्पइ य एत्थ भिण्णं, विहिभिण्णं तंपि णो अविहिभिण्णं
समणीण य छ ब्भंगा, जो सुद्धो सो य गहियव्वो ॥३॥

छाया—प्रथमे आममभिन्नं तालप्रलम्बं निषिद्धं द्वयानाम्।
द्वितीये भिन्नग्रहणम्, आज्ञप्तं श्रमण-श्रमणीनाम् ॥१॥
तृतीये निर्ग्रन्थानां, भिन्नमभिन्नं च पक्वमाज्ञप्तम्।
निर्ग्रन्थीनां चतुर्थे, पक्वमपि निषिद्धमभिन्नम् ॥२॥
कल्पते चात्र (पञ्चमे) भिन्नं, विधिभिन्नं तदपि नो अविधिभिन्नम्।
श्रमणीनां षड् भङ्गा, यः शुद्धः स च ग्रहीतव्यः ॥३॥

अवचूरी—पढमे इति। पढमे प्रथमे सूत्रे आममभिन्नं तालप्रलम्बं दुण्हं द्वयानां श्रमणानां श्रमणीनां च निसेहियं निषिद्धमिति। बीए द्वितीये सूत्रे समणसमणीणं, श्रमण-श्रमणीनां साधूनां साध्वीनां च भिण्णग्गहणं भिन्नग्रहणं भिन्नस्य तालप्रलम्बस्य ग्रहणम् आदानम् आणत्तं आज्ञप्तम्-आज्ञाविषयीकृतं भगवतेति ॥१॥

तइए तृतीये सूत्रे निर्ग्रन्थानां साधूनां पक्के पक्वं तालप्रलम्बं भिन्नमभिन्नं च आज्ञप्तम्। चउत्थे चतुर्थे सूत्रे निर्ग्रन्थीनां पक्वमपि तत् अभिन्नं निषिद्धम् ॥२॥

'एत्थ' अत्र पञ्चमे सूत्रे निर्ग्रन्थीनां भिन्नं कल्पते किन्तु तंपि तदपि भिन्नं तालप्रलम्बमपि विहिभिन्नं विधिभिन्नं विधिना समुचितप्रकारेण नतु केनाप्याकारविशेषेण भिन्नं खण्डितं भवेत्तदा कल्पते नो अविहिभिण्णं अविधिभिन्नम्, अविधिना अनुचितप्रकारेण, केनापि आकारविशेषेण भिन्नं भवेत्तदा नो नैव कल्पते। अत्र श्रमणीनां प्रलम्बग्रहणे छ ब्भंगा षड् भङ्गा भवन्ति तत्र यो भङ्गो ग्रहणविषये शुद्धो भवेत् सो गहियव्वो स ग्रहीतव्यः नान्य इति ॥३॥

के ते षड् भङ्गाः? इति तान् प्रदर्शयति भाष्यकारः—'समणीणं' इत्यादि

भाष्यम्—समणीणं छ ब्भंगा, होंति य जे ते इहं पवुच्छामि।
पढमो दोहि अभिण्णं, दव्वेणं तह य भावेणं (१) ॥४॥
अविहि-विही य दव्वे, बीओ तइओ य होइ दो भंगा (३)।
भावेण य दव्वेण य, भिण्णमभिण्णं चउत्थो य (४) ॥५॥

भावेणं भिण्णं पुण, दव्वेणं अविहिभिण्ण पंचमओ (५)।
छट्ठो य भावभिण्णं, तंपि य दव्वेण विहिभिण्णं (६) ॥६॥

छाया—श्रमणीनां षड् भङ्गा भवन्ति च ये तान् इह प्रवक्ष्यामि।
प्रथमो द्वाभ्यामभिन्नं द्रव्येण तथा च भावेन (१)
अविधिविधी च द्रव्ये द्वितीयस्तृतीयश्च भावतो द्वौ भङ्गौ (३) ॥४॥
भावेन च द्रव्येण च, भिन्नं अभिन्नं चतुर्थश्च (४) ॥५॥
भावेन भिन्नं पुनर्द्रव्येणाविधिभिन्नं पञ्चमकः (५)।
षष्ठश्च भावभिन्नं, तदपि च द्रव्येण विधिभिन्नम् (६) ॥६॥

अवचूरी—'समणीणं' इति। समणीणं श्रमणीनां प्रलम्बग्रहणविषये षड् भङ्गा ये भवन्ति तान् इह 'पवुच्छामि' प्रवक्ष्यामि कथयिष्यामीति भाष्यकारवचनम्। तानेव दर्शयति—पढमो इत्यादि, तत्र षट्सु भङ्गेषु प्रथमो भङ्गः पूर्वोक्तं प्रलम्बं दोहि द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्यां यथा 'दव्वेण य भावेण य' द्रव्यतो भावतश्च यत्र अभिन्नं भवेत्स प्रथमो भङ्ग इत्यर्थः (१)। अविहि-विही य दव्वे' द्रव्ये द्रव्यविषये प्रथमविधिः, ततश्च विधिर्यथा—पूर्वोक्तं भावतो यद् अभिन्नं तत्, द्वितीये भङ्गे—अविधिभिन्नं, तृतीये भङ्गे—विधिभिन्नम्, इत्येवं 'बीओ तइओ य' द्वितीयस्तृ-तीयश्चेति 'होंति दो भंगा' द्वौ भङ्गौ भवतः (३)। 'भावेण य दव्वेण य भिण्णमभिण्णं' क्रमशो यथासंख्यं भावेन भिन्नं, द्रव्येण अभिन्नम्, इत्येवं चतुर्थो भङ्गो भवति (४)। भावेणं भिण्णं पुण भावेन भिन्नमपि 'दव्वेण अविहिभिण्णं' द्रव्येण तद् अविधिभिन्नं भवति, इत्येषः 'पंचमओ' पञ्चमो भङ्गो भवति (५)। 'छट्ठो य' षष्ठश्च भङ्गः—भावभिण्णं भावतो भिन्नं, तंपि य' तदपि च दव्वेण विहिभिण्णं' द्रव्येण विधिभिन्नम्, इत्येष षष्ठो भङ्गः (६)। एष भङ्गः श्रमणीनां ग्राह्यो भवतीति भावः।

षण्णां भङ्गानां कोष्ठकमिदम्—

१–द्रव्यतो भावतश्च अभिन्नम्।
२–भावतः अभिन्नं–द्रव्यतः अविधिभिन्नम्।
३–भावतः अभिन्नं द्रव्यतः–विधिभिन्नम्।
४–भावतः भिन्नं–द्रव्यतः–अभिन्नम्
५–भावतः भिन्नं–द्रव्यतः–अविधिभिन्नम्।
६–भावतः भिन्नं द्रव्यतः विधिभिन्नम्।

। इति प्रलम्बप्रकरणम्।

पूर्वं प्रलम्बग्रहणविधिरुक्तः, सम्प्रति वसतिनिवासविधिमाह, तत्र पूर्वसूत्रेणाऽस्य कः सम्बन्धः ? इति सम्बन्धं प्रदर्शयति भाष्यकारः–'आहारो' इत्यादि।

भाष्यम्—आहारो पुव्वुत्तो, सो य कहिं भुंजए समुवविस्स ।
इय वसहीविहिमेत्थ य, वन्नेइ एस संबंधो ॥७॥

छाया—आहारः पूर्वमुक्तः स च कुत्र भुज्यते समुपविश्य ।
इति वसतिविधिमत्र च वर्णयति एष सम्बन्धः ॥७॥

अवचूरिः—'आहारो' इति । पूर्वं पूर्वसूत्रे आहारः उक्तः, स चाहारः कुत्र समुपविश्य भुज्यते इति, एतदवलम्ब्य अत्र च वसतिविधिं 'वन्नेइ' वर्णयति । एष पूर्वसूत्रेणास्य-सम्बन्ध इति ॥७॥

इत्यनेन सम्बन्धेन निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च ऋतुबद्धादिकाले एकस्मिन् क्षेत्रे कियन्तं कालं वस्तुं कल्पते ? इति प्रदर्शयितुकामः सूत्रकारः प्रथमं निर्ग्रन्थसूत्रमाह–'से गामंसि वा' इत्यादि ।

मूलम्—से गामंसि वा णगरंसि वा खेडंसि वा कब्बडंसि वा मडंबंसि वा पट्टणंसि वा आगरंसि वा दोणमुहंसि वा निगमंसि वा आसमंसि वा संनिवेसंसि वा संवाहंसि वा घोसंसि वा अंसियंसि वा पुडभेयणंसि वा रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि अबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथाणं हेमंतगिम्हासु एगं मासं वत्थए, ॥६॥

छाया—अथ ग्रामे वा नगरे वा खेटे वा कर्वटे वा मडम्बे वा पत्तने वा आकरे वा द्रोणमुखे वा निगमे वा आश्रमे वा संनिवेशे वा संवाहे वा घोषे वा अंसिकायां वा पुटभेदने वा राजधान्यां वा सपरिक्षेपे अबाहिरिके कल्पते निर्ग्रन्थानाम् हेमन्तग्रीष्मेषु एकं मासं वस्तुम् ॥सू० ६॥

चूर्णी :—से गामंसि वा इति । 'से' अथ ग्रामे–गम्यो गमनीयः प्रापणीयो वा अष्टादशानां कराणां यः स ग्रामः, ग्रसते बुद्ध्यादिगुणान् इति वा ग्रामः, पृषोदरादिना सिद्धिः, तस्मिन् ग्रामे, नगरे वा, 'नयरे' इत्यस्य नकरे इति छाया, तत्र करः अष्टादशविधो राजदेयो भाग, स न विद्यते यत्र नकरम्–नगरम्, पृषोदरादित्वात् ककारस्य गकारः, नञो लोपाभावश्चेति, तस्मिन् नगरे, खेटे वा खेटः धूलिप्राकारपरिक्षिप्तजननिवासः तस्मिन्, कर्वटे वा, कर्वटः कुत्सितनगरम्, तस्मिन् वा, मडंबे वा–मडम्बो यस्य सर्वतश्चतुर्दिक्षु सार्द्धगव्यूतपर्यन्तं ग्रामादिकं न भवति सः, तस्मिन् वा, पत्तने वा, पत्तनं द्विविधं–जलपत्तनं स्थलपत्तनं च, यत्र नावादिना गम्यते तत् जलपत्तनम्, यत्र शकटघोटकादिभिर्गम्यते तत् स्थलपत्तनम्, तस्मिन् एतादृशे द्विविधेऽपि पत्तने वा, आकरे वा, आकरः खनिः लोहताम्ररूप्याद्युत्पत्तिस्थानं, यत्र लोकाः प्रस्तरधातुधमनादिना लोहताम्ररूप्यादि संपादयन्ति तस्मिन् तादृशे स्थाने वा, द्रोणमुखे वा द्रोणमुखम्–द्रोणः परिमाणविशेष इति परिमाणस्य परिमितजलरूपस्य मुखं, यत्र समुद्रस्य ऊर्मयः यथासमयमागच्छन्ति

तत् जलस्थलेति द्विप्रकारयुक्तं स्थानं तस्मिन्, निगमे वा—निगमः नैगमानां वणिजकानां स्थानं, निगमे भवा नैगमाः इति व्युत्पत्त्या तस्मिन्, आश्रमे वा आश्रमः प्रथमतस्तापसैरावासितः पश्चादपरेऽपि जना आगत्य संवसन्ति, तादृशं स्थानं तस्मिन्, संनिवेशे वा, संनिवेशः यत्र जनसमुदायरूपः सार्थो व्यापारादिनिमित्तं प्रस्थितः सन् अन्तरान्तरा वासमधिवसति सः, तस्मिन् तादृशे स्थाने, संवाहे वा संवाहः यत्र कृषीवला अन्यत्र कर्षणं कृत्वा, वणिजो वा, वाणिज्यनिमित्तमन्यतः धान्यादिकं संवाह्य—आनीय—पर्वतादौ विषमे स्थाने धान्यादिकं कोष्ठागारादौ च प्रक्षिप्य वसन्ति सः, तस्मिन् तादृशे स्थाने, घोषे वा—घोषः आभीरपल्ली तस्मिन्, अंशिकायां वा अंशिकानाम यत्र ग्रामस्यार्धं तृतीयश्चतुर्थो वा भाग आगत्य वसति, ग्रामांशत्वाद् अंशिका प्रोच्यते सा तस्यां वा, पुटभेदने वा, पुटभेदनं पुटानां कुङ्कुमादिपुटानां यत्र नानादिग्भ्य आनीय विक्रयार्थं भेदनं क्रियते, तत् तस्मिन् तादृशे स्थाने वा, राजधान्यां वा, राजधानी यत्र राजा वसति सा तस्यां वा, एतादृशे पूर्वोक्तस्वरूपे ग्रामादौ सपरिक्षेपे कण्टकवृत्तिभित्त्यादिपरिक्षेपयुक्ते, पुनश्च अबाहिरिके बाहिरिका यस्य ग्रामादेः परिक्षेपाद् बहिर्गृहपङ्क्तिर्भवेत् सा, न विद्यते बाहिरिका बहिर्जन-वसतिः 'पुरा' इति प्रसिद्धा यस्य ग्रामादेः स अबाहिरिको ग्रामादिः, तस्मिन् एतादृशे ग्रामादौ निर्ग्रन्थानां श्रमणानां हेमन्तग्रीष्मेषु हेमन्तादिग्रीष्मान्तेषु ऋतुबद्धकालसम्बन्धिषु अष्टसु मासेषु मध्ये एकं मासं यावत् वस्तुम् अवस्थातुं कल्पते ततोऽधिकनिवासेऽतिपरिचये-नाऽनादरसंभव, स्त्र्यादीनां वारं वारं दर्शनभाषणादिना संयमात्मोभयविराधनादयो दोषाः संभ-वन्ति, अधिककालवासेन भद्रकगृहस्थानां श्रमणोपरि गाढतरः स्नेहः संजायते, तेनाधाकर्मादि-दोषदुष्टमशनादि प्रतिलाभयन्ति, कदाचित्ततो विहारे तेषां गाढतरस्नेहसम्बन्धेन ते पुरुषाः स्त्रियो वा विरहदुःखदुःखिता अपि भवेयुः, अधिकनिवासे क्षेत्रमपि नीरसं भवति, इत्याद्यनेके दोषाः श्रमणानामापतन्ति ततः ऋतुबद्धकाले ग्रामादौ एकमेव मासं यावद् वस्तुं कल्पते नाधि-कमिति। आगाढकारणे तु कल्पते तत् प्रदर्श्यते—यदि आचार्यादीनां शरीरदौर्बल्येन तत्प्रायोग्यं भक्तपानादिकं तदासन्नग्रामादौ दुरापं भवेत् तदा कियत्कालं यावत्, तथा साधुर्वा ग्लानो जायते, अन्यत्र औषधभैषज्यादि सुलभं न भवेत् तेन कारणेन मासादधिकं यावत्कालपर्यन्तं ग्लानः प्रगुणीभूतो न भवेत्तावत्कालपर्यन्तमपि तत्र वस्तुं कल्पते। यदि ग्लानः प्रगुणीभूतो भवेत्तदा तदैव तस्मात् स्थानान्निर्गन्तव्यमिति तात्पर्यम् ॥सू० ६॥

अथ ग्रामादिवासविषयेऽन्यमपि विधिं प्रदर्शयति सूत्रकारः—'**से गामंसि वा**' इत्यादि।

सूत्रम्—से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि सबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथाणं हेमंतगिम्हासु दो मासे वत्थए, अंतो इक्कं मासं, बाहिं इक्कं मासं, अंतो वसमाणाणं अंतो भिक्खायरिया, बाहिं वसमाणाणं बाहिं भिक्खायरिया ॥सू० ७॥

छाया—अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां वा सपरिक्षेपे सबाहिरिके कल्पते निर्ग्रन्थानां हेमन्तग्रीष्मेषु द्वौ मासौ वस्तुम् । अन्तः एकं मासं बहिरेकं मासम्, अन्तर्वसताम् अन्तर्भिक्षाचर्या, बहिर्वसतां बहिर्भिक्षाचर्या ॥सू० ७॥

चूर्णी—'से गामंसि वा' इति । अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां वा, ग्रामत आरभ्य राजधानीपर्यन्तं सर्वत्र ग्रामादौ पूर्वप्रतिपादितस्वरूपे सपरिक्षेपे—परिक्षेपसहिते, सबाहिरिके परिक्षेपाद् बहिर्जननिवाससहिते निर्ग्रन्थानां हेमन्तग्रीष्मेषु ऋतुबद्धकालसंबन्धिषु अष्टसु मासेषु द्वौ मासौ मासद्वयपर्यन्तं वस्तुं कल्पते । पूर्वमेकमासं यावत् निवासः प्रोक्तः, अस्मिन् सूत्रे च द्वौ मासौ, इति प्रोक्तं तत्कथम् ? अत्राह—पूर्वसूत्रे सपरिक्षेपे सति बाहिरिकारहितत्वेन एकं मासमेव निवासः कथितः, अत्र तु यद ग्रामादि सबाहिरिकं भवेत्तत्र द्विमासमपि वस्तुं कल्पते, इत्येवं दर्शयति सूत्रकारः—'अंतो इक्कं' इति, सबाहिरिके ग्रामादौ अन्तः—ग्रामादिपरिक्षेपमध्ये एकं मासं, बहिश्च एकं मासं यावत् वस्तुं कल्पते, तत्रापि अन्तर्वसतां परिक्षेपान्तर्निवासं कुर्वतां निर्ग्रन्थानां अन्तरेव परिक्षेपमध्ये एव भिक्षाचर्या करणीया भवेत्, बहिः परिक्षेपाद्बहिर्भागे जनवसतौ वसतां निर्ग्रन्थानां बहिर्ग्रामाद्बहिरेव बाह्यवसतावेव भिक्षाचर्या करणीया भवेत्, इत्येष विशेषोऽत्र बोध्यः ॥

ग्रामाद्यन्तर्वसद्भिर्निर्ग्रन्थैर्मासकल्पे परिपूर्णे सति ग्लानादिकारणवशात्तदन्यत्र विहरणं कर्तुं न शक्यते तदा द्वितीये मासे बाहिरिकायां संक्रमणं कर्तव्यम्, पीठफलकाद्यपि तत्रैव ग्रहीतव्यं नाभ्यन्तरतो बहिर्नेतव्यम्, यदि बाहिरिकायां पीठफलकादि न लभ्यते तदा अन्तरुपाश्रयस्वामिनं पृष्ट्वा तदाज्ञया नेतुं कल्पते, न त्वनापृच्छ्येति । यद्यनापृच्छ्य नीयते तदा स्तेनाहृतादिनानाविधदोषसंभवः, संयमात्मविराधनाऽपि भवितुमर्हति ॥सू० ७॥

पूर्वं निर्ग्रन्थानामृतुबद्धकालसम्बन्धिनिवासविधिः प्रोक्तः, साम्प्रतं निर्ग्रन्थीनां स प्रोच्यते—'से गामंसि वा' इत्यादि ।

मूलम्—से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि अबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथीणं हेमंतगिम्हासु दो मासे वत्थए ॥सू० ८॥

छाया—अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां वा सपरिक्षेपे सबाहिरिके कल्पते निर्ग्रन्थीनां हेमन्तग्रीष्मेषु द्वौ मासौ वस्तुम् ॥सू० ८॥

चूर्णी—'से गामंसि वा'इति । अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां सपरिक्षेपे अबाहिरिके बाह्यवसतिरहिते निर्ग्रन्थीनां ऋतुबद्धकाले अष्टमासरूपे द्वौ मासौ यावत् वस्तुं कल्पते । ननु निर्ग्रन्थानामेतादृशे ग्रामादौ एकं मासं यावदेकत्र वसनमनुज्ञातं, निर्ग्रन्थीनां च द्वौ मासौ इति कोऽत्र हेतुः, महाव्रतानि तु समानान्येव द्वयानाम् ? इत्यत्राह—द्वयानां महाव्रतेषु समानेष्वपि तासां मासे मासे विहरणे स्त्रीशरीरत्वादनेके दोषाः समापतन्ति ततो भगवता निर्ग्रन्थीभ्यो द्विमासं यावदेकत्र निवासकरणमनुज्ञातमिति ॥सू० ८॥

साम्प्रतं सबाहिरिकग्रामादौ निर्ग्रन्थीनां वासविधिमाह--'से गामंसि वा' इत्यादि ॥

मूलम्—से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि सबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथीणं हेमंतगिम्हासु चत्तारि मासे वत्थए, अंतो दो मासे, बाहिं दो मासे, अंतो वसमाणीणं अंतो भिक्खायरिया, बाहिं वसमाणीणं बाहिं भिक्खायरिया ॥सू० ९॥

छाया—अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां वा सपरिक्षेपे सबाहिरिके कल्पते निर्ग्रन्थीनां हेमन्तग्रीष्मेषु चतुरो मासान् वस्तुम्, अन्तर्द्वौ मासौ, बहिर्द्वौ मासौ, अन्तर्वसतीनामन्तर्भिक्षाचर्या, बहिर्वसतीनां बहिर्भिक्षाचर्या ॥सू० ९॥

चूर्णी—'से गामंसि वा'इति । अथ ग्रामे वा यावत्-राजधान्यां वा सपरिक्षेपे सबाहिरिके बहिर्जननिवासयुक्ते ग्रामादौ निर्ग्रन्थीनां हेमन्तग्रीष्मेषु ऋतुबद्धकालसम्बन्धिषु अष्टसु मासेषु चतुरो मासान् स्थातुं कल्पते, कथमित्याह-अंतो दो मासे इति, अन्तः परिक्षेपयुक्तग्रामाद्यभ्यन्तरे द्वौ मासौ यावत् स्थातव्यम् , तदन्तरं द्वौ मासौ च बहिरिति बाहिरिकायां परिक्षेपाद्बहिर्गृहपङ्क्तिरूपायां जनवसतौ द्वौ मासौ यावत् स्थातव्यम् । तत्रापि अन्तर्वसतीनां परिक्षेपाभ्यन्तरे वसतीनां वासं कुर्वन्तीनां निर्ग्रन्थीनाम् अन्तरेव परिक्षेपाभ्यन्तरे एव भिक्षाचर्या करणीया, बहिर्वसतीनां बाहिरिकायां स्थितानां निर्ग्रन्थीनां च बहिरेव भिक्षाचर्या कर्त्तव्या किन्तु अन्तःस्थितानां बहिर्भिक्षाचर्या कर्त्तुं न कल्पते इति ॥ सू० ९॥

अत्राह भाष्यकार:- 'बाहिरिय'० इत्यादि ॥

भाष्यम्--बाहिरियरहियगामा,-इए य हेमंतगिम्हमासेसुं ।
कप्पइ निग्गंथाणं, एगं मासं च वत्थेउं ॥८॥
बाहिरियसहियगामा,-इए य मासदुगं पकप्पेइ ।
अंतो ठियाण अंतो, भिक्खा बाहिं च बज्झाणं ॥९॥
एगत्थाहियवासे, सिणेहबंधो तहेव अस्सद्धा ।
आहाकम्मग्गहणं, विराहणं संजमत्ताणं ॥१०॥
एवं निग्गथीणं, दुगुणं निग्गंथकालमाणाओ ।
बंभव्वयाइरक्खा,-निमित्तमेयं च आणत्तं ॥११॥

छाया—बाहिरिकारहितग्रामादिके च हेमन्तग्रीष्ममासेषु । कल्पते निर्ग्रन्थानां, एकं मासं च वस्तुम् ॥८॥ बाहिरिकासहितग्रामादिके च मासद्विकं प्रकल्पते । अन्तः स्थितानामन्तो भिक्षा बहिश्च बाह्यानाम् ॥९॥ एकत्राधिकवासे स्नेहबन्धस्तथैव अश्रद्धा । आधाकर्मग्रहणं, विराधनं संयमात्मनो ॥१०॥ एवं निर्ग्रन्थीनां,द्विगुणं निर्ग्रन्थकालमानात् । ब्रह्मव्रतादिरक्षा,-निमित्तमेतच्च आज्ञप्तम् ॥११॥

अवचूरी—'बाहिरिय०' इति । बाहिरिकारहितग्रामादिके सपरिक्षेपे सति अबाहिरिके ग्रामादिके ग्रामादारभ्य राजधानीपर्यन्तस्थाने हेमन्तग्रीष्ममासेषु हेमन्तादिग्रीष्मान्तेषु ऋतुद्वन्द्व-कालसम्बन्धिषु अष्टसु मासेषु निर्ग्रन्थानामेकं मासं वस्तुं कल्पते, निर्ग्रन्थानामेकं मास यावदेक-स्थानवासस्य कल्पत्वात् ॥८॥ तथा-'बाहिरियसहिय०' इति । सपरिक्षेपे सति सबाहिरिके परिक्षेपाद् बहिर्जननिवाससहिते ग्रामादौ मासद्विकं द्वौ मासौ यावद्वस्तुं प्रकल्पते, तादृशस्थानस्य वसतिद्वय-युक्तत्वात्, तत्रापि यदि ग्रामाद्यन्तस्तिष्ठेयुस्तदा तेषामन्तःस्थानां निर्ग्रन्थानां भिक्षा—भिक्षाचर्या अन्तः ग्रामाद्यभ्यन्तरे एव कर्तुं कल्पते, नतु बाहिरिकायाम्, यदि च बहिस्तिष्ठेयुस्तदा बाह्यानां बहिः-स्थितानां तेषां बहिः बाहिरिकायामेव भिक्षाचर्या कर्तुं कल्पते, नतु ग्रामाद्यभ्यन्तरे, इति निर्ग्रन्थानां तत्र वासविधिर्विज्ञेयः ॥९॥ अधिकवासनिषेधे कारणमाह—

'एगत्थाहिय०' इति । एकत्र एकस्मिन् ग्रामादौ अधिके वासे सति निर्ग्रन्थानां बहवो दोषा भवन्ति, तथाहि—प्रथमं तत्र स्नेहबन्धः श्रावकश्राविकादिभिः सह जायते तज्जन्यो दोषः, तथा चाधिके वासे तत्रत्यानां मनसि निर्ग्रन्थान् प्रति अश्रद्धा जायते—यदेते कियन्तं कालमत्र स्थास्यन्ति ? कदा गमिष्यन्तीत्यादि, पुनश्च स्नेहबंधेन स्त्र्यादिससर्गे ब्रह्मव्रतेऽपि शङ्का भवेत्, तथा स्नेहवशात् आधाकर्माहारग्रहणमपि जायते, इत्यादिकारणेन निर्ग्रन्थानां संयमस्य आत्मनश्च विराधनमवश्यम्भावि, तस्माच्छास्त्रोक्तकालादधिकं न वस्तव्यमिति ॥१०॥ 'एवं' इति एवम् अनेनैव रीत्या निर्ग्रन्थीनां निर्ग्रन्थकालमानात् निर्ग्रन्थानां वासविधौ यत् कालमानं मासरूपं द्विमासरूपं च प्रोक्तं तस्मात् द्विगुणम् एकमासस्थाने मासद्विकम्, द्विमासस्थाने मासचतुष्ट-यमित्येवंरूपं द्विगुणं कालमानं कथितम्, तथाहि—निर्ग्रन्थीनामबाहिरिके ग्रामादौ, द्वौ मासौ यावत् स्थातुं कल्पते, सबाहिरिके ग्रामादौ च चतुरो मासान् यावत् स्थातुं कल्पते इति भावः । अन्यो विधिर्भिक्षाचर्यारूपो निर्ग्रन्थसमान एव विज्ञेयः । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च समानेऽपि श्रामण्ये कथमेषो भेदः प्रतिपादितः ? तत्राह—ताश्च स्त्रीजातीयाः सन्ति ततस्तासां ब्रह्मव्रतादि-रक्षानिमित्तमेतद् आज्ञप्तं भगवतेति ।

तदधिके वासे च ये निर्ग्रन्थविषये दोषाः प्रोक्तास्ते तु निर्ग्रन्थीनामप्यनिवार्या एव भवन्ति ततः शास्त्रोक्तसमयादधिकं ग्रामादौ कुत्रापि नैव वस्तव्यमिति भावः । ग्लानत्वादि-कारणे तु यावत्कालं ग्लानत्वं न निवर्त्तते तावत्कालं तत्र वस्तुं कल्पते, ग्लानत्वे निवृत्ते नैकमपि दिवसं तत्र स्थातव्यम्, अन्यत्र गन्तव्यमेवेति भावः ॥११॥

॥ इति मासकल्पप्रकरणम् ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च मासकल्पविधिः प्रोक्तः, सम्प्रति तेषामेकस्थाने वस्तुं न कल्पते, इति विधिमाह—'से गामंसि वा' इत्यादि ।

सूत्रम्--से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा एगवगडाए एगदुवाराए एगनिक्खमणपवेसाए नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा एगयओ वत्थए ॥सू० १०॥

छाया—अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां वा एकवगडाके एकद्वारके एकनिष्क्रमणप्रवेशके नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा एकतो वस्तुम् ॥ सू० १०॥

चूर्णी—'से गामंसि वा' इति। अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां वा एकवगडाके 'वगडा' इति देशी शब्दः परिक्षेपवाची, एका वगडा–परिक्षेप. प्राकारो यस्य तत् एकवगडाकम्, तस्मिन् एकप्राकारयुक्ते, ग्रामादौ इत्यर्थ', एवम्–एकद्वारे एकमेव द्वारं यस्य ग्रामादेस्तद् एकद्वारम्, तस्मिन्–एकद्वारयुक्ते, एकनिष्क्रमणप्रवेशके एकं एकमेव निष्क्रमणं निस्सरणमार्ग., एकं एव च प्रवेशः–प्रवेशमार्गो यस्य तत् एकनिष्क्रमणप्रवेशकं तस्मिन् एकनिष्क्रमणप्रवेशयुक्ते ग्रामादौ इत्यर्थः, यस्य ग्रामादे. निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च निष्क्रमणं प्रवेशश्च एकेनैव द्वारेण भवेत् तादृशे ग्रामादौ निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च द्वयानां एकतः–एकत्र वस्तु स्थातुं न कल्पते। अत्र चतुर्भङ्गी भवति।

यथा–१-एका वगडा–एकं द्वारम्। २–एका वगडा–अनेकानि द्वाराणि। ३–अनेका वगडा–एकं द्वारम्। ४–अनेका वगडा–अनेकानि द्वाराणि। अत्र चतुर्थो भङ्गः शुद्धः, स ग्राह्य इति ॥ सू० १०॥

यद्येवं तर्हि कीदृशे ग्रामादौ वस्तुं कल्पते? इति प्रदर्शयति–'से गामंसि वा' इत्यादि।

सूत्रम्--से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा अभिणिवगडाए अभिनिदुवाराए अभिणिक्खमणपवेसाए कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा एगयओ वत्थए ॥सू० ११॥

छाया—अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां वा अभिनिवगडाके अभिनिद्वारके अभिनिष्क्रमणप्रवेशके कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा एकतो वस्तुम् ॥ सू० ११॥

चूर्णी—'से गामंसि वा' इति। अथ ग्रामे वा यावत् राजधान्यां वा अभिनिवगडाके अभिशब्दोऽनेकार्थ., नि–शब्दो नियतार्थकः वगडाशब्द' प्राकारार्थक इति, अभि–अनेका, नि–नियता वगडा–प्राकारो यत्र तत् अभिनिवगडाकं, तस्मिन् अनेकनियतपरिक्षेपयुक्ते ग्रामादौ, तथा अभिनिद्वारे- अनेकद्वारयुक्ते अभिनिष्क्रमणप्रवेशके–अनेकनिष्क्रमणप्रवेशमार्गयुक्ते ग्रामादौ तत्र निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च एकतः एकत्र एतादृशे एकस्मिन् ग्रामादौ वस्तु कल्पते ॥ सू० ११॥

अत्राह भाष्यकार'—'खेत्ते' इत्यादि।

भाष्यम्--खेत्ते संकुचिए खलु, निक्खमणं तह पवेसणं एगं।
तत्थेगत्थ ठियाणं, गमणागमणे य बहुदोसा ॥१२॥
तम्हा अणेगवगडा, अणेगदारा भवंति जत्थेव।
तत्थेव निवसियव्वं, भिक्खासण्णाइसुलभत्थं ॥१३॥

छाया –क्षेत्रे संकुचिते खलु निष्क्रमण तथा प्रवेशनमेकम्।
तत्रैकत्र स्थितानां, गमनागमे च बहुदोषाः ॥१२॥
तस्मात् अनेकवगडा अनेकद्वाराणि भवन्ति यत्रैव।
तत्रैव निवस्तव्यं, भिक्षासंज्ञादिसुलभार्थम् ॥१३॥

अवचूरी —'खेत्ते' इति। क्षेत्रे संकुचिते खलु निश्चयेन यत्र निष्क्रमणं तथा प्रवेशनं चैकं भवति तत्र तस्मिन् क्षेत्रे ग्रामादौ एकत्र स्थितानां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च गमनागमने बहुदोषा बहवः दोषाः संभवन्ति ॥१२॥

तस्मात् कारणात् यत्र अनेका वगडा अनेकानि द्वाराणि च यत्रैव यस्मिन्नेव ग्रामादौ भवन्ति तत्रैव निर्ग्रन्थैः निर्ग्रन्थीभिश्च निवस्तव्यं निवासः कर्त्तव्यः, नान्यत्र। किमर्थमित्याह–भिक्षासंज्ञादिसुलभार्थम्, तत्र–भिक्षा–भिक्षाचर्यार्थगमनं, संज्ञा–संज्ञाभूमौ गमनं तत आगमनं चैतद् द्वयमपि सुलभं भवति तदर्थं तत्र वस्तव्यम्, तत्र साधुसाध्वीनां परस्परं संपर्काभावादिति ॥१३॥

अथ निर्ग्रन्थीनां कीदृशे उपाश्रये वस्तुं न कल्पते ? इत्येव प्ररूपयितुमाह–'नो कप्पइ निग्गंथीणं' इत्यादि।

सूत्रम्––नो कप्पइ निग्गंथीणं आवणगिहंसि वा रत्थामुहंसि वा, सिंघाडगंसि वा चउक्कंसि वा चच्चरंसि वा अंतरावणंसि वा वत्थए ॥सू० १२॥

छाया –नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां आपणगृहे वा रथ्यामुखे वा शृङ्गाटके वा चतुष्के वा चत्वरे वा अन्तरापणे वा वस्तुम् ॥ सू० १२॥

चूर्णी —'नो कप्पइ' इति। नो न कल्पते तावत् निर्ग्रन्थीनाम् आपणगृहे वा 'दुकान' इति प्रसिद्धे. यत् खलु गृहम् आपणमध्ये वर्त्तते, आपणैः समन्तात्परिक्षिप्तं भवति, अथवा मध्यभागे यद् गृहं द्वाभ्यामपि पार्श्वाभ्यां यस्याऽऽपणा भवन्ति तद् आपणगृहं तस्मिन्, रथ्यामुखे वा रथ्या इति मार्गः, रथ्यायाः पार्श्वे यद् गृहं तद् रथ्यामुखम्। तच्च त्रिविधम्–रथ्याभिमुखम् १, रथ्याबहिर्मुखम् २, रथ्योभयतोमुखम् ३। तत्र यद् गृहं रथ्यायाः पार्श्वे वर्त्तते तद् रथ्याभिमुखम् १, यस्य पृष्ठतो रथ्या वर्त्तते तद् रथ्याबहिर्मुखम् २, यस्यैकं द्वारं रथ्यायाः पराङ्मुखम्, एकं द्वारं च रथ्याया अभिमुखं भवेत् तत् रथ्योभयतोमुखम् ३। अथवा यस्माद् गृहाद् रथ्या प्रवहति तद् रथ्यामुखमुच्यते, अथवा यस्य गृहस्य मुखं रथ्यायां राजमार्गे भवति तद् रथ्यामुखम्, तस्मिन्, तथा शृङ्गाटके वा शृङ्गाटक तावत् त्रिकोणाकारः फलविशेषः, तदाकारेण यत्र मार्गो भवति तत्, मार्गत्रयमिलनस्थानमित्यर्थः, तस्मिन् शृङ्गाटकस्थिते गृहे। चतुष्के–चतुष्कं पुनश्चतुर्णां मार्गाणां संमिलनस्थानम्, यत्र चत्वारो मार्गा आगत्य मिलन्ति तत्स्थानं चतुष्कं व्यपदिश्यते, तस्मिन् चतुष्कस्थिते गृहे वा, चत्वरे वा–चत्वरं नाम यत्र षण्णां मार्गाणां संमेलनं भवति तत्, तस्मिन् चतुष्कस्थिते गृहे वा, अन्तरापणे वा–अन्तरापणस्तावत् यत्र अन्तरन्तो

मध्ये-मध्ये आपणा भवन्ति स हट्टमार्ग 'इत्यर्थः, स च एकपार्श्वेन द्वाभ्यां वा पार्श्वाभ्यां यत्र भवेत् तत्, अथवा यद् गृहं स्वयमेव आपणरूपं तद् अन्तरापणमुच्यते, यत्र एकेन द्वारेण आपणव्यवहारः क्रियते, द्वितीयेन तु द्वारेण पुनर्गृहकार्यं विधीयते तद् गृहम् अन्तरापणम्, तस्मिन्। एतेषु पूर्वोक्तेषु उपाश्रयेषु निर्ग्रन्थीनां वस्तुं न कल्पते। एतेषु उपाश्रयेषु वसन्तीनां निर्ग्रन्थीनां जनसमुदायस्य गमनागमनबाहुल्यात् स्वाध्यायादि न सम्यग् जायते, तथा अनेकविधजनावलोकने परिणयनादिमहोत्सवाद्यवलोकने च पूर्वस्मृतिसंभवाच्चित्तवृत्तौ विकारसंभवः, कामुकजनद्वारा निर्ग्रन्थ्या अपहरणमपि संभवेत्, इत्यादिकारणैः संयमात्म-विराधनासंभवादेतादृशेषु उपाश्रयेषु निर्ग्रन्थीनां वासः प्रतिषिद्धः ॥१२॥

पूर्वोक्तेषु उपाश्रयेषु निर्ग्रन्थानां वस्तुं कल्पते इति प्रदर्शयति-'कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्---कप्पइ निग्गंथाणं आवणगिहंसि वा जाव अंतरावणंसि वा वत्थए ॥सू०१३॥

छाया-कल्पते निर्ग्रन्थानां आपणगृहे वा यावत् अन्तरापणे वा वस्तुम् ॥सू०१३॥

चूर्णी---'कप्पइ' इति। कल्पते निर्ग्रन्थानाम् आपणगृहे वा यावत् अन्तरापणे वा, यावत् पदेन रथ्यामुखे वा शृङ्गाटके वा चतुष्के वा चत्वरे वा, इति संग्रहः। साध्वीसूत्रे कथितेषु सर्वविधेषु उपाश्रयेषु साधूनां वस्तुं कल्पते, पुरुषत्वेन तेषां दोषाभावात् ॥ सू० १३ ॥

अत्राह भाष्यकारः-'आवणगिहाइएसुं' इत्यादि।

भाष्यम्---आवणगिहाइएसुं, निग्गंथीहिं न तत्थ वसियव्वं।
पुरिसाणं आवाओ, निग्गंथीणं भवेज्ज दोसट्ठं ॥१४॥
निग्गंथाणं कप्पइ, पुव्वुत्तेसु य समग्गठाणेसु।
तेसिं पुरिसत्तणओ, नो दोसा पुरिससंसग्गा ॥१५॥

छाया---आपणगृहादिकेषु निर्ग्रन्थीभिर्न तत्र वस्तव्यं।
पुरुषाणामापातो निर्ग्रन्थीनां भवेद् दोषार्थम् ॥१४॥
निर्ग्रन्थानां कल्पते पूर्वोक्तेषु च समग्रस्थानेषु।
तेषां पुरुषत्वतो नो दोषाः पुरुषसंसर्गात् ॥ १५ ॥

अवचूरी---'आवणगिहाइएसुं' इति। आपणगृहादिषु पूर्वोक्तेषु स्थानेषु निर्ग्रन्थीभिस्तत्र न वस्तव्यम्, यतस्तत्र पुरुषाणामनेकविधानामपशब्दादिवादिनामपि आपात आगमनं भवति स च निर्ग्रन्थीनां स्त्रीजातित्वेन दोषाय भवतीति ॥१४॥

निर्ग्रन्थानां च पूर्वोक्तेषु समग्रस्थानेषु आपणगृहादिषु वस्तुं कल्पते, यतस्तेषां पुरुषत्वेन पुरुषसंसर्गात् नो-नैव केचिदपि दोषा भवेयुरिति ॥१५॥

पुनर्निर्ग्रन्थीनामुपाश्रयविधिं प्रदर्शयति-'नो कप्पइ....अवंगुय०' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं अवंगुयदुवारिए उवस्सए वत्थए। एगं पत्थारं अंतो किच्चा एगं पत्थारं बाहिं किच्चा ओहाडियचिलिमिलियागंसि एवं णं कप्पइ वत्थए ॥ सू० १४ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनामपावृतद्वारके उपाश्रये वस्तुम्। एकं प्रस्तारम् अन्तः कृत्वा, एकं प्रस्तारं बहिः कृत्वा अवघाटितचिलिमिलिकाके एवं खलु कल्पते वस्तुम् ॥सू०१४॥

चूर्णी - 'नो कप्पइ' इति। नो—न कल्पते निर्ग्रन्थीनां अपावृतद्वारके अपावृतं-अपगतम् आवृतम्-आवरणं कपाटादिकं यत्र तद् अपावृतम्- तादृशं द्वारं यस्य तत् अपावृतद्वारकम्, तस्मिन् तादृशे उपाश्रये वस्तुम्, कपाटावावरणरहिते उपाश्रये निर्ग्रन्थीनां वस्तुं न कल्पते, यत् उपाश्रये कदाचिद् रोगादिवशाद् अनावरणत्वमपि तासां स्यात् अतस्तादृशे उपाश्रये साध्वीनां मावासो निषिद्ध। अथापवादमाह—ग्रामान्तराद् विहृत्य सन्ध्यासमये ग्रामं प्राप्तास्तत्समयेऽन्योपाश्रयाऽभावे एकरात्रं द्विरात्रं वा कल्पते तत्र तदा एष विधिः—एकं प्रस्तारं वस्त्रकटादिकम् अन्त. उपाश्रयमध्ये कृत्वा बद्ध्वा, एकं-द्वितीय प्रस्तारं वस्त्रादिकं बहिः उपाश्रयबाह्यभागे—कृत्वा बद्ध्वा अवघाटितचिलिमिलिकाकं—अवघाटिता विस्तारिता चिलिमिलिका—जवनिका 'पडदा' इति प्रसिद्धा, अथवा मशकदानी—(मच्छरदानी)- ति प्रसिद्धा यत्र तत् तस्मिन्, तत्र स्थविरां पुनरेकां निर्ग्रन्थीमुपाश्रयद्वारे प्रतिहारिकारूपेण रात्रौ स्थापयेत्, एवम् अनया रीत्या खलु तत्र-वस्तुं कल्पते ॥ सू० १४ ॥

निर्ग्रन्थानां तु अन्योपाश्रयाभावे पूर्वोक्तोपाश्रयेऽपि स्थातुं कल्पते इति प्रदर्शयति—'कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाणं अवंगुयदुवारिए उवस्सए वत्थए ॥ सू० १५ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानामपावृतद्वारके उपाश्रये वस्तुम् ॥१५॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति सूत्रं स्पष्टार्थम्। यतो निर्ग्रन्थाश्च पुरुषत्वेन ते धृतिबलादिसंपन्ना भवन्ति तस्माद् अपावृतशरीरत्वमपि तेषां न विरुध्यते ततस्तेषामन्योपाश्रयाभावेऽपावृतद्वारके उपाश्रयेऽपि वासो विहित इति ॥ सू० १५ ॥

अत्राह भाष्यकारः—'अव्वाउडदुवारे' इत्यादि

भाष्यम्—अव्वाउडदुवारे, निग्गंथीहिं न तत्थ वसियव्वं।
इत्थित्तणेण बंभे, रक्खा पुण दुल्लहा जत्थ ॥१६॥
अन्नट्ठाणाभावे चिलिमिलि काउं च तत्थ वसियव्वं।
निग्गंथाणं कप्पइ, पुरिसत्तणओ य नो हाणी ॥१७॥

छाया—अपावृतद्वारे निर्ग्रन्थीभिर्न तत्र वस्तव्यम्।
स्त्रीत्वेन ब्रह्मणि रक्षा पुनर्दुर्लभा यत्र ॥१६॥

अन्यस्थानाभावे, चिलिमिलिं कृत्वा च वस्तव्यम् ।
निर्ग्रन्थानां कल्पते, पुरुषत्वेन च नो हानिः ॥१७॥

अवचूरी—'अव्वाउडदुवारे' इति । अप्रावृतद्वारे उपाश्रये निर्ग्रन्थीभिस्तत्र न वस्तव्यं न वासः कार्यः, स्त्रीत्वेन तत्र वसन्तीनां नानाविधजनदृष्टिपातादिसंभवात्, यत्र स्थाने ब्रह्मणि ब्रह्मव्रते रक्षा पुनर्दुर्लभा भवति तस्मादप्रावृतद्वारे निर्ग्रन्थीनां वासो निषिद्ध ॥१६॥

अपवादे—विकाले विहृत्यागतानामन्यस्थानाभावे एकद्विरात्रार्थं निवास आवश्यको भवेत्तदा तत्र चिलिमिलिं—वस्त्रादिना चिलिमिलिकां कृत्वा तत्र वस्तव्यम् । निर्ग्रन्थानां च तत्र वासः कल्पते यतस्तेषां पुरुषत्वेन पुरुषशरीरत्वेन नो हानिः न काचिदपि हानिरतस्तेषां तादृशे उपाश्रये वासो विहित इति । निर्ग्रन्थानामप्येतदपवादिकं सूत्रम्, तेन अन्यस्थानाभावे साधूनां तत्र एक-द्विरात्रार्थं वासः कल्पते, न तु ततः परमिति भाव ॥ सू० १७ ॥

पूर्वं चिलिमिलिकया प्रावृते उपाश्रये निर्ग्रन्थ्यो वसन्ति तत्र रात्रौ मात्रकं विना कायि-क्यादिव्युत्सर्जनार्थं बहुशो बहिर्निर्गमप्रवेशं कुर्वन्त्यो निर्ग्रन्थ्यो दुःखपूर्वकं निर्गच्छन्ति प्रविशन्ति च तस्मात् कायिक्यादिव्युत्सर्जनार्थं घटीमात्रकमावश्यकमिति घटीमात्रकधारणविधिप्रतिपादकं सूत्रमाह—'कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथीणं अंतोलित्तं घडिमत्तयं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० १६ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थीनां अन्तर्लिप्तं घटीमात्रकं धर्तुं वा परिहर्तुं वा ॥सू० १६

चूर्णी—'कप्पइ'-इति । कल्पते निर्ग्रन्थीनां अन्तर्लिप्तं—अन्तर् मध्ये लिप्तं श्लक्ष्णपदार्थलेपेन श्लक्ष्णीकृतं घटीमात्रकं घटी-लघुघट, तत्संस्थानकं मात्रकं काष्ठपात्र धर्तुं पार्श्वे स्थापयितुम् परिहर्तुम् उपभोक्तुं कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्ध । अन्तर्लिप्तमिति विशेषणं—अन्तर्लिप्ते श्लक्ष्णे पात्रे कायि-क्यादिलेपसंश्लेषणाभावात् सम्मूर्छिमोत्पत्त्यभावप्रदर्शनार्थमिति—॥ सू०१६ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनां घटीमात्रकधारणं प्रोक्तं, तत्तु निर्ग्रन्थानां न कल्पते, इति प्रदर्शयितुमाह- 'नो कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं अंतोलित्तं घडिमत्तयं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥सू०१७॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानामन्तर्लिप्त घटीमात्रकं धर्तुं वा परिहर्तुं वा ॥सू० १७॥

चूर्णी— 'नो कप्पइ' इति । पूर्वोक्तमन्तर्लिप्तं घटीमात्रकं निर्ग्रन्थानां धर्तुं परिहर्तुं वा न कल्पते। तेषां तद्भिन्नाकारकं सामान्यं काष्ठपात्रं कायिक्यादिनिमित्तं कल्पते, यत. साधूनां पात्रचतु-ष्टयं कल्पते तत्र त्रीणि पात्राणि अशनादिनिमित्तम्, चतुर्थं च कायिक्यादिनिमित्तं ते स्थापयन्तीति घटयाकारकं मात्रकं तेषां न कल्पते, तदाकारावलोकनेन मनोविकारसंभवादिति भावः ॥सू०१७॥

पूर्वं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां कायिक्यादिनिमित्तं घटीमात्रकधारणाऽधारणे विधिनिषेधश्च प्रोक्तः, तत् कायिक्यादि आहारादि च चिलिमिलिकाप्रावृते स्थाने एव कर्त्तव्यं भवेदिति सा चिलिमिलिका कस्य वस्तुनो भवितुमर्हतीति तत् प्रदर्शयितुमाह–'कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा चेलचिलिमिलियं धारित्तए वा, परिहरित्तए वा ॥ सू० १८॥

छाया —कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा चेलचिलमिलिकां धर्त्तुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू०१८ ॥

चूर्णी–'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा द्वयानामपि चेलचिलिमिलिकां चेलमिति वस्त्रं, तस्य तेन निर्मितां वा चिलिमिलिकां धर्तुं परिहर्तुं च कल्पते इति सूत्रार्थः, यतो वस्त्ररज्जुकटवंशदलादिचिलिमिलिकासु केवलं वस्त्रचिलिमिलिकैव कल्पते, रज्ज्वादिचिलिमिलिकासु मत्कुणमशकादिलघुजन्तूनामुत्पत्तिसंभवात् ताः दुष्प्रतिलेख्या भवन्ति तेन सयमात्मविराधनाऽवश्यम्भाविनीति॥ सू० १८ ॥

पूर्वमनावृतस्थाने आहारादिकं कुर्वतः निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थींश्च कश्चित् सागारी मा पश्यतु, इति विभाव्य चिलिमिलिका क्रियते, इति प्रतिपादितम्, साम्प्रतमनावृतस्थानप्रसंगाद् उदकतीरे स्थाननिषदनादिनिषेधं प्रतिपादयन्नाह–'नो कप्पइ ...दगतीरंसि' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा दगतीरंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा, तुयट्टित्तए वा निदाइत्तए वा पयलाइत्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारित्तए, उच्चारं वा पासवणं वा खेलं वा सिंघाणं वा परिट्ठवित्तए, सज्झायं वा करित्तए, धम्मजागरियं वा जागरित्तए, काउस्सग्गं वा करित्तए, ठाणं वा ठाइत्तए ॥ सू० १९॥

छाया –नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा उदकतीरे स्थातुं वा निषत्तुं वा त्वग्वर्त्तयितुं वा निद्रायितुं वा प्रचलायितुं वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा आहर्तुम्, उच्चारं वा प्रस्रवणं वा खेलं वा सिङ्घाणं वा परिष्ठापयितुम्, स्वाध्यायं वा कर्त्तुम्, धर्मजागरिकां वा जागरितुम्, कायोत्सर्गं वा कर्त्तुम्, स्थानं वा स्थातुम् ॥सू. २०॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च उदकतीरे स्थाननिषदनादि किमपि कार्यं कर्त्तुं न कल्पते इति सूत्राशयः । तत्र किं किं न कर्त्तव्यम् ? इति प्रदर्शयति–'**दकतीरंसि वा**' उदकतीरे अत्र उदकशब्देन उदकस्थानं गृह्यते तेन उदकस्य नदीतडागादेः तीरम् उदकतीरम्, यत्राऽऽरण्यका ग्रामेयका वा पशव मनुष्याः स्त्रियो वा जलार्थिनोऽवतरीतुकामा उत्तरीतुकामा वा तत्र स्थितं साधुं दृष्ट्वा तिष्ठन्ति निवर्त्तन्ते भयोद्विग्ना वा भवन्ति, तथा यत्र स्थितं साधुं दृष्ट्वा मत्स्यकच्छपादयो जलचरास्त्रस्यन्ति बिभ्यति तादृशं स्थानमुदकतीरं कथ्यते, नतु यत्र जलं नीयते

तद् उदकतीरं, न वा यावान् भूभागो जलपूरेण आक्रम्यते तद् उदकतीरम्, न वा यावन्तं प्रदेशं तरङ्गाः स्पृशन्ति तद् उदकतीरम्, नो वा यावान् प्रदेशो जलेन स्पृष्टो भवति तद् उदकतीरमिति भावः। तस्मिन्, तत्र **चिट्ठित्तए वा** स्थातुं ऊर्ध्वस्थानेनाऽवस्थातुम्, **निसीइत्तए वा** निषत्तुं वा उपवेष्टुम्, **तुयट्टित्तए वा** त्वग्वर्त्तयितुं वा कायमायतं कृत्वा पार्श्वपरिवर्तनं कर्तुम् **निद्दाइत्तए वा** निद्रायितुं वा सुखप्रतिबोधावस्थारूपया निद्रया शयितुम्, **पयलाइत्तए वा** प्रचलायितुं वा यत्र स्थितेनैव निद्रायते सा प्रचला कथ्यते, स्थितस्य निद्रातुम्, तथा **असणं वा** अशनादिचतुर्विधमाहारं वा **आहरित्तए वा** आहर्त्तुं कर्त्तुम्, पुनश्च उच्चारादिकं परिष्ठापयितुम्, तत्र उच्चारं–प्रस्रवणं, खेलं कफलक्षणं श्लेष्माणम् **सिंघाणं** नासिकामलम्, एतानि शरीरसम्बन्धिमलानि **परिट्ठवित्तए** परिष्ठापयितुं परित्यक्तुम्, तथा **सज्झायं वा करित्तए** स्वाध्यायं सूत्रार्थोभयपरिवर्त्तनरूपं कर्त्तुम्, पुनश्च **धम्मजागरियं वा जागरित्तए** धर्मजागरिकां तत्त्वविचारणारूपां जागरितुं कर्तुम् **काउस्सगं वा करित्तए** कायोत्सर्गं लोगस्सगुणनपूर्वकं कायनिश्चेष्टतारूपं कर्तुम् **ठाणं वा ठाइत्तए** स्थानं वा यत्र एकस्थाने पादमारोप्य ऊर्ध्वस्थितेन कायोत्सर्गः क्रियते तत् स्थानमिति कथ्यते, तत् तादृशं कायोत्सर्गं स्थातुं–कर्तुं निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा नो कल्पते इति। उदकतीरे स्थानादिकं कुर्वतो निर्ग्रन्थादेराज्ञाभङ्गादिका दोषाः समापद्यन्ते ॥१९॥

अत्राह भाष्यकारः–'दगतीरे' इत्यादि।

भाष्यम्—दगतीरे ठाणाइ य, नो करणिज्जं भवेज्ज साहूणं।
तत्थ अणेगे दोसा, तेणं पावंति पच्छित्तं ॥१८॥
जीवाणं जलपाणे, जमंतराओ जणे य उड्डाहो।
सिंगाइणा य हणणं, विराहणं संजमप्पाणं ॥१९॥

छाया—दकतीरे स्थानादि च नो करणीयं भवेत् साधूनाम्।
तत्रानेके दोषाः तेन प्राप्नुवन्ति प्रायश्चित्तम्॥१८॥
जीवानां जलपाने यद् अन्तरायः जने च उड्डाहः।
शृङ्गादिना च हनन, विराधनं संयमात्मनोः॥१९॥

अवचूरी—'दगतीरे' इति। उदकतीरे जलाशयसांनिध्ये स्थानादि स्थाननिषदनादि सूत्रोक्तं सर्वं साधूनां साध्वीनां च करणीयं नो भवेत् न कर्त्तव्यमित्यर्थः। यतस्तत्र स्थानादिकरणे अनेके वक्ष्यमाणा दोषा भवन्ति तेन कारणेन ते प्राप्नुवन्ति प्रायश्चित्तम् ॥१८॥

दोषा यथा जीवानां जलपानेऽन्तरायो भवेत्, तथा जने लोकमध्ये उड्डाहः अपवादः निन्दनं भवेत्, पशवश्च शृङ्गादिना साधुसाध्वीनां हननमपि कुर्युः, इत्यादिना संयमात्मनोः संयमस्यात्मनश्च विराधनं जायते इति भाष्यार्थः ॥१९॥

पूर्वं निर्ग्रन्थ–निर्ग्रन्थीनामुदकतीरे स्थानादिकरणं निषिद्धम् । सम्प्रति चित्रकर्मयुक्तोपाश्रये निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीभिर्न वस्तव्यमिति सचित्रकर्मोपाश्रयनिषेधमाह–'नो कप्पइ० सचित्तकम्मे' इत्यादि।

सूत्रम्––नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सचित्तकम्मे उवस्सए वत्थए ॥सू० २०॥ कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अचित्तकम्मे उवस्सए वत्थए ॥ सू०२१॥

छाया– नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा सचित्रकर्मणि उपाश्रये वस्तुम् ॥सू० २०॥ कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अचित्रकर्मणि उपाश्रये वस्तुम् ॥सू० २१॥

चूर्णी––'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा सचित्रकर्मणि चित्रकर्मणा सहिते उपाश्रये वस्तुं न कल्पते, तत्र चित्राणि भित्त्यादौ रक्तपीतादिरागद्रव्येण मनुष्य–स्त्री-पशु-पक्षि-नदी–पर्वत–गृह–वृक्ष–लतादीनामाकृतिरूपाणि, तैः सहिते चित्रिते उपाश्रये साधुसाध्वीनां निवासो निषिद्धः, यतः सचित्रोपाश्रये वसतां साधूनां साध्वीनां च हास्य-कौतुककेलिभुक्तभोगस्मृतिमनोविकाराद्यनेकदोषाणां सम्भवः, अतो मुनिभिस्तत्र वासो न विधातव्यः ॥सू०२१॥ एवं चित्रकर्मरहिते उपाश्रये साधुसाध्वीनां वस्तुं कल्पते इति द्वितीयसूत्रार्थः ॥सू० २२॥

पूर्वोक्तचित्रकर्मरहिते उपाश्रये साधुसाध्वीनां वासः कल्पते, तत्रापि साध्वीनां सागारिकनिश्रया वस्तुं कल्पते, न त्वनिश्रयेति प्रदर्शयन् सूत्रद्वयमाह–'नो कप्पइ० सागारिय०' इत्यादि ।

सूत्रम्––नो कप्पइ निग्गंथीणं सागारियअणिस्साए वत्थए ॥ सू०२२॥
कप्पइ निग्गंथीणं सागारियणिस्साए वत्थए ॥ सू० २३॥

छाया––नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सागारिकानिश्रया वस्तुम् ॥ सू० २२॥
कल्पते निर्ग्रन्थीनां सागारिकनिश्रया वस्तुम् ॥ सू० २३॥

चूर्णी––'नो कप्पइ' इत्यादि । चित्रकर्मरहिते उपाश्रयेऽपि निर्ग्रन्थीनां सागारिकाऽनिश्रया सागारिकस्य शय्यातरस्य उपाश्रयस्वामिनः अनिश्रया, निश्रेति आलम्बनम् शय्यातरस्यालम्बनं विनेत्यर्थः, आलम्बनं यथा–भो शय्यातर ! वयमत्र निवसामस्तवाऽऽज्ञयाऽतोऽस्माकं त्वया निरीक्षणं कर्तव्यम्, इति कथनं, तेन विना निर्ग्रन्थीनां तत्र वस्तुं न कल्पते ॥ सू०२२॥ 'कप्पइ' इति सागारिकनिश्रया शय्यातराऽऽलम्बनेन निर्ग्रन्थीनां तत्र वस्तु कल्पते, इति ॥ सू०२३॥

अत्राह भाष्यकारः–'सागारियनिस्सं' इत्यादि ।

भाष्यम्––सागारियनिस्सं जइ, अकिच्चा साहुणीउ चिट्ठंति ।
पावंति आणभंगे, तम्हा निस्साए वसियव्वं ॥२०॥
निस्साकरणे सो पुण, तासिं रक्खं करेइ दुट्ठाओ ।
सावयतेणाइत्तो, रक्खणमिह होइ तक्कज्जं ॥२१॥

छाया—सागारिकनिश्रां यदि अकृत्वा साध्व्यस्तिष्ठन्ति ।
प्राप्नुवन्ति आज्ञाभङ्गान् तस्मात् निश्रया वस्तव्यम् ॥२०॥
निश्राकरणे स पुनस्तासां रक्षां करोति दुष्टात् ।
श्वापदस्तेनादितः, रक्षणमिह भवति तत्कार्यम् ॥२१॥

अवचूरी—'सागारियणिस्सं' इति । सागारिकनिश्रां शय्यातरस्याऽऽलम्बनम् अकृत्वा यदि साध्व्यः उपाश्रये तिष्ठन्ति तदा आज्ञाभङ्गान् तीर्थंकराज्ञाविराधनादिदोषान् प्राप्नुवन्ति । तस्मात् कारणात् साध्वीभिः निश्रया सागारिकनिश्रया वस्तव्यम् ॥२०॥ यतः निश्राकरणे स शय्यातरः पुनः दुष्टात् दुष्टजनात् कामुकादिदुष्टपुरुषात् तासां रक्षां करोति, एवं करणे न कोऽपि तासां काञ्चिदपि बाधामुत्पादयितुं शक्नोति, तथा श्वापदस्तेनादितः—श्वापदेभ्यः हिंस्रपश्वादिभ्यः चौरादिभ्यश्च तासामिह उपाश्रये रक्षणं रक्षाकरणं तत्कार्यं तस्य तत् कार्यमेव भवति ॥२१॥

उक्तं निर्ग्रन्थीनां सागारिकनिश्रया संवसनम्, साम्प्रतं निर्ग्रन्थानां तु सागारिकस्य निश्रयाऽनिश्रया वा वस्तुं कल्पते इति प्रदर्शयति—'कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाणं सागारियस्स णिस्साए वा अणिस्साए वा वत्थए ।२४।

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां सागारिकस्य निश्रया वा अनिश्रया वा वस्तुम् ।सू० २४।

चूर्णी—'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां यत् श्वापदस्तेनादिबहुलं क्षेत्रं भवेत्तत्र तेभ्यो रक्षादिकारणे सति सागारिकस्य शय्यातरस्य निश्रया आलम्बनेन 'वयमत्र वसामः अस्माकं रक्षा त्वया कर्त्तव्या' इत्यादिरूपेण गृहस्थस्यालम्बनं कृत्वा वस्तुं कल्पते, अथ चाऽसति पूर्वोक्ते कारणे सागारिकस्याऽनिश्रयाऽपि वस्तुं कल्पते, पुरुषत्वेन स्वभावत एव धृतिबलादिसंपन्नत्वात्तेषाम्, निर्ग्रन्थीनां तु कारणे अकारणे वा सागारिकनिश्रां विना न कदापि वस्तुं कल्पते, इति द्वयोः सूत्रयोर्भिन्नत्वम् ॥२४॥

पूर्वं निर्ग्रन्थानां सागारिकस्य निश्रयाऽनिश्रया वा निवासः प्रोक्तः, साम्प्रतं गृहस्थवस्तुजातरूपसागारिकसहिते उपाश्रये निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां द्वयानामपि वस्तुं न कल्पते, इति प्रतिपादयति—'नो कप्पइ० सागारिए' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा सागारिए उवस्सए वत्थए ।२५।

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा सागारिके उपाश्रये वस्तुम् ॥सू० २५॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च सागारिके—अगारिण इदं वस्तुजातं आगारिकं, आगारिकेण सहितः सागारिकः, यत्रोपाश्रये गृहस्थस्य वस्त्राभूषणखट्वापल्यङ्कादिगृहसामग्री वर्त्तते सः सागारिक उपाश्रयः कथ्यते, तस्मिन् वस्तुं न कल्पते इति । सागारिकं द्विविधम्—द्रव्यसागारिकं भावसागारिकं च, तत्र द्रव्यसागारिक वस्त्राभूषणादिवस्तुजातम्, भावसागारिकम्—ईर्ष्याक्लेशादिमयो मनोभावः, यत्र गृहस्थानां तदुपाश्रयविषये परस्परं मनसि ईर्ष्याक्लेशादिभावः परम्परागत आधुनिको वा संभवेत्तादृश उपाश्रयो भावसागारिकः प्रोच्यते, अत्र चतुर्भङ्गी यथा—

(१) द्रव्यतः सागारिकः–भावतोऽपि सागारिकः ।

(२) द्रव्यतः असागारिकः–भावतः सागारिकः ।

(३) भावतः असागारिकः–द्रव्यतः सागारिकः ।

(४) द्रव्यतः–असागारिकः–भावतोऽपि असागारिकः ।

एषु चतुर्षु भङ्गेषु अन्तिमो भङ्गो ग्राह्यः ।

एवम्भूते सागारिके उपाश्रये वसतां द्वयानां निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीनां तद्गतविलासिवस्तुजातावलोकनेन मनोविकारादिना संयमविराधना, तद्गतवस्तुजातस्य चौर्यादिना च आत्मविराधना संभवेदिति ॥सू०२५॥

अत्राह भाष्यकारः—'सागारियवसहीए' इत्यादि ।

भाष्यम्—सागारियवसहीए, वसमाणाणं हवंति बहुदोसा ।
मोहेण पुव्वसरणं, तेणागमणं च तग्गहणे ॥२२॥

छाया—सागारिकवसतौ वसतां भवन्ति बहुदोषाः ।
मोहेन पूर्वस्मरणं, स्तेनाऽऽगमनं च तद्ग्रहणे ॥२२॥

अवचूरी—'सागारियवसहीए' इति । सागारिकवसतौ गृहस्थवस्तुजातसहितोपाश्रये वसतां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च बहुदोषाः बहवो दोषाः संयमात्मविराधनारूपा भवन्ति, कथमित्याह–मोहेन तद्गतवस्त्राभूषणपल्यङ्काद्यवलोकनेन पूर्वस्मरणं पूर्वस्य गृहस्थावस्थारूपपूर्वकालस्य स्मरणं भवेत्, यत्–'ममापि एतादृशानि सुन्दराणि वस्त्राभूषणादीनि आसन्' इत्यादिस्मरणेन संयमविराधना भवेत् । तथा तत् तस्य वस्त्राभूषणादिवस्तुजातस्य ग्रहणे ग्रहणार्थं स्तेनागमनं स्तेनानां चौराणामागमनं भवेत्, तैर्वस्तुजातं चोरितं वा भवेत् तेन साधुसाध्वीविषये गृहस्थस्य शङ्का जायते ततः सः साधुं साध्वीं वा राजपुरुषैर्ग्राहयेत् तेन आत्मविराधनासंभवः, तस्माद्धेतोः सागारिकोपाश्रये साधु–साध्वीनां वस्तुं न कल्पते इति भावः ॥२२॥

पूर्वं सागारिके उपाश्रये साधुसाध्वीभिर्निवासो न कर्त्तव्य इति प्रोक्तम्, सम्प्रति सागारिकरहितोपाश्रये निवासः कल्पते इत्याह–'कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अप्पसागारिए उवस्सए वत्थए ।२६।

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अल्पसागारिके उपाश्रये वस्तुम् ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनाम् अल्पसागारिके, अत्र अल्पशब्दः अभाववाची तेन असागारिके सागारिकं गृहस्थसम्बन्धिवस्त्रभूषणादिवस्तुजातं, तद् यत्र न विद्यते सः अल्पसागारिकः, तस्मिन् गृहस्थसम्बन्धिवस्तुरहिते उपाश्रये वस्तुं कल्पते, तत्र पूर्वोक्तदोषाऽसद्भावात् ॥ सू० २६॥

पूर्वं सागारिकोपाश्रये वासो निषिद्धः, असागारिके च वासो विहितः, साम्प्रतं निर्ग्रन्थानां स्त्रीसागारिकोपाश्रये, निर्ग्रन्थीनां च पुरुषसागारिकोपाश्रये वासस्य कल्पाकल्पविधिं सूत्रचतुष्टयेन प्रतिपादयन् प्रथमं निर्ग्रन्थविषयकं सूत्रद्वयमाह–'नो कप्पइ० इत्थीसागारिए' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं इत्थीसागारिए उवस्सए वत्थए ॥ सू०२७॥
कप्पइ निग्गंथाणं पुरिससागारिए उवस्सए वत्थए ॥ सू०२८॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां स्त्रीसागारिके उपाश्रये वस्तुम् ॥ सू० २७॥
कल्पते निर्ग्रन्थानां पुरुषसगारिके उपाश्रये वस्तुम् ॥ सू० २८॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थानां साधूनां स्त्रीसागारिके उपाश्रये वस्तुम्, तत्र स्त्रीभिः मनुष्यतिर्यक्स्त्रीभिर्यः सागारिकः स्त्रीसागारिकः- यत्रोपाश्रये स्त्रियो वसन्ति खण्डनपेषणादिकार्यं कुर्वन्त्यस्तिष्ठन्ति गमनागमनं वा कुर्वन्ति, अथवा यत्रोपाश्रये स्त्रीणां प्रवेशनिर्गममार्गो वा भवेत्, अथवा तिर्यकस्त्रियो यत्र गोमहिष्यजादिरूपाः तिर्यक्स्त्रियस्तिष्ठन्ति बद्धा भवन्ति वा सोऽपि स्त्रीसागारिकः प्रोच्यते, तस्मिन् स्त्रीसंसर्गोपेते उपाश्रये साधूनां वस्तुं नो कल्पते, तत्र वासे साधूनां ब्रह्मव्रतभङ्गप्रसङ्गात् ॥ सू० २७॥

अथ पुरुषसागारिके निर्ग्रन्थानां वासः कल्पते इति द्वितीय सूत्रमाह- **'कप्पइ'** इत्यादि कल्पते निर्ग्रन्थानां पुरुषसागारिके उपाश्रये वस्तुम्। साधूनां पुरुषशरीरत्वेन पुरुषसंसर्गे दोषाऽसंभवात्, इदमपवादिकं सूत्रम्, तेन विशुद्धाऽन्योपाश्रयाभावे एकद्विरात्रं यावद् यतनया तत्र वस्तुं कल्पते नाधिकमिति विज्ञेयम् ॥ सू० २८॥

अत्राह भाष्यकारः—'इत्थी' इत्यादि ।

भाष्यम्—इत्थी दुविहा वुत्ता, माणुस्सित्थी तहेव तेरित्थी ।
दुविहावि जत्थ चिट्ठइ, वसिउं नो कप्पइ जईणं ॥२३॥
थीसागारियवासे, बंभे दोसा तहा य उड्डाहो ।
कप्पइ पुंवसहीए, एत्थंपि य एगदुगरत्तिं ॥२४॥

छाया - स्त्री द्विविधा प्रोक्ता, मानुषस्त्री तथैव तिर्यक्स्त्री ।
द्विविधाऽपि यत्र तिष्ठति, वस्तुं नो कल्पते यतीनाम् ॥२३॥
स्त्रीसागारिकवासे, ब्रह्मणि दोषाः तथा च उड्डाहः ।
कल्पते पुंवसतौ, अत्रापि च एकद्विकरात्रम् ॥२४॥

अवचूरी—'इत्थी' इति । अत्र स्त्रीसागारिके उपाश्रये निर्ग्रन्थानां वासो निषिद्धः, तत्र स्त्री द्विविधा प्रोक्ता तद्यथा—मानुषस्त्री तिर्यक्स्त्री च, एवं द्विविधाऽपि स्त्री यत्र तिष्ठति, पुरुषस्त्रियो रन्धनकुट्टनादिकार्यं कुर्वन्त्यो निवसन्ति, तथा तिर्यक्स्त्रियश्च गोमहिष्यजादिरूपाः बद्धा अबद्धा वा यत्र तिष्ठन्ति तत्र यतीनां निर्ग्रन्थानां वस्तुं न कल्पते ॥२३॥

यतः साधूनां स्त्रीसागारिकवासे ब्रह्मणि ब्रह्मव्रते दोषाः संभवेयुः, तथा च उड्डाहः–लोके निन्दा जायते यदेते साधवः स्त्रीसागारिके उपाश्रये वसन्ति तेन ज्ञायते नैतेषां ब्रह्मव्रतं विशुद्धम्, स्त्रीसंसर्गे पुरुषाणां मनोविकारादेरवश्यम्भावादिति, यतः संयमात्मविराधनादयोऽनेके दोषास्ततो निर्ग्रन्थानां स्त्रीसागारिके उपाश्रये वासो भगवता निषिद्धः। अथापवादमाह–अन्योपाश्रयालाभे पुंवसतौ पुरुषसागारिके निर्ग्रन्थानां वस्तुं कल्पते, किन्तु अत्रापि च एकद्विरात्रं यावत् वस्तुं कल्पते नाधिकम्, आधिक्येन पुरुषसंसर्गेऽपि पुरुषाणां सविकारनिर्विकारादिभिरनेकदोषसंभवादिति।२४।

पूर्वं निर्ग्रन्थानां स्त्रीसागारिकोपाश्रये वासो निषिद्धः, पुरुषसागारिकोपश्रये चापवादेन विधिः प्रोक्तः, साम्प्रतं निर्ग्रन्थीनां वासावासविधिं प्रदर्शयितुमाह-'नो कप्पइ०' इत्यादि।

सूत्रम्--नो कप्पइ निग्गंथीणं पुरिससागारिए उवस्सए वत्थए॥ सू०२९॥

कप्पइ निग्गंथीणं इत्थीसागारिए उवस्सए वत्थए॥ सू०३०॥

छाया –नो कल्पते निग्रन्थीनां पुरुषसागारिके उपाश्रये वस्तुम्॥सू०२९॥

कल्पते निर्ग्रन्थीनां स्त्रीसागारिके उपाश्रये वस्तुम्॥सू०३०॥

चूर्णी –'नो कप्पइ' इति। यथा निर्ग्रन्थानां स्त्रीसागारिके उपाश्रये वासनिषेधः प्रोक्तस्तथैवात्र निर्ग्रन्थीनां पुरुषसागारिके उपाश्रये वासनिषेधः प्रोच्यते, तथाहि–निर्ग्रन्थीनां पुरुषसागारिके पुरुषसहिते उपाश्रये यत्र पुरुषाः वार्त्तालापं कुर्वन्ति क्रीडन्ति लेखनादिकार्यं च कुर्वन्ति, तद्गतमार्गेण गमनागमनं वा कुर्वन्ति तादृशे उपाश्रये, तथा तिर्यक्पुरुषा अपि गोमहिषाजाश्वादिरूपा बद्धा अबद्धा वा भवेयुस्तादृशे उपाश्रये निर्ग्रन्थीनां वस्तुं न कल्पते, स्त्रीजातीनां पुरुषजातिभिः संसर्गोऽपि नोचितः, कदाचिन्मनुष्याणां मनोविकारादिसंभवे बलात्कारादिना संयमात्मविराधनासंभवात्।सू०२९॥

अथापवादमाह–'कप्पइ' इत्यादि। अन्योपाश्रयाभावे निर्ग्रन्थीनां स्त्रीसागारिके स्त्रीजनसंयुक्ते उपाश्रये वस्तुमल्पकालाय कल्पते। यथा निर्ग्रन्थानां स्त्रीसागारिके पूर्वं दोषाः प्रोक्तास्त एवाऽत्र निर्ग्रन्थीसूत्रे पुरुषसागारिके वैपरीत्येन वा बोद्धव्या इति॥सू० ३०॥

पूर्वं समुच्चयेन विभागेन च स्त्रीपुरुषसागारिकप्रतिश्रयापरपर्याया शय्या प्रतिपादिता, संप्रति सागारिकप्रतिबद्धोपाश्रयविषये निर्ग्रन्थानां निषेधं निर्ग्रन्थीनां च विधिं प्रतिपादयितुकामः प्रथमं निर्ग्रन्थानां प्रतिबद्धशय्यायां वासनिषेधमाह–'नो कप्पइ० पडिबद्धसेज्जाए' इत्यादि।

सूत्रम्--नो कप्पइ निग्गंथाणं पडिबद्धसेज्जाए वत्थए ॥३१॥

छाया –नो कल्पते निर्ग्रन्थानां प्रतिबद्धशय्यायां वस्तुम्॥३१॥

चूर्णी—'नो कप्पइ'—इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थानां प्रतिबद्धशय्यायां, शय्येति वसतिः उपाश्रय इत्यर्थः, प्रतिबद्धेति गृहस्थगृहेण सह एकभित्त्यादिरूपेण सम्बद्धा सा प्रतिबद्धा कथ्यते, एतादृशी शय्या–उपाश्रयः प्रतिबद्धशय्या, तस्यां वस्तुं निर्ग्रन्थानां न कल्पते इति सूत्राशयः। प्रतिबद्धोपाश्रयो द्विविधः द्रव्यप्रतिबद्धः भावप्रतिबद्धश्चेति। तत्र द्रव्यतः प्रतिबद्धः वलभीकाष्ठ-

भित्त्यादि यस्मिन् उपाश्रये गृहस्थगृहेण सार्द्धं संबद्धं भवेत् गृहस्थगृहस्य उपाश्रयस्य चाच्छादनादिकाष्ठं भित्तिर्वा एका भवेत्, यत्र स्थितैर्गृहस्थस्त्रीपुरुषाणां शब्दादि श्रूयते एष द्रव्यतः प्रतिबद्धः। भावतः प्रतिबद्धश्चतुर्विधः—प्रस्रवण–स्थान–रूप–शब्दभेदात्। एते चत्वारो भेदा भावप्रतिबद्धे भवन्ति। यत्रोपाश्रये साधूनां गृहस्थस्त्रीपुरुषाणां च एकैव कायिकी भूमिर्भवेत् स प्रस्रवणप्रतिबद्धः प्रथमः १, यत्रैकमेवोपवेशनस्थानं भवेत् स स्थानप्रतिबद्धो द्वितीयः २, यत्र स्त्रीणां रूपसौन्दर्यादि विलोक्यते स रूपप्रतिबद्धस्तृतीयः ३, यत्र पुनः स्थितैः स्त्रीणां भाषाभूषणपदन्यासादिशब्दाः रहस्यशब्दाश्च श्रूयन्ते स शब्दप्रतिबद्धश्चतुर्थः ४। अत्र द्रव्यभावसंयोगे चत्वारो भङ्गा भवन्ति तथाहि—द्रव्यतः प्रतिबद्धो न भावतः १, भावतः प्रतिबद्धो न द्रव्यतः २, द्रव्यतो भावतश्च प्रतिबद्धः ३, न द्रव्यतो न भावतः प्रतिबद्धः ४। अत्र चतुर्थो भङ्गोऽनुज्ञातः, उभयथाऽप्यप्रतिबद्धत्वात्। अत्र तु प्रतिबद्धोपाश्रये निवासविषयो निषेधो विहितः। प्रतिबद्धोपाश्रये वसतां निर्ग्रन्थानामाज्ञाभङ्गादयो दोषाः समापतन्ति। साधवो द्विविधाः प्रोक्ताः—भुक्तभोगिनः अभुक्तभोगिनश्च, तत्र ये भोगान् भुक्त्वा पश्चात् प्रव्रजितास्ते भुक्तभोगिनः, ये च कुमारावस्थायामेव प्रव्रजितास्ते अभुक्तभोगिनः प्रोच्यन्ते।

अत्र चतुर्विधे भावप्रतिबद्धे दोषा इमे—प्रस्रवणप्रतिबद्धे—कायिक्यादिकरणे अकस्मात् गृहस्थस्त्रीणां साधूनां चैकत्रागमनं संभवेत् १, स्थानप्रतिबद्धे स्वाध्यायादिसमये द्वयानामेकत्रोपवेशनं भवेत् २, रूपप्रतिबद्धे—स्त्रीणां रूपसौन्दर्याङ्गचेष्टाद्यवलोकन भवेत् ३, शब्दप्रतिबद्धे—स्त्रीणां हसित–गीत–क्रन्दित–कूजित–प्रेमालापादिशब्दश्रवणं भवेत् ४। एतेन भुक्तभोगिनां भुक्तभोगस्मृतिर्जायते, अभुक्तभोगिनां कौतुकादि जायते, तेन ब्रह्मव्रते शङ्काकाङ्क्षादिना व्रतभङ्गदोषप्रसङ्गः। तत्र वसतां निर्ग्रन्थानामाज्ञाभङ्गमिथ्यात्वानवस्थादयोऽनेके दोषाः संभवन्ति, अतः प्रतिबद्धायां वसतौ निर्ग्रन्थानां वासो न कल्पते इति भावः ॥सू० ३१॥

पूर्वं प्रतिबद्धशय्यायां निर्ग्रन्थानां वासो निषिद्धः, साम्प्रतं निर्ग्रन्थीनां तत्र वासः कल्पते इति विधिं प्रदर्शयति—'कप्पइ० पडिबद्ध०' इत्यादि।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथीणं पडिबद्धसिज्जाए वत्थए ॥सू०३२॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थीनां प्रतिबद्धशय्यायां वस्तुम् ॥३२॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थीना प्रतिबद्धशय्यायां वस्तुं कल्पते इति सूत्रार्थः। ननु पूर्वोक्तस्वरूपायां प्रतिबद्धशय्यायां तु निर्ग्रन्थीनामपि पूर्वोक्ता एव दोषाः संभवन्ति तर्हि कथं तासां 'कल्पते' इति प्रोक्तम्? तत्राह—निर्ग्रन्थीनां केवलस्त्रीजनप्रतिबद्धोपाश्रये सम्बन्धिजनप्रतिबद्धोपाश्रये वा वस्तुं कल्पते इति सूत्रकाराभिप्रायो बोध्यः, तत्र केवलस्त्रीजन–सम्बन्धिजन–प्रतिबद्धत्वेन द्रव्यभावभेदभिन्नस्यापि तस्य निर्दोषत्वसद्भावात् साध्वीनां द्रव्यत. स्त्रीप्रतिबद्धे उपाश्रये

निवासः कल्पते, यतः पूर्वं साध्वीनां सागारिकनिश्रया वस्तुं कल्पते इति प्रतिपादितम्, तासां शीलरत्नरक्षाया आवश्यकत्वात्, अत्र सागारिकाः मातृष्वसृ–भगिनी–भ्रातृजाया–मातृ–पितृ–भ्रातृ-पितामही–मातामही–प्रभृतिसम्बन्धिजनरूपा विज्ञेयाः, तत्प्रतिवद्धे उपाश्रये साध्वीभिर्वस्तव्यं नत्व-न्यस्मिन् पतिपत्न्यादिप्रतिबद्धे दुष्टजनप्रतिवद्धे वा, यतस्तत्र वसन्तीनां शीलरत्नरक्षा सुलभा भवति, सम्बन्धिजना' समर्था. सन्त उपसर्गकारकान् दुष्टजनान् निवारयन्ति अतो निर्ग्रन्थीनां निर्दोषे प्रतिबद्धोपाश्रये निवसनमावश्यकमिति ज्ञात्वैव भगवता निर्ग्रन्थीभ्यः प्रतिबद्धोपाश्रये वासो विहित इति । भावतः प्रस्रवण–स्थान–रूप–शब्द–भेदाच्चतुर्विधे प्रतिश्रये वसन्तीनां साध्वीनां पूर्वोक्ता एव दोषाः समापतन्त्येवेति तादृशे प्रतिवद्धे उपाश्रये साध्वीभिर्न कदाऽपि वस्तव्य-मिति तात्पर्यम् ॥ सू० ३२॥

पूर्वं निर्ग्रन्थसूत्रे प्रतिबद्धोपाश्रयो निषिद्धः, तत्प्रसङ्गात् यत्रोपाश्रये गृहस्थगृहमध्यमार्गेण गमनागमन भवेत् सोऽपि प्रतिबद्ध एव कथ्यते, इति निर्ग्रन्थानां तादृशे उपाश्रये वस्तुं न कल्पते इति निषेधसूत्रमाह–'नो कप्पइ०' गाहावइ० इत्यादि ।

सूत्रम्-- नो कप्पइ निग्गंथाणं गाहावइकुलस्स मज्झंमज्झेणं गंतुं वत्थए ॥ सू०३३॥

छाया — नो कल्पते निर्ग्रन्थानां गाथापतिकुलस्य मध्यमध्येन गत्वा वस्तुम् ॥सू०३३॥

चूर्णी —'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां साधूनां गाथापतिकुलस्य गृहस्थगृहस्य मध्य-मध्येन-मध्यमार्गेण गत्वा उपाश्रये गम्यते निर्गम्यते च, एवमुपलक्षणात् यस्योपाश्रयस्य मध्य मार्गेण गृहस्थाः स्वगृहे प्रविशन्ति निर्गच्छन्ति वा तादृशे उपाश्रये वस्तुं न कल्पते । तत्र निवासे गमनागमनसमये साधूनां गृहस्थप्रक्रियायां दृष्टिपातो भवेत्, गृहस्थानामुपाश्रयमार्गेण गमना-गमने ते साधूनामाहारोपवेशननिषदनादिप्रक्रियां पश्यन्ति तेन तेषां परस्परं तत्तत्प्रक्रियाणां समा-लोचनासंभवस्ततः परस्परं द्वेषकलहादिसभवः, साधूनां तत्रस्थस्त्रीरूपदर्शने मोहोदयो वा भवेत्, ततः श्रामण्ये शङ्काकाङ्क्षाद्यनेके दोषाः समापतन्ति तस्मादेतादृशे उपाश्रये निर्ग्रन्थानां वस्तुं न कल्पते ॥सू० ३३॥

निर्ग्रन्थीनां पूर्वोक्ते उपाश्रये कारणसद्भावाद् वस्तुं कल्पते इति निर्ग्रन्थीसूत्रमाह–'कप्पइ० गाहावइ०' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथीणं गाहावइकुलस्स मज्झंमज्झेण गंतुं वत्थए ॥सू०३४॥

छाया—कल्पते नि न्थीनां गाथापतिकुलस्य मध्यमध्येन गत्वा वस्तुम् ॥सू०३४॥

चूर्णी –'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थीनां गाथापतिकुलस्य मध्यमध्येन गत्वा उपाश्रये गम्यते निर्गम्यते एतादृशे उपाश्रये वस्तुं कल्पते । ननु निर्ग्रन्थसूत्रप्रोक्ता दोषास्तु साध्वीनामेव समाप-तन्ति तर्हि कथं तासां 'कल्पते' इति विधिरुक्तः ? अत्राह–निर्ग्रन्थ्यः स्त्रीत्वेन स्वभावत एव

मृदुमुग्धहृदया भवन्ति, लोके च शीललुण्टाका विषयलोलुपा धूर्त्ता जना अनेकविधवचनचातुत्वेन ता मोहयन्ति, बलात्कारं वा कुर्वन्ति, इत्यादिकारणवशात्तासां संबन्धिजनासन्नत्वेन निर्दोषे तादृशे उपाश्रयेऽपि वस्तुं कल्पते इति प्रोक्तम् ।।सू० २५।।

अत्राह भाष्यकारः—'सीलस्स' इत्यादि ।

भाष्यम्—सीलस्स रक्खणट्ठं, निग्गंथीणं पकप्पए तत्थ ।
अप्पडिबद्धे वासे,को तासिं रक्खणं कुज्जा ।।२५।।

छाया—शीलस्य रक्षणार्थं, निर्ग्रन्थीनां प्रकल्पते तत्र ।
अप्रतिबद्धे वासे, कस्तासां रक्षणं कुर्यात् ।।२५।।

अवचूरी—'सीलस्स' इति । निर्ग्रन्थीनां शीलस्य ब्रह्मव्रतस्य रक्षणार्थं रक्षानिमित्तं तत्र प्रतिबद्धोपाश्रये, तथा यत्र सम्बन्धिजनगाथापतिकुलमध्यमार्गेण गमनागमनयुक्ते उपाश्रये वा वस्तुमवस्थातुं प्रकल्पते युज्यते तत्र मूलगुणभूतब्रह्मव्रतरक्षायाः सुशक्यत्वात् । अन्यथा अप्रतिबद्धाद्युपाश्रयवासे उपसर्गोत्पादकेभ्यो दुष्टजनेभ्यस्तासां रक्षणं कः कुर्यात् ? अतो निर्ग्रन्थीनां प्रतिबद्धोपाश्रये वस्तुं कल्पते इत्युक्तम् ।।२५।।

अत्र पूर्वापरसूत्रयोः सम्बन्धमाह भाष्यकारः—'निग्गंथाण०' इत्यादि ।

भाष्यम्—निग्गंथाणमकप्पं, निग्गंथीणं च कप्पमिह वुत्तं ।
एयं असद्दहंतो, करेज्ज जइ सोऽत्थ अहिगरणं ।।२६।।
तत्थ य किं कायव्वं, उवसमियव्वं च होइ अहिगरणं ।
एसो संबंधो इह, सुत्तेण पुव्वभणिएणं ।।२७।।

छाया—निर्ग्रन्थानामकल्प्यं, निर्ग्रन्थीनां च कल्प्यमिहोक्तम् ।
एतद् अश्रद्दधानः कुर्यात् यदि सोऽत्र अधिकरणम् ।।२६।।
तत्र च किं कर्त्तव्यम्, उपशमितव्यं च भवति अधिकरणम् ।
एष सम्बन्ध इह, सूत्रेण पूर्वभणितेन ।।२७।।

अवचूरी—'निग्गंथाण' इति । निर्ग्रन्थानां गाथापतिकुलस्योपाश्रयमार्गेण गमनागमनयुक्ते उपाश्रये संवसनम् अकल्प्यम् अकल्प्यत्वेन प्रतिपादितम्, इह तत्रैव तादृशे एव उपाश्रये निर्ग्रन्थीनां च संवसनं कल्प्यमुक्तं-कल्प्यत्वेन प्रतिपादितम् । एतद्-वैषम्यं साधुसंघे कश्चित्साधुः अश्रद्दधानः तत्राश्रद्धां कुर्वाणो विवादग्रस्तो भूत्वा यदि तत्र साधुमण्डल्याम् अधिकरणं कलहं कुर्यात् तत्र कलहविषये किं कर्त्तव्यम् ?

तत्राऽऽचार्य आह—'उवसमियव्वं' इत्यादि, तदुत्पन्नमधिकरणं भगवद्वचनश्रद्धावता साधुना साध्वाचारं विभाव्य उपशमितव्यं भवति स स्वावनतत्वेनाधिकरणस्योपशमं कुर्यादिति भावः, इत्यधिकरणस्योपशमनसूत्रमत्र प्रोच्यते । इह अत्र विषये पूर्वभणितेन सूत्रेण सह एष सम्बन्धः ।।

एतेन सम्बन्धेनायातमिदमधिकरणोपशमनसूत्रं प्रस्तौति—'भिक्खू य' इत्यादि।

सूत्रम्—भिक्खू य अहिगरणं कट्टु तं अहिगरणं विओसविता विओसवियपाहुडे, इच्छाए परो आढाइज्जा इच्छाए परो नो आढाइज्जा, इच्छाए परो अब्भुट्ठिज्जा इच्छाए परो नो अब्भुट्ठिज्जा, इच्छाए परो वंदिज्जा इच्छाए परो नो वंदिज्जा, इच्छाए परो संभुंजिज्जा इच्छाए परो नो संभुंजिज्जा, इच्छाए परो संवसिज्जा इच्छाए परो नो संवसिज्जा, इच्छाए परो उवसमिज्जा इच्छाए परो नो उवसमिज्जा, जो उवसमइ तस्स अत्थि आराहणा, जो न उवसमइ तस्स नत्थि आराहणा, तम्हा अप्पणा चेव उवसमियव्वं। से किमाहु भंते!? उवसमसारं सामण्णं ॥ सू० ३५॥

छाया—भिक्षुश्च अधिकरणं कृत्वा तद् अधिकरणं व्यवशमय्य व्यवशमितप्राभृतः इच्छया पर आद्रियेत इच्छया परो नो आद्रियेत, इच्छया परः अभ्युत्तिष्ठेत् इच्छया परो नो अभ्युत्तिष्ठेत्, इच्छया परो वन्देत इच्छया परो नो वन्देत, इच्छया परः संभुञ्जीत इच्छया परो नो संभुञ्जीत, इच्छया परः संवसेत्, इच्छया परो न संवसेत्, इच्छया पर उपशाम्येत् इच्छया परो नो उपशाम्येत्, य उपशाम्यति, तस्य अस्ति आराधना, यो नोपशाम्यति तस्य नास्ति आराधना, तस्मात् आत्मनैव उपशमितव्यम्, तत् किमाहुः भदन्त!? उपशमसारं श्रामण्यम् ॥ सू० ३५॥

चूर्णी—'भिक्खूय' इति। भिक्षुस्तावत् सामान्यसाधुः चकारात् आचार्य उपाध्यायश्च, अधिकरणम्—अधिक्रियते नरकगतिगमनयोग्यतां प्राप्यते आत्मा येन तत् अधिकरणम् कलहः प्राभृतमित्येकोऽर्थः तत् कृत्वा तथाविधद्रव्यक्षेत्रादिसांनिध्योपबृंहितात् कषायमोहनीयोदयाद् अपर—श्रमणेन सह कलहरूपम् अधिकरणं विधायेत्यर्थः तदनन्तरं स्वयमन्योपदेशेन वा तस्य कलहस्य ऐहिकपारलौकिकप्रत्यवायबाहुल्यं परिभाव्य तद् अधिकरणं कलहरूपम् व्यवशमय्य वि—विविधैः—अनेकैः प्रकारैः स्वापराधप्रतिपत्तिपूर्वकं मिथ्यादुष्कृतदानेन अवशमय्य—उपशमं प्रापय्य तदनन्तरं व्यवशमितप्राभृत—विशेषेण अवशमितम् उपशान्तीकृतम् अवसानं प्रापितं प्राभृतं कलहो येन स व्यवशमितप्राभृतो दूरीकृतकलहो भवेदित्यर्थः, तथा च गुरुसन्निधौ स्वदुश्चरितमालोच्य तत्प्रदत्तप्रायश्चित्तं च यथावत् प्रतिपद्य पुनस्तदकरणायाभ्युत्तिष्ठेत्। अथ येन सह कलहरूपम् अधिकरणम् उत्पन्नम् स यदि उपशमं नीयमानोऽपि नोपशाम्यति तदा किं कुर्यात्? इत्यत आह—'इच्छाए परो आढाएज्जा' इत्यादि, इच्छया—यथास्वरुच्या यथेच्छमित्यर्थः, परः—अन्यो द्वितीयः श्रमण आद्रियेत वा, इच्छया—यथास्वरुचि स्वेच्छानुसारं परः—अन्यो द्वितीयः साधुः नाद्रियेत वा, पूर्ववत् सम्भाषणादिभिरादरं विदध्याद् वा न वेति भावः, एवम् इच्छया स्वेच्छानुसारं परः—अन्यो द्वितीयः साधुः तम्—उपशामकम् साधुम् अभ्युत्तिष्ठेत् तस्य अभ्युत्थानं कुर्याद् वा, इच्छया—स्वेच्छानुसारं परः—अन्यो द्वितीय. साधुर्नाऽभ्युत्तिष्ठेत्—अभ्युत्थानं

न वा कुर्यात्, इच्छया परः-द्वितीयः साधुस्तं साधुं वन्देत वा, इच्छया परः अन्यः श्रमणो न वन्देत वा, इच्छया परः साधुस्तेन साधुना सह संभुञ्जीत-एकसार्थं भोजनं दानग्रहणसंभोगं वा कुर्यात् वा, इच्छया परः अन्यो द्वितीयः साधुर्न संभुञ्जीत-एकमण्डल्यां भोजनं तेन सह न वा कुर्यात्, इच्छया परः साधुस्तेन साधुना सह संवसेत्—सम् एकीभूय-एकस्मिन् उपाश्रये वसेद् वा, इच्छया परः साधुः न वा संवसेत्-एकीभूय एकत्रोपाश्रये न वसेद् वा, इच्छया परः साधुः उपशाम्येद् वा इच्छया परः श्रमणो नोपशाम्येद् वा परम्, तत्र यः श्रमण उपशाम्यति कषायतापाऽपगमेन निर्वृतिमुपैति उपशमं प्राप्नोतीत्यर्थः, तस्य सम्यग्दर्शनसम्यग्ज्ञानादीनामाराधना भवति, यः पुनः साधुः नोपशाम्यति उपशमं न प्राप्नोति तस्य साधोस्तेषां सम्यग्दर्शनादीनां नास्ति आराधना, तस्मात् कारणात् एवम्-उक्तरीत्या विचिन्त्य-विभाव्य आत्मनैव उपशान्तव्यम् उपशमो विधेयः। शिष्यः-प्राह 'से किमाहु भंते' हे भदन्त! से तत् किमत्र विषये कारणमाहुः उक्तवन्तः तीर्थकरप्रभृतयः? आचार्य आह-'उवसमसारं सामन्नं' उपशमसारम्-उपशमः सारो यत्र तत् उपशमसारमेव श्रामण्यं भवति, नोपशमरहितं श्रामण्यमित्यर्थः, उपशमवर्जितस्य श्रामण्यस्य निष्फलत्वादिति भावः। तथा चोक्तम्-'सामन्नऽणुचरंतस्स कसाया जस्स उक्कडा होंति।

मन्नामि उच्छुपुप्फं व, निप्फलं तस्स सामन्नं ॥१॥

श्रामण्यमनुचरतः कषाया यस्य उत्कटा भवन्ति। मन्ये इक्षुपुष्पमिव निष्फलं तस्य श्रामण्यम् ॥१॥ इति ॥ सू० ३५॥

अथ पूर्वोक्ताऽधिकरणसूत्रेण सहास्य वर्षावासगमननिषेधसूत्रस्य कः सम्बन्धः? इत्यत्राह भाष्यकारः—'किच्चा' इत्यादि।

भाष्यम्—किच्चा कलहं गच्छइ, आगच्छइ वा पुणो य खामेउं।
वासावासे नेवं, करणिज्जं एस संबंधो ॥२८॥

अवचूरी—'किच्चा कलहं' इति। केनापि साधुना सहाधिकरणे समुत्पन्ने तयोर्द्वयोर्मध्ये एकेन विवेकिना भिक्षुणा 'उपशमसारं श्रामण्यम्' इति गुरूपदेशमभिसंधाय तदधिकरणं क्षमापनादिना उपशमितम् किन्तु येन सहाऽधिकरणं समुत्पन्नं स उपशाम्यमानोऽपि नोपशान्तो भवेत् स कषायानुबद्धमनाः श्रमणोऽन्यत्र ग्रामादौ 'कलहं किच्चा' अधिकरणं कृत्वा गच्छति, अथवा यः पूर्वमनुपशान्तः सन् अन्यत्र ग्रामादौ गतः स तत्र तस्य मतिपरिवर्तनेन शुभपरिणामवशात् स्वयम्, अन्यसाधूपदेशेन वा येन सहाधिकरणं जातं भवेत्तं साधुं 'खामेउं' क्षमयितुं स्वापराधं क्षमापनार्थम् गच्छति, अथवा अन्यत्र गतः स सांवत्सरिकक्षमापनाकाले आसन्ने समायाते सति विचारयेत्-'यन्मया तदधिकरणं न क्षमितमतः कथं तावन्मम सांवत्सरिकप्रतिक्रमणं कर्तुं कल्पते' इति विचिन्त्य तं श्रमणं क्षमयितुं पुनरप्यागच्छति, अथवा श्रमणानां परस्परमधिकरणमुत्पन्नमिति श्रुत्वाऽन्यत्र स्थितोऽन्यः

कश्चित् प्रवचनोड्डाहभीरुर्धर्मश्रद्धालुः साधुस्तदधिकरणमुपशमयितुं तत्रागच्छति, एवम् तत् तदीय-गमनागमनं शुद्धमपि **वासावासे** वर्षावासे वर्षाकाले **'न करणिज्जं'** न करणीयम् यतो वर्षाकाले साधूनां गमनागमनं न कल्पते, इत्येष एव पूर्वसूत्रेण सहाऽस्य सूत्रस्य सम्बन्धः ॥२८॥

अनेन सम्बन्धेनायातं वर्षावासे गमनागमननिषेधपरकमिदं सूत्रमाह—**'नो कप्पइ'** इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा वासावासेसु चरित्तए ॥ सू३६॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा वर्षावासेषु चरितुम् ॥ सू०३६॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च वर्षावासेषु वर्षायां वर्षाकाले वासः वर्षावासः, तस्य चातुर्मासरूपत्वाद् बहुत्वविवक्षायां तेषु वर्षावासेषु चतुर्मासरूपेषु वर्षाकालसम्बन्धिषु चतुर्षु मासेषु चरितुं विचरितुम् एकस्माद् ग्रामादन्यस्मिन् ग्रामे गन्तुं न कल्पते । वर्षासु विहरतः षट्कायविराधनेन संयमात्मविराधना भवति । तत्र षट्कायविराधना यथा–वर्षाकाले पन्थानः अमर्दिता भवन्ति तेन पृथिवीकायविराधना १, जलक्लिन्नमार्गे गमनेऽप्कायविराधना सुस्पष्टैव २, उपधेर्जलक्लिन्नत्वेन तापनार्थं मतिर्भवेत्तेन तापनबुद्ध्याऽग्निकायविराधनादोषः समापद्येत ३, जलार्द्र-वायोस्तीव्रगत्या वायुकायविराधना ४, वर्षाकाले भूमौ दूर्वादिवनस्पतिकायः समुद्भवति, जलसद्भावात् पनकसंमूर्च्छनमपि भवति, इत्यादिना वनस्पतिकायविराधना ५, वर्षाकाले इन्द्रगोपशिशुनागाद्यने-कत्रसा भूमौ विचरन्ति तेन त्रसकायविराधना भवेत् ६ । एवं सयमविराधना भवति । आत्म-विराधना तु अनेकप्रकारा भवति यथा–कर्दमपिच्छिले मार्गे पादस्खलन, तेन विषमे भूप्रदेशे निपतनं भवेत्, जलेऽदृश्यमानकीलककण्टकादि वा चरणयोर्विद्धं भवेत्, अकस्मात् गिरिनद्यादिजलपूरेणान्यत्र नयनं भवेत्, इत्याद्यनेकप्रकाराऽऽत्मविराधना भवेत् । तीर्थकराज्ञाविराधना तु स्पष्टैव शास्त्रे, चातुर्मास-विहरणस्य निषिद्धत्वात् । तस्मात् निर्ग्रन्थैर्निर्ग्रन्थीभिश्च वर्षाकाले विहरणं न विधेयम्, अपवादे राज्योपद्रवे ग्रामदाहे दुर्भिक्षे जलप्लाविते ग्रामे, इत्यादिसंयमयात्रानिर्वाहबाधकेषु कारणेषु समुपस्थि-तेषु वर्षाकालेऽपि तत्रतो निर्गमनमावश्यकं भवेदिति ॥ सू० ३६॥

पूर्वं–वर्षावासे–चातुर्मासे श्रमणानां विहरणं न कल्पते इति प्रतिपादितम्, अथ कस्मिन् काले श्रमणानां विहरणं कल्पते ? इति प्रश्ने विहारकल्पकालं प्रदर्शयन्नाह — **'कप्पइ'** इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा हेमंतगिम्हासु चरित्तए ॥ सू० ३७॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा हेमन्तग्रीष्मेषु चरितुम् ॥सू०३७॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा **'हेमंतगिम्हासु'** हेमन्तग्रीष्मेषु हेमन्तग्रीष्मसम्बन्धिषु अष्टसु मासेषु ऋतुबद्धे काले इत्यर्थः चरितुं विचरितुं कल्पते, ऋतुबद्ध-काले शुष्कभूम्यादिकारणेन संयमात्मविराधनाया असंभवात् ॥ सू० ३७॥

पूर्वसूत्रे ऋतुबद्धकाले निर्ग्रन्थानां विहरणं कल्पते इति प्रोक्तम्, साम्प्रतम् ऋतुबद्धकाले विहृत्य निर्ग्रन्था ग्रामनगरादौ मासकल्पविधिना तिष्ठन्ति, यत्र निर्ग्रन्थास्तिष्ठन्ति तेन स्थानेनाऽपायवर्जितेन भवितव्यम्, स चापायो वैराज्यविरुद्धराज्यादिरूपो भवतीति तादृशे स्थाने निर्ग्रन्थैर्गमनागमनं न कर्त्तव्यमिति तद्विधिं प्रदर्शयति—'नो कप्पइ० वेरज्ज०' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा वेरज्जविरुद्धरज्जंसि सज्जं गमणं सज्जं आगमणं सज्जं गमणागमणं करित्तए। जो खलु निग्गंथो वा निग्गंथी वा वेरज्जविरुद्धरज्जंसि सज्जं गमणं सज्जं आगमणं सज्जं गमणागमणं करेइ करेंतं वा साइज्जइ से दुहओवि वीइक्कममाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा वैराज्यविरुद्धराज्ये सद्यो गमनं सद्य आगमनं सद्यो गमनागमनं कर्त्तुम्। यः खलु निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा वैराज्यविरुद्धराज्ये सद्यो गमनं सद्य आगमनं सद्यो गमनागमनं करोति कुर्वन्तं वा स्वदते स द्विधातोऽपि व्यतिक्रामन् आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम्॥३८॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते न युज्यते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा ऋतुबद्धकाले विहरतां वैराज्यविरुद्धराज्ये, वि–विरुद्धं राज्यं विराज्यं तदेव वैराज्यं वर्त्तमानकालिकवैरयुक्तं राज्यम्, अथवा विगतराजकं यत्र राजा मृतो भवेत् तद् वैराज्यम्, तथा विरुद्धराज्यं यत्र द्वयोः राज्ञोः स्वस्वराज्ये परस्परम् एकराज्यजनानामन्यराज्ये गमनागमनं विरुद्धं निषिद्धं भवेत्तद् विरुद्धराज्यम्, वैराज्यं च विरुद्धराज्यं चेति समाहारे वैराज्यविरुद्धराज्यम्, तस्मिन् तादृशे देशे प्रदेशे वा सद्यः–तत्कालम् विरोधकाल एव गमनम् यत्र स्थितस्तत्रतो निस्सरणम्, तत्, आगमनम्–अन्यप्रदेशात् सद्यः–विरोधसमकाले तत्र प्रवेशः, तत्, तथा सद्यः–विरोधसमकाल एव गमनागमनं–वारं वारं निस्सरणं प्रवेशं वा कर्त्तुं न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः। यदि यः खलु साधुः पूर्वोक्ते वैराज्यविरुद्धराज्ये गमनमागमन गमनागमनं च करोति स्वयं, कारयति वाऽन्यं, तथा कुर्वन्तं वाऽन्यं स्वदते–अनुमोदते तदा स तत्र गमनस्यागमनस्य गमनागमनस्य च कर्त्ता कारयिता अनुमोदिता च द्विधातोऽपि–उभयतोऽपि द्वयानामपि तीर्थकर्तां राज्ञां च सम्बन्धिनीम् आज्ञां व्यतिक्रामन् उल्लङ्घयन् तीर्थकरराजाज्ञाया विराधनां कुर्वन् आपद्यते प्राप्नोति चातुर्मासिकं चतुर्माससम्बन्धि परिहारस्थानम् अनुद्घातिकं चतुर्गुरुकं प्रायश्चित्तम्। यस्मात्कारणात् वैराज्यविरुद्धराज्ये गमनागमनकरणे साधुः प्रायश्चित्तभागी भवति तस्मात् कारणात् वैराज्यविरुद्धराज्ये न स्वयं गमनागमनं कुर्यात् न कारयेत् न वा कुर्वन्तमन्यमनुमोदेत, तत्र प्रवचनोड्डाहसयमात्मविराधनाद्यनेकदोषापत्तिसद्भावादिति॥ सू० ३८॥

पूर्वसूत्रे वैराज्यविरुद्धराज्ये साधूनां गमनागमननिषेधः प्रतिपादितः, साम्प्रतं वैराज्यविरुद्धराज्ये कदाचिद् गतो भवेत्तत्र लुण्टकैर्वस्त्राणि लुण्टितानि भवेयुस्ततोऽन्यग्रामादौ साधुर्गच्छेत्

तत्राऽशनाद्यर्थं गृहस्थगृहे प्रविशन्तं तमल्पवस्त्रं दृष्ट्वा कश्चित् श्रावकस्तं मुनिं वस्त्रादिग्रहणार्थमुपनिमन्त्रयति तदा साधुना किं कर्त्तव्यमिति तद्विधिं प्रदर्शयति-'निग्गंथं च णं' इत्यादि ।

सूत्रम्--निग्गंथं च णं गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठं केई वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंबलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा, कप्पइ से सागारकडं गहाय आयरियपायमूले ठवित्ता दोच्चंपि उग्गहं अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥ सू० ३९॥

छाया—निर्ग्रन्थं च खलु गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया अनुप्रविष्टं कश्चित् वस्त्रेण वा प्रतिग्रहेण वा कम्बलेन वा पादप्रोञ्छनेन वा उपनिमन्त्रयेत् कल्पते सागारकृतं गृहीत्वा आचार्यपादमूले संस्थापयित्वा द्वितीयमपि अवग्रहम् अनुज्ञाप्य परिहारं परिहर्त्तुम् ॥ सू० ३९॥

चूर्णी—'निग्गंथं च णं' इति । निर्ग्रन्थं च खलु वैराज्यविरुद्धराज्यविहारादागतमल्पवस्त्रादिकं साधुम्, कीदृशम् ? पिण्डपातप्रतिज्ञया, तत्र पिण्डः-ओदनादिस्तस्य पातः पात्रे पतनं ग्रहणं पिण्डपातस्तस्य प्रतिज्ञया-अशनादिग्रहणेच्छया गाथापतिकुलं-गृहस्थगृहम् अनुप्रविष्टम्--अनु-अन्यया च कजननिस्सरणानन्तरं प्रविष्टम् अनुप्रविष्टम्, अनेन गृहस्थगृहे दानार्थमपावृतद्वारं भवेदिति सूचितम्, गृहस्थगृहे गतं साधुं कश्चित् श्रावकस्तमल्पवस्त्रादिकं दृष्ट्वा वस्त्रेण वस्त्रमुद्दिश्य, प्रतिग्रहेण-पात्रेण पात्रमुद्दिश्य कम्बलेन-ऊर्णामयवस्त्रेण ऊर्णामयवस्त्रमुद्दिश्य, पादप्रोञ्छनेन रजोहरणेन, अथवा 'पात्रप्रोञ्छनेन' इति च्छाया, तत्र पात्राणां प्रोञ्छनकवस्त्रम् तेन, अथवा पात्रशब्देन पात्रबन्धः पात्रकेसरिकादिकः, प्रोञ्छनशब्देन रजोहरणं गृह्यते ततः पात्रं च प्रोञ्छनं चेति समाहारद्वन्द्वे पात्रप्रोञ्छनं तेन वा, तदुद्दिश्य उपनिमन्त्रयेत् वस्त्रादिग्रहणार्थं प्रार्थयेत, तदा 'से' तस्य उपनिमन्त्रितस्य मुनेः कल्पते तद् वस्त्रादिकं ग्रहीतुम्, केन विधिना कल्पते ? इत्याह-तद् वस्त्रादिकं सागारकृतम्-सागारसम्बन्धिकम्, अगारेण सहितः सागारः-गृहस्थः तत्सम्बन्धिकम्, इदं वस्त्रादिकं गृहस्थसत्कमेव, त्वत्सत्कमेव न ममेति कथनपूर्वकम् । अथवा साकारकृतमिति आकारेण सहितम्, यथा-संप्रति तवेदं वस्त्रादिकं गृह्णामि तत् प्रातिहारिकरूपेण गृह्णामि, यद्याचार्या ग्रहीष्यन्ति तदा तेभ्यो दास्यामि, अन्यथा प्रत्यावर्तयिष्यामि, एवंरूपाकारपूर्वकम्, अथवा आचार्यसत्कमिदं वस्त्रं, न मम, ते यस्मै कस्मैचित् मह्यं वा दास्यन्ति, ते वा स्वयमस्योपभोगं करिष्यन्ति यत्तत्सम्बन्धिकमेवेदं वस्त्रादिकं भविष्यति नान्यस्य, यदि ते नादरिष्यन्ति तदैतद्वस्त्रादिकं सागारकृतमेवेति तुभ्यमेवानीय परावर्त्तयिष्यामि, इत्येवं सविकल्पककथनपूर्वकं 'गहाय' गृहीत्वा आचार्यपादमूले-आचार्यचरणसमीपे स्थापयित्वा, यदि ते तस्मै एव ददाति तदा द्वितीयमपि वारम्-अवग्रहम्, प्रथमत एकोऽवग्रहः गृहस्थसम्बन्धी यो गृहस्थाद् गृहीतः, द्वितीय आचार्यसम्बन्धी, इत्येवं द्वितीयं वारम् अवग्रहम् वस्त्रादिग्रहणाज्ञाम् अनुज्ञाप्य-गृहीत्वा परिहारं,

परिह्रियते यत्तत् परिहारम्–उपभोगयोग्यं वस्त्रादिकं परिहर्त्तुं धर्तुमुपभोक्तुं वा कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ सू० ३९॥

पूर्वसूत्रे भिक्षार्थगतस्य साधोर्गृहस्थोपनिमन्त्रितवस्त्रादिग्रहणविधिः प्रतिपादितः, साम्प्रतं विचारविहारभूमिगतस्य वस्त्रादिग्रहणविधिमाह–'निग्गंथं च णं' इत्यादि,

सूत्रम्—निग्गंथं च णं बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खंतं समाणं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंवलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा, कप्पइ से सागारकडं गहाय आयरियपायमूले ठवित्ता दोच्चंपि उग्गहं अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥ सू० ४०॥

छाया—निर्ग्रन्थं च खलु बहिर्विचारभूमिं वा, विहारभूमिं वा निष्क्रान्तं सन्तं कोऽपि वस्त्रेण वा प्रतिग्रहेण वा कम्बलेन वा, पादप्रोञ्छनेन वा उपनिमन्त्रयेत्, कल्पते तस्य सागारकृतं गृहीत्वा आचार्यपादमूले स्थापयित्वा द्वितीयमपि अवग्रहं अनुज्ञाप्य परिहर्त्तुम् ॥४०॥

चूर्णी—'निग्गंथं च णं' इति । निर्ग्रन्थं च खलु, 'बहिया' बहिः उपाश्रयाद्बहिःप्रदेशे विचारभूमिं–विचारः–संज्ञा तस्य भूमिः विचारभूमिस्तां विचारभूमिं स्थण्डिलभूमिमित्यर्थः, वा–अथवा विहारभूमिं–विहारभूमिरिति स्वाध्यायभूमिः मुनिर्यत्र शास्त्रस्वाध्यायार्थमुपाश्रयाद्बहिर्गत्वा एकान्तभूमौ आत्मद्वितीय आत्मतृतीयः सन् तत्र स्थित्वा सूत्रमर्थं तदुभयं च चिन्तयति सा विहारभूमिः समयभाषया कथ्यते, ततस्तां विचारभूमिं विहारभूमिं वा तत्र गमनार्थमित्यर्थः निष्क्रान्तं गतं सन्तं कोऽपि गृहस्थः वस्त्रादिग्रहणार्थमुपनिमन्त्रयेत् यथा—'आगच्छतु भगवन्! मम गृहे भवत्कल्प्यं वस्त्रादि गृह्णातु' इत्येवं प्रार्थयेत् तदा, इत्यादि यथा पूर्वं भिक्षाचर्यागतस्य यो वस्त्रादिग्रहणविधिरुक्तः स एवात्र बोध्यः ॥ सू० ४०॥

पूर्वं निर्ग्रन्थविषयकं भिक्षाचर्यार्थं गतस्य, तथा विचारभूमिं विहारभूमिं गतस्य च वस्त्रादिग्रहणविधिप्रतिपादकं सूत्रद्वयं प्रतिपादितम्, साम्प्रतं एष एव विधिर्निर्ग्रन्थीमुद्दिश्य सूत्रद्वयेन प्रतिपाद्यते-'निग्गंथिं च णं' इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथिं च णं गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंवलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा कप्पइ से सागारकडं गहाय पवत्तिणीपायमूले ठवित्ता दोच्चंपि उग्गहं अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥ निग्गंथिं च णं वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खंतं समाणं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंवलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा, कप्पइ से सागारकडं गहाय पवत्तिणीपायमूले ठवित्ता दोच्चंपि उग्गहं अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥ सू० ४२॥

छाया—निर्ग्रन्थीं च खलु गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया अनुप्रविष्टां कोऽपि वस्त्रेण वा कम्बलेन वा पादप्रोञ्छनेन वा उपनिमन्त्रयेत्, कल्पते तस्याः सागारकृतं (साकारकृतं वा) गृहीत्वा प्रवर्तिनीपादमूले स्थापयित्वा द्वितीयमपि अवग्रहम् अनुज्ञाप्य परिहारं परिहर्त्तुम् ॥ सू० ४१॥ निर्ग्रन्थीं च खलु विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निष्क्रान्तां सतीं कोऽपि वस्त्रेण वा प्रतिग्रहेण वा कम्बलेन वा पादप्रोञ्छनेन वा उपनिमन्त्रयेत् कल्पते तस्या सागारकृतं (साकारकृतं वा) गृहीत्वा प्रवर्त्तिनीपादमूले स्थापयित्वा द्वितीयमपि अवग्रहम् अनुज्ञाप्य परिहारं परिहर्त्तुम् ॥ सू० ४२॥

चूर्णी—'निग्गंथिं च णं गाहावइकुलं' इत्यादि, तथा 'निग्गंथिं च णं वियारभूमिं वा' इत्यादि च सूत्रद्वयमपि निर्ग्रन्थसूत्रवदेव व्याख्येयम्, नवरं विशेषस्त्वयम्—यत् निर्ग्रन्थसूत्रद्वये 'आयरियपायमूले ठवित्ता, आचार्यपादमूले स्थापयित्वा' इत्युक्तम, अत्र निर्ग्रन्थीसूत्रद्वये च'पवत्तणीपायमूले ठवित्ता' 'प्रवर्त्तिनीपादमूले स्थापयित्वा' इति व्याख्येयम् तत्र । प्रवर्त्तिनीति-प्रवर्त्तयति-प्रेरयति स्वनिश्रागतसाध्वीः श्रुतचारित्रधर्मे या सा प्रवर्त्तिनी—दीक्षादात्री, पर्यायज्येष्ठा वा निर्ग्रन्थीति । शेषं सर्वं निर्ग्रन्थसूत्रवदेव व्याख्येयमिति ॥ सू० ४२॥

अत्राह भाष्यकार—'सच्छंदं' इत्यादि ।

भाष्यम्—सच्छंदं नो गिण्हे, नो परिभुंजे य वत्थपत्ताई
जं आयरियपदत्तं, तं गिण्हे तं च परिभुंजे ॥सू०२९॥
एवं निग्गंथीणं, पवत्तिणीदत्तवत्थपत्ताई ।
कप्पइ किंतु सयं तं, नो गिण्हे नेव परिभुंजे ॥३०॥

छाया—स्वच्छन्दं नो गृह्णीयात्, नो परिभुञ्जीत च वस्त्रपात्रादि ।
यद् आचार्यप्रदत्तं, तद् गृह्णीयात् तच्च परिभुञ्जीत ॥२९॥
एवं निर्ग्रन्थीनां, प्रवर्त्तिनीदत्तवस्त्रपात्रादि ।
कल्पते किन्तु स्वयं तद् नो गृह्णीयात् नैव परिभुञ्जीत ।३०॥

अवचूरी—'सच्छंद' इति । निर्ग्रन्थ वस्त्रपात्रादि गृहस्थगृहाद् गृहस्थहस्ताच्च स्वच्छंदं स्वच्छन्दतया यथारुचि नो गृह्णीयात्, एवं गृहीतं च तद् नो नैव परिभुञ्जीत । किं कुर्यात् ? तत्राह—गृहीतं तद् वस्त्रादिकं साकारकृतमिति कृत्वा 'नेदं वस्त्रं मम, किन्तु आचार्यसत्कं प्रातिहारिकं वा अस्ति' इति कथनपूर्वकमादाय आचार्यसमीपे स्थापयेत्, तत्र यद् वस्त्रादिकमाचार्यप्रदत्तं भवेत्—आचार्या, उपाध्यायाः, पर्यायज्येष्ठा वा स्वेच्छया यद् वस्त्रादिकं दद्युस्तद् गृह्णीयात्, विनयवन्दनपूर्वकं द्वितीयमवग्रहमनुज्ञाप्य स्वीकुर्यात् तच्चेति तदेव वस्त्रादिकं परिभुञ्जीत स्वकार्ये व्यापारयेदिति निर्ग्रन्थकल्प ॥ २९ ॥

'एवं' इति । एवम् अनेनैव प्रकारेण निर्ग्रन्थीनां साध्वीनां प्रवर्त्तिनीप्रदत्तवस्त्रपात्रादि ग्रहीतुं परिभोक्तुं च कल्पते, किन्तु तद् वस्त्रपात्रादिकं स्वयं स्वेच्छया गृहस्थाद् नो गृह्णीयात् न स्वीकुर्यात्

नैव च परिभुञ्जीत न स्वकार्ये व्यापारयेत्, किन्तु निर्ग्रन्थवदेव गृहस्थेन दीयमानं वस्त्रादिकं साकारकृतमिति कृत्वा 'नेदं मम वस्त्रादि, किन्तु प्रवर्त्तिनीसत्कं प्रातिहारिकं वाऽस्ती'-तिकृत्वा प्रवर्त्तिनीसमीपे स्थापयित्वाऽवग्रहानुज्ञापूर्वकं तत्प्रदत्तं वस्त्रादिकं विनयेन स्वीकुर्यात्, तदेव च परिभुञ्जीतेति निर्ग्रन्थीकल्पः ॥ ३० ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां वस्त्रपात्रादिग्रहणविधिः प्रतिपादितः, साम्प्रतं वस्त्रादिग्रहणानन्तरमाहाराधिकार इति रात्रौ विकाले वाऽऽहारग्रहणनिषेधं प्रदर्शयति-'नो कप्पइ० राओ वा०' इत्यादि।

सूत्रम्--नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा राओ वा वियाले वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्तए, नन्नत्थ एगेणं पुव्वपडिलेहिएणं सेज्जासंथारएणं ॥ सू०४३॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा रात्रौ वा विकाले वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिग्रहीतुम्, नान्यत्र एकेन पूर्वप्रतिलेखितेन शय्यासंस्तारकेण ॥ सू० ४३॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा रात्रौ वा रात्रिमध्ये विकाले वा सन्ध्यासमये 'असणं वा' इति अशनादि चतुर्विधमाहारं प्रतिग्रहीतुम् आदातुं न कल्पते। अत्र विकाले चतुर्विधाहारनिषेधस्तर्हि किमन्यदप्युपधिजातं रात्रौ विकाले वा ग्रहीतुं न कल्पते? अत्राह सूत्रकारः—'नन्नत्थ' इत्यादि, एकेन केवलेन 'सेज्जासंथारएणं' शय्यासंस्तारकेण, तत्र शय्या शरीरप्रमाणा, संस्तारकः सार्द्धतृतीयहस्तप्रमाणः, शय्या च संस्तारकश्चेति समाहारे शय्यासंस्तारकम्, तेन, कीदृशेन शय्यासंस्तारकेण? तत्राह—पूर्वप्रतिलेखितेन—पूर्वं दिवसे यत् प्रतिलेखितं भवेत् तेन विना अन्यत्र न, तत्यक्त्वा अन्यत् किमपि न कल्पते, दिवसे शय्यासंस्तारकस्य प्रतिलेखनां कृत्वाऽन्यत्र स्थाने वसतौ स्थानाभावे चौरादिशङ्कया वा गृहस्थनिश्रया तद्गृहे स्थापितं भवेत्तदा तद् रात्रौ विकाले वा शयनार्थं प्रतिग्रहीतुं कल्पते नान्यदिति भावः ॥ सू० ४३ ॥

पूर्वं रात्रौ विकाले वा अशनादिग्रहणनिषेधः प्रोक्तः, साम्प्रतं वस्त्रादिग्रहणनिषेधमाह—'नो कप्पइ० वत्थं वा' इत्यादि ।

सूत्रम्--नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा राओ वा वियाले वा वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणं वा पडिग्गाहित्तए, नन्नत्थ एगाए हरियाहडियाए, सावि य परिभुत्ता वा धोया वा रत्ता वा घट्ठा वा मट्ठा वा संपधूमिया वा ॥ सू०४४ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा रात्रौ वा विकाले वा वस्त्रं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पादप्रोञ्छनं वा प्रतिग्रहीतुम्, नान्यत्र एकया हृताहृतया, साऽपि च परिभुक्ता वा धौता वा रञ्जिता वा घृष्टा वा मृष्टा वा संप्रधूमिता वा ॥ सू० ४४ ॥

चूर्णी–'नो कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां रात्रौ विकाले वा वस्त्रं वा चोलपट्टशाटिकादिकम्, प्रतिग्रहं–पात्रम्, कम्बलम्–ऊर्णामयं प्रावरणवस्त्रम्, पादप्रोञ्छनं–रजोहरणम्. अथवा पात्रप्रोञ्छनम्–आहारादिपात्राणां प्रोञ्छनवस्त्रम्, एतत्सर्वं वस्तुजातं प्रतिग्रहीतुं न कल्पते। तर्हि किं कल्पते ? इत्याह–एकया केवलया हृताहृतया–हृतं पूर्वं चौरादिना चोरितं पश्चात् शुभपरिणामादिवशात् गृहस्थभयवशाद्वा आहृता–आनीय पुनर्दत्ता, एतादृशी काऽपि वस्त्रजातिः, तया अन्यत्र–विना तां त्यक्त्वेत्यर्थः न कल्पते, सा तु कल्पते इति भावः। साऽपि च या आनीय दत्ता सा यदि परिभुक्ता हरणकर्त्रा स्वपरिभोगे नीता शरीरे धृता भवेत्, धौता वा जलेन प्रक्षालिता वा भवेत्, रञ्जिता वा रक्तपीतादिरागेण रङ्गयुक्ता वा कृता भवेत्, घृष्टा वा चिक्कणप्रस्तरादिना चिक्कणीकृता वा, मृष्टा वा म्रक्षिता सुकोमलीकृता वा भवेत्, संप्रधूमिता, संप्रधूपिता वा अगुरुचन्दनादिसुगन्धद्रव्यधूमेन धूमयुक्ता कृता, सुगन्धद्रव्यधूपेन धूपिता वा भवेत् तथापि सा वस्त्रजातिर्निर्ग्रन्थैर्निर्ग्रन्थीभिः रात्रौ विकाले वाऽपि सा दीयमाना ग्रहीतव्या, तस्याः स्वनिश्रागतत्वादिति ॥ सू० ४४ ॥

पूर्वं रात्रौ विकाले वा वस्त्रग्रहणविधिरुक्तः, साम्प्रतमध्वगमनस्य सखडिगमनस्य च निषेधमाह–'नो कप्पइ० अद्धाण०' इत्यादि।

सूत्रम्––'नो कप्पइ निग्गंथाण वा, निग्गंथीण वा राओ वा, वियाले वा, अद्धाणगमणं एत्तए ॥ सू०४५ ॥ नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा संखडिं वा संखडिपडियाए अद्धाणगमणं एत्तए ॥ सू०४६॥

छाया–नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा रात्रौ वा विकाले वा अध्वगमनम् एतुम् ॥ सू० ४५ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा संखडिं वा संखडिप्रतिज्ञया अध्वगमनम् एतुम् ॥ सू० ४६ ॥

चूर्णी––'नो कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च रात्रौ विकाले वा सन्ध्याकाले अध्वगमनं मार्गगमनम् एतुं कर्तुं नो कल्पते, रात्रौ विकाले वा गमनशीलस्य प्रथमम् चक्षुरगोचरतया ईर्यासमितिरेव विराधिता भवति, तस्यां विराधितायां संयमोऽपि विराधितो भवेत् तेन तीर्थकराज्ञाऽतिक्रान्ता भवतीति संयमविराधना भवति, एवमात्मविराधना तु प्रत्यक्षैव यथा–रात्रौ विकाले वा गमनशीलस्य साधोरन्धकारसद्भावाद् गर्तादौ पतनं भवेत्, पादयोः कण्टकवेधः स्यात्, चौरलुण्टाकादिना वस्त्राद्यपहरणं भवेत्, श्वापदादिहिंस्रजन्तुकृतस्त्रासः समुत्पद्येत, स मारयेद्वा कुलटाजारादिकृतोपद्रवोऽपि सम्भवेत् तस्माद् निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीभिः रात्रौ विकाले वाऽध्वगमनं न

कर्त्तव्यम् ॥ सू० ४५ ॥ निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थ्यो रात्रौ गमनं संखड्यामाहाराद्यर्थं वा कदाचित् कुर्वन्तीति तन्निषेधमप्याह—'नो कप्पइ' इत्यादि । नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा संखडिं वा, संखण्ड्यन्ते त्रोट्यन्ते षट्कायजीवानामायूंषि यत्र सा संखडिः अग्न्यारम्भे षट्कायानामुपमर्दनसद्भावात्, विवाहमरणादिनिमित्तं क्रियमाणं बहुजनभोज्यं संखडिरुच्यते, तामपि संखडिप्रतिज्ञया संखडिवाञ्छया तन्निमित्तम् अध्वगमनम्, एतुं कर्तुं न कल्पते ॥ ४६ ॥

पूर्वसूत्रे रात्रौ विकाले वा ऽध्वगमनस्य संखडिगमनस्य च निषेधः प्रतिपादितः, साम्प्रतं गमनप्रकरणाद् निर्ग्रन्थस्य एकाकिनः संज्ञादिभूमौ गमनविधिमाह—'नो कप्पइ०' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथस्स एगाणियस्स राओ वा वियाले वा बहिया वियारभूमिं वा, विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा । कप्पइ से अप्पबिइयस्स वा अप्पतइयस्स व, राओ वा, वियाले वा बहिया वियारभूमिं वा, विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ सू० ४७ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थस्य एकाकिनः रात्रौ वा विकाले वा बहिर्विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा, कल्पते तस्य आत्मद्वितीयस्य वा आत्मतृतीयस्य वा रात्रौ वा विकाले वा बहिर्विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा ॥ सू० ४७ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थस्य साधोः एकाकिनः—अद्वितीयस्य रात्रौ वा विकाले वा बहिः उपाश्रयाद् बहिःप्रदेशे विचारभूमिं वा—सञ्ज्ञाभूमिं कायिक्यादिपरिष्ठापनभूमिम्, विहारभूमिं वा स्वाध्यायभूमिम् उद्दिश्य निष्क्रमितुं—निस्सर्तुं प्रवेष्टुं बहिर्भागतोऽन्तरागन्तुं गमनागमनं कर्तुमित्यर्थः नो कल्पते । तर्हि कथं कल्पते ? इत्याह—कल्पते 'से' तस्य निर्ग्रन्थस्य आत्मद्वितीयस्य आत्मा स्वयं द्वितीयो यस्य सः एकः अन्यः साधुः स्वयं द्वितीयो भवेत् स आत्मद्वितीयो भवेत् स आत्मद्वितीयः, तस्य वा, अथवा आत्मतृतीयस्य द्वौ अन्यौ श्रमणौ स्वयं च तृतीयो भवेत् स आत्मतृतीयः, तस्य एकेन श्रमणेन द्वाभ्यां वा श्रमणाभ्यां सहितस्य रात्रौ वा विकाले वा बहिः उपाश्रयाद् बहिःप्रदेशे विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निष्क्रमितुं प्रवेष्टुं गमनागमनं कर्तुं कल्पते । रात्रौ विकाले च एकाकिना श्रमणेन उपाश्रयाद्बहिर्न गन्तव्यमिति भावः। रात्रौ एकाकित्वेन गमनशीलस्य साधोः संयमविराधना आत्मविराधना च भवति, तथाहि—संयमविराधना यथा—बहिर्गतम् एकाकिन साधुं दृष्ट्वा रूपमुग्धा काचित् कुलटा स्त्री तदनिच्छयापि

तमुपसर्गयति, 'कोऽत्र मां पश्यती' ति कृत्वा एकाकिनो मनो वा भिद्यते, इत्यादिना संयमविराधना। रात्रौ बहिर्गतमेकाकिनं साधुं दृष्ट्वा तस्करास्तदुपधिमपहरेयुः, ग्रामारक्षका वा एकाकिनं रात्रौ दृष्ट्वा चौरोऽयमिति बुद्धया ग्रहणाकर्षणादिकं वा कुर्युः, श्वापदादिभिर्वा हन्येत, श्रामण्यसीदितः पलायनप्रतीक्षक एकाकित्वेन पलायेत, रात्रौ बहिः कायिकीं प्रतिष्ठापयन् वायुप्रकोपेन मूर्छितः सन् भूमौ प्रपतेत् म्रियेत वा, इत्यादिप्रकारेण आत्मविराधना भवति तस्मात् नैकाकिना श्रमणेन रात्रौ बहिर्भूमौ गन्तव्यम्, अपितु एकेन द्वाभ्यां वा सह कायिक्याद्यर्थं रात्रौ बहिर्गन्तव्यं, तेन पूर्वोक्तपरिस्थितौ तस्य साहाय्यं भवेदिति भावः ॥ सू० ४७ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थस्य रात्रौ बहिर्गमनविधिः प्रतिपादितः, साम्प्रतं तमेव विधिं निर्ग्रन्थ्यर्थं प्रतिपादयितुमाह–'नो कप्पइ० एगाणियाए' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए राओ वा वियाले वा बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा। कप्पइ से अप्पबिइयाए वा अप्पतइयाए वा अप्पचउत्थीए वा राओ वा वियाले वा बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ सू० ४८ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्या रात्रौ वा विकाले वा बहिर्विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा कल्पते तस्या आत्मद्वितीयाया वा आत्मतृतीयाया वा आत्मचतुर्थ्या वा रात्रौ वा विकाले वा बहिर्विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा ॥ सू० ४८ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। इदं सूत्रं निर्ग्रन्थसूत्रवदेव व्याख्येयम्, नवरं निर्ग्रन्थसूत्रे निर्ग्रन्थस्य आत्मद्वितीयस्य आत्मतृतीयस्य रात्रौ बहिर्गमनं कल्पते इति प्रोक्तम्, अत्र तु निर्ग्रन्थीसूत्रे आत्मचतुर्थ्या वा रात्रौ बहिर्गतुं कल्पते, इति प्रोक्तम्, एतावानेव विशेषः शेषं पूर्वसूत्रवदेवेति। निर्ग्रन्थ्या रात्रौ एकाकिन्या बहिर्गमनेऽनेके दोषाः संयमात्मविराधनादिकाः संभवेयुः, तथाहि–एकाकिनीं बहिर्गतां दृष्ट्वा लम्पटः कोऽपि पुरुष उपसर्गयेत्, तत्प्रार्थनायां स्वमनो वा भिद्यते 'कोऽत्र मां पश्यती' ति कृत्वा तमनुमोदते, इत्यादिरूपेण संयमविराधना। आत्मविराधना प्रायः पूर्वोक्तैव रात्रौ गर्त्तादौ प्रपतेत्, मूर्छिता वा भवेत्, इत्यादिकाऽऽत्मविराधना भवति, अतो निर्ग्रन्थ्या एकया द्वाभ्यां तिसृभिश्च सहितया रात्रौ बहिर्गन्तव्यम्, किन्तु नैकाकिन्या रात्रौ बहिर्गन्तव्यम्, एकाकिन्या रात्रौ बहिर्गमने आज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वादयोऽनेके दोषाः समापद्येरन्निति ॥ सू० ४८ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च रात्रौ बहिर्गमनविधिः प्रत्येकं पृथक्पृथक्त्वेन प्रतिपादितः, साम्प्रतं गमनप्रसङ्गात् निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां समुच्चयेनाऽऽर्यदेशान् प्रदर्शयन् विहरणविधिमाह— 'कप्पइ० पुरत्थिमेणं' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पुरत्थिमेणं जाव अंगमगहाओ एत्तए, दक्खिणेणं जाव कोसंबीओ, पच्चत्थिमेणं जाव थूणाविसयाओ, उत्तरेणं जाव कुणालाविसयाओ एत्तए, एतावताव कप्पइ, एतावताव आरिए खेत्ते, णो से कप्पइ एत्तो बाहिं । तेण परं जत्थ नाणदंसणचरित्ताइं उस्सप्पंति-त्ति बेमि ॥ सू० ४९ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा पौरस्त्ये यावत् अङ्गमगधान् एतुम्, दक्षिणे यावत् कौशाम्बीः, पाश्चात्ये यावत् स्थूणाविषयान्, उत्तरे यावत् कुणालाविषयान् एतुम्, एतावत्तावत् कल्पते, एतावत्तावद् आर्यं क्षेत्रम् । नो तेषां (तासां वा) कल्पते एतस्माद् बहिः । ततः परं यत्र ज्ञानदर्शनचारित्राणि उत्सर्पन्ति-इति ब्रवीमि ॥ सू० ४९ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा द्वयानां 'पुरत्थिमेणं' पौरस्त्ये पूर्वदिशायां यावत् अङ्गमगधान् अङ्गजनपदं-मगधजनपदं चावधीकृत्य अङ्गमगधदेशपर्यन्तमित्यर्थः । एतुं विहर्तुं कल्पते । तत्र चम्पाप्रान्तसम्बद्धो जनपदः अङ्गपदेन प्रोच्यते, राजगृहसम्बद्धश्च जनपदो मगधशब्देन प्रोच्यते । अत्र सूत्रे बहुवचनं तद्गतानेकापान्तरालजनपदविवक्षया बोध्यम्, एवमग्रेऽपि । 'दक्खिणेणं' दक्षिणस्यां दिशि यावत् कौशाम्बीः, कौशाम्बीति कौशाम्बीनगर्युपलक्षितो जनपदः कौशाम्बीशब्देन प्रोच्यते इति कौशाम्बीसम्बद्धदेशपर्यन्तम् एतुं कल्पते, इति सर्वत्र संबध्यते । 'पच्चत्थिमेणं' पाश्चात्ये पश्चिमदिशायां यावत् स्थूणाविषयान् स्थूणादेशपर्यन्तम् एतुं कल्पते । 'उत्तरेणं' उत्तरस्यां दिशि यावत् कुणालाविषयान् कुणालादेशपर्यन्तम् एतुं कल्पते । एतावत्तावत् चतुर्दिक्षु पूर्वोक्तजनपदपर्यन्तमेव निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां विहर्तुं कल्पते । तत्र कारणमाह—'एतावताव' एतावत्प्रमाणमेव आर्यक्षेत्रम्, अत्र तीर्थंकरादिमहापुरुषजन्मभूमित्वेन लोका धर्मिष्ठाः सन्ति तेन निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां ज्ञानदर्शनचारित्राणामाराधना सम्यक् कर्तुं शक्यतेऽत एतावत्येव आर्यक्षेत्रे निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीभिर्विहर्तव्यमिति भगवता समुपदिष्टम् । आर्यक्षेत्राद्बहिर्विहरणे निषेधमाह— 'नो से कप्पइ' इति । 'से' इति तेषां निर्ग्रन्थानां तासां निर्ग्रन्थीनां वा नो कल्पते एतस्मात् क्षेत्राद् बहिर्विहर्तुम् । ज्ञानादिलाभार्थमपवादमाह—'तेण परं' इति, ततः पूर्वोक्तमर्यादितार्यक्षेत्रात् परम्—अग्रे अनार्यदेशेऽपि यत्र ज्ञानदर्शनचारित्राणि उत्सर्पन्ति वृद्धिमासादयन्ति तत्र विहर्तुं कल्पते, यदि पूर्वोक्तार्यक्षेत्राद्बहिः कारणवशात् श्रुतस्थविरास्तत्क्षेत्रेऽपि तत्क्षेत्रगतजनानां सुलभबोधित्वप्राप्तिबुद्ध्या गता भवेयुः, ते च पश्चात् जङ्घाबलक्षीणत्वेन तत्रैव स्थिरवासे स्थिता भवेयुस्तेषां पार्श्वे ज्ञान-

दर्शनचारित्रवृद्धिसंभवः, इति बुद्ध्या यथावसरं तत्रापि श्रमणश्रमणीनां गन्तुं कल्पते, इत्यपवाद-पदसंक्षेपार्थः । सुधर्मा स्वामी उपसंहरति-'त्ति बेमि' इति, यथा भगवन्मुखात् श्रुतं तथैव ब्रवीमि--कथयामि न तु स्वबुद्ध्येति ॥ सू० ४९ ॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-"जैनाचार्य"-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन-धर्म-दिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रतिविरचितायां"बृहत्कल्पसूत्रस्य" चूर्णि-भाष्या-ऽवचूरीरूपायां व्याख्यायां प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥१॥

। अथ द्वितीयोद्देशकः ।

अथास्य द्वितीयोद्देशकादिसूत्रस्य प्रथमोद्देशकस्यान्तिमसूत्रेण सह कः सम्बन्धः ? इत्यत्राह— भाष्यकारः—'पुव्वं' इत्यादि ।

भाष्यम्—पुव्वं आरियविसया, वुत्ता साहूण गमणपाउग्गा ।
तत्थ निवासविही इह, दरिसिज्जइ एस संबंधो ॥१॥

छाया —पूर्वम् आर्यविषयाः, प्रोक्ताः साधूनां गमनप्रायोग्याः ।
तत्र निवासविधिरिह, दर्श्यते एष सम्बन्धः ॥१॥

अवचूरी—'पुव्वं' इति । पूर्वम्-प्रथमोद्देशकस्यान्तिमसूत्रे आर्यविषयाः आर्यदेशाः साधूनां गमनप्रायोग्याः विहरणयोग्याः प्रोक्ताः, तत्र आर्यदेशेषु विहरतां मुनीनां कीदृशे उपाश्रये वस्तव्यम् ? इति उपाश्रयनिवासविधिः इह—अस्य द्वितीयोद्देशकस्य प्रथमे सूत्रे दर्श्यते । एष पूर्वोद्देशकान्तिमसूत्रेण सह अस्यादिसूत्रस्य सम्बन्धो वर्त्तते ॥१॥

इत्यनेन सम्बन्धेनायातेऽस्मिन् द्वितीयोद्देशके निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीभिः कीदृशे उपाश्रये वस्तव्यमिति प्रदर्शयितुकामः सूत्रकारोऽस्मिन् विषये त्रीणि सूत्राणि वक्ष्यति, तत्र प्रथमं सचित्तप्रतिबद्धोपाश्रयवासप्रतिषेधसूत्रम् १, द्वितीयम्—ऋतुबद्धकालयोग्योपाश्रयवासविधिप्रतिपादकं सूत्रम् २, तृतीयं चातुर्मासयोग्योपाश्रयविधिप्रतिपादकं सूत्रम् ३ चेति त्रीणि सूत्राणि, तत्र प्रथमं सचित्तबीजप्रतिबद्धोपाश्रयनिवासनिषेधसूत्रमाह—'उवस्सयस्स' इत्यादि ।

सूत्रम्—उवस्सयस्स अंतो वगडाए सालीणि वा वीहीणि वा मुग्गाणि वा मासाणि वा तिलाणि वा कुलत्थाणि वा गोहूमाणि वा जवाणि वा जवजवाणि वा उक्खित्ताणि वा विक्खित्ताणि वा विइकिण्णाणि वा विप्पकिण्णाणि वा नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए ॥ सू० १ ॥

छाया—उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां शालयो वा व्रीहयो वा मुद्गा वा माषा वा तिला वा कुलत्था वा गोधूमा वा यवा वा, यवयवा वा उत्क्षिप्ता वा विक्षिप्ता वा व्यतिकीर्णा वा विप्रकीर्णा वा नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथालन्दमपि वस्तुम् ॥ सू०१ ॥

चूर्णी—'उवस्सयस्स' इति । पूर्वोक्तेषु आर्यक्षेत्रेषु विहरतां श्रमणानां ऋतुबद्धकाले चातुर्मासे वा यत्र उपाश्रये स्थितिः कर्त्तव्या भवेत् तस्य उपाश्रयस्य वगडायां 'वगडा' इति देशी शब्दः प्राङ्गणवाचकस्तेन वगडायामिति उपाश्रयस्य प्राङ्गणे शालयः शालिबीजानि, व्रीहयः ता एव शालिविशेषाः, मुद्गाः प्रसिद्धाः, माषाः 'उडद' इति प्रसिद्धाः, तिलाः, कुलत्थाः 'कुलथी' इति प्रसिद्धो धान्यविशेषस्तस्या बीजानि, गोधूमाः, यवाः, यवयवाः 'ज्वारी' इति प्रसिद्धाः, यवजातीयबीजानि वा, एतानि धान्यबीजानि यदि उपाश्रयप्राङ्गणे उत्क्षिप्तानि सामान्येन प्रसृतानि, विक्षिप्तानि

विशेषेण प्रसृतानि, व्यतिकीर्णानि सर्वत्र प्रसृतानि वा भवेयुस्तादृशे उपाश्रये निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथालन्दमपि–क्षणमात्रमपि, यथालन्दशब्दो देशीयोऽत्र क्षणमात्रवाचकः, यावता कालेन जलार्द्रा हस्तरेखा शुष्यति तावत्कालमपि तत्र वस्तुं नो कल्पते। तत्र वासे अप्रमत्तानामपि अकस्मात् सचित्तबीजसंघट्टनस्यावश्यम्भावात् ॥ सू० १॥

अथ तत्रापि ऋतुबद्धकालयोग्योपाश्रयविधिप्रतिपादकं द्वितीयं सूत्रमाह–'अह पुण' इत्यादि।

सूत्रम्—अह पुण एवं जाणिज्जा–(उवस्सयस्स अंतो वगडाए सालीणि वा०) नो उक्खित्ताइं नो विक्खित्ताइं नो विइकिण्णाइं नो विप्पकिण्णाइं (किन्तु) रासिकडाणि वा पुंजकडाणि वा भित्तिकडाणि वा कुलियाकडाणि वा लंछियाणि वा मुद्दियाणि वा पिहियाणि वा कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा हेमंतगिम्हासु वत्थए ॥ सू०२॥

छाया—अथ पुनरेवं जानीयात्-(उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां शालयो वा०) नो उत्क्षिप्ताः, नो विक्षिप्ताः, नो व्यतिकीर्णा, नो विप्रकीर्णाः, (किन्तु) राशीकृता वा, पुञ्जीकृता वा, भित्तिकृता वा, कुलिकाकृता वा, लाञ्छिता वा, मुद्रिता वा, पिहिता वा, कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा हेमन्तग्रीष्मेषु वस्तुम् ॥ सू० २॥

चूर्णी—'अह पुण' इति। तत्रार्यदेशे वस्तुमिच्छन्तो मुनयः अथ पुनरिति पूर्वसूत्रोक्तशाल्यादिबीजोत्क्षेपादिविपरीतमुपाश्रयं जानीयात्, अत्र पूर्वसूत्रोक्तपाठस्यानुवृत्तिः कर्त्तव्या, यथा उपाश्रयस्य वगडायां शालिबीजादीनि नो नैव उत्क्षिप्तानि विक्षिप्तानि व्यतिकीर्णानि किन्तु तानि तत्र वक्ष्यमाणप्रकारेण स्थितानि भवेयुः, यथा राशीकृतानि एकत्र राशिं कृत्वा स्थापितानि, पुञ्जीकृतानि–दीर्घगोलाकारराशिं कृत्वा स्थापितानि, भित्तिकृतानि–भित्तौ कृतानिष्टकादिरचितभित्तिनिश्रया स्थापितानि कुलिकाकृतानि मृत्पिण्डनिर्मितं कुड्याकारं स्थानं कुलिकोच्यते तत्रालीनानि कृत्वा स्थापितानि, लाञ्छितानि भस्मादिना चिन्हितानि, मुद्रितानि छगणमृत्तिकादिना अङ्कितानि आवृतानि, पिहितानि किलिञ्जकटादिना स्थाल्यादिना वा एवमेव स्थगयित्वा स्थापितानि भवेयुरत्रोपाश्रये तदा तत्र निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां हेमन्तग्रीष्मेषु ऋतुबद्धेषु अष्टसु मासेषु मध्ये स्वस्वकल्प्यकाले वस्तुं कल्पते। एतादृशप्रकारेण स्थितेषु शाल्यादिबीजेषु तत्र वसतां मुनीनां सचित्तसंघट्टनादिप्रसङ्गाभावात्। तत्रापि चातुर्मासकाले न कल्पते, चातुर्मासे बीजानां गृहस्थकृतनिस्सारणपुनःस्थापनयोर्भूयो भूयः प्रसङ्गेन सचित्तसंघट्टनादेरवश्यम्भावात् ॥ सू० २॥

अथ तत्रापि चातुर्मासयोग्योपाश्रयविधिप्रतिपादकं तृतीयं सूत्रमाह–'अह पुण' इत्यादि।

सूत्रम्—अह पुण एवं जाणिज्जा (उवस्सयस्स अंतो वगडाए सालीणि वा०) नो रासिकडाइं, नो पुंजकडाइं, नो भित्तिकडाइं, नो कुलियाकडाइं, (किन्तु)कोट्ठाउत्ताणि वा, पल्लाउत्ताणि वा, मंचाउत्ताणि वा, मालाउत्ताणि वा ओलित्ताणि वा लित्ताणि वा, पिहि-

याणि वा लंछियाणि वा, मुद्दियाणि वा कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा वासावासं वत्थए ॥ सू० ३ ॥

छाया—अथ पुनरेवं जानीयात् (उपाश्रयस्यान्तर्वगडायां शालयो वा०)नो राशीकृतानि वा नो पुञ्जीकृतानि नो भित्तिकृतानि नो कुलिकाकृतानि (किन्तु)कोष्ठागुप्तानि वा पल्यागुप्तानि वा, मञ्चागुप्तानि वा, मालागुप्तानि वा, अवलिप्तानि वा, लिप्तानि वा, पिहितानि वा, लाञ्छितानि वा, मुद्रितानि वा, कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा वर्षावासं वस्तुम् ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—'अह पुण' इति। चातुर्मासवस्तुकामो मुनिः अथ–पूर्वोक्तप्रकारादन्यथाप्रकारेण पुनरेवं जानीयात्, यथा–प्रथमसूत्रानुवृत्त्या उपाश्रयस्यान्तर्वगडायां शालिबीजानि वा, इत्यादिपूर्वोक्तानि बीजानि पूर्ववत् नो राशीकृतानि नो पुञ्जीकृतानि नो भित्तिकृतानि नो कुलिकाकृतानि, एतानि पदानि पूर्ववद् व्याख्येयानि, किन्तु तानि शाल्यादिबीजानि कोष्ठागुप्तानि–कोष्ठेषु–कुशूलेषु–'कोठी' इतिप्रसिद्धेषु प्रक्षिप्य आ–समन्ताद् गुप्तानि गोपितानि गुप्तीकृतानि अचक्षुर्विषयीकृतानि, पल्यागुप्तानि वा–पल्येषु काष्ठगोमयमृत्तिकालिप्तवंशदलादिनिर्मितधान्याधारपात्रविशेषेषु 'पल्ला'इति प्राचीनसमयप्रसिद्धेषु आगुप्तानि समन्ततो गुप्तीकृतानि, मञ्चागुप्तानि वा–मञ्चेषु स्तम्भोपरि मृत्तिकागोमयलिप्तवंशदलादिना निर्मितेषु गोलाकारेषु उपर्याच्छादनसहितेषु धान्याधारविशेषेषु प्रक्षिप्य गुप्तीकृतानि, मालागुप्तानि वा–मालेषु गृहस्योपरि द्वितीयभूमितलगतेषु स्थानेषु प्रक्षिप्य गुप्तीकृतानि भवेयुः, तान्यपि अवलिप्तानि तद्द्वारदेशं काष्ठपट्टादिना पिधाय गोमयमृत्तिकादिना कृतोपलेपानि, लिप्तानि विशेषेण सर्वान्तः खरण्टितानि, पिहितानि तन्मुखाकारसमीचीनाच्छादकेन सम्यक्तया गुप्तीकृतानि, लाञ्छितानि–रेखाऽक्षरादिकरणेन चिह्नितानि, मुद्रितानि–मृत्तिकादिना तद्गतच्छिद्राणि विलिप्य कृतमुद्रायुक्तानि भवेयुस्तस्मिन्, एवंविधे उपाश्रये निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा वर्षावासं चातुर्मासं वस्तुं कल्पते। एवप्रकारेण स्थापितानि शालिबीजादीनि चातुर्मासे नोद्घाटयन्ते तेन तत्र वसतां श्रमणानां सचित्तबीजादिसघट्टनाशङ्काया अभावादिति ॥ सू० ३ ॥

पूर्वं सचित्तप्रतिबद्धोपाश्रयनिवासनिषेधः, ऋतुबद्धचातुर्मासयोग्योपाश्रयनिवासविधिश्च प्रदर्शितः, साम्प्रतं सुराविकटकुम्भादिप्रतिबद्धोपाश्रयनिवासे सापवादं विधिं प्रदर्शयन्नाह 'उवस्सयस्स ....सुरावियडकुंभे' इत्यादि।

सूत्रम्—उवस्सयस्स अंतो वगडाए सुरावियडकुंभे वा, सोवीरवियडकुंभे वा, उवनिक्खित्ते सिया, नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए, हुरत्था य उवस्सयं पडिलेहमाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ एगरायं वा दुरायं वा वत्थए, जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वसइ से संतरा छेए वा परिहारे वा ॥ सू० ४ ॥

छाया—उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां सुराविकटकुम्भो वा सौवीरविकटकुम्भो वा उपनिक्षिप्तः स्यात्, नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथालन्दमपि वस्तुम्, हुरत्था

च उपाश्रयं प्रतिलिखन् नो लभेत एवं तस्य कल्पते एकरात्रं वा द्विरात्रं वा वस्तुम्, यस्तत्र एकरात्राद् वा द्विरात्राद् वा परं वसति तस्य स्वान्तरात् छेदो वा परिहारो वा ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—'उवस्सयस्स' इति। उपाश्रयस्यान्तर्वगडायां सुराविकटकुम्भो वा सुराविकटस्य पिष्ट-निष्पन्नमद्यस्य कुम्भो घटो वा, सौवीरविकटस्य—पिष्टवर्जित गुडादिनिष्पन्नमद्यस्य कुम्भो घटो वा उपनिक्षिप्त· स्यात् स्थापितो भवेत् तदा तत्र निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथालन्दमपि—क्षणमात्रमपि आर्द्रहस्तरेखापरिशोषणकालमात्रमपि वस्तुं नो कल्पते। इत्युत्सर्गसूत्रम्। अथापवादमाह—'हुरत्था' इति देशी शब्दः बहिरर्थप्रतिपादकस्तेन बहिश्च तादृशोपाश्रयाद् बहिरन्यं च उपाश्रयं प्रतिलिखन् शोधयन् यदि नो लभेत तत्र ग्रामनगरादौ निर्दोषोपाश्रयं न प्राप्नुयात् तदा एवम्—एतादृस्यां परिस्थितौ सत्यां 'से' तस्य अत्र निर्ग्रन्थजातित्वेन एकवचनम्, कल्पते तथाविधेऽपि उपाश्रये एकरात्रं वा द्विरात्रं वा अत्र रात्रपदेन अहोरात्रं गृह्यते तेन एकाहोरात्रं वा द्व्यहोरात्रं वा वस्तुम्। किन्तु 'जे' यः कोपि साधुः तत्र तादृशे उपाश्रये एकरात्राद्वा द्विरात्राद्वा परम्—अधिकं त्रिचतूरात्रादिकं यावत् वसति 'से' तस्य 'संतरा' स्वान्तरात् स्वकृतं यद् अन्तरं भगवदुक्तैकद्विरात्रतो भेद· त्रिचतूरात्रादिकालावस्थानरूपः तस्मात्, भगवदाज्ञाभेदकरणात् भगवदाज्ञाऽनाराधनादित्यर्थः छेदो वा छेदः पञ्चरात्रिन्दिवादि·, परिहारो वा मासलघुकादिस्तपोविशेषो वा आपद्यते इति ॥ सू० ४ ॥

पूर्वसूत्रे सुराविकटादिप्रतिबद्धोपाश्रयवासस्य निषेध·, सापवादं विधिश्च प्रदर्शितः, साम्प्रतं पूर्ववदेव उदकविकटादिप्रतिबद्धोपाश्रयस्य निषेधं सापवादं विधिं च प्रदर्शयति—'उवस्सयस्स, इत्यादि।

सूत्रम्—उवस्सयस्स अंतो वगडाए सीओदगवियडकुंभे वा उसिणोदगवियड-कुंभे वा उवनिक्खित्ते सिया, नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए। हुरत्था य उवस्सयं पडिलेहमाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ एगरायं वा दुरायं वा वत्थए, जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वसइ से संतरा छेए वा परिहारे वा ॥ सू० ५ ॥

छाया—उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां शीतोदकविकटकुम्भो वा उष्णोदकविकटकुम्भो वा उपनिक्षिप्तः स्यात् नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथालन्दमपि वस्तुम्, हुरत्था च उपाश्रयं प्रतिलिखन् नो लभेत एवं तस्य कल्पते एकरात्रं वा द्विरात्रं वा वस्तुम्, यस्तत्र एकरात्राद्वा द्विरात्राद्वा परं वसति तस्य स्वान्तरात् छेदो वा परिहारो वा ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी—'उवस्सयस्स' इति। अस्य सूत्रस्य व्याख्या सुराविकटकुम्भसूत्रवदेव ज्ञातव्या, नवरं—विशेष एतावानेव यत् अत्र 'सीओदगवियडकुंभे वा उसिणोदगवियडकुंभे वा' इति वाच्यम् अत्रायमर्थ·—शीतोदकविकृतकुम्भः शीतोदकं च तद् विकृत च स्ववर्णादिना ध्वस्तं शीतोदकविकृतं विकृतशीतोदकं, तस्य कुम्भो घटः, एवम् उष्णोदकविकृतकुम्भ·—उष्णोदकं च तद् विकृतं च उष्णोदकविकृतं विकृतोष्णोदकं तस्य कुम्भो घटो यत्रोपाश्रये उपनिक्षिप्तो भवेत्। शेषं सर्वं पूर्ववदिति ॥ सू० ५ ॥

साम्प्रतमग्निकायप्रतिबद्धोपाश्रयसूत्रमाह–'उवस्सयस्स० सव्वराईए' इत्यादि ।

सूत्रम्–उवस्सयस्स अंतो वगडाए सव्वराईए जोई झियाएज्जा नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए, हुरत्था य उवस्सयं पडिलेहमाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ एगरायं वा दुरायं वा वत्थए, जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वसइ से संतरा छेए वा परिहारे वा ॥ सू०६ ॥

छाया—उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां सार्वरात्रिकं ज्योतिः ध्मायेत् नो कल्पते, निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथालन्दमपि वस्तुम्, हुरत्था च उपाश्रयं प्रतिलिखन् नो लभेत एवं तस्य कल्पते एकरात्रं वा द्विरात्रं वा वस्तुम्, यस्तत्र एकरात्राद्वा द्विरात्राद्वा परं वसति तस्य स्वान्तरात् छेदो वा परिहारो वा ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी--'उवस्सयस्स' इति । इदमपि सूत्रं सुराविकटकुम्भसूत्रवदेव व्याख्येयम्, विशेषस्त्वयम्-अत्र **सव्वराईए जोई झियाएज्जा** इति वाच्यम्, तस्यायमर्थः–सार्वरात्रिकं-परिपूर्णरात्रिव्यापकं ज्योतिः अग्निकायः ध्मायेत् प्रज्वलेत्, शेषं पूर्ववत् । साधूनामत्र वासे यत्राग्निकायविराधना तत्र षट्कायविराधना स्यादतः षट्कायविराधनादोष आपद्येत । अन्योपाश्रयालाभे एकद्विरात्रं वस्तुं कल्पते इति कारणजातेऽपवादः ॥ सू०६ ॥

अथ प्रदीपप्रतिबद्धोपाश्रयसूत्रमाह–'उवस्सयस्स० पईवे' इत्यादि ॥

सूत्रम्--उवस्सयस्स अंतो वगडाए सव्वराईए पईवे पईवेज्जा नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए, हुरत्था य उवस्सयं पडिलेहमाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ एगरायं वा दुरायं वा वत्थए, जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वसइ से संतरा छेए वा परिहारे वा ॥ सू०७ ॥

छाया—उपाश्रयस्यान्तर्वगडायां सार्वरात्रिकः प्रदीप प्रदीप्येत, नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथालन्दमपि वस्तुम्, हुरत्था च उपाश्रय प्रतिलिखन् नो लभेत एवं तस्य कल्पते एकरात्रं वा द्विरात्रं वा वस्तुम्, यस्तत्र एकरात्राद्वा द्विरात्राद्वा परं वसति तस्य स्वान्तरात् छेदो वा परिहारो वा ॥ सू०७ ॥

चूर्णी—'उवस्सयस्स' इति । इद प्रदीपसूत्रमपि सुराविकटकुम्भसूत्रवदेव व्याख्येयम्, विशेषस्त्वयम्–'सव्वराईए' सार्वरात्रिकः परिपूर्णरात्रिव्यापकः संपूर्णरात्रिं यावत् प्रदीपः तैलप्रदीपो विद्युत्प्रदीपो वा दीप्येत प्रज्वलेत् तदा तत्र यथालन्दमपि निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां वस्तुं न कल्पते अन्योपाश्रयाभावे एकद्विरात्रं तत्र वस्तुं कल्पते, इत्यादि पूर्ववद् व्याख्या कर्त्तव्येति । अग्न्यारम्भे साधूनां वस्तुं न कल्पते तत्र पूर्ववदेव षट्कायविराधनादयो दोषाः संभवेयुः दीपेषु पततां पतङ्गादिप्राणिनां विराधनासंभवः, उपध्यादिषु तेषां पतनात् साधुशरीरेणापि विराधना स्यात्, इत्यादिदोषसंघातसंभवात्, अपवादे अन्योपाश्रयालाभे एकद्विरात्रं कल्पतेऽपि, इति सूत्राशयः ॥ सू०७ ॥

पूर्वं सार्वरात्रिकप्रदीपप्रतिबद्धोपाश्रये निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीभिर्न स्थातव्यमिति प्रोक्तम्, साम्प्रतं पिण्डादिप्रतिबद्धोपाश्रयविषये त्रीणि सूत्राणि वक्ष्यति, तत्र प्रथमं पिण्डादिप्रतिबद्धोपाश्रय-निवासप्रतिषेधसूत्रम् १, द्वितीयं ऋतुबद्धकालयोग्योपाश्रयनिवासविधिप्रतिपादकं सूत्रम् २, तृतीयं चातुर्मासयोग्योपाश्रयनिवासविधिप्रतिपादकं सूत्रं ३ चेति, तत्र प्रथमं पिण्डादिप्रतिबद्धोपाश्रयनिवास-निषेधसूत्रमाह-'उवस्सयस्स' इत्यादि ।

सूत्रम्--उवस्सयस्स अंतो वगडाए पिंडए वा लोयए वा खीरे वा दहिं वा णवणीए वा सप्पि वा तेल्ले वा फाणिए वा पूवे वा सक्कुली वा सिहरिणी वा उक्खित्ताणि वा विक्खित्ताणि वा विइकिण्णाणि वा विप्पइण्णाणि वा नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए ॥ सू० ८ ॥

छाया--उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां पिण्डको वा लोचकं वा क्षीरं वा दधि वा नवनीतं वा सर्पिर्वा तैलं वा फाणितं वा अपूपो वा शष्कुली वा शिखरिणी वा उत्क्षिप्तानि वा विक्षिप्तानि वा व्यतिकीर्णानि वा विप्रकीर्णानि वा नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथालन्दमपि वस्तुम् ॥ सू० ८ ॥

चूर्णी--'उवस्सयस्स' इति । उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां पिण्डको वा पिण्डस्तावत् विशिष्ट-स्वादुरससंपादितः गोलाकारो मोदकादिपदार्थः, अथवा गुडघृतशर्करादिवस्तुना पिण्डितो हस्ते ग्रहण-योग्यः पदार्थः पिण्ड उच्यते, स पिण्डकः, लोचकं दुग्धादिविकृतिनिष्पन्नं भोज्यवस्तुजातम्, अथवा 'मावा' इति प्रसिद्धं खाद्यवस्तुजातं लोचकं कथ्यते, यस्य ग्रहणे हस्तौ खरण्टयेते तत्, क्षीरं वा दुग्धम्, दधि वा, नवनीतं म्रक्षणं 'मक्खन' इति प्रसिद्धम् सर्पिः-घृतं वा, तैलं वा, फाणितं द्रवितगुडरूपं गुडस्य-पूर्वरूपं वा, पूप.-अपूपः 'मालपूआ'-पदवाच्यो वा, शष्कुली 'पुडी' इति प्रसिद्धा शिखरिणी शर्करायुक्त-दधिविकृतिरूपा शिखण्डपदवाच्या वा, एतानि आर्द्रशुष्करूपाणि भक्ष्याणि यदि उत्क्षिप्तानि विक्षिप्तानि व्यतिकीर्णानि विप्रकीर्णानि इतस्ततः प्रसृतानीत्यर्थः, एषां प्रत्येकपदानां पृथक् पृथग् व्याख्या शालिबी-जसूत्रे गता तत्रतोऽवसेया, तदा निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा ऋतुबद्धकाले वा चातुर्मासे वा कस्मिंश्चि-दपि काले यथालन्दमपि क्षणमात्रमपि आर्द्रहस्तरेखाशोषणकालमात्रमपि तत्र वस्तुं न कल्पते । तत्र वासे गमनागमनेन वस्तुविनाशसंभवस्तेन तदधिपतेर्मनसि साधुं प्रति दुर्भावो जायते, लोके साधोस्तद्रत-पदार्थलोलुपता लक्ष्यते बालग्लानसाधूनां तद्भक्षणाकाङ्क्षाऽपि संभवेत्, इत्यादिदोषसंभवात्-निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीभिः क्षणमात्रमपि न तिष्ठेदिति भावः ॥ सू० ८ ॥

अथ तत्रापि ऋतुबद्धकालयोग्योपाश्रयवासविधिप्रतिपादकं द्वितीयं सूत्रमाह-'अह पुण' इत्यादि ।

सूत्रम्--अह पुण एवं जाणेज्जा-(उवस्सयस्स अंतो वगडाए पिंडए वा०) नो उक्खित्ताइं वा, नो विक्खित्ताइं वा नो विइकिण्णाइं वा नो विप्पकिण्णाइं वा (किन्तु) रासि-

कडाणि वा पुंजकडाणि वा भित्तिकडाणि वा कुलियाकडाणि वा लंछियाणि वा मुद्दियाणि वा पिहियाणि वा कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा हेमंतगिम्हासु वत्थए॥ सू०९॥

छाया—अथ पुनरेवं जानीयात् (उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां पिण्डको वा०) नो उत्क्षिप्तानि वा नो विक्षिप्तानि वा नो व्यतिकीर्णानि वा नो विप्रकीर्णानि वा (किन्तु) राशीकृतानि वा पुञ्जीकृतानि वा भित्तिकृतानि वा कुलिकाकृतानि वा ,लाञ्छितानि वा मुद्रितानि वा पिहितानि वा कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा हेमन्तग्रीष्मेषु वस्तुम्॥

चूर्णी—'अह पुण' इति। अथ पूर्वप्रदर्शिताद् अन्यथा पुनः साधुर्जानीयात् उपाश्रयान्तर्वगडायां पिण्डकादीनि खाद्यवस्तूनि नो उत्क्षिप्तानि, इत्यादिपदानां व्याख्या पूर्ववत्, एवंप्रकारेण पूर्वोक्तपिण्डकादिवस्तूनि स्थापितानि भवेयुस्तदा हेमन्तग्रीष्मेषु अष्टमासात्मकेषु यथाकल्पकालं यावत् निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां तत्र वस्तुं कल्पते तत्र पूर्वोक्तदोषासम्भवात्॥ सू०९॥

अथ तत्रापि चातुर्मासनिवासयोग्योपाश्रयनिवासविधिप्रतिपाऽदकं तृतीयसूत्रमाह-'अह पुण' इत्यादि।

सूत्रम्—अह पुण एवं जाणेज्जा (उवस्सयस्स अंतो वगडाए पिंडए वा०) नो रासिकडाणि वा नो पुंजकडाणि वा नो भित्तिकडाणि वा नो कुलियाकडाणि वा कोट्ठाउत्ताणि वा पल्लाउत्ताणि वा मंचाउत्ताणि वा मालाउत्ताणि वा ओलित्ताणि वा विलित्ताणि वा लंछियाणि वा मुद्दियाणि वा पिहियाणि वा, कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा वासावासं वत्थए॥ सू० १०॥

छाया—अथ पुनरेवं जानीयात् (उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां पिण्डको वा०) नो राशीकृतानि वा नो पुञ्जीकृतानि वा नो भित्तिकृतानि वा नो कुलिकाकृतानि वा कोष्ठागुप्तानि वा पल्यागुप्तानि वा मञ्चागुप्तानि वा मालागुप्तानि वा अवलिप्तानि वा विलिप्तानि वा लाञ्छितानि वा मुद्रितानि वा पिहितानि वा कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा वर्षावासं वस्तुम्॥ सू० १०॥

चूर्णी—'अह पुण' इति। अथ तत्र चातुर्मासं वस्तुकामो मुनिर्यदि एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण जानीयात्, किं जानीयादित्याह—पिण्डकादारभ्य शिखरिणीपर्यन्तानि भक्ष्यद्रव्याणि 'नो राशीकृतानि इत्यादीनि पिहितानि वा' इति पर्यन्तानि पदानि शालिबीजप्रकरणगततृतीयसूत्रवद् व्याख्येयानि, एवंविधो यदि उपाश्रयो भवेत् तदा तत्र निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां वर्षावासे चातुर्मासं वस्तुं कल्पते, पूर्वोक्तप्रकारेण रक्षितानां पिण्डकादिभक्ष्यपदार्थानां भूयो भूयो निष्कासनस्थापनाद्यभावेन दोषाभावादिति॥ सू० १०॥

पूर्वं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां सामान्यतः सदोषा उपाश्रयाः प्रतिपादिताः, साम्प्रतं केवलं निर्ग्रन्थीनां शेषकालवासे सदोषस्थानानि निषेधयितुमाह —'नो कप्पइ० अहे आगमणगिहंसि' इत्यादि ॥

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं अहे आगमणगिहंसि वा वियडगिहंसि वा वंसीमूलंसि वा रुक्खमूलंसि वा अब्भावगासियंसि वा वत्थए ॥ सू०११ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां अधः आगमनगृहे वा विवृतगृहे वा, वंशीमूले वा वृक्षमूले वा अभ्रावकाशिके वा वस्तुम् ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थीनां, 'अध' शब्दोऽत्र मध्यार्थकः 'अध.' इत्यर्थकोऽपि वा, तेन 'अधआगमनगृहे' इति आगमनगृहमध्ये इत्यर्थः, अधः—शब्दस्य सर्वत्र सम्बन्धः कार्यः, तत्र आगमनगृहे पथिकादीनां ग्रामाद् ग्रामान्तरे गमनागमनं कुर्वतां निवासार्थं यद् गृहं तस्मिन् पथिकनिवासस्थाने इत्यर्थः, अधोविवृतगृहे वा विवृतम् चतुर्दिक्षु आवरणवर्जितम् उपर्याच्छादितं यद् गृहं तद् विवृतगृहं, तस्मिन् तन्मध्ये अधोवंशीमूले वा वंशीमूलं तावद् गृहाद्बहिर्वंशदलनिर्मितं गृहम् तस्मिन्, गृहाद्बहिः, प्राघूर्णकादिसर्वसाधारणजनोपवेशनस्थानमध्ये इत्यर्थः, अधोवृक्षमूले वा वटपिप्पलादिवृक्षतले, अभ्रावकाशिके—अभ्रस्य आकाशस्य अवकाशः प्रचुरतया यत्र तत् अभ्रावकाशिकं, तस्मिन् अल्पाच्छादिताधिकानाच्छादितगृहमध्ये आकाशबहुलस्थानमध्ये इत्यर्थ, एतादृशे गृहे साध्वीनां वस्तुं नो कल्पते, तस्य सागारिकनिश्राराहित्यात् सर्वसाधारणजनानां गमनागमनेनोच्चारप्रस्रवणादिपरिष्ठापने आहारादिकरणे च लोकानां दृष्टिपातादिभावात्, स्त्रीशरीरत्वेन ब्रह्मव्रते उपसर्गसंभवाच्चेति ॥ सू० ११ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनामागमनगृहादिषु वासो निषिद्धः, साम्प्रतं निर्ग्रन्थानामत्र कल्पते इति तद्विषये निर्ग्रन्थसूत्रमाह—'कप्पइ' इत्यादि ॥

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाणं अहे आगमणगिहंसि वा वियडगिहंसि वा वंसीमूलंसि वा रुक्खमूलंसि वा अब्भावगासियंसि वा वत्थए ॥ सू०१२ ॥

छाया —कल्पते निर्ग्रन्थानां अधः आगमनगृहे वा विवृतगृहे वा वंशीमूले वा वृक्षमूले वा अभ्रावकाशिके वा वस्तुम् ॥ सू०१२ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति । पूर्वोक्तेषु आगमनगृहादिषु निर्ग्रन्थानां कल्पते, इति सूत्रार्थः । पुरुषशरीरत्वेन साधूनां तद्दोषानापातात् । आपवादिकमिदं सूत्रम्-यत् अन्योपाश्रयाभावेऽल्पकालार्थं कल्पते, नतु शेषकाले मासकल्पं यावत् चातुर्मासं यावद्वेति भावः ॥ सू० १२ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थानामागमनगृहादिषु वासो विहितः, स च शय्यातरमाश्रित्य भवतीति तत्प्रसङ्गात् शय्यातरवक्तव्यतां प्रस्तौति, तत्र प्रथमम् अनेकशय्यातरेषु एकं शय्यातरं कुर्यादिति प्रतिपादयितुमाह—'**एगे**' इत्यादि ।

सूत्रम्—एगे सागारिए पारिहारिए, दो तिन्नि चत्तारि पंच सागारिया पारिहारिया, एगं तत्थ कप्पागं ठवित्ता अवसेसे निव्विसेज्जा ॥ सू०१३ ॥

छाया—एकः सागारिकः पारिहारिकः द्वौ त्रयः चत्वारः पंच सागारिकाः, एकं तत्र कल्पकं कृत्वा शेषान् निर्विशेत् ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—'एगे' इति । सागारिकः अगारेण गृहेण सहितः सागारः, स एव सागारिकः गृहस्वामी शय्यातर इत्यर्थः । शय्यातर. इति कोऽर्थः ? शय्यां साधुभ्यो वसतिं दत्त्वा तरति संसारसागरं पारयति यः स शय्यातरः, अथवा शय्यायाः—वसतेर्दानेन भवपरंपरारूपं ससार-प्रवाहं तरति योऽसौ शय्यातरः कथ्यते । अत्र शिष्यप्रश्नः—स एकः सागारिकः पारिहारिकः परिहारं परित्यागं अर्हतीति पारिहारिकः भिक्षादिग्रहणपरिहारयोग्यो भवति, तथैव द्वौ त्रयः चत्वारः पञ्च वाऽपि पारिहारिका भिक्षादिपरिहरणयोग्या भवन्ति किम् ? आचार्यस्तत्र विधिमाह—य उपाश्रयो दायादभागमिश्रो भवेत्, अथवा बहुजनसाधारणं देवकुलादिकं वा भवेत्, एवं यस्य स्थानस्य द्व्यादयः स्वामिनो भवेयुस्तत्र तेषु मध्ये एकं स्वामिनं कल्पकं शय्यातरकल्पयोग्यं शय्यातरत्वेन स्थापयित्वा तेष्वेकं शय्यातरं कृत्वा अवशेषान् अवशिष्टान् तदितरान् **निव्विसेज्जा**—निर्विशेत् विसर्जयेत्, शय्यातरत्वेन न गणयेत् । अथवा अवशेषान् शेषाणां गृहेषु इत्यर्थः **'निव्विसेज्जा'** निर्विशेत् प्रविशेत् आहाराद्यर्थं तेषां गृहेषु अनुप्रविशेदिति भावः ॥ सू० १३ ॥

पूर्वसूत्रे एकः शय्यातरः कर्त्तव्य, इति प्रोक्तम् , साम्प्रतमत्रत आरभ्य शय्यातरपिण्डस्य निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसमुच्चयेन ग्रहणविषये विधिं प्रतिपादयितुमाह—**'नोकप्पइ० सागारियपिंडं'** इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सागारियपिंडं वहिया अनीहडं असंसट्ठं वा संसट्ठं वा पडिग्गाहित्तए ॥ सू०१४ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा सागारिकपिण्डं बहिः अनिर्हृतं असंसृष्टं वा संसृष्टं वा प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० १४ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा द्वयानामपि सागारिकपिण्ड सागारिकस्य—यो गृहस्थ शय्यातरत्वेन स्थापितस्तस्य पिण्डम्—अशनादिक, यः, पिण्डः बहिः शय्यातरगृहाद बहि अनिर्हृत अनिस्सृत. अन्यगृहे न नीत. शय्यातरगृहे एव स्थितः सः असंसृष्टोवा शय्यातरेतरपिण्डेन अमिलितो वा, अथवा ससृष्टो वा मिलितो वा भवेत् तं तादृशं शय्यातरपिण्डं नो कल्पते प्रतिग्रहीतुम्, शय्यातरपिण्डग्रहणस्य शास्त्रे सर्वत्र निषिद्धत्वात् ॥ सू०१४ ॥

अथ शय्यातरपिण्डस्यान्यनिषेधविधिमाह—**'नो कप्पइ'** इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सागारियपिंडं वहिया नीहडं असंसट्ठं पडिगाहित्तए । कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सागारियपिंडं वहिया नीहडं संसट्ठं पडिगाहित्तए ॥ सू०१५ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा सागारिकपिण्डं बहिर्निर्हृतं असंसृष्टं प्रतिग्रहीतुम्। कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा सागारिकपिण्डं बहिर्निर्हृतं संसृष्टं प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० १५ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। शय्यातपिण्डः शय्यातरगृहाद् बहिस्तु निर्हृतः—निस्सृतः अन्यगृहे नीतो भवेत् किन्तु स तत्र असंसृष्टः अन्यदीयपिण्डेन असंमिलितः अन्यागृहीतत्वेन अन्यदीयपिण्डत्वं न प्राप्त. शय्यातरस्वत्वसहित एव भवेत्, तं पिण्डं प्रतिग्रहीतुं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां नो कल्पते शय्यातरस्वत्वेन अनिर्मुक्तत्वात्। तर्हि कथं कल्पते? इति कल्पविधिं दर्शयति—बहिर्निर्हृतः यदि शय्यातरगृहादन्यगृहे नीत. सन् स शय्यातरपिण्डः संसृष्टः अन्यदीयपिण्डेन संमिलितः अन्यदीयपिण्डत्वं प्राप्तः शय्यातरस्वत्वविनिर्मुक्तो भवेत् तदा तं तादृशं शय्यातरपिण्डं प्रतिग्रहीतुं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां कल्पते तस्य शय्यातरस्वत्वविनिर्मुक्तत्वात् ॥ सू० १५॥

अथ शय्यातरगृहविनिर्गतासंसृष्टपिण्डस्य संसृष्टकरणे प्रायश्चित्तं प्रदर्शयति -'जो खलु' इत्यादि।

सूत्रम्—जो खलु निग्गंथो वा निग्गंथी वा सागारियपिंडं बहियानीहडं असंसट्ठं संसट्ठं करेइ, करेंतं वा साइज्जइ से दुहओ वीइक्कममाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० १६ ॥

छाया—यः खलु निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा सागारिकपिण्डं बहिर्निर्हृतं असंसृष्टं संसृष्टं करोति, कुर्वन्तं वा स्वदते स द्विधातो व्यतिक्रामन् आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० १६ ॥

चूर्णी—'जो खलु' इति। यः खलु कोऽपि रसनलोलुपी निर्ग्रन्थो वा तथा तादृशी निर्ग्रन्थी वा यदि सागारिकपिण्डं बहिर्निर्हृतम्—अन्यगृहे संप्राप्तम् किन्तु असंसृष्टम् अन्याशनादिना न मिलितम्। यस्य गृहे स पिण्डो नीतस्तेनास्वीकृतः शय्यातरस्वत्वसहित एव तं संसृष्टं अन्यगृहस्थस्वत्वसहितं शय्यातरस्वत्वविनिर्मुक्तं स्वहस्तेन तत्रागतं शय्यातरपिण्डं गृहीत्वा तद्गृहे स्थापयति। तेनाऽगृह्यमाणमपि गृहीतमनेनेति करोति, एवं कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स एतादृशो निर्ग्रन्थः निर्ग्रन्थी वा द्विधातः—लौकिकलोकोत्तरेति द्विप्रकारतः लौकिकमर्यादां जिनशासनमर्यादां च व्यतिक्रामन् उल्लङ्घयन् आपद्यते प्राप्नोति चातुर्मासिकं चतुर्माससम्बन्धिकं परिहारस्थानं प्रायश्चित्तस्थानम् अनुद्घातिकम् चतुरो गुरुमासान् प्रायश्चित्तं प्राप्नोतीति भाव. ॥ सू० १६ ॥

पुनरपि सागारिकपिण्डविषये आहृतिकामध्यादीयमानाहारादेर्ग्रहणाग्रहणविधिमाह—'सागारियस्स आहडिया' इत्यादि,।

सूत्रम्—सागारियस्स आहडिया सागारिएण पडिग्गहिया तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिगाहित्तए ॥सू०१७॥ सागारियस्स आहडिया सागारिएण अप्पडिग्गहिया तम्हा दावए एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ सू०१८ ॥

छाया—सागारिकस्य आहृतिका सागारिकेण प्रतिगृहीता, तस्याः दद्यात् नो तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥सू० १७॥ सागारिकस्य आहृतिका सागारिकेण अप्रतिगृहीता तस्याः दद्यात् एवं तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० १८ ॥

चूर्णी—'सागारियस्स' इति । सागारिकस्य–शय्यातरस्य आहृतिका आह्रियते–दातुमानीयते या सा आहृतिका अन्यगृहादागता प्रहेणकरूपा उपायनप्राभृतादिपदवाच्या 'परोसा' इति भाषाप्रसिद्धा, या अन्यस्मात् स्वजनादिगृहात् समर्पयितुं शय्यातरगृहे समागता भवेत् सा यदि सागारिकेण प्रतिगृहीता–स्वीकृता तस्याः तद्गताशनादिमध्यात् अशनादिकं साधवे दद्यात् शय्यातरोऽन्यो वा कोऽपि तदशनादिकं तदा 'से' तस्य भिक्षार्थमागतस्य साधोः प्रतिग्रहीतुं नो कल्पते, तस्मिन् संजातशय्यातरस्वत्वत्वात् ॥सू० १७॥ अथ तद्वैपरीत्ये कल्पते इति तद्विधिं प्रदर्शयति–'सागारियस्स आहडिया' इत्यादि । सागारिकस्य गृहे समानीता आहृतिका यदि तेन सागारिकेण अप्रतिगृहीता–अस्वीकृता भवेत् तदा तस्याः–तद्गताशनादितोऽन्यः शय्यातरादितर आहृतिका-वाहकोऽन्यो वा दद्यात् 'एवं' अनेन विधिना दीयमानमशनादि 'से' तस्य भिक्षार्थं समुपस्थितस्य साधोः प्रतिग्रहीतुं कल्पते, तस्मिन् असजातशय्यातरस्वत्वत्वादिति ॥ सू० १८ ॥

पूर्वं सागारिकगृहागताऽऽहृतिकाया अशनादेर्ग्रहणाग्रहणविधिः प्रोक्तः, साम्प्रतं सागारिक-गृहादन्यत्रगतनिर्हृतिकाया अशनादेर्ग्रहणाग्रहणविधिमाह–'सागारियस्स नीहडिया' इत्यादि ।

सूत्रम्—सागारियस्स नीहडिया परेण अपडिग्गहिया तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए । सागारियस्स नीहडिया परेण पडिग्गहिया तम्हा दावए एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ सू० १९ ॥

छाया—सागारिकस्य निर्हृतिका परेण अपरिगृहीता तस्याः दद्यात् नो तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सागारिकस्य निर्हृतिका परेण परिगृहीता तस्याः दद्यात् एवं तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० १९ ॥

चूर्णी—'सागारियस्स' इति । सागारिकस्य शय्यातरस्य निर्हृतिका निर्ह्रियते–दातुमन्यत्र नीयते सा निर्हृतिका सागारिकगृहाद् अन्यस्मै स्वजनादिकाय दातुं बहिर्नीता स्वजनादिगृहे प्राप्ता तत्र परेण तेन स्वजनादिना अपरिगृहीता–अस्वीकृता शय्यातरसत्कैव स्थिता तस्याः तन्मध्यात् कोऽपि शय्यातरोऽन्योऽपि कश्चित् अशनादि तत्र तत्क्षणसमागताय साधवे दद्यात् तदशनादि 'से' तस्य साधोः प्रतिग्रहीतुं नो कल्पते, तस्मिन् शय्यातरस्वत्वस्यानिर्मुक्तत्वात् । अथ तद्वैप-रीत्ये ग्रहणविधिमाह–'सागारियस्स नीहडिया' इत्यादि । सागारिकस्य निर्हृतिका सागारिकगृहा-द्बहिर्निर्गता स्वजनादिगृहे संप्राप्ता सा निर्हृतिका यदि परेण स्वजनादिना प्रतिगृहीता–स्वीकृता

भवेत् तस्याः तन्मध्यात् अशनादि शय्यातरेतरः तत्स्वीकर्त्ता स्वजनादिः दद्यात् तदा तदशनादि 'से' तस्य भिक्षार्थं तत्रोपस्थितस्य साधोः प्रतिग्रहीतुं कल्पते, तादृशाशनादेः शय्यातरस्वत्व-विनिर्मुक्तत्वादिति ॥ सू० १९ ॥

पूर्वं सागारिकस्य निर्हृताया ग्रहणाग्रहणविधिः प्रोक्तः, साम्प्रतं सागारिकपिण्डांशमिश्रित-स्याशनादेर्ग्रहणाग्रहणविधिमाह—'सागारियस्स अंसियाओ' इत्यादि ।

सूत्रम्—सागारियस्स अंसियाओ अविभत्ताओ अव्वोच्छिन्नाओ अव्वोगडाओ अणिज्जूढाओ तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ सागारियस्स अंसियाओ विभत्ताओ वोच्छिनाओ वोगडाओ णिज्जूढाओ तम्हा दावए एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ सू० २० ॥

छाया—सागारिकस्य अंशिकाः अविभक्ता अव्यवच्छिन्ना अव्याकृता अनिर्यूढा ताभ्यः दद्यात् नो तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सागारिकस्य अंशिका विभक्ता व्यवच्छिन्ना व्याकृता, निर्यूढा ताभ्यः दद्यात् एवं तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० २० ॥

चूर्णी—'सागारियस्स' इति । अत्र अंशिकाः इति बहुवचनम् बहूनां मित्रस्वजनादीनाम् अंशा नानाभक्ष्यमया येषु अशनादिषु एकत्रिताः स्युस्ता अंशिका इत्युच्यन्ते बहुजनानामंशमिश्रिता-शनादिरूपाः, तासु अंशिकासु यदि सागारिकस्य अंशिकाः अविभक्ताः विभागपृथक्करणरहिताः सागारिकस्य विभागो यासु विद्यते तादृश्य इत्यर्थः, अव्यवच्छिन्नाः व्यवच्छेदरहिताः संबद्धा इत्यर्थः, अव्याकृता व्याकरणरहिताः भागस्पष्टीकरणवर्जिताः 'अयं तवांशः, अयं ममांशः' इत्येवं सागारिकभागस्य नामनिर्देशपूर्वकमनिर्दिष्टाः, अनिर्यूढाः अनिष्कासिताः कृतविभागा अपि तत्रैव स्थिताः सागारिकेण न नीताः, एतादृश्यः अंशिकाः यत्र गृहस्थगृहे स्युः 'तम्हा' ताभ्यो यदि शय्यातरादितरोऽपि जनः साधवे दद्यात् तदा नो नैव 'से' तस्य भिक्षार्थमुपस्थितस्य साधोः प्रतिग्रहीतुं कल्पते, सागारिकांशिकामिश्रितत्वात् । ग्रहणविधिमाह—यदि पूर्वोक्तस्वरूपाभ्यो-ऽशिकाभ्यः सागारिकस्य अंशिकाः विभक्ताः विभागेन पृथक्कृताः व्यवच्छिन्ना व्यवच्छेदसहिता असंबद्धा इत्यर्थः, व्याकृता नाम निर्देशपूर्वकं भागस्पष्टीकरणेन निर्दिष्टाः 'इमाः सागारिकस्यां-शिकाः इमा न' इतिभागस्पष्टीकरणयुक्ता इत्यर्थः, निर्यूढाः निष्कासिताः कृतविभागत्वेन तत्रतो-ऽन्यत्र स्थापिताः 'तम्हा' ताभ्यो यदि शय्यातरादितरः कोऽपि साधवे दद्यात्, एवं स्थिताः 'से' तस्य भिक्षार्थमुपागतस्य साधोः प्रतिग्रहीतुं कल्पते, तत्र सागारिकांशिकाया विनिर्मुक्तत्वात् । अयं भावार्थः—यत्र बहुजनविभागयुक्तमशनादिकं भवेत् तत्रान्येषां विभागेभ्यः सागारिकस्य विभागः पूर्वोक्तप्रकारेण विभज्य पृथग् न कृतो भवेत् तदशनादिकं सागारिकविभागस्य त्याज्यत्वेन साधोर्न कल्पते, अन्यथा अन्येषां विभागेभ्यः सागारिकस्य विभागः पूर्वोक्तविधिना तत्रतः पृथक्कृतो भवेत् तदा तदशनादिकं सागारिकविभागरहितत्वेन साधोः कल्पते इति ॥ सू० २० ॥

पूर्वसूत्रे शय्यातरस्यांशिकायुक्तांशिकारहिताशनादेर्ग्रहणाग्रहणविधिः, प्रदर्शितः, सांप्रतं सागारिकस्य कलाचार्यादिपूज्यजनोद्देशेन तद्दानार्थं निष्पादितभक्तस्य ग्रहणनिषेधं ग्रहणविधिं च प्रदर्शयितुकामः सूत्रकारस्तद्विषये सूत्रचतुष्टयीमाह,तत्र प्रथमं निषेधसूत्रमाह-'सागारियस्स पूयाभत्ते' इत्यादि।

सूत्रम्—सागारियस्स पूयाभत्ते उद्देसिए चेइए पाहुडियाए, सागारियस्स उवगरणजाए निट्ठिए निसिट्ठे पाडिहारिए, तं सागारिओ देज्जा सागारियस्स परिजणो वा देज्जा तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ सू० २१ ॥

छाया – सागारिकस्य पूज्यभक्तम् औद्देशिकं चेतितं प्राभृतिकायाम् सागारिकस्य उपकरणजाते निष्ठितं निसृष्टं प्रातिहारिकं, तत् सागारिको दद्यात् सागारिकस्य परिजनो वा दद्यात् तस्मात् दद्यात् नो तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० २१ ॥

चूर्णी—'**सागारियस्स**' इति। सागारिकस्य पूज्यभक्तम्-पूज्यानां कलाचार्यादिसंमान्यपुरुषाणां पूज्यत्वेन मान्यानां प्राघुणकानां च कृते निष्पादितं भक्तम् ओदनादिकं पूज्यभक्तं कथ्यते, तच्च औद्देशिकम् कमप्युद्दिश्य निष्पादितम् औद्देशिकं, भण्यते अत्र कलाचार्यप्राघुणकादिपूज्यजनानामुद्देशेन संपादितमशनादिकमौद्देशिकशब्देन गृह्यते, तद् औद्देशिकमशनादि प्राभृतिकायाम् उपायन(भेट,रूपायां चेतितम्-उपढौकितं तेभ्य उपनीतं समर्पितमित्यर्थः, कीदृशं तत् पूज्यभक्तमित्याह-'**सागारियस्स**' इत्यादि, तत् पूज्यभक्तं सागारिकस्य उपकरणजाते स्थाल्यादिपाकपात्रे निष्ठितं निष्पादित, निसृष्टं तत्पात्रान्निष्कासितं, तथा तत् प्रातिहारिकं पुनः प्रत्यर्पणप्रतिज्ञया गृह्यमाणं प्रातिहारिकं भवति यथा-'भुक्तोद्वरितं पुनरस्मभ्यं प्रत्यर्पणीयम्' इति प्रतिज्ञायुक्तम्, तदशनादि सागारिको वा सागारिकपरिजनकुटुम्बजनो वा दद्यात् तस्माद् तादृशाद् अशनादेर्मध्यात् साधवे भिक्षार्थमुपस्थिताय दद्यात् तदा तदशनादि-"से' तस्य भिक्षार्थमुपस्थितस्य साधोः प्रतिग्रहीतु स्वीकर्तुं नो कल्पते, तदशनादेः सर्वथा शय्यातरदोषदूषितत्वात् ॥ सू० २१ ॥

अथ पूज्यभक्तविषयकं द्वितीयं सूत्रमाह-**सागारियस्स पूयाभत्ते**' इत्यादि।

सूत्रम्—सागारियस्स पूयाभत्ते उद्देसिए चेइए पाहुडियाए सागारियस्स उवगरणजाए निट्ठिए निसिट्ठे पाडिहारिए तं नो सागारिओ देज्जा नो सागारियस्स परिजणो वा देज्जा सागारियस्स पूया देज्जा तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ सू०२२॥

छाया—सागारिकस्य पूज्यभक्तम् औद्देशिकं चेतितं प्राभृतिकायाम् सागारिकस्य उपकरणजाए निष्ठितं निसृष्टं प्रातिहारिकं, तत् नो सागारिको दद्यात् नो सागारिकस्य परिजनो वा दद्यात्, (किन्तु) सागारिकस्य पूज्यो दद्यात् तस्मात् दद्यात् नो तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी—'**सागारियस्स**' इति। एतत्सूत्रगतपदानां व्याख्या पूर्वसूत्रवदेव कर्त्तव्या, नवरम्-अत्र तादृशमशनादि न सागारिको दद्यात् न वा सागारिकस्य परिजनो दद्यात् किन्तु पूज्यः स्वहस्तेन

दद्यात् तथापि तदशनादि 'से' तस्य साधोः प्रतिग्रहीतुं न कल्पते, तदशनादेः सागारिकस्व-त्ववत्त्वात् ॥ सू० २२ ॥

साम्प्रतं पूज्यभक्तविषयकं तृतीयं सूत्रमाह—'सागारियस्स' इत्यादि ।

सूत्रम्—सागारियस्स पूयाभत्ते उद्देसिए चेइए पाहुडियाए सागारियस्स उवगरणजाए निट्ठिए निसिट्ठे अपाडिहारिए तं सागारिओ देइ सागारियपरिजणो वा देइ तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिगाहित्तए ॥ सू० २३ ॥

छाया—सागारिकस्य पूज्यभक्तम् औद्देशिकम् चेतितं प्राभृतिकायाम् सागारिकस्योपकरणजाते निष्ठितं निसृष्टम् अप्रातिहारिकम् तत् सागारिको ददाति सागारिकपरिजनो वा ददाति तस्मात् दद्यात् नो तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० २३ ॥

चूर्णी—'सागारियस्स' इति । एतदपि सूत्रं पूर्ववदेव व्याख्येयम्, नवरं विशेषस्त्वयम्—यत् पूर्वसूत्रद्वये पूज्यभक्तं 'प्रातिहारिकम्' इति भुक्तोद्वरितस्य पुनर्ग्रहणयोग्यम्—इति कथितम्, अस्मिन् सूत्रे अप्रातिहारिकं 'भुक्तोद्वरितं पुनरस्मभ्यं प्रत्यर्पणीय' मितिप्रतिज्ञावार्जितं 'भवता सर्वं तत्रैव स्थाप्यं नास्मभ्यं दातव्यम् वयं नो प्रतिग्रहीष्यामः' इत्येवं प्रतिज्ञया प्रदत्तं भवेत् तथापि सागारिकेण सागारिकपरिजनेन वा दीयमानं तदशनादि साधोर्न कल्पते तस्य सागारिकतत्परिजनहस्तस्पर्शदोषसद्भावात्, तदाहारे प्रकृतिभद्रकसागारिकेण निर्दोषवस्तुनि भक्तिवशात् स्वकीयाऽन्यवस्तुप्रक्षेपणसंभवाच्चेति ॥ सू० २३ ॥

अथ पूज्यभक्तविषये तदाहारग्रहणप्रकारप्रतिपादकं चतुर्थं सूत्रमाह—'सागारियस्स' इत्यादि ।

सूत्रम्—सागारियस्स पूयाभत्ते उद्देसिए चेइए पाहुडियाए सागारियस्स उवगरणजाए निट्ठिए निसिट्ठे अपडिहारिए तं नो सागारिओ देइ नो सागरियस्स परिजणो वा देइ सागारियस्स पूया देइ तम्हा दावए एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ सू० २४ ॥

छाया—सागारिकस्य पूज्यभक्तम् औद्देशिकं चेतितं प्राभृतिकायाम्, सागारिकस्य उपकरणजाते निष्ठितं निसृष्टम् अप्रातिहारिकं तद् नो सागारिको ददाति नो सागारिकस्य परिजनो वा ददाति, सागारिकस्य पूज्यो ददाति तस्मात् दद्यात् एवं तस्य कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० २४ ॥

चूर्णी—'सागारियस्स' इति । सागारिकस्य पूज्यभक्तं पूर्वप्रदर्शितप्रकारकं तत् अप्रातिहारिकं पुनः प्रत्यर्पणप्रतिज्ञारहितं भवेत् तत्पुनः नो सागारिको ददाति नो वा सागारिकपरिजनो ददाति किन्तु तदाहारजातम् अप्रातिहारिकत्वेन गृहीतं शय्यातरस्वत्वविनिर्मुक्तं सागारिकस्य पूज्यः स्वहस्तेन ददाति तस्मात् तादृशादाहारजातमध्यात् दद्यात् एवं सति तस्य भिक्षार्थमुपागतस्य साधोः प्रतिग्रहीतुम् उपादातुं कल्पते, अस्याऽप्रातिहारिकत्वेन शय्यातरस्वत्वराहित्यात्, शय्यातरस्य तत्परिजनस्य च हस्तस्पर्शवर्जितत्वाच्च ॥ सू० २४ ॥

अथ शय्यातरपिण्डविषयान् संगृह्याह भाष्यकारः—'अनीहडं' इत्यादि ।

भाष्यम्—अनीहडं नीहडं वा, आहडिया तहेव य ।
नोहडिया अंसिया वा, पूयाभत्तं चउव्विहं ॥ २ ॥
सागारियस्स संबंधो, जत्थ जारिसतारिसो ।
साहूणं कप्पए नो तं, कप्पे संबंधवज्जियं ॥ ३ ॥

छाया—अनिहृतं निहृत वा, आहृतिका तथैव च ।
निर्हृतिका अंशिका वा, पूज्यभक्तं चतुर्विधम् ॥ २ ॥
सागारिकस्य संबन्धो, यत्र यादृशतादृश ।
साधूनां कल्पते नो तत्, कल्पेत सम्बन्धवर्जितम् ॥ ३ ॥

अवचूरी—'अनीहडं' इति । अनिर्हृतम् यद् अन्यस्मै वितरणाय अन्यदीयगृहे न नीतं शय्यातरगृह एव स्थितं तत् १, निर्हृतं यत् शय्यातरगृहादन्यदीयगृहे प्राप्तम् २, आहृतिका—अन्यस्माद् गृहात् शय्यातरगृहे समागता 'परोसा' इतिलोकप्रसिद्धा प्राभृतिकारूपा ३, निर्हृतिका—शय्यातरगृहादन्यदीयगृहे प्रेषिता प्राभृतिका ४, अंशिका शय्यातरसहितद्वित्रिचतुःपञ्चजनानां विभागैः संमिश्रा ५, चतुर्विधं पूज्यभक्तम्, तत्र प्रथमं कञ्चाचार्यादिपूज्यजनमुद्दिश्य सपादितं प्रातिहारिकत्वेन तस्मै प्रदत्तं सागारिकेण दीयमानम् १, द्वितीयं—पूर्वोक्तप्रकारमशनादि सागारिकस्य पूज्येन दीयमानम् २, तृतीयं तादृशमशनादि अप्रातिहारिकत्वेन पूज्याय प्रदत्तं किन्तु तत् सागारिकेण दीयमानम् ३, एतत्त्रयमप्यकल्प्यम् । चतुर्थं तादृशमशनादि अप्रातिहारिकत्वेन पूज्याय प्रदत्तं सागारिकं वर्जयित्वा पूज्यहस्तेन दीयमानम् ४, एतत्कल्प्यम् । एषु नवविधेषु अशनादिषु मध्ये यत्र यस्मिन् कस्मिंश्चिदशनादौ सागारिकस्य यादृशतादृशो यः कोऽपि सम्बन्धः स्वत्वविषयो हस्तदानविषयो विभागविषयो वा एतादृशोऽन्यो वा कोऽपि सम्बन्धो भवेत् तदशनादि साधूनां नो कल्पते, किन्तु यत् सम्बन्धवर्जितं—स्वत्वसम्बन्धहस्तदानसम्बन्धविभागसम्बन्धवर्जितं भवेत् तत् साधूनां कल्पेत ॥ २-३ ॥

पूर्वमाहारसूत्रं प्रोक्तम्, आहारानन्तरं वस्त्रप्रसङ्ग इति वस्त्रग्रहणसूत्रमाह—'कप्पइ. पंच वत्थाइं' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं पंच वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा तं जहा—जंगिए भंगिए साणए पोत्तए तिरीडपट्टे नामं पंचमे ॥ सू० २५ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमानि पञ्च वस्त्राणि धारयितुं वा परिहर्तुं वा, तद्यथा—जाङ्गमिकम्, भाङ्गिकम्, शाणकम् पोतकम् तिरीटपट्टकं नाम पञ्चमम् ॥ सू० २५ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमानि वक्ष्यमाणानि पञ्च पञ्चप्रकारकाणि वस्त्राणि धारयितुं वा स्वनिश्रायां स्थापयितुं, तथा परिहर्तुं वा उपभोक्तुं कल्पते, तान्येव

दर्शयति–तंजहा' इत्यादि। 'तंजहा' तद्यथा तानि यथा–जाङ्गमिकम्–जङ्गमानां गमनशीलानां मेषादीनामिदं जाङ्गमिकम् मेषादिरोमनिष्पन्नम् और्णिकमित्यर्थः १, भाङ्गिकम्–भङ्गैः अतस्यादित्वगिभनिष्पन्नं भाङ्गिकम् २, शाणकम्–शणः स्वनामख्यातस्तृणविशेषः, तेन निष्पन्नं शाणकं शणसूत्रवस्त्रम् ३, पोतकम्–पोतः कर्पासस्तेन निष्पन्नं पोतकं कार्पासवस्त्रम् ४, तिरीटपट्टकम्–तिरीटो वृक्षविशेषस्तस्य त्वगिभनिष्पादितं तिरीटपट्टकम् एतन्नामकं पञ्चमं वस्त्रम् ५। एतानि उपर्युक्तानि पञ्चविधानि वस्त्राणि निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां कल्पते, न तु तद्भिन्नानि क्षौमदुकूलचीनांशुकादिवस्त्राणि कल्पते। अत्र जङ्गमशब्देन त्रसप्राणिनो गृह्यन्ते तत्कथं त्रसप्राण्यङ्गसमुद्भूतंवस्त्रं कल्पते इति प्रोक्तम्? तत्राह–जङ्गमा द्विविधाः विकलेन्द्रियाः पञ्चेन्द्रियाश्च, तत्र विकलेन्द्रियप्राण्यङ्गभूतसूत्रनिर्मितानि क्षौमादिवस्त्राणि न कल्पन्ते प्राणिवधप्रसङ्गात्, अत्र जङ्गमशब्देन पञ्चेन्द्रिया गृह्यन्ते तेषां रोमभिर्निष्पन्नं वस्त्रं कल्पते, तेषां परिवर्द्धितरोमकर्त्तनेन न किमपि दुःखं भवति प्रत्युत तेषां सुखानुभवो भवति ततो जाङ्गमिकशब्देन ऊर्णावस्त्रं बोध्यम्, अत्र प्राणिपीडालेशासंभवात्॥ सू० २५॥

पूर्वं वस्त्रग्रहणसूत्रं प्रोक्तम्, तत्प्रसङ्गात् रजोहरणग्रहणसूत्रमाह–'कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं पंच रयहरणाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा, तंजहा—उण्णिए, उट्टिए, साणए, वच्चाचिप्पए, मुंजचिप्पए नाम पंचमे॥ सू० २६॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमानि पञ्च रजोहरणानि धारयितुं वा परिहर्त्तुं वा, तद्यथा-और्णिकम्, औष्ट्रिकम्, शाणकम्, वच्चाचिप्पकम्, मुंजचिप्पकं नाम पञ्चमम्॥ सू० २६॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमानि अग्रे वक्ष्यमाणानि पञ्च–पञ्चप्रकारकाणि रजोहरणानि–रजो द्विविधं द्रव्यतो भावतश्च, तत्र द्रव्यरजो धूल्यादिकम्, भावरजः–अष्टविधकर्म, ततो द्विविधमपि रजो हरतीति रजोहरणम्। तत्र द्रव्यरजोहरणेन आदाननिक्षेपपरिष्ठापनादिकार्ये भूमिगतकुन्थुपिपीलिकादिलघुजन्तूनां निवारणं भवति ततः संयमयोगाः संपन्ना भवन्ति। भावरजोहरणेन कर्ममलशोधिर्जायते, तानि पञ्चप्रकारकाणि कल्पन्ते, तदेव दर्शयति–तद्यथा तानीमानि– और्णिकं मेषाद्यूर्णानिष्पन्नम् १, औष्ट्रिकम्–उष्ट्ररोमनिष्पन्नम् २, शाणकम्–शणसूत्रनिष्पन्नम् ३, वच्चाचिप्पकम्—वच्चा–दर्भाकारतृणविशेषस्तस्य वल्कलः, तस्य चिप्पकेन कुट्टितेन कुट्टितत्वविशेषेण निष्पन्नं वच्चाचिप्पकम् ४, मुंजचिप्पकं–मुञ्जस्य शरस्तम्बस्य चिप्पकेन कुट्टितेन कुट्टितमुञ्जेन निष्पादितं नाम पञ्चमं रजोहरणम् ५, एतानि पञ्चविधानि रजोहरणानि साधुसाध्वीनां कल्पते नान्यानि कार्पासिकादिसूत्रनिष्पन्नानि, तैः कुन्थुपिपीलिकादीनां सम्यग् रक्षणासंभवात्। अत्र वच्चाचिप्पकं मुञ्जचिप्पकं नाम कस्मिंश्चिद्देशविशेषे चिप्पकनामको दर्भाकारस्तृणविशेषो भवति, तं च प्रथमं चिप्पित्वा कुट्टयित्वा तदीयं क्षोदं रुतरूपं कृत्वा कर्त्तयति ततः सूत्राणि

जायन्ते, तैर्वच्चासूत्रैश्च प्रावरणास्तरणादीनि निष्पादयन्ति, तत्सूत्रैर्निष्पन्नं रजोहरणं वच्चाचिप्पक-मुच्यते। एवं देशविशेषे मुञ्जाभिधस्तृणविशेषः, तमपि कुट्टयित्वा पूर्ववदेव सूत्राणि कर्त्यन्ते,तैः सूत्रै-र्निष्पन्नं रजोहरणं मुञ्जचिप्पकं प्रोच्यते। वस्त्रप्रकरणोक्तरीत्यैव सूत्रोक्तानां पञ्चविधानां रजोहरणानां ग्रहणं श्रमणैः कर्त्तव्यम्। तत्रापि क्रमेण पूर्वपूर्वस्याभावे उत्तरोत्तररजोहरणं ग्राह्यत्वेन बोध्यम्। उत्सर्गेण तु सूत्रे प्रथमतया प्रोक्तम् औणिकमेव रजोहरणं ग्राह्यं, सूत्रे तस्य भगवता प्रथमतया गृहीतत्वादिति ॥ सू० २६ ॥

इति श्री–विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक–
प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
"जैनाचार्य"–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैन-
धर्म-दिवाकर–पूज्यश्री–घासीलालव्रतिविरचितायां "बृहत्कल्पसूत्रस्य"
चूर्णि-भाष्या-ऽवचूरीरूपायां व्याख्यायां
द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥२॥

। अथ तृतीयोद्देशकः ।

व्याख्यातो द्वितीयोद्देशकः, साम्प्रतं तृतीयोद्देशकः प्रस्तूयते, अत्र द्वितीयोद्देशकान्तिमसूत्रेणास्य तृतीयोद्देशकस्यादिसूत्रेण सह कः सम्बन्धः ? इति भाष्यकारः सम्बन्धं प्रदर्शयति—'वत्थरओहरणाणं' इत्यादि ।

भाष्यम्—वत्थरओहरणाणं, पुव्वं वुत्तो विही समासेण ।
तेसिं निग्गंथीणं, दाणविही एत्थ नायव्वो ॥१॥
गच्छइ तासिं वसहिं, गणचिंताकारगो पयाएउं ।
तस्स विही इह कत्थइ, संबंधो एत्थ एसेव ॥२॥

छाया—वस्त्ररजोहरणानां पूर्वमुक्तो विधिः समासेन ।
तेषां निर्ग्रन्थीभ्यो, दानविधिरत्र ज्ञातव्यः ॥१॥
गच्छति तासां वसतिं, गणचिन्ताकारकः प्रदातुम् ।
तस्य विधिरिह कथ्यते, सम्बन्धोऽत्र एष एव ॥२॥

अवचूरी—'वत्थ' इति । पूर्वं द्वितीयोद्देशस्यान्तिमे सूत्रद्वये वस्त्ररजोहरणानां विधिः—वस्त्रस्य पञ्चविधत्वं रजोहरणस्य पञ्चविधत्वं चेति तद्रूपो विधिः समासेन संक्षेपेण उक्तः कथितः । अत्र अस्मिन् तृतीयोद्देशकस्य प्रथमसूत्रे तेषां पूर्वोक्तप्रकाराणां वस्त्राणां रजोहरणानां च निर्ग्रन्थीभ्यो दानविधिः दानविषयो विधिः ज्ञातव्यः ॥१॥

ततः गणचिन्ताकारकः गणव्यवस्थाकारको गणधरः वस्त्ररजोहरणानि निर्ग्रन्थीप्रायोग्याणि प्रदातुं यथाकल्पं वितरीतुं तासां निर्ग्रन्थीनां वसतिं गच्छति, तस्य साध्वीवसतिगमनशीलस्य साधोः विधिः—तत्र गमनागमनस्थानादिरूपः निषेधविधानात्मकः साधुकल्प इह अस्मिन् वक्ष्यमाणे तृतीयोद्देशकस्यादिसूत्रे कथ्यते प्रतिपाद्यते । अत्रास्मिन् प्रकरणे पूर्वापरसूत्रयोः एष एव सम्बन्धोऽस्तीति ॥ २ ॥

इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य तृतीयोद्देशकस्येदं निर्ग्रन्थ्युपाश्रयगमनस्थानादिप्रतिपादकमादिसूत्रम्—'नो कप्पइ निग्गंथाणं' इत्यादि ॥

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं, निग्गंथीणं उवस्सयंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा तुयट्टित्तए वा निद्दाइत्तए वा पयलाइत्तए वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारं आहरित्तए, उच्चारं वा पासवणं वा खेलं वा सिंघाणं वा परिट्ठवित्तए सज्झायं वा करित्तए, झाणं वा झाइत्तए, काउस्सग्गं वा करित्तए, ठाणं वा ठाइत्तए ॥ सू० १ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां, निर्ग्रन्थीनामुपाश्रये स्थातुं वा निषत्तुं वा त्वग्वर्त्तयितुं वा निद्रायितुं वा प्रचलायितुं वा, अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा आहारमाहर्तुम्, उच्चारं वा प्रस्रवणं वा खेलं वा सिङ्घाणं वा परिष्ठापयितुम्, स्वध्यायं वा कर्त्तुम्, ध्यानं वा ध्यातुम्, कायोत्सर्गं वा कर्त्तुम्, स्थानं वा स्थातुम् ॥ सू०१ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ निग्गंथाणं' इति । निर्ग्रन्थीनामुपाश्रये वस्त्रदानादिकार्यवशात्तत्र गतानां निर्ग्रन्थानाम् अग्रेऽनुपदं वक्ष्यमाणानि स्थानादीनि कर्तुं न कल्पते । तान्येव दर्शयति—निर्ग्रन्थी-

नामुपाश्रये निर्ग्रन्थानां न कल्पते स्थातुं वा ऊर्ध्वस्थितिरूपेण, निषत्तुं वा उपवेष्टुं वा पर्यङ्कासनादिना, त्वग्वर्तयितुं वा पार्श्वपरिवर्तनं कर्तुम्, निद्रातु वा निद्रां ग्रहीतुम्, प्रचलायितुं वा उपविष्टः स्थितो वा निद्रां ग्रहीतुम्, अशनं वा४ अशनादि चतुर्विधमाहारमाहर्तु वा, उच्चारं वा संज्ञारूपम्, प्रस्रवणं वा कायिकीरूपम्, खेलं वा श्लेष्माणम, सिङ्घाणं वा नासिकामलम्, एतानि शरीरेन्द्रियमलानि तत्र परिष्ठापयितुं न कल्पते। तथा स्वाध्यायं वा सूत्रार्थरूपं कर्तुम्, ध्यानं वा अन्तर्मुहूर्त्तकालप्रमाणात्मचिन्तनरूपं ध्यातुं-कर्तुम्, कार्योत्सर्गं वा कायिकव्यापारनिवृत्तिपूर्वकं लोगस्सगुणनरूपं कर्तुम्, स्थानं वा ऊर्ध्वीभूय कायिकचेष्टावर्जित लोगस्सगुणनरूपं द्वादशभिक्षुप्रतिमामर्यादारूपं स्थातुम् आचरितुम् निर्ग्रन्थीनामुपाश्रये निर्ग्रन्थानामेतानि कार्याणि कर्तुम् नोकल्पते, एवं करणे निर्ग्रन्थीभिरपमानितत्वादिसंभवात्, अधिकपरिचये स्वपरतदुभयानां महाव्रते शङ्कासद्भावाच्चेति। यस्मादेवं तस्मात् निर्ग्रन्थीनामुपाश्रये निर्ग्रन्थस्याकारणे गमनं निषिद्धमेव, कारणेऽपि गमने द्वितीयेन साधुना सहितः सन् गच्छेत् कारणं संपाद्य चाल्पकालेनैव ततोऽपसरेत् एकाकी न गच्छेदिति भावः॥ सू० १॥

अत्राह भाष्यकारः--'निग्गंथीवसहीए' इत्यादि।

भाष्यम्--निग्गंथीवसहीए, निग्गंथाणं न कप्पए ठाउं।
चइयव्वा दस ठाणा, वयभंगुप्पायगा जम्हा ॥ ३॥
कारणओ जइ गच्छइ, किच्चा कज्जं पुणो निवत्तेज्जा।
अहियं तत्थ न चिट्ठे, अहिगरणाईण संभवओ॥ ४॥
कारणजाए गच्छइ, विहिणा एत्थं भवे चउभंगी।
असहिण्हु सहिण्हू इय, एत्थं पुण होइ चउभंगी ॥ ५॥

छाया--निर्ग्रन्थीवसतौ निर्ग्रन्थानां न कल्पते स्थातुम्।
त्यक्तव्यानि दश स्थानानि, व्रतभङ्गोत्पादकानि यस्मात्॥ ३॥
कारणतो यदि गच्छति, कृत्वा कार्यं पुनर्निवर्त्तेत।
अधिकं तत्र न तिष्ठेत्, अधिकरणादीनां संभवतः ॥ ४॥
कारणजाते गच्छति विधिना, अत्र भवेत् चतुर्भङ्गी ।
असहिष्णुः सहिष्णुरिति, अत्र पुनर्भवति चतुर्भङ्गी ॥ ५॥

अवचूरी--'निग्गंथीवसहीए' इति व्याख्या सुगमा। अयं भावः--एतानि वक्ष्यमाणानि दश स्थानानि साधूनां सर्वथा त्याज्यानि, तानि यथा--प्रथमं निर्ग्रन्थीनामुपाश्रये निष्कारणं गमनम् १, तत्र गत्वा दूरतस्तासामवलोकनम् २, कतमाः कतमाः पुनरेता इति जिज्ञासाकरणम् ३, 'अमुकी अमुकी वा एषा' इत्येवं निश्चयकरणम् ४, ताभिः सह वार्त्तालापकरणम् ५, तासामङ्गोपाङ्गादिषु दृष्टिपातकरणम् ६, तासु काञ्चिदेकां दृष्ट्वा 'एतादृशी ममाप्यासीत्'इति भूतपूर्वस्वस्त्रीसाम्यचिन्तनम् ७, तासु कयाचित् सह गुप्ताभिभाषणम् ८, तन्निमित्तं तस्या अग्रे कस्यापि

वस्तुनो निश्चयकरणम् ९, ततश्चान्ते शनैः शनैरेवंकरणपूर्वकं तया सह संपर्कसाधनम् इति दशमं स्थानम् १०, एतानि दशापि स्थानानि निर्ग्रन्थैः परिहरणीयानि नानाविधदोपसंघातसंभवादिति ॥ १ ॥ कारणे गमनेऽपि कार्यं कृत्वा शीघ्रं पुनः प्रत्यावर्त्तेत, अधिकस्थितौ अधिकरणसंभवात् ॥ २ ॥ कारणवशादपि साध्वीनामुपाश्रये विधिना गन्तव्यम् न त्वविधिना, विधिश्च यथा—गणचिन्ताकारको गणधरो यदि वस्त्रादिदानादिनिमित्तं ग्लानायाः शाताप्रच्छनार्थं वा गच्छेत्तदा त्रिषु स्थानेषु नैषेधिकीं कुर्यात्-अग्रद्वारे १, मध्यभागे २, आसन्नभागे च ३। नैषेधिकीत्रयं कृत्वा तत्र प्रविशेत् तेन उपाश्रयस्थिताः साध्व्यः वस्त्रावरणादिना सावधाना भवेयुः। अत्र कारणं विधिं चाश्रित्य चत्वारो भङ्गा भवन्ति,तथाहि—अकारणे अविधिना १, अकारणे विधिना २, कारणे अविधिना ३, कारणे विधिना ४। अत्र चतुर्थो भङ्गः शुद्धः समाचरणीयो लभ्यते। पुनरपि सहिष्ण्वसहिष्णुश्रमणश्रमणीशब्दानाश्रित्य चत्वारो भङ्गा भवन्ति तथाहि—श्रमणी असहिष्णुः श्रमणोऽपि असहिष्णुः १, श्रमणी—असहिष्णुः श्रमणः सहिष्णुः २, श्रमणी सहिष्णुः श्रमणः असहिष्णुः ३, श्रमणी सहिष्णुः श्रमणोऽपि सहिष्णुः ४। एष्वपि चतुर्थो भङ्गः कारणे ग्राह्यः॥ निर्ग्रन्थस्य साध्वीनामुपाश्रये गमनस्यान्यान्यपि कारणानि भवन्ति,तेषूपस्थितेषु निर्ग्रन्थस्य तत्र पूर्वोक्तशुद्धभङ्गानुसारेण गमनं कल्पते, तानि यथा—उपाश्रयस्य संस्तारकस्योपधेर्वा वितरणार्थम् १, संयमे सीदन्तीनां परिषहत्रस्तानां स्थिरीकरणार्थम् २, प्रतिश्रये अस्वाध्यायिके सति श्रुतस्योद्देशमनुज्ञां वा विधातुम् ३, तासां परस्परसंजाताधिकरणस्य व्युपशमनार्थम् ४, प्रवर्त्तिन्यां कालधर्मप्राप्तायां सत्यां गणचिन्तार्थम् शेषसाध्वीनां संसारस्वरूपप्रदर्शनपूर्वकं धर्मोपदेशेनाश्वासनार्थं वा ५, ग्लानाया औषधभैषज्यादिप्रदानार्थम् ६, उपाश्रयेऽग्निना दग्धे जलपूरेण प्लाविते वा तद्व्यवस्थाकरणार्थम् ७, साध्वीनां देवमानुषतैरश्चोपसर्गशमनार्थम् ८, भक्तप्रत्याख्यानाद्यनशनप्रतिपन्नायाः परिकर्मजिज्ञासार्थं चेति ९। एतादृशेष्वन्येष्वपि कारणेषूत्पन्नेषु श्रमणीनामुपाश्रये श्रमणानां गन्तुं कल्पते, तत्र भगवदाज्ञातिक्रमणदोषाभावात् ॥ ३ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनामुपाश्रये निर्ग्रन्थानां स्थानादिकरणं निषिद्धम्, साम्प्रतं तद्वैपरीत्येन निर्ग्रन्थीनां निर्ग्रन्थोपाश्रये तान्येव स्थानादीनि निषेधयितुमाह—'नो कप्पइ निग्गंथीणं' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं निग्गंथउवस्सयंसि चिट्ठित्तए वा जाव काउस्सग्गं करेत्तए ठाणं वा ठाइत्तए ॥ सू० २ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां निर्ग्रन्थोपाश्रये स्थातुं वा यावत् कार्योत्सर्गं कर्त्तुम् स्थानं वा स्थातुम् ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। यथा पूर्वं निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थ्युपाश्रयेऽवस्थानादि निषिद्धं तथैवात्र निर्ग्रन्थीनां निर्ग्रन्थोपाश्रयेऽवस्थानादि कर्त्तुं न कल्पते' इति प्रतिपादितम्। यदि ग्लानसाधुशरीरसमाधिजिज्ञासार्थं गणचिन्ताकारकगणधरादुपथ्यादिमार्गणार्थं वा निर्ग्रन्थी साधूपाश्रये गच्छेत्तदा कारणविधिभङ्गप्रदर्शितशुद्धभङ्गमपेक्ष्य नैषेधिकीत्रयपूर्वकं गच्छेत्। एवं असहिष्णु—सहिष्णु- भङ्गे-

ष्वपि शुद्धभङ्गमपेक्ष्य गच्छेत् । अत्रायं विशेषः—ग्लानादिजिज्ञासावाचनाप्रच्छनादिकारणजाते पुरुषसाक्षिपूर्वकं गृहस्थस्त्रीसाक्षिपूर्वकं च द्वितीयया तृतीयया वा साध्व्या सहिता भूत्वा पूर्वोक्तविधिना यतनया गच्छेदिति भावः । शेषं सर्वं पूर्वसूत्रोक्तवदेव विज्ञेयम् ॥ सू० २ ॥

पूर्वं ब्रह्मव्रतरक्षणार्थं निर्ग्रन्था निर्ग्रन्थ्यश्च परस्परं स्वान्यतरोपाश्रये न गच्छेयुरिति प्रतिपादितम्, एवं ब्रह्मव्रतरक्षणायैव निर्ग्रन्थीभिस्तादृशमुपकरणमपि न प्रतिग्रहीतव्यं येन ब्रह्मव्रते बाधा स्यादिति विभाव्य साध्वीनां सलोमचर्मग्रहणनिषेधं प्रतिपादयन्नाह—'नो कप्पइ० सलोमाइं' इत्यादि,

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं सलोमाइं चम्माइं अहिट्ठित्तए ॥ सू० ३ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सलोमानि चर्माणि अधिष्ठातुम् ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थीनां सलोमानि लोमसहितानि चर्माणि मृगादिचर्माणि अधिष्ठातुं तदुपरि उपवेष्टुम् उपवेशनार्थं सरोमचर्माणि उपभोक्तुं नो कल्पते । सलोमचर्मोपरि साध्वीभिर्नोपवेष्टव्यमिति भावः । अनेनायातं निर्लोमचर्माणि साध्वीनां कल्पते इति न, सलोम-निर्लोमचर्मणोर्द्वयोरपि ग्रहणे जीववधतदनुमोदनक्रिया समापद्येत । सलोमचर्मोपरि समुपवेशनेन संयमात्मविराधना भवति यथा—सुकुमाललोमस्पर्शेण मनोविकारादिदुर्भावसंभवात्, लोममध्ये स्थितानां कुन्थुपिपीलिकादीनां दुष्प्रतिलेख्यत्वाच्च संयमविराधना, लोमशुषिरभागे कण्टकवृश्चिकादिनाऽऽत्मविराधना च भवति ॥ सू० ३ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनां सलोमचर्मोपरि समुपवेशनं निषिद्धम्, संप्रति निर्ग्रन्थानां तानि कल्पते इति तद्विधिं प्रदर्शयति—'कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाणं सलोमाइं चम्माइं अहिट्ठित्तए, सेवि य परिभुत्ते नो चेव णं अपरिभुत्ते, सेवि य पडिहारिए नो चेव णं अपडिहारिए, सेवि य एगराइए नो चेव णं अणेगराइए ॥ सू० ४ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां सलोमानि चर्माणि अधिष्ठातुम्, तदपि च परिभुक्तं नो चैव खलु अपरिभुक्तम्, तदपि च प्रातिहारिकम् नो चैव खलु अप्रातिहारिकम्, तदपि च एकरात्रिकं नो चैव खलु अनेकरात्रिकम् ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति । कल्पते निर्ग्रन्थानां सलोमानि—लोमसहितानि चर्माणि अधिष्ठातुम्—परिभोक्तुम् किन्तु तदपि च सलोमचर्म परिभुक्तं लोहकारादिभिरुपवेशनादिना परिभोगविषयीकृतं कल्पते इति सम्बन्धः, एवमग्रेऽपि बोध्यम् । किन्तु नो चैव खलु अपरिभुक्तं गृहस्थैः पूर्वं न परिभुक्तं चेत्—तन्न कल्पते । तत् परिभुक्तमपि सलोमचर्म प्रातिहारिकं कार्यानन्तरं पुनः प्रत्यावर्त्तनीयं, 'कार्यानन्तरं पुनः प्रत्यर्पयिष्यामी'-त्युक्त्वा यदानीयते तत् प्रातिहारिकं कथ्यते **'पडिहारी'** इति मुनिभाषाप्रसिद्धं, तत्प्रकारकं प्रातिहारिकं कल्पते किन्तु न चैव खलु अप्रातिहारिकं पुनर्न प्रत्य-

र्पणं भवेत् तद् 'आगेरी' इति मुनिभाषाप्रसिद्धं तथाविधं परिभुक्तमपि न कल्पते । तदपि च सलोमचर्म परिभुक्तं प्रातिहारिकं च एकरात्रिकं एकाहोरात्रपर्यन्तमेव कल्पते किन्तु नो चैव खलु अनेकरात्रिकं द्वित्रिचतुराद्यहोरात्रपर्यन्तं कल्पते अर्शोभगंदर–रोगादिकारणजाते साधुना सलोमचर्म परिभुक्तं प्रातिहारिकमेकरात्रिकम् एकाहोरात्रमर्यादितं ग्राह्यं, न तदधिकाहोरात्रपर्यन्तमिति भावः ।

अत्र शङ्कते कश्चित्–यत् निर्ग्रन्थानां सलोमचर्मानुज्ञातं निर्ग्रन्थीनां च तन्निषिद्धं तत् किमत्र कारणम् महाव्रतानां समानत्वात् ? तत्राह–साध्व्यः स्वभावतः कोमलास्ततस्तासां कोमलस्पर्शतः पूर्वभुक्तभोगानां स्मृतिकौतुकादिना ब्रह्मव्रते शङ्कोत्पत्तिसंभवात् । निर्ग्रन्थानां तदभावादिति । वस्तुतस्तु इदं कारणिकं सूत्रम्, उत्सर्गतस्तु साधूनामपि तन्न कल्पते हिंसानुमोदन-दुष्प्रतिलेख्यत्वादिदोषसद्भावादिति ॥ सू० ४ ॥

पूर्वं सलोमचर्म साध्वीनां निषिद्धं, साधूनां च तस्य विधिना ग्रहणमनुज्ञातम्, साम्प्रतं चर्मप्रसङ्गात्कृत्स्नचर्मनिषेधप्रतिपादकं साधुसाध्वीनां समुच्चयसूत्रमाह–**नो कप्पइ० कसिणाइं चम्माइं'** इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा कसिणाइ चम्माइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ५ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा कृत्स्नानि चर्माणि धर्त्तुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां द्वयानामपि कृत्स्नानि परिपूर्णानि अखण्डानि वर्णप्रमाणादिभिः प्रतिपूर्णानि चर्माणि धर्त्तुं पार्श्वे स्थापयितुं परिहर्त्तुं परिभोक्तुं वा नो कल्पते, अनेनेदमायातम्–यत् खण्डितानि खण्डशः कृतानि वर्णप्रमाणादिभिरपरिपूर्णानि तु निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां कल्पते, इति, अनेन ज्ञायते यथासंभवं साधूनां चर्मण आवश्यकता भवेत् 'प्राप्तौ सत्यां निषेध' इतिवचनात्, सत्यम् यथासंभवमावश्यकता भवेदपि–सन्धिवातादिकारणे कदाचित् जान्वादौ बन्धयितुं वैद्यादेशो भवेत् तदा तच्चर्म खण्डितमेव ग्राह्यं, नतु परिपूर्णम् । अन्यच्च परिपूर्णचर्म अन्यतीर्थिकसाधव उपकरणत्वेन गृह्णन्ति ततस्तादृशे परिपूर्णे चर्मणि गृहीते प्रवचनस्योड्डाहो भवेत् यत् परपाषण्डिवदेतेऽपि मृगव्याघ्रादिचर्म गृह्णन्तीति तस्मात् कृत्स्नचर्म निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां निषिद्धं भगवतेति बोध्यम् ॥ सू० ५ ॥

पूर्वं कृत्स्नचर्मग्रहणं साधुसाध्वीनां निषिद्धं किन्तु वातरोगादिकारणे अकृत्स्नचर्मणो यथासंभवमावश्यकता जायते इति चर्मसम्बन्धिकारणिकसूत्रमाह–**'कप्पइ० अकसिणाणि चम्माइं'** इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अकसिणाइं चम्माइं धारित्तए वा परिहरित्तएवा ॥ सू० ६ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अकृत्स्नानि चर्माणि धर्त्तुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा अकृत्स्नानि अपरिपूर्णानि खण्डरूपाणि चर्माणि धर्त्तुं परिहर्त्तुं वा कल्पते । पूर्वोक्तसन्धिवातादिकारणे वैद्यादेशेन जान्वादौ बन्धयितुमावश्यकता भवेत्तदा चर्मखण्डं ग्रहीतुं कल्पते ननु कृत्स्नमिति कारणिकसूत्रमिदं बोध्यम् ।

ननु पूर्वसूत्रे कृत्स्नचर्म निषिद्धं तेनैवाऽऽयातं यत् अकृत्स्नं कल्पते इति तेनास्य सूत्रस्य नैरर्थक्यमुपजायते, अत्राह—साधुसमुदाये नानादेशीयाः प्रकृतिभद्रका विनेया भवन्ति ते जानन्ति यत् भगवता कृत्स्नचर्म निषिद्धं तेन चर्ममात्रं न ग्राह्यम्, एवं सति वातादिकारणे वैद्यादेशो निष्फलो भवेत् वातादिनिवारणं न भवेत् तेन संयमाराधन दुःशक्यं जायतेऽतो भगवता तेषां स्पष्टबोधार्थमिदं सूत्रमत्रोपन्यस्तं ततो नास्य सूत्रस्य नैरर्थक्यमित्यग्रेऽपि बोध्यम् ॥ सू० ६ ॥

पूर्वसूत्रद्वये कृत्स्नाऽकृत्स्नचर्मग्रहणे विधिनिषेधौ प्रतिपादितौ, साम्प्रतं वस्त्रविषयकं सूत्रमाह—'नो कप्पइ० कसिणाइं वत्थाइं' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा कसिणाइं वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा । कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अकसिणाइं वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ७ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा कृत्स्नानि वस्त्राणि धर्तुं वा परिहर्त्तुं वा, कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अकृत्स्नानि वस्त्राणि धर्त्तुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां कृत्स्नानि परिपूर्णानि अखण्डानि यथाप्रकाराणि उत्पादनस्थानादागतानि तथाप्रकाराण्येव वस्त्राणि धर्त्तुं परिहर्त्तुं वा नो कल्पते, कृत्स्नं चतुर्विधं द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदात्, तत्र द्रव्यकृत्स्नं द्विविध भवति सकलकृत्स्नं प्रमाणकृत्स्नं चेति । तत्र द्रव्यतः सकलकृत्स्नं वस्त्रपर्यन्तगततन्तुसहितं परिपूर्णकोमलस्पर्शयुक्तम् अनुपहतम् अञ्जनखञ्जनादिदोषवर्जितं सदशाकं 'दशा' किनारी,इति प्रसिद्धं तत्सहितं तादृशं वस्त्रं द्रव्यतः सकलकृत्स्नं प्रोच्यते, तदपि जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदेन त्रिविधम्, तत्र जघन्यं मुखवस्त्रिकादिकम्, मध्यमं चोलपट्टादि,उत्कृष्टं प्रावरणादि, इदं त्रैविध्यमग्रेपि सर्वप्रकारवस्त्रेषु बोध्यम् १, यत्—दैर्घ्यविस्ताराभ्यां यथोक्तप्रमाणतोऽतिरिक्तं तत् द्रव्यतः प्रमाणकृत्स्नम् २, क्षेत्रकृत्स्नं यत् यस्मिन् देशे दुर्लभं वा भवेत् एकदेशनिष्पन्नं वस्त्रमन्यस्मिन् देशे बहुमूल्यं भवति, बहुमूल्यं यथा पूर्वदेशनिष्पन्नं वस्त्रं लाटदेशं प्राप्य बहुमूल्यं भवति २, कालकृत्स्नं—यस्मिन् काले यद् वस्त्रं बहुमूल्यं भवति यथा—ग्रीष्मे सूक्ष्मवस्त्रं, शिशिरे कम्बलादि, वर्षासु कुङ्कुमखचितादि ३, भावकृत्स्नं द्विविधम्—वर्णयुतं मूल्ययुतं च, तत्र वर्णयुतं पञ्चविधं कृष्णादिवर्णभेदात्, मूल्ययुतं त्रिविधम्—जघन्य-

मध्यमोत्कृष्टभेदात् मूल्ययुक्तकृत्स्नस्य जघन्यमध्यमोत्कृष्टत्वं देशानुसारेण, यद् वस्त्रं यत्र जघन्यमूल्यकं तदपि अन्यत्र मध्यमोत्कृष्टमूल्यकं जायते इति यथासंभवं स्वयमूहनीयम् ४ ॥ सू० ७ ॥

पूर्वसूत्रे तावत् श्रमणश्रमणीनामकृत्स्नं वस्त्रमनुज्ञातम्, संप्रति तस्याकृत्स्नस्य वस्त्रस्य भिन्नत्वमभिन्नत्वं च भवतीति प्रथममभिन्नानि वस्त्राणि प्रतिषेधितुमाह—'नो कप्पइ० अभिन्नाइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अभिन्नाइं वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ८ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अभिन्नानि वस्त्राणि धर्तुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू० ८ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा अभिन्नानि अच्छिन्नानि अस्फाटितानि पूर्वं गृहस्थैः स्वनिमित्तं न खण्डीकृतानि वस्त्रोत्पादनस्थानाद् यथा आगतानि तथैव स्थितानि तादृशानि वस्त्राणि धर्तुं—स्वनिश्रया स्थापयितुम्, परिहर्तुं परिभोक्तुं नो कल्पते। स्वहस्तेन छिद्यमाने वायुकायादिविराधना संभवति । ननु कृत्स्नाभिन्नयोः समानार्थकत्वात्पूर्वसूत्रालापक एवात्रापि प्रतिपादित इति पिष्टपेषणवद् भवति, ततः पुनरुक्तत्वात् सूत्रमिदं निरर्थकं प्रतिभाति इति न, कारणसापेक्षत्वादस्य सूत्रस्य । किं पुनस्तत्कारणम्? इति चेदुच्यते—अनेन सूत्रेण वस्त्राणां गणनालक्षणं प्रमाणलक्षणं चेति द्विविधं प्रमाणं नियम्यते, तथाहि—कियन्ति किं प्रमाणानि वा तानि वस्त्राणि श्रमणैर्ग्रहीतव्यानि ? इत्येवमत्र निरूप्यते इति नास्य नैरर्थक्यमिति । अत्र कश्चित् शङ्कते—यस्मादभिन्नस्य वस्त्रस्य धारणे श्रमणानां पूर्वसूत्रोक्ता दोषा भवन्ति तर्हि भिन्नमपि वस्त्रं गृह्यते तदपि यदि चोलपट्टादिप्रमाणेनाऽतिरिक्तमधिकं लम्बं भवेत्तदा तस्यापि पुनर्भेदनमावश्यकमेव तर्हि ते दोषा अत्रापि संभवन्त्येव, तथा हि—वस्त्रे विद्यमाने 'चिर्र' इत्यादिशब्दसंमूर्छनं भवति, सूक्ष्मपक्ष्मावयवाश्चोड्डीयन्ते, तैश्च लोकान्तपर्यन्तं गच्छद्भिर्बहूनां त्रसप्राणिप्रभृतीनां सूक्ष्मजन्तूनां विराधनाऽवश्यम्भाविनी । अथवा वस्त्रछेदनजन्यैः शब्दपक्ष्मवातादिपुद्गलैर्लोकान्तं यावद्गच्छद्भिस्तैश्चालिताः सन्तोऽन्ये तत्पुद्गला लोकान्तपर्यन्तं गच्छन्ति, एवं रीत्याऽन्यान्यपुद्गलप्रेरिताः पुद्गलाः प्रसरन्तः क्षणेन ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् चतसृष्वपि दिक्षु सकलमपि लोकमापूरयन्ति तस्मात्सकललोकपूरणात्मकमारम्भं सूक्ष्मजीवविराधनया सदोषं बुद्ध्वा यथालब्धं लघु दीर्घं लम्बं विस्तृतं वा भवेत् तत्तादृशमेव श्रमणैर्धारयितव्यं, न पुनस्तस्य छेदनादिकं कर्त्तव्यमिति, अत्राह—नोचिता तवैषा शङ्का, यतो यद्येवं तर्हि भिक्षादिनिमित्तमपि चेष्टादिकं न कर्त्तव्यं भवेत्, भिक्षासंज्ञाभूम्यादिगमनभोजनशयनादिरूपाभिरीर्याभिर्विना तु शरीरस्य पौद्गलिकत्वात्तन्निर्वाहोऽपि न स्यात्, शरीरमन्तरा च संयमस्यापि व्यवच्छेदः समापतेत्, तस्माद् भिक्षादिनिमित्तमीर्यादिचेष्टाया अनि-

वार्यत्वात्सा कर्त्तुमुचितैव । एवं यथोक्तप्रमाणचोलपट्टादिवस्त्रधारणस्य भगवता समुपदिष्टत्वात्तत्प्रमाणार्थं यतनया वस्त्रच्छेदने कोऽपि न दोषः शास्त्रे साधोः सकलक्रियाया यतनयैव करणीयत्वेन प्रतिपादनात्, उक्तं च—दशवै० ४ अ०—

जयं चरे जयं चिट्ठे, जयमासे जयं सए ।
जयं भुंजंतो भासंतो, पावकम्मं न बंधइ ॥

तस्मात् भिन्नवस्त्रधारणस्य भगवतानुज्ञातत्वाद् निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीभिरभिन्नवस्त्रं न धारयितव्यं न परिभोक्तव्यम्, भगवदाज्ञापालने न कोऽपि दोषः 'आणाए मामगं धम्मं' इत्याचाराङ्गवचनप्रामाण्यादिति ॥ सू० ८ ॥

श्रमणैर्वस्त्राणि कियन्ति किंप्रमाणानि चोपकरणत्वेन ग्रहीतव्यानि तत्राह भाष्यकारः—'भिन्नाइं' इत्यादि ।

भाष्यम्—भिन्नाइं वत्थाइं, उवगरणे कइ य धारणिज्जाइं ।
थविरे कप्पे चउदस, साडगमाईणि णेयाइं ॥ ६ ॥

छाया—भिन्नानि वस्त्राणि उपकरणे कति च धारणीयानि ।
स्थविरे कल्पे चतुर्दश, शाटकादीनि ज्ञातव्यानि ॥ ६ ॥

अवचूरी—'भिन्नाइं' इति । अभिन्नानि वस्त्राणि श्रमणैर्न ग्रहीतव्यानि नैव च धारणीयानीति भगवता प्रतिषिद्धं, तेनायाति—भिन्नानि धारणीयानि, तानि श्रमणानामुपकरणे उपकरणनिश्रायां कति—कतिसंख्यकानि धारणीयानि ? इति प्रश्ने प्राह—अत्रास्मिन् स्थविरे कल्पे साधूनां चतुर्दश वस्त्राणि शाटकादीनि उपकरणे ज्ञातव्यानि, तानीमानि—शाटकत्रयम् ३, चोलपट्टकः ४, आसनम् ५, मुखवस्त्रिका ६, प्रमार्जिका ७, पात्राणामञ्चलत्रयम् १०, भिक्षाधानी ११, माण्डलकवस्त्रम् १२, रजोहरणदण्डाऽऽवरकवस्त्रं 'निषद्या'इति समयभाषाप्रसिद्धम् १३, चतुर्दशं च धावनजलादिगालनवस्त्रम् १४, इति । एतानि चतुर्दश उपकरणानि स्थविरकल्पिकानां कल्पन्ते । गृहस्थैः स्वनिमित्तं भिन्नं वस्त्रं समादाय तन्मध्याद् यथोक्तप्रकारेण चतुर्दशोपकरणानि यतनया विभिद्य करणीयानि स्वस्वप्रमाणेन उपकरणविधायनस्य भगवताऽनुज्ञातत्वादिति ॥ ६ ॥

पूर्वमभिन्नवस्त्रधारणे निषेधः प्रतिपादितः, साम्प्रतं स्पष्टप्रतिपत्त्यर्थं तद्विपरीतं भिन्नवस्त्रधारणसूत्रमाह—'कप्पइ० भिन्नाइं' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा भिन्नाइं वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ९ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा भिन्नानि वस्त्राणि धर्त्तुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू० ९ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति । कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा भिन्नानि छेदितानि गृहस्थैः स्वनिमित्तं स्फाटितानि वस्त्राणि धर्त्तुं परिहर्त्तुं वा । अन्यत्सर्वं पूर्वसूत्रवदेव विज्ञेयम् ॥ सू०९ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां सामान्येन भिन्नाभिन्नवस्त्रधारणे विधिर्निषेधश्च प्रतिपादितः, साम्प्रतं निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च स्वस्वकल्पानुसारेण पृथक् पृथग् वस्त्रधारणे निषेधं विधिं च प्रतिपादयितुकामः प्रथमं निर्ग्रन्थसूत्रमाह–'नो कप्पइ० उग्गहणंतगं' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं उग्गहणंतगं वा उग्गहपट्टगं वा धारित्तए वा परिहरित्तएवा ॥ सू० १० ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानाम् अवग्रहानन्तकं वा अवग्रहपट्टकं वा धर्तुं वा परिहर्तुंवा ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानाम् अवग्रहानन्तकम्–समयभाषया गुह्यस्थानाच्छादनवस्त्रं 'लंगोट, कौपीन' इतिप्रसिद्धम्, अवग्रहपट्टकं तस्याप्युपरि तदाच्छादनार्थं यद् धार्यते तत् धर्तुं स्वनिश्रायां स्थापयितुं परिहर्तुं परिभोक्तुं वा नो कल्पते, अनयोस्तापसादीनामुपकरणत्वेन जैनमुनीनामकल्प्यत्वादिति ॥ सू० १० ॥

पूर्वोक्तं वस्त्रद्वयं निर्ग्रन्थीनां कल्प्यत्वेन तद्विधिसूत्रमाह–'कप्पइ० उग्गहणंतगं' इत्यादि।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथीणं उग्गहणंतगं वा उग्गहपट्टगं वा धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ११ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थीनाम् अवग्रहानन्तकं वा अवग्रहपट्टकं वा धर्तुं वा परिहर्तुं वा ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति। व्याख्या सुगमा नवरं पूर्वोक्तं वस्त्रद्वयं यद् निर्ग्रन्थानां प्रतिषिद्धं तद् निर्ग्रन्थीनां कल्पते, निर्ग्रन्थीनां स्त्रीत्वेन रजोदर्शनसंजातरुधिरस्रावप्रतिरोधने आवश्यकत्वादिति ॥ सू० ११ ॥

पूर्वसूत्रे निर्ग्रन्थीनां वस्त्रद्वयधारणे विधिः प्रोक्तः, साम्प्रतं वस्त्रप्रसङ्गाद् निर्ग्रन्थीवस्त्रग्रहणे विधिमाह–'निग्गंथीए य' इत्यादि।

सूत्रम्—निग्गंथीए य गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्ठाए चेलट्ठे समुप्पज्जेज्जा, नो से कप्पइ अप्पणो नीसाए चेलं पडिग्गाहित्तए, कप्पइ से पवत्तिणीणीसाए चेलं पडिग्गाहित्तए। नो य से पवित्तिणी सामाणा सिया जे से तत्थ सामाणे आयरिए वा उवज्झाए वा पवत्तए वा थेरे वा गणी वा गणहरे वा गणावच्छेयए वा जं चऽन्नं पुरओ कट्टु विहरइ कप्पइ से तन्नीसाए चेलं पडिग्गाहित्तए ॥ सू० १२ ॥

छाया—निर्ग्रन्थ्याश्च गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया अनुप्रविष्टायाश्चेलार्थं समुत्पद्येत, नो तस्याः कल्पते आत्मनो निश्रया चेलं प्रतिग्रहीतुम्, कल्पते तस्याः प्रवर्त्तिनीनिश्रया चेलं प्रतिग्रहीतुम्, नो चेद् अथ तत्र प्रवर्त्तिनी सामाना स्यात् यः स तत्र सामानः आचार्यो वा उपाध्यायो वा प्रवर्त्तको वा स्थविरो वा गणी वा गणधरो वा गणावच्छे-

दको वा यं चान्यं पुरतः कृत्वा विहरति कल्पते तस्यास्तन्निश्रया चेलं प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू०१२ ॥

चूर्णी–'निग्गंथीए य' इति । निर्ग्रन्थ्याश्च, कीदृश्या इत्याह–गाथापतिकुलं गृहस्थगृहं पिण्डपातप्रतिज्ञया–आहारग्रहणेच्छया अनुप्रविष्टाया यदि चेलार्थः चेलस्य अर्थः प्रयोजनं अल्पवस्त्रत्वेन वस्त्रग्रहणप्रयोजन समुत्पद्येत तदा तस्या निर्ग्रन्थ्या आत्मनः निश्रया आत्मीयत्वेन 'इदं वस्त्रं मम भविष्यती'–त्येवंरूपया निश्रया चेलं वस्त्र प्रतिग्रहीतुं गृहस्थादादातुं नो कल्पते । तर्हि कथं कल्पते ? इति तद्विधिं प्रदर्शयति–तस्याः प्रवर्त्तिनीनिश्रया–'इदं वस्त्रं गृह्णामि मम प्रवर्त्तिनीनिश्रया, सा यस्याः कस्या मम अन्यस्या वा दास्यति सा ग्रहीष्यति' इत्येवंरूपया गृहस्थं प्रत्येवं वाचा प्रकटय्येत्यर्थः चेलं वस्त्रं प्रतिग्रहीतुं कल्पते। यदि नो चाथ प्रवर्त्तिनी सामाना सन्निहिता तत्र ग्रामे उपाश्रये वा न स्यात् नो भवेत्तदा तत्र ग्रामे यः सः यः कोऽपि सामानः संनिहितः स्यात्, कः ? इत्याह–आचार्यो वा, आचार्यः-यः पञ्चाचारान् स्वयं पालति परान् पालयति सः, तथा योऽर्थं वाचयति, गच्छस्य मेढीभूतः शरीराद्यष्टमपदायुक्तो भवेत्स आचार्यः संनिहितो भवेत्, तदभावे उपाध्यायः–उप–समीपम् एत्य अधीयते प्रवचनं शिष्यैः यस्मात् स वा भवेत्, तदभावे प्रवर्त्तकः–प्रवर्त्तयति आचार्योपदिष्टेषु कार्येषु तपःसंयमयोगवैयावृत्यसेवाशुश्रूषाऽध्ययनाध्यापनसूत्रार्थादिषु यथायोग्यं बलाबलं विचार्य नियोजयति यः स प्रवर्त्तको भवेत्, तदभावे स्थविरो वा–सयमयोगेषु सीदतः साधून् ऐहिकामुष्मिकापायप्रदर्शनपूर्वकं ज्ञानादिषु स्थिरीकरोति यः स स्थविरो वा भवेत्, तदभावे गणी वा–गण कतिपयसाधुसमुदायः स्वस्वामिसम्बन्धेन यस्यास्ति स, यः साधुसमुदायेन सह विचरणशीलः स गणी वा भवेत्. तदभावे गणधरो वा यः गणचिन्ताकारको गणस्य योगक्षेमविधायकः, तत्र अप्राप्तस्य प्राप्तिर्योगः, प्राप्तस्य रक्षणं क्षेमस्तद्विधायको गणधरो वा भवेत्, तदभावे गणावच्छेदको वा गणस्य साधुसमुदायस्यावच्छेदं विभागं करोति यः गणव्यवस्थाकारकः स गणावच्छेदको वा भवेत्, तदभावे यं चान्यं कमपि गीतार्थं पुरतः कृत्वा साध्वी तदाज्ञया विहरति सो वा तत्र संनिहितो भवेत्, एतेषु आचार्यादिषु यः कोऽपि तदा संनिहितो भवेत् तन्निश्रया तन्निश्रामधिकृत्य तस्या निर्ग्रन्थ्याः चेलं–वस्त्रं प्रतिग्रहीतुं कल्पत्ते, भिक्षार्थं गृहस्थगृहे गतया निर्ग्रन्थ्या वस्त्रावश्यकतायां स्वनिश्रया कदापि वस्त्रं न ग्रहीतव्यमिति भावः ॥ सू० १२ ॥

पूर्वसूत्रे निर्ग्रन्थ्या वस्त्रग्रहणविधिः प्रोक्तः, साम्प्रतं प्रथमतया प्रव्रजितुकामस्य पूर्वोपस्थितस्य च वस्त्रग्रहणविधिमाह–'निग्गंथस्स' इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथस्स णं तप्पढमयाए संपव्वयमाणस्य कप्पइ रयहरणगोच्छगपडिग्गहमायाए तिहिं कसिणेहिं वत्थेहिं आयाए संपव्वइत्तए, से य पुव्वोवट्ठिए सिया एवं से

नो कप्पइ रयहरणगोच्छगपडिग्गमायाए तिहिं कसिणेहिं वत्थेहिं आयाए संपव्वइत्तए, कप्पइ से अहापडिग्गहियाइं वत्थाइं गहाय आयाए संपव्वइत्तए ॥ सू० १३ ॥

छाया—निर्ग्रन्थस्य खलु तत्प्रथमतया संप्रव्रजतः कल्पते रजोहरणगोच्छक-प्रतिग्रहमादाय त्रिभिः कृत्स्नैर्वस्त्रैः आत्मना संप्रव्रजितुम् । स च पूर्वोपस्थितः स्यात् एवं तस्य नो कल्पते रजोहरणगोच्छकप्रतिग्रहमादाय त्रिभिः कृत्स्नैर्वस्त्रैः आत्मना संप्रव्रजितुम् कल्पते तस्य यथाप्रतिगृहीतानि वस्त्राणि गृहीत्वा आत्मना संप्रव्रजितुम् ॥ सू०१३॥

चूर्णी—'निग्गंथस्स'इति । निर्ग्रन्थस्य तत्प्रथमतया तत्-तेन साधुत्वेन प्रथमः तत्प्रथमः, तस्य भावस्तत्ता, तया पूर्वमदीक्षितस्य प्रथममेव दीक्षितुमुपस्थिततया सप्रव्रजतः प्रव्रज्यां गृह्णतः कल्पते रजोहरण—गोच्छक प्रतिग्रहम्, तत्र रजोहरणं प्रसिद्धं, गोच्छकं प्रमार्जनिका, प्रतिग्रहः पात्रम्, रजोहरणं च गोच्छकं च प्रतिग्रहश्चेति समाहारद्वन्द्वे रजोहरणगोच्छकप्रतिग्रहम्, तत् नूतनम् आदाय गृहीत्वा तदन्यैर्नूतनैस्त्रिभिः कृत्स्नै, तत्र-चतुर्विंशतिहस्तपरिमितमायामतः, एकहस्तपरिमितं च विष्कम्भतः, एतावत्प्रमाणकं वस्त्र कृत्स्नमुच्यते, तैः परिपूर्णैः अखण्डितैः वस्त्रैः 'थान' 'ताका' इति प्राचीनसमये प्रसिद्धैः, एकं कृत्स्नं वस्त्रं चतुर्विंशतिहस्तप्रमितमभूत् तादृशैस्त्रिभिः कृत्स्नैर्वस्त्रैः साधूनां द्वासप्ततिहस्तप्रमितवस्त्रग्रहणस्य कल्पत्वात्, तैः सह तानि त्रीणि गृहीत्वेत्यर्थः आत्मना स्वयं सप्रव्रजितुं कल्पते । एष विधिरगारितोऽनगारताग्रहणकालविषयो बोध्यः । अथ पूर्वप्रव्रजितस्य सामायिकचारित्रवतश्छेदोपस्थापनीयचारित्रग्रहणसमयस्य विधिं प्रदर्शयति—'से य पुव्वोवट्ठिए' इत्यादि, 'से य' स च प्रव्रज्यां प्रतिपत्तुकामो यदि पूर्वोपस्थितः पूर्वगृहीतसामायिक-चारित्रः सन् छेदोपस्थापनीयचारित्रं ग्रहीतुकामः स्यात्, यद्वा अतिचारादिमूलगुणदो-षापत्त्या पुनर्दीक्षार्थमुपस्थित स्यात् तदा 'एवं' एवं सति 'से' तस्य पूर्वोपस्थितस्य रजोहरणगोच्छकप्रतिग्रहं नूतनम् 'आयाए' आदाय गृहीत्वा एवं त्रिभिश्च कृत्स्नैः वस्त्रैः सह आत्मना स्वयं संप्रव्रजितु नो कल्पते । तर्हि तस्य कया रीत्या कल्पते? इति तद्विधि-माह—'कप्पइ' इत्यादि, कल्पते तस्य तादृशस्य पूर्वोपस्थितस्य छेदोपस्थापनीयचारित्रग्रहण-कामस्य यथाप्रतिगृहीतानि-यथा येन विधिना प्रतिगृहीतानि यानि पूर्वं स्वीकृतानि वस्त्राणि तान्येव गृहीत्वा आत्मना स्वयं संप्रव्रजितुम् छेदोपस्थापनीयचारित्रं ग्रहीतु कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्ध । अयं भाव.—यः पूर्वं गृहस्थः स प्रथमतया प्रव्रज्यां गृह्णाति तस्य नूतनं रजोहरणादिक त्रीणि कृत्स्नानि वस्त्राणि च गृहीत्वा प्रव्रजितुं कल्पते । यः पुनः पूर्वोपस्थितः पूर्वं गृहीतसामायिकचारित्रः, यद्वा चारित्रदोषवशात् पुनर्महाव्रतोपस्थापनं स्वीकर्तुकामो भवेत् तस्य नूतनरजोहरणादिकं त्रीणि कृत्स्नानि वस्त्राणि च गृहीत्वा प्रव्रजितुं न कल्पते, किन्तु तस्य पूर्वप्रतिगृहीतान्येव वस्त्राणि गृहीत्वा कल्पते इति भावः । ननु यस्तत्प्रथमतया दीक्षां ग्रहीष्यति,

अतः संप्रति स गृहस्थ एव तर्हि सूत्रे **'निग्गंथस्स'** इति कथं प्रोक्तम्, स निर्ग्रन्थपदेन कथमुपलक्षीकृतः ? अत्राह—सत्यम्, किन्तु अत्र जिनशासने निर्ग्रन्थो द्विविधः प्रोक्तः, द्रव्यनिर्ग्रन्थो भावनिर्ग्रन्थश्चेति, अत्रायं भावनिर्ग्रन्थो वर्तते ततः सूत्रकारेण निर्ग्रन्थपदेन उपलक्षीकृतः । अत्र द्रव्यभावमाश्रित्य चतुर्भङ्गी भवति, तथाहि—एको द्रव्यतो निर्ग्रन्थो भवति नतु भावतः १, एको भावतो निर्ग्रन्थो भवति नतु द्रव्यत २, एको द्रव्यतो भावत इत्युभयतोऽपि निर्ग्रन्थः३, एको न द्रव्यतो न भावतो निर्ग्रन्थ ४। तत्र यो द्रव्यतो वेषेण निर्ग्रन्थः किन्तु भावतः साध्वाचारतो न निर्ग्रन्थ' साधुक्रियायाः शैथिल्यात् इति प्रथमभङ्गस्य भावः १, एकः कश्चित् भावतो निर्ग्रन्थः सन्नपि मनोवचोवृत्त्या साधुवत्क्रियाकारकः किन्तु द्रव्यत' साधुवेषतो न निर्ग्रन्थ इति द्वितीयभङ्गभाव. २, एको द्रव्यतो मुनिवेषतोऽपि भावतो यथोक्तसाध्वाचारपालनतोऽपि च निर्ग्रन्थ इति तृतीयभङ्गभावः ३, एको न द्रव्यतः साधुवेषत', नापि च भावतः—विरतिपरिणामरहितो गृहस्थ इति चतुर्थभङ्गभावः ४ । अत्र स द्वितीयभङ्गवर्तित्वाद्-निर्ग्रन्थशब्देन प्रोक्त इति समीचीनमेवेति ॥ सू०१३ ॥

अथ पूर्वोक्तमेव विषयमधिकृत्य निर्ग्रन्थीसूत्रमाह—**'निग्गंथीए णं'** इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथीए णं तप्पढमयाए संपव्वयमाणीए कप्पइ रयहरणगोच्छग-पडिग्गहमायाए चउहिं कसिणेहिं वत्थेहिं आयाए संपव्वइत्तए । सा य पुव्वोवट्ठिया सिया एवं से नो कप्पइ रयहरणगोच्छगपडिग्गहमायाए चउहिं कसिणेहिं आयाए संपव्व-इत्तए, कप्पइ से अहापडिग्गहियाइं वत्थाइं गहाय आयाए संपव्वइत्तए ॥ सू० १४ ॥

छाया—निर्ग्रन्थ्याः खलु तत्प्रथमतया संप्रव्रजन्त्याः कल्पते रजोहरणगोच्छक-प्रतिग्रहमादाय चतुर्भिः कृत्स्नै वस्त्रै आत्मना संप्रव्रजितुम् । सा च पूर्वोपस्थिता स्यात् एवं तस्या नो कल्पते रजोहरणगोच्छकप्रतिग्रहमादाय चतुर्भिः कृत्स्नैः वस्त्रैः आत्मना संप्रव्र-जितुम्, कल्पते तस्या यथाप्रतिगृहीतानि वस्त्राणि गृहीत्वा आत्मना संप्रव्रजितुम् ॥ सू०१४॥

चूर्णी—'निग्गंथीए णं' इति । अस्य निर्ग्रन्थीसूत्रस्य सर्वाऽपि व्याख्या निर्ग्रन्थसूत्रस्येव परि-भावनीया, विशेषोऽत्राऽयं बोध्य'—तत्र निर्ग्रन्थसूत्रे पुंलिङ्गनिर्देशेन व्याख्या कृता अत्र तु स्त्रीलिङ्गनिर्देशेन व्याख्या कर्त्तव्या, अन्यसूत्रगतो विशेषोऽत्रायम्—निर्ग्रन्थसूत्रे **'तिहिं कसिणेहिं वत्थेहिं'** त्रिभिः कृत्स्नैर्वस्त्रैः इत्युक्तम्, अत्र निर्ग्रन्थीसूत्रे च **'चउहिं कसिणेहिं वत्थेहिं'** चतुर्भिः कृत्स्नैः वस्त्रैः इति प्रोक्तम्, निर्ग्रन्थीना स्त्रीत्वेन भगवता षण्णवतिहस्तपरिमितवस्त्रप्रमाणस्यानुज्ञातत्वादिति ॥सू०१४ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्याश्च दीक्षाकालिकवस्त्रग्रहणविधिः प्रदर्शितः, साम्प्रतं वस्त्रप्रसङ्गात् निग्रन्थनिर्ग्रन्थीनामन्यकालिकवस्त्रग्रहणविधिमाह—**'नो कप्पइ० पढम०'** इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पढमसमोसरणुद्देसपत्ताइं चेलाइं पडिगाहित्तए । कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा दोच्चसमोसरणुद्देशपत्ताइं चेलाइं पडिगाहित्तए ॥ सू०१५ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा प्रथमसमवसरणोद्देशप्राप्तानि चेलानि प्रतिग्रहीतुम्। कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा द्वितीयसमवसरणोद्देशप्राप्तानि चेलानि प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू०१५॥

चूर्णी—'नोकप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा प्रथमसमवसरणोद्देशप्राप्तानि प्रथमे समवसरणे, एकस्मिन् वर्षे द्वे समवसरणे भवतः—एकं वर्षाकालिकं द्वितीयम् ऋतुबद्धकालिकम्, तयोर्मध्ये प्रथमे वर्षाकालिकरूपे समवसरणे वर्षाकाले इत्यर्थः उद्देशः क्षेत्रकालविभागरूपः, तं प्राप्तानि प्रथमसमवसरणोद्देशप्राप्तानि वर्षाकालमध्यवर्तिक्षेत्रकालोपस्थितानि चेलानि—वस्त्राणि प्रतिग्रहीतुं नो कल्पते। तर्हि कीदृक्क्षेत्रकालप्राप्तानि वस्त्राणि प्रतिग्रहीतव्यानि? तत्राह—'कप्पइ' इत्यादि, निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च द्वितीयसमवसरणोद्देशप्राप्तानि—तत्र द्वितीयसमवसरणे ऋतुबद्धकाले हेमन्तग्रीष्मकाल-सम्बन्धिषु अष्टसु मासेषु उद्देशः क्षेत्रकालविभागरूपस्तं प्राप्तानि—हेमन्तग्रीष्मकालमध्यवर्तिक्षेत्रकालो-पस्थितानि चेलानि वस्त्राणि उपधिप्रायोग्यानि पात्राणि च प्रतिग्रहीतुं कल्पते। समाप्ते चातुर्मासे कार्तिकपूर्णिमात आरभ्य यावत् अषाढपूर्णिमा नायाति तावत्कालपर्यन्तं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां वस्त्राणि पात्राणि च एषणाप्राप्तानि क्षेत्रकालतो निर्दोषाणि कल्पते इति भावः ॥ सू० १५ ॥

पूर्वं द्वितीयसमवसरणे निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां वस्त्रग्रहणमनुज्ञातम्, साम्प्रतं गृहीतानां तेषां वस्त्राणां यथारात्निकं विभागविधिं प्रतिपादयति—'कप्पइ० अहारायणियाए' इत्यादि।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहारायणियाए चेलाइं पडिग्गाहित्तए ॥ सू० १६ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथारात्निकतया चेलानि प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० १६ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा चेलानि वस्त्राणि यथारात्निकतया यथारत्नाधिकतया, रत्नं चारित्रपर्यायः तद् यथा यथा श्रमणश्रमणीनामधिककालिकः पर्यायो भवेत् तथा तथा पर्यायज्येष्ठक्रमेण मनसि निधाय प्रतिग्रहीतुं स्वीकर्तुं कल्पते, एवमेव विभागेन दातुं कल्पते, अन्यथा दाने अविनयाशातनाऽधिकरणादिदोषसंभवात् ॥ सू० १६ ॥

पूर्वसूत्रे श्रमणश्रमणीनां यथारात्निकक्रमेण वस्त्रग्रहणं प्रतिपादितम्, साम्प्रत शय्या-संस्तारकग्रहणविधिमाह—'कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहारायणियाए सेज्जासंथारए पडिग्गाहित्तए ॥ सू० १७ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथारात्निकतया शय्यासंस्तारकान् प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० १७ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा पूर्वसूत्रोक्तवस्त्रवदेव शय्यासंस्तारकान्, तत्र शय्या वसतिः, तस्या यः संस्तारकः शयनयोग्यावकाशलक्षणं स्थानं स शय्यासंस्तारकः, तान् यथारात्निकतया पर्यायज्येष्ठतया प्रतिग्रहीतुं समादातुं कल्पते। तस्य चोपाश्रयप्राप्तैः श्रमणैः पूर्वाह्णवेलायामेव ग्रहणं कर्त्तव्यम् ततो यथारात्निकं विभक्तव्यम्, यद्वा शय्या–शरीरप्रमाणा, संस्तारकः–सार्द्धद्विहस्तः, तयोः समाहारे शय्यासंस्तारकम्, तानि, पीठफलकादीनि वा यथारात्निकतया पर्यायज्येष्ठत्वक्रमेण आचार्यस्थविरबालग्लानादीनां यथायोग्यक्रमेण च ग्रहीतुं कल्पते ॥ सू० १७ ॥

अत्राह गाथाद्वयं भाष्यकारः—'सयणट्ठाणं' इत्यादि।

भाष्यम्—सयणट्ठाणं तिविहं, निव्वायसवायमिस्सभेयाओ।
समविसममिस्सभेया, पुणोवि तिविहं सयणठाणं ॥ ७ ॥
एसु य जं सुहठाणं, रायणियाणं गिलाणमाईणं।
आमंतिय तं देज्जा, एसा जिणसासणे मेरा ॥ ८ ॥

छाया—शयनस्थानं त्रिविधं-निर्वात-सवात-मिश्रभेदतः।
सम-विषम-मिश्रभेदात्, पुनरपि त्रिविधं शयनस्थानम् ॥ ७ ॥
एषु च यत् सुखस्थानं, रात्निकानां ग्लानादीनाम्।
आमन्त्र्य तद् दद्यात्, एषा जिनशासने मर्यादा ॥ ८ ॥

अवचूरी—'सयणट्ठाणं' इत्यादि। सूत्रे शय्यासंस्तारकशब्देन वसतिगतशयनयोग्यं स्थानं गृहीतम्। तच्च शयनस्थानं–निर्वातं, सवातं, निर्वातसवातं चेति भेदात् त्रिविधं भवति, पुनरपि समं, विषमं, समविषममिति भेदात् त्रिविधम्। तत्र शयनस्थानमाचार्येण यद् यस्मै साधवे दीयते तत्तेन मायामदविप्रमुक्तेन ऋजुभावेन ग्रहीतव्यम्, किन्तु एषु पूर्वोक्तेषु षट्सु स्थानेषु यत् सुखस्थानं भवेत् तत्–आचार्य–स्थविर–ग्लानादीनाम् आमन्त्र्य 'यदि भवतां न समीचीनं शयनस्थानं तर्हि ममेदं गृहाण' इत्यादिसंमानवाक्येन उपनिमन्त्र्य तत् स्वस्य समीचीनं शयनस्थानं यत्तेषां रोचते तद् दद्यात् यतो जिनशासने एषा श्रमणानां मर्यादा वर्तते, भगवता समुपदिष्टत्वात्। अथवा शय्या शरीरप्रमाणा, संस्तारकः सार्द्धद्विहस्तप्रमाणः। अत्रापि कर्कशमृदुकठोरश्लक्ष्णादिभेदमधिकृत्य पूर्वोक्तो विधिर्बोध्यः ॥ ७–८ ॥

पूर्वं शय्यासंस्तारकस्य यथारात्निकतया ग्रहणविषयकं सूत्रं प्रोक्तम्, साम्प्रतं शय्यासंस्तारकग्रहणानन्तरं सन्ध्यासमये पूर्णायां पौरुष्यां गुरुप्रदत्तशय्यासंस्तारं प्रस्तीर्य तदुपरि समारूढस्य एवं प्रातरुत्थितस्य च कृतिकर्म करणीयं भवेत्, तदपि यथारात्निकतया कर्त्तव्यमिति तद्विधिप्रतिपादकं सूत्रमाह–'कप्पइ० किइकम्मं' इत्यादि ॥

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहारायणियाए किइकम्मं करित्तए ॥ सू० १८ ॥

छाया---कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा यथारात्निकतया कृतिकर्म कर्त्तुम् ॥१८॥

चूर्णी---'कप्पइ' इति । निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां यथारात्निकतया पर्यायज्येष्ठत्वक्रमेण कृतिकर्म-शास्त्रभाषया शिष्यादिकृतो वन्दनाभ्युत्थानादिसत्कारः, तत् कर्तुं कल्पते, नान्यथा ज्येष्ठत्वकनिष्ठत्वमर्यादामतिक्रम्येति भावः । कृतिकर्म द्विविधं वन्दनाभ्युत्थानभेदात्, तत्र वन्दनम् आचार्यादियथारात्निकानां प्रातः सायं तेषां दृष्टिपाते कार्यपृच्छादिसमये च यथाविधि वन्दनकं कर्तव्यम्, वन्दन कृत्वैव कार्यादिपृच्छा कर्त्तव्या, एवं सूत्रार्थतदुभयग्रहणेऽपि वन्दनं कर्त्तव्यमेवेति । अभ्युत्थानम्--गुरोः समीपागमने, चंक्रमणे, उच्चारादिभूमौ गमनकाले, आसनादुत्थानकाले, इत्याद्यवसरे शिष्येणाभ्युत्थानं कर्त्तव्यम्, अन्यथा गुरोराशातना, आज्ञाभङ्गादिदोषाश्च समापद्यन्ते, धर्मस्य विनयमूलत्वेन भगवता प्रतिपादितत्वात्, उक्तञ्च---

"धम्मस्स मूलं विणयं वयंति, धम्मो य मूलं खलु सोग्गईए ।
सा सोग्गई जत्थ अवाहया उ, तम्हा निसेव्वो विणओ तयट्ठा" ॥ १ ॥

अयं भावः--धर्मस्य जिनोक्तस्य श्रुतचारित्रलक्षणस्य मूलं तीर्थकरगणधरादयो विनयं वदन्ति 'धर्मस्य मूलं विनयः' इति, 'मूलं नास्ति कुतः शाखा' इति वचनाद् विनयमन्तरेण तपःसंयमाराधनाऽपि कथं भवेत् । धर्मो हि सुगत्या मूलम्, सा सुगतिः कथ्यते यत्र अबाधता क्षुत्पिपासारोगशोकादिशारीरमानसानां बाधानामभावः सिद्धिरित्यर्थः स्यात् तस्मात् कारणात् मुनिना प्रथमं विनयो निसेव्यः विनयः समादरणीयः । स च गुरूणां वन्दनाभ्युत्थानसेवाशुश्रूषादिना जायते ।

अत्रायं भावः--इह निर्ग्रन्थस्य कार्यं तावदव्याबाधसुखलक्षणो मोक्षः, तस्य च कारणं सर्वज्ञभाषितः श्रुतचारित्रलक्षणो धर्मः, स च गुरोरभ्युत्थानवन्दनादिरूपविनयलक्षणमुपायमन्तरेण साधयितुं न शक्यते, धर्मस्य विनयमूलत्वात्, अतो विनयेन धर्माराधनं, धर्माराधनेन मोक्ष इति परम्परया विनयो मोक्षकारणमेवेति मत्वा तदर्थं विनय आसेवितव्य इति ॥ सू० १८ ॥

अत्र विनयमोक्षयोः कार्यकारणभावप्रदर्शनपूर्वकमाह भाष्यकारः---'कज्जं' इत्यादि ।

भाष्यम्---कज्जं च मोक्खो, विणओ य हेऊ,
निक्कारणा नत्थिह कज्जसिद्धी ।
तम्हा उवायं तह कारणं च,
ओलंबिउं पावइ कज्जसिद्धिं ॥ ९ ॥

छाया—कार्यं च मोक्षो विनयश्च हेतुः ।
निष्कारणात् नास्तीह कार्यसिद्धिः ॥
तस्माद् उपायं तथा कारणं च, ।
अवलम्ब्य प्राप्नोति कार्यसिद्धिम् ॥ ९ ॥

अवचूरी—'कज्जं च' इति । इह श्रमणधर्मे निर्ग्रन्थस्य कार्यं मोक्षः, तस्य हेतुरिति कारणं च विनयः, इति तयोः कार्यकारणभावः, तस्मात् निष्कारणात कारणमन्तरेण उपायमन्तरेण च इह लोके कार्यसिद्धिर्नास्ति न भवति, तस्मात् कारणात् उपायं तथा कारण चावलम्ब्यैव कार्य-सिद्धिः जीवः प्राप्नोति । तथाहि—यस्य कार्यस्य यद् उपादानं कारणं तेन विना तत्कार्यं न सिध्यति यथा मृत्पिण्डमन्तरेण घट इति', उपादानकारणसद्भावेऽपि उपायरूपनिमित्त-कारणाभावे कार्यं न सिध्यति यथा मृत्पिण्डसद्भावेऽपि चक्रचीवरोदकादिनिमित्तकारण-मन्तरेण घटो न निष्पाद्यते अतो यः पुनरुपायरूपनिमित्तकारणवान् प्रयत्नशीलश्च भवति स उपादानकारणम् उपायरूपनिमित्तकारणं चावलम्ब्यैव कार्यं साधयति, तथैवात्र मोक्षकार्यस्यो-पादानकारणं सर्वविरतिमान् आत्मैव, विनयादिनिमित्तकारणैर्विना नोपादानकारणं मोक्षत्वेन परिणमति—यथा मृत्पिण्डश्चक्रचीवरोदकाद्यभावे घटत्वेन नो परिणमति, अतो निर्ग्रन्थेन विनयः समासेवनीय इति ॥ ९ ॥

पूर्वं कृतिकर्मविधौ विनयः सविस्तरं प्रदर्शितः, विनयवांश्च तादृशमविनयजनकं किमपि कार्यं न करोति, गृहान्तराले स्थानादिकारणे च गृहस्थस्याविनयो भवतीति गृहान्तराले स्था-नादिकरणस्य निषेधसूत्रमाह—'नो कप्पइ० अन्तरागिहंसि' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अन्तरागिहंसि चिट्ठित्तए वा निसी-इत्तए वा तुयट्टित्तए वा निदाइत्तए वा पयलाइत्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारं आहरित्तए वा, उच्चारं वा पासवणं वा खेलं, वा सिंघाणं वा परिट्ठवित्तए, सज्झायं वा करित्तए झाणं वा झाइत्तए काउस्सग्गं वा करित्तए ठाणं वा ठाइत्तए । अह पुण एवं जाणेज्जा वाहिए जराजुण्णे. तवस्सी दुब्बले किलंते मुच्छिज्ज वा पवडिज्ज वा एवं से कप्पइ अन्तरागिहंसि चिट्ठित्तए वा जाव ठाणं वा ठाइत्तए ॥ सू० १९ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अन्तरगृहे स्थातु वा निषत्तुं वा त्वग्वर्त्तयितुं वा निद्रायितुं वा प्रचलायितुं वा अशनं वा, पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा आहा-रम् आहर्तुम्, उच्चारं वा प्रस्रवणं वा खेलं वा शिङ्घाणं वा परिष्ठापयितुम्, स्वाध्यायं वा कर्तुम्, ध्यानं वा ध्यातुम्, कायोत्सर्गं वा कर्तुम्, स्थानं वा स्थातुम् । अथ पुनरेवं जानीयात् व्याधितः जराजीर्णः तपस्वी दुर्बलः क्लान्तः मूर्च्छेत् वा प्रपतेत् वा एवं तस्य कल्पते अन्तरगृहे स्थातुं वा यावत् स्थानं वा स्थातुम् ॥ सू० १९ ॥

चूर्णी--'**नो कप्पइ**' इति। निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अन्तरगृहे गृहयोः गृहस्थ-निवासस्थानयोः अन्तरम् अन्तरालम्-अन्तरगृहम् गृहद्वयस्यान्तरालम् अन्तरगृहम् तस्मिन् यत्र गृहस्था गृहाद् गृहान्तरप्रवेशार्थं गमनागमनं कुर्वन्ति तत्र, अत्र अन्तरशब्दस्य पूर्वनिपात आर्षत्वात्। यद्वा '**अंतोगिहंसि**' इति पाठे गृहस्थगृहस्य अन्तः मध्ये भिक्षाद्यर्थं गृहस्थगृहे प्रविष्टानां निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां स्थातुमुपवेष्टुं निद्रायितुं प्रचलायितुम् इत्यारभ्य स्थानं वा स्थातुम् इति पर्यन्तानि स्थानानि तत्र समाचरितुं नो कल्पते, इत्युत्सर्गवचनम्, एषां पदानां व्याख्या पूर्वं गता। कारणे कर्तुं कल्पते इति कारणं प्रदर्श्यते-'अह पुण' इत्यादि, अथ-इति प्रकरणान्तरद्योतक, अथ पुनः-पूर्वोक्तानि पदानि अन्तरगृहे कर्तुं साधूनां न कल्पते किन्तु यदि एवं जानीयात् एवं संभवेत् तत्र गतो मुनिर्व्याधितः पूर्वतो व्याधिग्रस्तः तत्कालं वा व्याधितो भवेत्, जराजीर्णोवा वार्द्धक्यग्रस्त स्थविरोः वा भवेत्, तपस्वी तप.कर्म वहमानो वा भवेत्, दुर्बलः रोगादिना तत्कालमुक्तत्वेन वलहीनो दुर्बलशरीरो वा भवेत्, क्लान्तः- अध्वगमनादिना परिश्रान्तो वा भवेत्, एतादृशः स साधुः कदाचित् मूर्छेद् मूर्छां प्राप्नुयाद् वा तेन कारणेन प्रपतेत्-भूमौ प्रस्खलेत्, एवम् एभिः कारणैः 'से' तस्य व्याधितादिविशेषणविशिष्टस्य पूर्वोक्तानि सर्वाणि स्थानानि यथायोग्यमन्तरगृहे कर्तुं कल्पते इति सूत्रार्थः ॥ सू० १९ ॥

पूर्वं व्याधितादिविशेषणविशिष्टानामन्तरगृहे स्थानादिकरणमनुज्ञातम्, तेन अन्तरगृहे स्थितः सन् कश्चित् श्रमणो धर्मकथामपि कर्तुमारभते इति तन्निषेधमाह-'**नो कप्पइ० चउगाहं वा**' इत्यादि ॥

सूत्रम्—**नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अंतरगिहंसि जाव चउगाहं वा पंचगाहं वा आइक्खित्तए वा विभावित्तए वा किट्टित्तए वा पवेइत्तए वा, नन्नत्थ एगणाएण वा एगवागरणेण वा एगगाहाए वा एगसिलोएण वा, सेवि य ठिच्चा नो चेव णं अट्ठिच्चा ॥ सू० २० ॥**

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अन्तरगृहे यावत् चतुर्गाथं वा पञ्चगाथं वा आख्यातुं वा विभावयितुं वा कीर्तयितुं वा प्रवेदयितुं वा नान्यत्र एकज्ञातेन वा एकव्याकरणेन वा एकगाथया वा एकश्लोकेन वा तदपि च स्थित्वा, नो चैव खलु अस्थित्वा ॥ सू० २० ॥

चूर्णी— '**नो कप्पइ**' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा अन्तरगृहे द्वयोर्गृहयोरन्तराले गृहस्थगृहाभ्यन्तरे वा यावत् चतुर्गाथम् चतसृणां गाथानां समाहारश्चतुर्गाथम्-एकत आरभ्य गाथा चतुष्टयपर्यन्तम्, पञ्चगाथं वा गाथापञ्चकपर्यन्तं वा, आख्यातुं वा मूलरूपेण कथयितुं वा, विभावयितुं वा चिन्तयितुं वा, कीर्तयितुं वा गीतवद् उच्चारयितुं वा, प्रवेदयितुं वा विज्ञापयितुं वा नो कल्पते। तत्र स्थितानां श्रमणश्रमणीनां कारणे कियत् कल्पते? तत्राह-यदि तत्र केषाञ्चित् जिनवचने शङ्का जायते, धार्मिको विवादो वा भवेत्, इत्यादिकारणे कोऽपि समागत्य तत्रस्थितं साधुं पृच्छेत्

तदा गाथानामाख्यानादिकं कर्त्तुं कल्पते, अन्यथा पृच्छकस्य साधोर्विषये शास्त्रज्ञानाऽबोधरूपा शङ्का भवेत्, विवादनिर्णयो वा न भवेत्। तदा तादृशेऽवसरेऽपि 'नन्नत्थ' इति नान्यत्र—एकज्ञातेन एक-दृष्टान्तेन अन्यत्र—विना 'ने'-ति न कल्पते, 'नान्यत्र' इति सर्वत्र संबध्यते, एकदृष्टान्तादधिकं कथयितुं न कल्पते इति भावः, एवम्—एकव्याकरणेन—एकप्रश्नस्योत्तररूपेण विना एकव्याकरणं मुक्त्वाऽधिकं न कल्पते, यथा यदि कोऽपि पृच्छेत् किंलक्षणो धर्मः? 'अहिंसालक्खणो धम्मो' अहिंसालक्षणो धर्म इति गाथांशेन निर्वचनं प्रवदेत्, नाधिकमिति। तथा एकगाथया वा नान्यत्र, गाथा आर्यावृत्तरूपा, एकश्लोकेन वा नान्यत्र, श्लोकः—अनुष्टुभादिरूपः। एकज्ञातात् एकव्याकरणात्, एकगाथातः, एकश्लोकाद् अधिकम् आख्यातुं विभावयितुं कीर्त्तयितुं प्रवेदयितुं वा किमपि वा कर्त्तुं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनामन्तरगृहे न कल्पते इति भावः। तदपि कथं कल्पते? इति विधिमाह—'सेवि य' इत्यादि, तदपि च ज्ञातादीनामाख्यानादिकं कल्पते स्थित्वा ऊर्ध्वीभूतगात्रयष्ट्या स्थितिं कृत्वा कल्पते किन्तु नो चैव खलु अस्थित्वा पूर्वोक्तव्यतिरेकेण आसनादौ समुपविश्येत्यर्थः न कल्पते इति भावः॥ सू०२०॥

अथ पूर्वोक्तप्रकारेण भावनासहितपञ्चमहाव्रतानामपि आख्यानादेः प्रतिषेधमाह—'नो कप्पइ० इमाइं' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा अंतरगिहंसि इमाइं पंचमहव्वयाइं सभावणाइं आइक्खित्तए वा, विभावित्तए वा किट्टित्तए वा पवेइत्तए वा, नन्नत्थ एगनाएण वा जाव एगसिलोएण वा, सेवि य ठिच्चा नो चेव णं अट्ठिच्चा॥ सू०२१॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अन्तरगृहे इमानि पञ्चमहाव्रतानि सभावनानि आख्यातुं वा विभावयितुं वा कीर्त्तयितुं वा प्रवेदयितुं वा, नान्यत्र एकज्ञातेन वा यावत् एकश्लोकेन वा, तदपि च स्थित्वा, नो चैव खलु अस्थित्वा॥ सू० २१॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनाम् अन्तरगृहे इमानि शास्त्रप्रसिद्धानि पञ्चमहाव्रतानि अहिंसा—सत्या—ऽस्तेय—ब्रह्मचर्या—ऽपरिग्रहरूपाणि सभावनानि भावनासहितानि, प्रत्येकमहाव्रतस्य पञ्च पञ्च भावनाः "इरियासमिए सया जए" इत्यादिगाथोक्तस्वरूपाः भवन्तीति-पञ्चविंशतिभावनायुक्तानि आख्यातुम्, इत्यादिपदानां व्याख्या पूर्वसूत्रे गता, न कल्पते, नान्यत्र, इत्यादिपदानामपि व्याख्या पूर्वसूत्रे गता। तत्र आख्यानं यथा—इमानि पञ्च महाव्रतानि षट्कायरक्षणपराणि, षट्कायाश्च पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतित्रसरूपाः, इत्यादि। विभावनं यथा—एतानि पञ्च महाव्रतानि प्राणातिपातविरमणादीनि भावनापूर्वकं निरतिचार मनोवच.काययोगमाश्रित्य कृतकारितानुमोदनसहितानि समाचरणीयानि भवन्तीत्यादि। कीर्त्तनम्—एषु पञ्चसु महाव्रतेषु

प्रथमं प्राणातिपातविरमणाख्यं व्रतं सदेवमनुष्यासुरस्य लोकस्य पूजनीयं द्वीपस्त्राणं शरणं गतिः प्रतिष्ठा, इत्यादिरूपेण सर्वेषामपि प्रश्नव्याकरणाङ्गगतसंवराध्ययनपञ्चकोक्तानाम् (अध्य० १–५) गुणानां प्रतिपादनम्, प्रवेदनम्–पञ्चमहाव्रतानुपालनात् मोक्षो देवलोको वा भवति, इत्येवं तत्फल-कथनमिति। एतत्सर्वमन्तरगृहे कर्त्तुं साधूनां न कल्पते, व्याधितादिकारणे तु कल्पते, तच्च सूत्रोक्तप्रमाणं न तु तदधिकमिति ॥ सू० २१ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनामन्तरगृहे स्थानधर्मकथादिकरणं निषिद्धम्, साम्प्रतं तत्रगतो मुनिः शय्यासंस्तारकं गृहीयात् तद् अपरावर्त्य न गच्छेदिति प्रतिपादयितुमाह–'**नो कप्पइ० पाडिहा-रियं**' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पाडिहारियं सागारियसंतयं सेज्जासंथारयं आयाए अपडिहट्टु संपव्वइत्तए ॥ सू० २२ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा प्रातिहारिकं सागारिकसत्कं शय्यासंस्तारकम् आदाय अप्रतिहृत्य संप्रव्रजितुम् ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी—'**नो कप्पइ**' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा प्रातिहारिकं–प्रतिहरणं प्रत्य-र्पणं, तद् अर्हतीति प्रातिहारिकं प्रत्यर्पणप्रतिज्ञयाऽऽनीतं वस्तु प्रातिहारिकं कथ्यते, तादृशं सागारिकसत्कं गृहस्थसम्बन्धिकं शय्यासंस्तारकं, शय्या–शरीरप्रमाणा, संस्तारकः–सार्द्धद्वयहस्त-प्रमाणः पीठफलकादिकं वा तद् आदाय आनीय अपरिहृत्य पुनरदत्त्वा संप्रव्रजितुं ग्रामान्तरं विहर्तुं न कल्पते, साधोरप्रतीतिजनकत्वात् ॥ सू० २२ ॥

पूर्वं साधोः प्रातिहारिकं शय्यासंस्तारकमदत्त्वा गमनं निषिद्धम्, तच्च सागारिकसम्बन्धि भवेदिति तस्य प्रत्यर्पणविधिमाह–'**नो कप्पइ० सागारियसंतयं**' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पाडिहारियं सागारियसंतयं सिज्जासंथारयं आयाए अविकरणं कट्टु संपव्वइत्तए ॥ सू० २३ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा सागारिकसत्कं प्रातिहारिकं शय्यासंस्तारकमादाय अविकरणं कृत्वा संप्रव्रजितुम् ॥ सू० २३ ॥

चूर्णी—'**नो कप्पइ**' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा प्रातिहारिकं सागारिकसत्कं, सागा-रिको गृहस्थः तत्सम्बन्धि गृहस्थसत्ताकमित्यर्थः, शय्यासंस्तारकं पीठफलकादिकं वा आदाय गृहस्थसकाशादानीय स्वकार्यसमाप्तौ तस्य अविकरणं–विकरणं नाम यथारूपेण यत्स्थानाद्वा आनीतं तथारूपेण तत्रैव स्थाने स्थापनम्, तस्य न करणम्–अविकरणम्, तत् कृत्वा सस्तरणार्थमानीतं तृणादिकं यथानीतरूपेण पुनस्तत्रैव स्थापनमकृत्वा प्रव्रजितुं विहारं कर्त्तुं नो कल्पते ॥ सू० २३ ॥

तर्हि कथं कल्पते? इत्याह '**कप्पइ**' इत्यादि।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पाडिहारियं सागारियसंतयं सेज्जासंथारयं आयाए विकरणं कट्टु संपव्वइत्तए ॥ सू० २४ ॥

छाया—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा प्रातिहारिकं सागारिकसत्कं शय्यासंस्तारकम् आदाय विकरणं कृत्वा संप्रव्रजितुम् ॥ सू० २४ ॥

चूर्णी—'कप्पइ' इति। निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा प्रातिहारिकं सागारिकसत्कं शय्यासंस्तारकमादाय आनीय विकरणं यथारूपेण आनीतं तथारूपेणैव तत्रैव स्थापनं कृत्वा प्रव्रजितुं विहारं कर्तुं कल्पते। अयं भावः—यानि तृणानि संस्तरणार्थं यस्मात् स्थानात् प्रस्तृततृणपुञ्जात् राशीकृततृणपुञ्जाद्वा आनीतानि तानि कार्यसमाप्तौ गमनसमये प्रस्तृततृणपुञ्जादानीतानि प्रस्तृततृणपुञ्जे, राशीकृततृणंपुञ्जादानीतानि राशीकृततृणपुञ्जे एव पूर्वं यथास्थितानि तादृशान्येव प्रत्यर्पणसमयेऽपि कृत्वा स्थापनीयानि। एवं पीठफलकमपि यथाऽऽनीतं—यदाऽऽनयनसमये तदूर्ध्वं स्थापितं भवेत्तत् प्रत्यर्पणसमयेऽप्यूर्ध्वमेव स्थापनीयम्, तिर्यक्स्थापितं भवेत्तदा तिर्यगेव स्थापनीयम्, भित्तिपार्श्वादानीतं भवेत्तदा प्रत्यर्पणसमयेऽपि भित्तिपार्श्वे एव स्थापनीयम्, यं पृष्ट्वा चानीतं तमेव पुनः संसूच्य स्थापनीयम्, येन गृहस्थस्याऽप्रतीतिकं न भवेत्। एव कृत्वैव साधोर्ग्रामान्तरं गन्तुं कल्पते, प्रातिहारिकवस्तुप्रत्यर्पणस्य एतादृशविधिकत्वात्। एवं करणे श्रमण आज्ञाभङ्गादिदोषभाग् न भवति, न वा प्रायश्चित्तभाग् भवतीति भावः ॥ सू० २४ ॥

पूर्वं सागारिकसत्कशय्यासंस्तारकादेः प्रत्यर्पणविधिः प्रोक्तः, यदि तत् शय्यासंस्तारकादि चोरादिना चोरितं भवेत्तदा किं कर्त्तव्यम्? इति तद्विधिं प्रदर्शयति—'इह खलु' इत्यादि।

सूत्रम्—इह खलु निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पाडिहारिए सागारियसंतए सेज्जासंथारए विप्पणसिज्जा से य अणुगवेसियव्वे सिया, से य अणुगवेस्समाणे लभेज्जा तस्सेव पडिदायव्वे सिया, से य अणुगवेस्समाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ दोच्चंपि उग्गहं अणुन्नवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥ सू० २५ ॥

छाया—इह खलु निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा प्रातिहारिकं वा सागारिकसत्कं शय्यासंस्तारकं विप्रणश्येत् तच्च अनुगवेषयितव्यं स्यात्, तच्च अनुगवेष्यमाणं लभेत (तदा) तस्यैव प्रतिदातव्यं स्यात्, तच्च अनुगवेष्यमाणं नो लभेत एवं तस्य कल्पते द्वितीयमपि अवग्रहम् अनुज्ञाप्य परिहारं परिहर्त्तुम् ॥ सू० २५ ॥

चूर्णी—'इह खलु' इति। इह—जिनशासने खलु निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा यत् प्रातिहारिकं-प्रत्यर्पणवचसा समानीतं सागारिकसत्कं गृहस्थसत्ताकं शयासंस्तारकं पीठफलकादिकं वा किमपि वस्तु विप्रणश्येत् चोरादिना अपह्रियेत तदा तत् शय्यासंस्तारकम् अनुगवेषयितव्यं स्यात् झटिति श्रमणेन तस्य गवेषणम् इतस्ततः पृच्छादिना शोधनं कर्त्तव्यं स्यात्। यदि गवेष्यमाणं तत् लभेत तदा तस्यैव गृहस्थस्य यत्सकाशादानीतं भवेत्तस्यैव प्रतिदातव्यं स्यात् प्रत्यर्पणीयं भवेत् तस्मै प्रत्यर्पयितव्यमिति भावः। यदि तच्च शय्यासंस्तारकमनुगवेष्यमाणमपि न लभेत न प्राप्नुयात् एवम् एतादृशेऽवसरे 'से' तस्येति सूत्रे जातावेकवचनं तेन

तेषां निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां कल्पते द्वितीयमपि वारम् अवग्रहम् अनुज्ञाप्य, प्रथमवारं तावद् अवग्रहो यदा शय्यासंस्तारकं गृहीतं तदा अनुज्ञापितः, तदनन्तरं यदा विप्रणष्टं सत् अनुगवेष्यमाणमपि नोपलब्धं तदा तत्स्वामिने निवेदने कृते सति यद्यसौ गृहस्थः अन्यत् शय्यासंस्तारकं साधवे प्रयच्छति तदा, अथवा तदेव यद् विप्रणष्टं शय्यासंस्तारकं तत्स्वामिना लब्धं तदा च तद्विषयकमवग्रहं द्वितीयवारमपि अनुज्ञाप्य परिहारं परिभोगलक्षणं शय्यासंस्तारकं गृहीत्वा परिहर्तुं परिभोक्तुं कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः। वसतौ शून्यायां कृतायां शय्यासंस्तारकं नङ्क्ष्यतीति मत्वा श्रमणेन प्रथमत एव वसतिः शून्या न कर्त्तव्या सदा सावधानेन भाव्यम्, वसतिशून्यत्वकरणे श्रमणस्य प्रमादः सिध्यतीत्यतः श्रमणेन नित्यमप्रमत्तेन भवितव्यमिति भावः ॥ सू० २५ ॥

पूर्वं सागारिकसत्कं शय्यासंस्तारकं प्रत्यर्प्य श्रमणैर्विहारः कर्त्तव्यः इति प्रोक्तम्, तथा यदि चौरैः शय्यासंस्तारकं चोरितं तदा द्वितीयवारमवग्रहं गृहीत्वा शय्यासंस्तारकमानेतव्यमिति च प्रोक्तम्, साम्प्रतं पूर्वस्थिताः साधवस्तत् शय्यासंस्तारकं विप्रजहति तदवसरेऽन्ये श्रमणा आगच्छन्ति तदा तद्विषयकमवग्रहकालं प्रतिपादयन्नाह—'जद्दिवसं' इत्यादि।

सूत्रम्—जद्दिवसं समणा निग्गंथा सेज्जासंथारयं विप्पजहंति तद्दिवसं अवरे समणा निग्गंथा हव्वमागच्छेज्जा सच्चेव उग्गहस्स पुव्वाणुण्णवणा चिट्ठइ अहालंदमवि उग्गहे ॥ सू० २६ ॥

छाया—यं दिवसं श्रमणा निर्ग्रन्थाः शय्यासंस्तारकं विप्रजहति तं दिवसम् अपरे श्रमणा निर्ग्रन्था हव्यमागच्छेयुः सैव अवग्रहस्य पूर्वानुज्ञापना तिष्ठति यथालन्दमपि अवग्रहः ॥ सू० २६ ॥

चूर्णी—'जद्दिवसं' इति। यं दिवसमधिकृत्य यस्मिन् दिवसे इत्यर्थः, श्रमणा निर्ग्रन्था ये पूर्वं तत्रोपाश्रये स्थितास्ते मासकल्पसमाप्त्यनन्तरं चातुर्माससमाप्त्यनन्तरं वा शय्यासंस्तारकं स्वावग्रहेणानीतं पीठफलकादिकं तद् विप्रजहति त्यजन्ति तं दिवसमधिकृत्य तस्मिन् दिवसे इत्यर्थः अपरे अन्ये साधर्मिकाः श्रमणा निर्ग्रन्था हव्यं—शीघ्रं तत्कालमेव आगच्छेयुः उपाश्रये प्रविशेयुस्तदा सा एव या पूर्वस्थितैः श्रमणैर्गृहीता अवग्रहस्य निवसनाधिकारस्य पूर्वानुज्ञापना पूर्वं याऽनुज्ञापना गृहीता भवेत् सा एव तदुपाश्रयविषया तिष्ठति, ये एव पूर्वस्थिताः श्रमणा यस्मात् उपाश्रयाद् निर्गतास्तेषामेवाधिकारे स उपाश्रयस्तिष्ठतीति भावः। कियन्तं कालं यावदवग्रहस्य पूर्वानुज्ञापना तिष्ठति ? तत्राह—'यथालन्दमपि अवग्रहस्तिष्ठति। अत्र मध्यमोऽष्टपौरुषीप्रमाणो यथालन्दकालो गृह्यते इति अष्टपौरुषीकालं यावत् पूर्वस्थितश्रमणानामेवावग्रहे स उपाश्रयस्तिष्ठति तत एतावत्कालपर्यन्तमपरे समागता निर्ग्रन्थाः उपाश्रयस्वामिनोऽवग्रहमयाचित्वाऽपि तत्र स्थातुं पीठफलकादिकमुपभोक्तुं वाऽर्हन्ति, तदनन्तरं तैरपरोऽवग्रहो याचितव्यो भवेदिति भावः ॥

अथ स उपाश्रय एवावग्रहस्य पूर्वानुज्ञापनायां तिष्ठति किमन्यदपि तत्रस्थितं सागारिकसत्कं वस्तु पूर्वानुज्ञापनायां तिष्ठति ? इति जिज्ञासायां तद्विषयकं सूत्रमाह—'अत्थि या इत्थ' इत्यादि।

सूत्रम्—अत्थि या इत्थ केइ उवस्सयपरियावन्नए अचित्ते परिहरणारिहे सच्चेव उग्गहस्स पुव्वाणुण्णवणा चिट्ठइ अहालंदमवि उग्गहो ॥ सू० २७ ॥

छाया—अस्ति चात्र किञ्चिद् उपाश्रयपर्यापन्नम् अचित्तं परिहरणार्हं सैव अवग्रहस्य पूर्वानुज्ञापना तिष्ठति, यथालन्दमपि अवग्रहः ॥ सू० २७ ॥

चूर्णी—'अत्थि या इत्थ' इति। अस्ति चात्र पूर्वस्थितश्रमणपरित्यक्तोपाश्रये किञ्चित्—वस्त्रादिकम् उपाश्रयपर्यापन्नम्—उपाश्रये पर्यापन्न पूर्वस्थितश्रमणैर्विहारसमये विस्मृतं परित्यक्तं वा सागारिकसत्कं वा किमपि वस्तु स्थितम् उपाश्रयपर्यापन्नम्, अचित्तं वस्त्रादिकं पात्रादिकं वा तद् यदि परिहरणार्हं प्रासुकत्वेन साधूनां परिभोगयोग्यं भवेत् तद्विषयेऽपि सा एव अवग्रहस्य अनुज्ञापना तिष्ठति, तत्परिभोगः पूर्वानुज्ञापनयैव कर्त्तव्य, न तत्परिभोगेऽन्यानुज्ञापना ग्रहीतव्या, तत्परिभोगेन साधूनामदत्तादानादिदोषासद्भावादिति भाव। कियन्तं कालमित्याह—यथालन्दमपि मध्यम यथालन्दकालमष्टपौरुषीपर्यन्तम् अवग्रहस्तिष्ठति यथालन्दकालं यावत्तदुपभोगो नूतनसमागतश्रमणानां कल्पते इति भावः ॥ सू० २७ ॥

पुनरप्यवग्रहानुज्ञापनाविषये प्राह—'से वत्थुसु' इत्यादि।

सूत्रम्—से वत्थुसु अव्वावडेसु अव्वोगडेसु अपरपरिग्गहिएसु अमरपरिग्गहिएसु सच्चेव उग्गहस्स पुव्वाणुण्णवणा चिट्ठइ अहालंदमवि उग्गहो ॥ सू० २८ ॥

छाया—तस्य वास्तुषु अव्यापृतेषु अव्याकृतेषु अपरपरिगृहीतेषु अमरपरिगृहीतेषु सैव अवग्रहस्य पूर्वानुज्ञापना तिष्ठति यथालन्दमपि अवग्रहः ॥ सू० २८ ॥

चूर्णी—तस्य अन्यग्रामाद् विहृत्यागच्छतः वास्तुषु वसतिगृहेषु, कीदृशेषु ? तत्राह—अव्यापृतेषु शटितपतिततया निवासव्यापारवर्जितेषु, अव्याकृतेषु अविभक्तेषु येषां दायादादिभिर्विभागो न कृतस्तादृशेषु अनेकजनसत्तावत्सु, यद्वा अतीतकाले केनाऽप्यनुज्ञातानि इमानि वास्तूनि इत्यज्ञातेषु, अपरपरिगृहीतेषु—परैरन्यैः परिगृहीतानि स्वपरिग्रहे कृतानि परपरिगृहीतानि, न तथा अपरपरिगृहीतानि अन्यैरनधिष्ठितानि तेषु, अमरपरिगृहीतेषु अमरैः व्यन्तरादिदेवैः परिगृहीतेषु स्वाधीनीकृतेषु यथा व्यन्तराधिष्ठितभूमिभागे व्यन्तरादिदेवान् अवमान्य निर्मापितत्वेन ते तत्र गृहनिर्मापकं न वासयन्ति विघ्नं कुर्वन्ति न तथा श्रमणानाम् तानि गृहाणि अमरपरिगृहीतानि प्रोच्यन्ते तेषु एतेषु वास्तुषु सैव पूर्वस्थितश्रमणविषयैव अवग्रहस्य पूर्वानुज्ञापना यथालन्दकालं तिष्ठति, यथालन्दकालं यावद् आगन्तुकश्रमणैः भूयोऽवग्रहो नानुज्ञापनीय इति भाव ॥ सू० २८ ॥

तदेव विशदयति भाष्यकारः—'अव्वावड०' इत्यादि।

भाष्यम्—अव्वावड–अव्वोगड–अपरा–ऽमरपरिग्गहियवत्थूणि।
नाणाविहभेयाणि य, नायव्वाणीह जहजोग्गं ॥ १० ॥
छाया—अव्यापृताऽव्याकृताऽपरामरपरिगृहीतवास्तूनि।
नानाविधभेदानि, ज्ञातव्यानीह यथायोग्यं ॥ १० ॥

अवचूरी—'अव्वावड०' इति। अव्यापृतानि अव्याकृतानि, अपरपरिगृहीतानि अमरपरिगृहीतानि चेति चत्वारि वास्तूनि नानाविधभेदानि अनेकभेदयुक्तानि इह शास्त्रे यथायोग्यं ज्ञातव्यानि। तथाहि–अव्यापृतानि शटितपतितादिना न तत्र केनापि वासो विहितस्तादृशानि, अव्याकृतानि बहुजनस्वाभिकत्वेन तेषु न केनाप्येकेन स्वायत्तीकृतानि, अपरपरिगृहीतानि नान्यैः कैश्चिदधिष्ठितानि अस्वामिकानीव स्थितानि, अमरपरिगृहीतानि कृतव्यन्तरादिदेवनिवासानीति। तत्र अव्यापृतं वास्तु यथा कश्चित् कौटुम्बिको गृहं निर्मापितवान् तत्र वस्तुमारब्धवान् तस्य कुमुहूर्तादिसंयोगे निर्मापितत्वेन स तत्र न सुखं वस्तुं शक्नोति, तत्र वासानन्तरं प्रतिदिनं द्रव्यहानिः प्रारब्धा ततः स तं मुक्तवान् न तत्र कोऽपि वसति तद् वास्तु अव्यापृतं प्रोच्यते १। अव्याकृतं यथा-केनापि आढयेन श्रेष्ठिना गृहं निर्मापितम्, तस्य बहवः सुता आसन्, मृते च तस्मिन् तद् गृहं दायादगणगोष्ठीसत्ताकं जातं, नैकस्य, कियत्कालानन्तरं क्षीणधनत्वेन तद् गृहमेको ग्रहीतुं न शक्नोति, राजकरश्च तस्य दातव्यः स्यादिति तद् गृहं श्रमणनिवासार्थं धार्मिकस्थानत्वेन तैः समर्पितम्, ते चान्यत्र स्वकुटीरं निर्माय स्थातुमारब्धवन्तः, तादृशं गृहमव्याकृतं प्रोच्यते २। अपरपरिगृहीतं यथा–अन्यैः कैश्चिदपि स्वपरिग्रहे न कृतं तद्रक्षार्थं तत्र कोऽपि प्रेक्षकः स्थापित इति तद् गृहमपरपरिगहीतं कथ्यते ३। अमरपरिगृहीतं यथा–कश्चित् श्रेष्ठी गृहं व्यन्तराधिष्ठितभूमिभागे निर्मापितवान् वस्तुं प्रारब्धवांश्च, तस्मिन् समये स व्यन्तरो देवः स्वप्ने निवेदितवान्–'यत्त्वया मदधिष्ठितभूमौ गृहं निर्मापितमतोहमत्र निवसिष्यामि, यदि त्वं वसिष्यसि तदा त्वां सकुटुम्बं विनाशयिष्यामि श्रमणा वसन्तु' इति तद्भयात्तेन तद् गृहं परित्यक्तम्, तादृशं वास्तु अमरपरिगृहीतमुच्यते ४। एतादृशेषु वास्तुषु ये श्रमणाः पूर्वस्थितास्तेषु मासकल्पे चातुर्मासे वा समाप्ते सति तत्समये येऽन्ये श्रमणाः समागतास्तेषामवग्रहस्य पूर्वानुज्ञापनैव तेन यथालन्दकालं स्थातुं कल्पते न तु तैः निवासार्थं पुनरनुज्ञा ग्रहीतव्येति ॥ १० ॥

अथाव्यापृतादिविपरीतव्यापृतादिवास्तुविषयामवग्रहानुज्ञापनां प्रदर्शयति—'से वत्थुसु वावडेसु' इत्यादि।

सूत्रम्—से वत्थुसु वावडेसु वोगडेसु परपरिग्गहिएसु भिक्खुभावस्स अट्ठाए दोच्चंपि उग्गहे अणुण्णवेयव्वे सिया अहालंदमवि उग्गहे ॥ सू० २९ ॥

छाया—तस्य वास्तुषु व्यापृतेषु व्याकृतेषु परपरिगृहीतेषु भिक्षुभावस्यार्थाय द्वितीयमपि अवग्रहः अनुज्ञापयितव्यः स्यात् यथालन्दमपि अवग्रहः ॥ सू० २९ ॥

चूर्णी—'से वत्थुसु वावडेसु' इति। तस्य पूर्वोक्तस्य श्रमणस्य वास्तुषु व्यापृतेषु निवासव्यापारविशिष्टेषु, व्याकृतेषु दायादादिभिर्विभज्य एकेन स्वायत्तीकृतेषु परपरिगृहीतेषु अन्यैरधिष्ठितेषु, **'भिक्खुभावस्स अट्ठाए'**—भिक्षुभावो ज्ञानदर्शनचारित्ररूपः तृतीयव्रतादिरूपो वा यथाऽयं भिक्षुभावो परिपूर्णो भवेदित्येवंरूपः, तस्यार्थाय प्रयोजनाय सम्यक्तया भिक्षुभावपालननिमित्तं पूर्वस्थितश्रमणविहारसमये यः समागच्छति तस्य **दोच्चंपि** द्वितीयमपि वारं प्रथम तैरवग्रहानुज्ञापना गृहीताऽतो द्वितीयवारमिति कथितम्, अवग्रहोऽनुज्ञापयितव्यः निवासार्थं गृहस्वामिन आज्ञा ग्रहीतव्या स्यात् तेन पुनरप्याज्ञा ग्रहीतव्येति भावः। कियत्कालमित्याह—यथालन्दमपि जघन्ययथालन्दकालं यावदपि यथालन्दकालार्थमपि अवग्रहोऽनुज्ञापयितव्य इति। तत्रावग्रहः पञ्चविधः—शक्रेन्द्रावग्रहः १, राजावग्रहः २, गाथापत्यवग्रहः ३ सागारिकावग्रहः ४, साधर्मिकावग्रहश्चेति ५। एषु पञ्चविधेषु अवग्रहेषु यस्य यत्रावग्रह उचितो ज्ञायते तस्य तस्यावग्रहेण गृहीतेषु उपाश्रयादिषु श्रमणैर्वस्तव्यम्। यदि कुत्रापि वृक्षतलादिशून्यस्थाने यस्य कोऽपि स्वामी न भवेत्तत्र यदि वस्तव्यं स्यात्तदा शक्रेन्द्रस्यावग्रहोऽनुज्ञापयितव्यः। अत्र कश्चित् शङ्कते—किं शक्रेन्द्रोऽनुज्ञां ददाति येन तस्यावग्रहोऽनुज्ञाप्यते ? शृणु, यद् भगवतोवग्रहप्रतिपादकं वचनं श्रुत्वा शक्रेन्द्रस्तीर्थंकरं वन्दित्वा यद् यद् अस्वामिकम् आत्मीयेऽवग्रहे साधुप्रायोग्यं सचित्तं शिष्यादि, अचित्तं मिश्रं वा किमपि वस्तुजातं भवेत्तत्तदानीं सर्वमपि भगवद्वचनाराधकत्वेन प्रसन्नमनसा साधुभ्योऽनुजानातीत्यत एव शक्रेन्द्रस्यावग्रहः शास्त्रे प्रतिपादित इति ॥ सू० २९ ॥

अथावग्रहप्रसङ्गादत्र सागारिकावग्रहस्य राजावग्रहस्य चावग्रहपरिमाणं प्रतिपादयितुमाह—'से अणुकुड्डेसु' इत्यादि।

सूत्रम्—से अणुकुड्डेसु वा अणुभित्तिसु वा अणुचरियासु वा अणुफलिहासु वा अणुपंथेसु वा अणुमेरासु वा सच्चेव उग्गहस्स पुव्वाणुण्णवणा अहालंदमवि उग्गहे ॥ सू० ३० ॥

छाया—तस्य अनुकुड्येषु वा अनुभित्तिषु वा अनुचरिकासु वा अनुपरिखासु वा अनुपथेषुवा अनुमर्यादासु वा सैव अवग्रहस्य पूर्वानुज्ञापना यथालन्दमपि अवग्रहः ॥ सू० ३० ॥

चूर्णी—'से अणुकुड्डेसु वा' इति। 'से' तस्य पूर्वोक्तस्य श्रमणस्य अनुकुड्येषु वा मृत्तिकानिर्मितभित्तिनिकटवर्तिषु स्थानेषु, अनुभित्तिषु वा इष्टकाप्रस्तरादिनिर्मितभित्तिनिकटवर्त्तिषु प्रदेशेषु, अनुचरिकासु वा—नगरप्राकारयोरपान्तरालवर्त्तिषु अष्टहस्तप्रमाणमार्गेषु, अनुपरिखासु वा नगरचतुर्दिक्स्थितखातिकासमीपवर्त्तिषु प्रदेशेषु, अनुपथेषु वा मार्गसमीपवर्त्तिषु स्थानेषु, अनुमर्यादासु वा—नगरसीमासमीपवर्त्तिषु स्थानेषु, एतेषु स्थानेषु सा एव राजाऽनुज्ञा एव यत्र न कोऽपि गृहादि करोति जनसाधारणार्थमेव यानि स्थानानि नगरग्रामादिषु राज्ञा स्थापितानि भवन्ति तेषु स्थानेषु राजाज्ञा पूर्वमेवानुज्ञापिता भवति अतः सा एवावग्रहस्य पूर्वानुज्ञापना तिष्ठति

वर्त्तते तत्र यथालन्दमपि जघन्यमध्यमयथालन्दकालं यथावसरम् अवग्रहो भवति न तत्र कोऽपि अनुज्ञापयितव्यः, एषां स्थानानां पूर्वमेव सागारिकराजादिनाऽनुज्ञापितत्वादेव, अत्र सागारिक-राजावग्रहौ बोध्यौ। अत्रायं विवेकः—पूर्वोक्तेषु स्थानेषु यथायोग्यमवग्रहो भवति यथा—अनुचरिकायामष्टौ हस्ता अवग्रहे, परिखायां चत्वारो रत्नयः, वृतिस्वामिनो वृते: परमपि हस्तमात्रमवग्रहो बोध्यः। शेषः पुनः सर्वोऽपि नृपतेरवग्रहो मन्तव्यः। एतदवग्रहपरिमाणं बोध्यम्। अत्र उच्चारादीनि स्थाननिषदनादीनि वा कुर्वन् श्रमणो यदि कुड्यादीनां हस्ताभ्यन्तरे करोति तदा तेन गृहपत्यवग्रहो मनसि भावनीयः, हस्तात्पुनरधिकं बहिश्चरिकाप्राकारपरिखादिषु च राजावग्रहो बोध्यः, अटव्यामपि यद्यसौ राजा भवति तदा तस्यैवावग्रहं श्रमणः स्मरेत्, यदि चासौ राजा तत्राटव्यां न प्रभुस्तदा शक्रेन्द्रस्यावग्रहं मनसि चिन्तयेदिति ॥ सू० ३० ॥

॥ इत्यवग्रहप्रकरणम् ॥

पूर्वं श्रमणस्य निवासविषयोऽवग्रहः प्रतिपादितः तत्र, राजावग्रहोऽप्यन्तर्भूत इति साम्प्रतं विरुद्धराजसैन्यातिक्रमणे निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां भिक्षाचर्यानिवासादिविधिं प्रतिपादयति—**'से गामस्स वा'** इत्यादि।

सूत्रम्—से गामस्स वा जाव रायहाणीए वा बहिया सेण्णं सन्निविट्ठं पेहाए कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तद्दिवसं भिक्खायरियाए गंतुं पडिनियत्तए। नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवाइणावित्तए, जो खलु निग्गंथो वा निग्गंथी वा तं रयणिं तत्थेव उवाइणावेइ, उवाइणावंतं वा साइज्जइ, से दुहओवि अइक्कममाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० ३१ ॥

छाया—अथ ग्रामस्य वा यावद् राजधान्या वा बहिः सैन्यं संनिविष्टं प्रेक्ष्य कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा तं दिवसं भिक्षाचर्यायै गत्वा प्रतिनिवर्त्तितुम्। नो तस्य कल्पते तां रजनीं तत्रैव अतिक्रामयितुम्। यः खलु निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा तां रजनीं तत्रैव अतिक्रामयति अतिक्रामयन्तं वा स्वदते स द्विघातोऽपि अतिक्रामन् आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्घातिकम् ॥ सू० ३१ ॥

चूर्णी—**'से गामस्स वा'** इत्यादि। **'से'**अथ—अवग्रहप्रकरणानन्तरं सम्प्रति ग्रामस्य वा आसन्नग्रामस्य **'जाव'** इति यावत्, यावत्पदेनात्र नगरादिपदानां संग्रहपाठोऽस्यैव प्रथमोद्देशके षष्ठसूत्रोक्तो ग्रामादारभ्य राजधानीपर्यन्तः सर्वोऽपि वाच्यः, अत्रोक्तपदानामर्थोऽपि तत्रैवाऽवलोकनीयः। राजधान्या वा बहिः—बहिर्भागे सैन्यम् अन्यनृपतेः सैन्यदलं ग्रामादिविजयार्थं संनिविष्टम् आगत्य स्थितं प्रेक्ष्य दृष्ट्वा कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा तत्तद्ग्रामादिस्थितानां तद्दिवसमभिव्याप्य तस्मिन् दिवसे इत्यर्थः भिक्षाचर्यायै भिक्षाचर्यार्थं तत्र आसन्नग्रामादौ गत्वा प्रतिनिवर्त्तितुं प्रत्यागन्तुं कल्पते किन्तु **'से'** तस्य भिक्षाचर्यागतस्य निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्या वा नो कल्पते न

युज्यते तां रजनीं रात्रीं तत्रैव सैन्यपरिवेष्टिते ग्रामादौ अतिक्रामयितुम् उल्लङ्घयितुं यापयितुं तत्र स्थातुमित्यर्थः नो कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः । यः खलु निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा तां रजनीं तत्रैव अतिक्रामयति अतिक्रामयन्तं वाऽन्य स्वदते अनुमोदते सः 'दुहओवि' इति द्विधातोऽपि तीर्थकरतो नृपतो वा उभयतोऽपि अतिक्रामन् आज्ञामुल्लङ्घयन् तीर्थकराज्ञां नृपाज्ञां च विलोपयन् आपद्यते–प्राप्नोति चातुर्मासिकं चतुर्माससम्बन्धिकं परिहारस्थानं प्रायश्चित्तस्थानम् अनुद्घातिकं चतुर्गुरुरूपं प्राप्नोतीति पूर्वेण सम्बन्धः ॥सू० ३१॥

अत्राह भाष्यकारः–'पढमं' इत्यादि ।

भाष्यम्—पढमं जइ जाणिज्जा, निमित्तविज्जावलेण उप्पायं ।
सोच्चा वा जइ जाणइ, तत्तो पुव्वं नियत्तेज्जा ॥ ७ ॥

छाया—प्रथमं यदि जानीयात् निमित्तविद्यावलेन उत्पातम् ।
श्रुत्वा वा जानीयात् ततः पूर्वं निवर्त्तेत ॥ ७॥

अवचूरी—'पढमं' इति । प्रथमं विरुद्धराज्यातिक्रमणादितः पूर्वं निर्ग्रन्थो यदि निमित्तशास्त्रस्य विद्यायाश्च वलेन उपलक्षणादवधिज्ञानाद्यतिशयेन वा उत्पातं भविष्यमाणमुपद्रवं जानीयात्, वा–अथवा श्रुत्वा–अन्यजनसकाशात् अतिशयज्ञानिसकाशात् कस्यचिद्देवस्य कथनाद्वा श्रवणगोचरीकृत्य अनागतकालिकमुपद्रवम्–यथा जनाः परस्पर वार्त्तालापसमये किञ्चिद्विरोधादिकारणमुपलक्ष्य वदन्ति यदत्र परराजातिक्रमणं भविष्यतीति, तथा किञ्चित्प्रकारकं दुर्निमित्तमशुभं चन्द्रसूर्यपरिवेषादिकं दृष्ट्वाऽनुमानेन उत्पातसंभव कथयन्ति, इति तेभ्य श्रुत्वा वा उत्पातं जानीयात् तदा श्रमणः ततः तस्माद् ग्रामादितः पूर्वं पूर्वमेव उत्पातात्प्रागेव निवर्त्तेत ततो निर्गच्छेत् न तत्र वासं–मासकल्परूप चातुर्मासरूपं वा कुर्यादिति भावः । यदि च पूर्वोक्तप्रकारेण नावगतं स्यात् सहसैव तद् ग्रामादिकं परसैन्येन अवरुद्ध भवेत्, मार्गाश्च व्यवच्छिन्नास्तदा निर्गमनं श्रमणैर्न कर्तव्यम्, अथवा केचित् साधवो ग्लाना ज्वरादिपीडिताः तपोदुर्वला वा भवेयुस्तदापि तत्रतो न निर्गन्तव्यं, तत्रैव यतनया संयमरक्षणपूर्वकं स्थातव्यम् । यदि परचक्रपीडिता जना एकत्रीभूय पर्वतदुर्गादिषु गत्वा तिष्ठन्ति तदा श्रमणैरपि तैः सार्द्धं गत्वा तत्रैव भक्तपानादौ गमनागमनादौ च तथा यतना कर्तव्या यथा संयमयोगो न परिभ्रश्येतेति भावः ॥७॥

अथ ग्रामादिषु अवग्रहमर्यादां प्रतिपादयति–'से गामंसि वा' इत्यादि

सूत्रम्—से गामंसि वा जाव संनिवेसंसि वा कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सकोसं जोयणं उग्गहं ओगिण्हित्ता णं चिट्ठित्तए ॥ सू० ३२॥

छाया—अथ ग्रामे वा यावत् संनिवेशे वा कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा सर्वतः समन्तात्सक्रोशं योजनम् अवग्रहम् अवगृह्य स्थातुम् ॥ सू० ३२ ॥

तइओ उद्देसो समत्तो ॥३॥

चूर्णी—'से गामंसि वा' इति। अथ—सैन्यप्रकरणानन्तरम् ग्रामे वा यावत् संनिवेशे वा यावत्पदेन—ग्रामाकरनगरखेटकर्वटद्रोणमुखपत्तनाश्रमसंनिवेशेषु इत्यर्थो बोध्यः, एतेषु स्थानेषु यदा मासकल्पं चातुर्मासं वा यावत् स्थितिं कुर्वतां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा सर्वतः समन्तात् ग्रामादेः पूर्वपश्चिमदक्षिणोत्तरदिक्षु विदिक्षु वा प्रत्येकं सक्रोशं योजनम् पञ्चक्रोशान् यावत् सार्द्ध-द्विक्रोशं गमनस्य सार्द्धद्विक्रोशमेवागमनस्य एवं पञ्चक्रोशान् यावत् प्रत्येकं दिशि क्रोशद्वय-माहाराद्यर्थं, तत्स्थानात्क्रोशार्द्धं विचारभूमिनिमित्तमिति, अनेन प्रकारेण गमनागमनस्य पञ्चक्रोश-परिमितक्षेत्रविषयमवग्रहम् अवगृह्य—अनुज्ञाप्य तत्र स्थातुं मासकल्पं चातुर्मासं वाऽवस्थातुं कल्पते ॥ सू० ३२ ॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्वल्लभ—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—
प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
"जैनाचार्य"—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैन-
धर्म-दिवाकर—पूज्यश्री—घासीलालव्रतिविरचितायां "बृहत्कल्पसूत्रस्य"
चूर्णि-भाष्या-ऽवचूरीरूपायां व्याख्यायां
तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥३॥

। अथ चतुर्थोद्देशकः ।

व्याख्यातस्तृतीयोद्देशकः, साम्प्रतं चतुर्थोद्देशको व्याख्यायते । अत्र तृतीयोद्देशकस्यान्तिमं-सूत्रेणास्यादिसूत्रस्य, कः सम्बन्धः ? इति तत्सम्बन्धं प्रतिपादयति भाष्यकारः–'गामाइ०' इत्यादि ।

भाष्यम्—ग्रामाइवासवसणं, पुव्वं वुत्तं च समणसमणीणं ।
तत्थ य निवसंताणं, दुद्धाइयविगइसेवणओ ॥१॥
मोहुब्भवो हि जायइ, तेणं सेवेज्ज दोससंघायं ।
तस्स य पायच्छित्तं, वुच्चइ इह एस संबंधो ॥२॥

छाया—ग्रामादिवासवसनं, पूर्वमुक्तं च श्रमणश्रमणीनाम् ।
तत्र च निवसतां दुग्धादिकविकृतिसेवनतः ॥ १ ॥
मोहोद्भवो हि जायते, तेन सेवेयुर्दोषसंघातम् ।
तस्य च प्रायश्चित्तम्, उच्यते इह एष सम्बन्धः ॥ २ ॥

अवचूरी—'गामाइ०' इति । पूर्वं तृतीयोद्देशकस्यान्तिमसूत्रे श्रमणश्रमणीनां ग्रामादिवास-वसनम् उक्तं–प्रतिपादितम्, तत्र च निवसतां मासकल्पवासं वा चातुर्मासवासं वा कुर्वतां तेषां तत्र गोमहिष्यादिप्राचुर्येण दुग्धादिदाने लोकाः सुलभा भवेयुः, ते च संयतादीन् प्रचुरदुग्धादिना प्रति-लम्भेयुस्ततो दुग्धादिकविकृतिसेवनतः प्रणीतरसभोजनतस्तेषां हि निश्चयेन मोहोद्भवो जायते, तेन कारणेन ते दोषसंघातं हस्तकर्मादिदोषसमूहं कदाचित् सेवेयुः, तस्य च दोषसंघातस्य प्राय-श्चित्तम् इह–अस्मिन् चतुर्थोद्देशकस्यादिसूत्रे उच्यते प्रतिपाद्यते, एष उक्तस्वरूपस्तृतीयचतुर्थो-द्देशकयोः सम्बन्धो वर्त्तते ॥ १–२– ॥

इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य चतुर्थोद्देशकस्येदमादिमं सूत्रम्–'**तओ अणुग्घाइया**' इत्यादि ।

सूत्रम्—तओ अणुग्घाइया पण्णत्ता तंजहा–हत्थकम्मं करेमाणे १, मेहुणं पडिसे-वमाणे २, राइभोयणं भुंजमाणे ३ ॥ सू० १ ॥

छाया—त्रयः अनुद्घातिकाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—हस्तकर्म कुर्वाणः १,
मैथुनं प्रतिसेवमानः २, रात्रिभोजनं भुञ्जानः ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—'**तओ**' इति । अनुद्घातिकाः–उद्घातयितुमशक्या अनुद्घातिकाः, अनुद्घातिकप्राय-श्चित्तयोग्याः, एते द्रव्यक्षेत्रकालभावभिन्ना अपि प्रकृते गुरुमासिकप्रायश्चित्तभाजोऽत्र ग्राह्याः, ते त्रयः त्रिसंख्यकाः प्रज्ञप्ताः भगवद्भिरुक्ताः । के ते ? इत्याह–**तंजहा**–तद्यथा ते यथा–'**हत्थ-कम्मं करेमाणे**' हस्तकर्म कुर्वाणः, तत्र हस्तकर्म–हन्ति हसति वा मुखमावृत्य अनेनेति हस्तः आदाननिक्षेपादिकरणस्वभावः करः, तेन करणभूतेन यत् कर्म निषिद्धाचरणादिकं क्रियते तत् हस्तकर्म, शुभाशुभं सर्वमपि कर्म हस्तेनैव क्रियते किन्त्वत्र निषिद्धाचरणस्य प्रस्तावात्कर्मणो निषिद्धाचरणमित्यर्थः कृत इति, तत् कुर्वाणः आचरन् प्रथमोऽनुद्घातिको भवति १ । द्वितीयमाह–

'**मेहुणं पडिसेवमाणे**' मैथुनं प्रतिसेवमानः, तत्र मैथुनं मिथुनं स्त्रीपुंसयुग्मलक्षणं, तस्य भावः कर्म वा मैथुनम्—अब्रह्म तत् प्रतिसेवमानो द्वितीयोऽनुद्घातिकः २ । तृतीयमाह—'**राइभोयणं भुंजमाणे**' रात्रिभोजनं भुञ्जानः—पूर्वं सैन्यप्रकरणे सैन्यरुद्धे स्थाने भिक्षाचर्यार्थं गतः साधुः कदाचित् तां रजनीं तत्रैव वाहयेत् तत्र तेन एकाकित्वेन रात्रिभोजनं कृतं स्यात् तेन स रात्रिभोजनस्वभावो भवेत् ततः रात्रिभोजनं रात्रौ अशनाद्याहरणं भुञ्जानः कुर्वाणस्तृतीयोऽनुद्घातिको भवति । एषां त्रयाणामपि अनुद्घातिकं गुरुमासिकं प्रायश्चित्तं समापद्येतेति ॥ सू० १ ॥

एतदेव विशदयति भाष्यकारः—'उग्घाय०' इत्यादि ।

भाष्यम्—उग्घायअणुग्घाया, दव्वे खेत्ते य काल भावे य ।
दव्वे हलिद्दरागो, किमिरागो होज्जऽणुक्कमसो । ३ ॥
खेत्ते य किण्ह-पत्थर-भूमी काले य संतरं इयरं ।
भावे य अट्ठपगडी, भव्वस्स य तह अभव्वस्स ॥ ४ ॥

छाया—उद्घातानुद्घातौ, द्रव्ये क्षेत्रे च काले भावे च ।
द्रव्ये हरिद्रारागः, कृमिरागो भवेदनुक्रमशः ॥ ३ ॥
क्षेत्रे च कृष्ण-प्रस्तर-भूमिः, काले च सान्तरमितरम् ।
भावे चाष्ट प्रकृतयः, भव्यस्य च तथा अभव्यस्य ॥ ४ ॥

अवचूरी—'उग्घाय०' इति । अत्र ह्रस्वत्वाद् दीर्घत्ववद् उद्घातिकाद् अनुद्घातिकस्य प्रसिद्धिरिति कृत्वा द्वयोरपि उद्घातिकानुद्घातिकयोर्द्रव्यादिभेदतः प्रत्येकं चतुर्विधत्वं प्रतिपाद्यते—'**उग्घाइय०**' इत्यादि । उद्घातानुद्घातौ उद्घातिकम् अनुद्घाति कं चेति द्वे अपि प्रत्येकं चतुर्विधे भवतः, तथाहि—द्रव्ये क्षेत्रे काले भावे च द्वे अपि भवतः, तत्र द्रव्य इति द्रव्यत उद्घातिको हरिद्रारागः, तस्य सुखेनापनेतुं शक्यत्वात्, अनुद्घातिकं कृमिराग. अपनेतुमशक्यत्वात् १ । क्षेत्रे इति क्षेत्रतः कृष्णप्रस्तरभूमिः, क्रमशः उद्घातिकं, कृष्णभूमिः हलकुलिकादिभिः सुखेन क्षोदयितुं शक्यत्वात्, अनुद्घातिकं प्रस्तरभूमि. हलादिना क्षोदयितुमशक्यत्वात् २ । काले इति कालतः उद्घातिकं यत्र सान्तरम्—अन्तरन्तः समयव्यवधानेन प्रायश्चित्तदानं भवति, अनुद्घातिकम् इतरमिति निरन्तरं यत्र समयसातत्येन प्रायश्चित्तदानं भवति ३ । भावे इति भावतः—उद्घातिकं यथा भव्यस्याष्टौ प्रकृतयः या उद्घातयितुं, शक्या भवन्ति, अनुद्घातिकं यथा अभव्यस्याष्टौ प्रकृतयः या उद्घातयितुमशक्या भवन्ति यतो यथा भव्यो येन शुभाध्यवसायेन ज्ञानावरणादिकर्मणां क्षपणं करिष्यति तादृशो भावोऽभव्यस्य कदाचिदपि नोत्पद्यते इत्यतस्तस्य भावोऽनुद्घातः, कर्मोद्घातकरणस्यासामर्थ्यात्, अनेनैव कारणेन तस्य कर्माणि अनुद्घातिकानि कथ्यन्ते । अत्र च प्रायश्चित्तानुद्घातिकस्याधिकार इति हस्तकर्मादीनां त्रयाणां विरुद्धाचरणानां सेवनत एते त्रयोऽपि अनुद्घातिकाः अनुद्घातिकप्रायश्चित्तयोग्या भगवता प्रदर्शिताः, एषां मूलगुणानामेव भङ्गसद्भावादिति ॥ ३–४ ॥

पूर्वसूत्रे अनुद्घाताख्यगुरुकारोपणा प्रोक्ता, सम्प्रतमपि गुरुकाया एव पाराञ्चिकाख्यारोपणां प्रतिपादयितुमाह, अथवा पूर्वसूत्रे तपोऽर्हा शोधिः प्रोक्ता, इदानीं छेदार्हा शोधिः प्रतिपाद्यते- 'तओ' इत्यादि ।

सूत्रम्—तओ पारंचिया पण्णत्ता, तं जहा-दुट्ठे पारंचिए १, पमत्ते पारंचिए २, अन्नमन्नं करेमाणे पारंचिए ३ ॥ सू० २ ॥

छाया—त्रयः पाराञ्चिकाः प्रज्ञप्ता, तद्यथा-दुष्टः पाराञ्चिकः १, प्रमत्तः पाराञ्चिकः २, अन्योन्यं कुर्वाणः पाराञ्चिकः ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—'तओ' इति। त्रयः त्रिसंख्यकाः पाराञ्चिकाः पाराञ्चिकप्रायश्चित्तयोग्याः प्रज्ञप्ताः तीर्थकरादिभिः प्ररूपिताः। पाराञ्चिक इति कोऽर्थस्तत्राह-येन प्रायश्चित्तेन परिशोधितेन श्रमणः पारं-संसारसमुद्रस्य तीरम् मोक्षरूपम् अञ्चति-गच्छति तत् पाराञ्चिकम्, अस्य प्रायश्चित्तस्य शुद्धभावतः परिशोधनेन श्रमणो मोक्षमाप्नुयादिति भावः। एतत्प्रायश्चित्तापन्नत्वेन उपचारात् श्रमणोऽपि पाराञ्चिकः कथ्यते। अथवा शोधिरूपस्य प्रायश्चित्तस्य पारं पर्यन्तमञ्चति गच्छति यत्तत् पाराञ्चिकं अपश्चिममनुत्तरं वा प्रायश्चितं पाराञ्चिकं व्यपदिश्यते। के ते त्रयः पाराञ्चिकाः ? इत्याह-'तंजहा, इत्यादि, तद्यथा-ते यथा-दुष्टः पाराञ्चिकः प्रथमः १, प्रमत्तः पाराञ्चिको द्वितीयः २, अन्योन्यं कुर्वाणः पाराञ्चिकस्तृतीयः ३। तत्र दुष्टो-द्विविधः कषायदुष्टो विषयदुष्टश्च, एक कषायमाश्रित्य दुष्टो भवेत्, द्वितीयो विषयमिन्द्रियविषयमाश्रित्य दुष्टो भवेत्, स द्विविधोऽपि दुष्टः पाराञ्चिकप्रायश्चित्तयोग्यो भवति १। द्वितीयः प्रमत्तः पाराञ्चिकः प्रमादमाश्रित्य पाराञ्चिकप्रायश्चित्तयोग्यो भवति, अयं स्त्यानर्द्धिनिद्रावशात् मांससेवी, पञ्चेन्द्रियवधकारी, मद्यसेवी च भवतीति प्रमत्तः पाराञ्चिकः कथ्यते २। तृतीयः अन्योन्यं कुर्वाणः अन्योन्यमिति परस्परं साधुः साधुना सह मैथुनचेष्टां कुर्वाण. निर्ग्रन्थी निर्ग्रन्थ्या सह मैथुनचेष्टां कुर्वाणा च। एते पूर्वोक्तास्त्रयोऽपि पाराञ्चिकप्रायश्चित्तभागिनो भवन्तीति। अत्रेयं छेदार्हा शोधिरभिहिता, छेदस्तावत् द्विविधः-देशतः सर्वतश्च, तत्र पञ्चरात्रिन्दिवादिकः षण्मासान्तश्छेदो देशतश्छेद उच्यते सर्वच्छेदस्त्रिविधः-मूलाऽनवस्थाप्यपाराञ्चिकभेदात्, अत्र पाराञ्चिकच्छेदस्याधिकारः; स च द्वादशवार्षिकं तपोऽनुष्ठानं कारयित्वा गृहस्थवेषं दत्त्वा पुनर्नूतनदीक्षाप्रदानरूपो भवति। पाराञ्चिको द्विविधो भवति-आशातनापाराञ्चिकः प्रतिसेवनापाराञ्चिकश्च, तत्र-आशातनापाराञ्चिकः-तीर्थकर-प्रवचन-श्रुता चार्यगणधरमहर्द्धिकादीनामत्याशातकः, तत्र तीर्थकराशातना यथा—तीर्थकरो हि यद् देवरचितसमवसरणाष्टमहाप्रातिहार्यादिलक्षणां प्राभृतिकामनुमन्यते तन्न वरम्, यः केवलालोकेन भवस्वरूपं जानन्नपि किमिति विपाकदारुणामेतादृशीं भोगसामग्रीं भुङ्क्ते ? इति। तथा मल्लिनाथस्य स्त्रीशरीरस्यापि यत्तीर्थमुच्यते तदप्यतीवायुक्तम्, स्त्रीतीर्थं न भवतीति शास्त्रे श्रूयते इति। तथा सर्वोपायकुशला अपि तीर्थकरा ग्रामनगरादौ विहृत्य विहृत्यातीव दुश्चरां देशनां

कृतवन्तस्तदपि न समीचीनम् । इत्यादिरूपमवर्णं तीर्थकृतां यो भाषते स पाराञ्चिकप्रायश्चित्त-स्थानमापद्यते । एवं प्रवचनश्रुताचार्यादिविषयाऽऽशातनाप्रकाराः स्वयमूहनीयाः, एष आशातना-पाराञ्चिको बोध्यः । द्वितीयः प्रतिसेवनापाराञ्चिकः । पाराञ्चिका अस्मिन्नेव सूत्रे प्रतिपादितास्त्र-यो भवन्तीति, ॥ सू० २ ॥ पाराञ्चिकानेवविशदयति भाष्यकारः—'दुविहो' इत्यादि ।

भाष्यम्—दुविहो दुट्ठो वुत्तो, पंचविहो होइ जो पमत्तो उ ।
अन्नोन्नं कुव्वा, णेगविहो एस णायव्वो ॥ गा० ५ ॥

छाया—द्विविधो दुष्ट उक्तः पञ्चविधो भवति य. प्रमत्तस्तु ।
अन्योन्यं कुर्वाणः अनेकविध एष ज्ञातव्यः ॥ ५ ॥

अवचूरी—'दुविहो' इति । अत्र प्रथमो दुष्ट' पाराञ्चिको द्विविधः प्रोक्तः तथाहि—कषाय-दुष्टः विषयदुष्टश्चेति । तत्र कषायदुष्टो द्विविधो भवति—स्वपक्षदुष्टः परपक्षदुष्टश्च, अत्र चतुर्भङ्गी भवति तथाहि—स्वपक्षः स्वपक्षे, स्वपक्षः परपक्षे २, परपक्षः स्वपक्षे ३, परपक्षः परपक्षे ४ । तत्र स्वपक्षः स्वपक्षे एकः साधुरन्यसाधूपरि कषायं करोति, अत्र दृष्टान्तः सर्षपपत्रशाकभोक्तृमृतगुरुदन्त-भञ्जकः शिष्य', तथाहि—शिष्येण भिक्षायां सर्षपशाकः प्राप्तः, तेन निमन्त्रितो गुरुः सर्वं शाक-माहृतवान् तेन तस्य मनसि कोपः समुद्भूतः, यदनेन मद्गुरुणा सर्वोऽपि शाको भुक्तः, गुरुणा क्षामितोऽपि नोपशान्तः सन् गुरुदन्तभञ्जनप्रतिज्ञां कृतवान् तद् ज्ञात्वा गुरुर्भक्तप्रत्याख्यानेन कालधर्मं प्राप्तः, ततश्च स मृतगुरुमुखाद्दन्तान् त्रोटितवान् कथितवांश्च—एत एव तव दन्ता सर्वं सर्षपशाकं भुक्तवन्त इति प्रथमो दृष्टान्तः १ । एवमेव द्वितीय उज्ज्वलसदोरकमुखवस्त्रिकार्थं गुरो-र्गलग्रहणं कृत्वा गुरुं मारितवान् २। एवमन्येऽप्येवं प्रकारा दृष्टान्ता विज्ञेयाः । इति प्रथमो भङ्गः।१। द्वितीयः स्वपक्षः परपक्षे यथा कस्यचित् साधोर्गृहस्थावस्थायां केनापि सह वादो जातस्तत्र स परा-जितो भूत्वा प्रव्रजितः । ततोऽवसरं प्राप्य स कयाचिद् युक्त्या पूर्वकषायोदयेन तं मारितवान् । इति द्वितीयो भङ्ग. २ । तृतीयः—परपक्षः स्वपक्षे यथा—गृहस्थावस्थायां केनापि वादे पराजितः एकः, यस्तं पराजितवान् स प्रव्रजित', ततः स पूर्वं पराजितो गृहस्थः प्रव्रजितं तं जयिनं साधुं केनचिदुपायेन मारितवान् एष तृतीयोभङ्गः ३ । चतुर्थः—परपक्ष' परपक्षे—गृहस्थो गृहस्थं मारयति, इति चतुर्थो भङ्गः ४ । एष भङ्गः साधौ न घटते । उक्त. कषायदुष्टः, सम्प्रति विषयदुष्टं विवृणोति—अत्रापि स्वपक्षपरपक्षमाश्रित्य पूर्ववदेव चत्वारो भङ्गा भवन्ति—यथा—स्वपक्षः स्वपक्षे विषयदुष्टः, इति प्रथमो भङ्गः १ । एवं चत्वारोऽपि भङ्गाः पूर्ववदेव कर्त्तव्याः ४ । तत्र—श्रमणः श्रमण्यामध्युपपन्नः स्वपक्षः स्वपक्षे विषयदुष्टः १, श्रमणो गृहस्थस्त्रियामध्युपपन्नः स्वपक्षः परपक्षे विषयदुष्टः २ । गृहस्थः श्रमण्यामध्युपपन्नः परपक्षः स्वपक्षे विषयदुष्टः ३ । गृहस्थो गृहस्थस्त्रियामध्युपपन्नः परपक्षः परपक्षे विषयदुष्टः, ४ । एष भङ्गः श्रमणपक्षे न घटते,इति चतुर्थो भङ्गः । एष द्विविधो दुष्टपारा-

ञ्चिकस्तत्र: प्रथमः प्रतिपादितः । १ । द्वितीयं प्रमत्तपाराञ्चिकं विवृणोति-'पंचविहो' इत्यादि यः प्रमत्तपाराञ्चिकः, स तु पञ्चविधोभवति प्रमादस्य पञ्चविधत्वात् तथाहि-मद्यप्रमत्तः १, विषयप्रमत्तः २, कषायप्रमत्तः ३, विकथाप्रमत्तः ४, निद्राप्रमत्तश्चेति ५ । तत्र मद्यप्रमत्तः मद्यपानोद्भूतप्रमादवान् १, विषयप्रमत्तः-श्रोत्रादिविषयलोलुपत्वेन प्रमादवान् २, कषायप्रमत्तः-कषायाः क्रोधमानमायालोभाश्चत्वारः, तेष्वन्यतमकषायवशेन प्रमादवान् ३, विकथाप्रमत्तः-विकथाश्चतस्रः-स्त्रीकथा १, देशकथा २, भक्तकथा ३, राजकथा ४, तासु आसक्तत्वेन प्रमादवान् ४, निद्राप्रमत्तः, तत्र निद्रा पञ्चविधा-निद्रा १, निद्रानिद्रा २, प्रचला ३, प्रचलाप्रचला ४, स्त्यानर्द्धिश्चेति ५ । निद्राचतुष्टयस्य लक्षणं यथा-

"सुहपडिबोहो निद्दा १, दुहपडिबोहो य निद्दनिद्दा य २ ।
पयला होइ ठियस्स ३, पयलापयला उ चंकमओ ४ इति ॥ १ ॥
सुखप्रतिबोधो निद्रा १, दुःखप्रतिबोधश्च निद्रानिद्रा २ ।
प्रचला भवति स्थितस्य ३, प्रचलाप्रचला तु चंक्रमतः ॥ २ ॥ इति प्रच्छाया ॥

आसां चतसृणां निद्राणां लक्षणं प्रोक्तम्, अत्र पाराञ्चिकस्य प्रस्तुतत्वात्स्त्यानर्द्धिनिद्रयाऽधिकाइति स्त्यानर्द्धिर्भाण्यते-स्त्यानर्द्धिस्तावत् दर्शनावरणीयप्रबलकर्मोदयात् स्त्याना कठिनीभूता आच्छन्ना ऋद्धिः चैतन्यशक्तिर्यस्यां सा स्त्यानर्द्धिः, यथा घृते जले च स्त्याने कठिनीभूते सति न तत्र द्रवत्वं किञ्चिदुपलभ्यते तथा चैतन्यऋद्धयामपि स्त्यानायां सत्यां न किञ्चिदुपलभ्यते । अस्यां निद्रायां प्राप्तायां मनुष्यो तदवस्थायामेव नानाविधानि महान्ति बलसाध्यानि दुश्चरणानि समाचर्य पुनरागत्य स्वपिति, स्त्यानर्द्धिमतो हि वासुदेवबलादर्धबलं भवति तीर्थकृदादयः प्रज्ञापयन्ति तत्त प्रथमसंहननिनमपेक्ष्य प्रोक्तम्, सम्प्रति तु सामान्यजनापेक्षया द्विगुणं त्रिगुणं चतुर्गुणं वा बल स्त्यानर्द्धिमतो भवतीति बोध्यम् ।

एवं पिशित१-मोदक२-कुम्भकार३-दन्त४-वटशाखा-भञ्जनादि ५-कार्यैः, स्त्यानर्द्धिनिद्रावानयमिति परिज्ञाय प्रमत्तपाराञ्चिकं निर्णयेत् । तत्र प्रथमं पिशितदृष्टान्तो यथा-कश्चित् श्रमणः पूर्वं गृहस्थावस्थायां पिशिताशी आसीत् तेन च पश्चात् प्रव्रज्या गृहीता, एष कदाचित् क्वचित् हृष्टपुष्टं महिषं दृष्ट्वा सजाततन्मांसभक्षणाभिलाषः सन् एकदा रात्रौ स्त्यानर्द्धिनिद्रायां तस्मिन् महिषमण्डले गत्वा अन्यं महिषं व्यापाद्य भुक्तवान्, शेषं तन्मांसमुपाश्रये आनीय तेन स्थापितम्, आचार्येण सर्वं ज्ञात्वा निर्णीतं यदयं स्त्यानर्द्धिनिद्रावानिति । एषा स्त्यानर्द्धिनिद्रा । १ । मोदकदृष्टान्तो यथा-कश्चित् श्रमणः भिक्षार्थं पर्यटन् कस्यचिद् गृहस्थस्य गृहे मोदकं भक्तं दृष्ट्वा तद्ग्रहणार्थं याचनायां कृतायामपि स मोदकं न लब्धवान्, ततश्च तदलाभे तदध्यवसायपरिणत एव सुप्तवान् । रात्रौ तद्गृहे गत्वा गृहस्य कपाटौ त्रोटयित्वा मोद-

कान् यथारुचि भुक्त्वा अवशिष्टैर्मोदकैः पात्रं पूरयित्वा उपाश्रये समागतः । प्राभातिके चावश्यके--'एवंविधः स्वप्नो मया दृष्टः' इति प्रकटितवान्, ततश्च प्रभाते मोदकपरिपूर्णं पात्रं दृष्ट्वा आचार्यैर्ज्ञातं यदयं स्त्यानर्द्धिनिद्रावानिति २ । कुम्भकारदृष्टान्तो यथा—कश्चित् कुम्भकारः क्वापि गच्छे प्रव्रजितः, तस्य कदाचिद् रात्रौ स्त्यानर्द्धिर्निद्रा संजाता, स च पूर्वाचरितमृत्तिकापिण्डच्छेदनाभ्यासादुपाश्रयान्निर्गत्य मृत्तिकाखनौ गत्वा तत्रतो मृत्तिकापिण्डा आनीय उपाश्रये स्थापिताः, प्रभाते तान् दृष्ट्वाऽऽचार्येण ज्ञातं यदयं स्त्यानर्द्धिनिद्रावानिति ३ । दन्तदृष्टान्तो यथा—कश्चित् श्रमणः गृहस्थावस्थायामभिमुखमापतता हस्तिना आक्रान्तः पलायमानः कथञ्चिदुन्मुक्तः स उदीर्णस्त्यानर्द्धिरुत्थाय गजशालायां गत्वा हस्तिदन्तौ उत्पाटय उपाश्रयस्य बहिः प्रदेशे संस्थाप्य पुनरपि सुप्तः । प्रभाते स्वप्नमालोचितवान् यदहं स्वप्ने हस्तिदन्तौ उत्पाटितवान् प्रकटितवांश्च स्वप्नम्, तत आचार्य उपाश्रयबहिःप्रदेशे हस्तिदन्तौ विलोक्य निर्णीतवान् यदयं स्त्यानर्द्धिनिद्रावानिति ४ । वटशाखाभञ्जनदृष्टान्तो-यथा —कश्चित् श्रमणो भिक्षार्थं पर्यटन् कुत्रचित् मध्यमार्गवर्त्तिन एकस्य वटस्य शाखया शिरसि आघट्टितः सन् अत्यन्तं परितप्तान्तःकरणो वटवृक्षोपरि प्रद्वेषमुपगतस्तदध्यवसायपरिणतश्च प्रसुप्तवान् । ततः उदीर्णस्त्यानर्द्धिश्चोत्थाय तत्र गत्वा वटवृक्षमुन्मूल्य तदीयशाखामानीयोपाश्रयोपरि स्थापितवान्, प्रभाते चावश्यककायोत्सर्गत्रिके कृते सति पूर्वोक्तरीत्या आचार्यान् प्रति स्वप्नमालोचितवान् । तत आचार्याः प्रभाते दिगवलोकनं कुर्वन्तोऽन्यत आनीय संस्थापितां वटवृक्षशाखां दृष्ट्वा निर्णीतवन्तः यदयं स्त्यानर्द्धिनिद्रावानिति ५ । एतादृशं स्त्यानर्द्धिमन्तं श्रमणमेवं प्रज्ञापयेत्—सौम्य ! साधुलिङ्गं त्यज, तव चारित्रं नास्तीति सानुनयमाचार्येण तस्य लिङ्गं त्याजयेदिति ।

व्याख्यातः प्रमत्तपाराञ्चिकः, सम्प्रति अन्योन्यंकुर्वाणो व्याख्यायते—अन्योन्यं कुर्वाणः पाराञ्चिक इति, अन्योन्यं परस्परं यत् करणं मुखपायुप्रभृतिप्रयोगेणाऽब्रह्मसेवनं तत्कुर्वाणः, साधुः साधुना सह मुखपायुप्रयोगेण मैथुनचेष्टां कुर्वाणः पाराञ्चिकः, साध्वी साध्व्या सह हस्तपादाङ्गुलिकर्मादिप्रयोगेण मैथुनचेष्टां कुर्वती पाराञ्चिका भवतीति विज्ञेयम् । यदि केनाऽपि साधुना बुद्धिवैपरीत्यवशाद् एतदाचरितं भवेत्, ततः शुभपरिणामोदयेन पश्चात्तापसंतप्तान्तःकरणो विशिष्टगुणवान् यदि 'पुनरेतादृशमपराधं न करिष्यामि' इति सद्भावनया पुनरकरणाय कृतनिश्चयो भवेत्तदा स तपःपाराञ्चिकः कथ्यते इति भावः । भा० गा० ५ ॥ सू० २ ॥

पूर्वसूत्रे पाराञ्चिकप्रायश्चित्तं प्रतिपादितम्, सम्प्रति अनवस्थाप्यप्रायश्चित्तं प्ररूपयितुमाह—'तओ अणवट्ठप्पा' इत्यादि ।

सूत्रम्---तओ अणवट्ठप्पा पण्णत्ता, तंजहा—साहम्मियाणं० तेण्णं करेमाणे, अन्नधम्मियाणं तेण्णं करेमाणे, हत्थादालं दलमाणे ॥ सू० ३ ॥

छाया—त्रयः अनवस्थाप्याः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—साधर्मिकाणां स्तैन्यं कुर्वाणः, अन्यधार्मिकाणां स्तैन्यं कुर्वाणः, हस्तातालं ददत् ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—'तओ' इति । त्रयः अग्रे वक्ष्यमाणस्वरूपाः तावत् अनवस्थाप्याः अपराधविशेषसमाचरणेन तत्क्षणादेव पुनर्व्रतेषु अवस्थापयितुम् अयोग्याः प्रज्ञप्ताः, कथिताः तीर्थकरगणधरादिभिराख्याताः, के ते ? इत्याह—'तंजहा' इत्यादि, तद्यथा ते यथा—साधर्मिकाणां समानो धर्मो येषां ते सधर्माणः, त एव साधर्मिकाः समानो धर्मो वाऽस्ति येषामिति साधर्मिकाः श्रमणाः श्रमण्यो वा तेषां 'तेण्णं' स्तैन्यं स्तेनस्य भावः कर्म वा स्तैन्यं चौर्यम्—तत्सत्कस्य उत्कृष्टोपधेः शिष्यादेर्वा अपहरणं 'करेमाणे' कुर्वाणः स्वयं कुर्वन् उपलक्षणात् अन्यद्वारा कारयन्, कुर्वन्तमन्यं वाऽनुमोदमानः साधुः अनवस्थाप्यो भवतीति भावः १। 'अन्नधम्मियाणं' अन्यधार्मिकाणाम् अन्यो जिनोक्तातिरिक्तो धर्मो येषां ते अन्यधर्माणः, यद्वा अन्यश्चासौ धर्मश्च अन्यधर्मः, सोऽस्ति येषामिति अन्यधर्माणः, मत्वर्थे इकण्प्रत्यये अन्यधार्मिकाः—दण्डिशाक्यादयो गृहस्था वा तेषां सत्कस्य तदधीनस्य उपध्यादेः स्तैन्यं कुर्वाणः साधुरनवस्थाप्यो भवति २ । तृतीयः 'हत्थादाणं दलमाणे' हस्तातालं ददत्, हस्तातालम् हस्तेन हस्तस्य अन्यवस्तुनो वा आताडनं हस्तातालः तं ददत्-कुर्वन् उपलक्षणात् यष्टिमुष्टिलकुटादिभिरात्मानं परं प्रहरन् किञ्चिद्वस्तुजातं वा ताडयन् साधुरनवस्थाप्यो भवति, स अनवस्थाप्यप्रायश्चित्तभागी भवति, तत्प्रायश्चित्तस्यानवस्थाप्याभिधानात् ॥ सू० ३ ॥

पूर्वमनवस्थाप्यः प्रोक्तः, स च सद्योऽनाचरिततपोविशेषो भावलिङ्गरूपेषु महाव्रतेषु न स्थाप्यतेऽतोऽसौ अनवस्थाप्यः प्रोच्यते, अयं पूर्वसूत्रे वर्णितः । तत्प्रसङ्गात् पण्डकादिर्द्विविधेऽपि द्रव्यभावलिङ्गे स्थापयितुं न योग्यो भवतीत्यत्र पण्डकादिः प्रतिपाद्यते—'तओ नो कप्पंति' इत्यादि ।

सूत्रम्—तओ नो कप्पंति पव्वावित्तए तंजहा-पंडए १, वाइए २, कीवे ३, ॥सू० ४॥ एवं मुंडावित्तए ॥ सू० ५॥ सिक्खावित्तए ॥ सू० ६॥ उवट्ठावित्तए ॥ सूत्र ७॥ संभुंजित्तए ॥ सू० ८॥ संवासित्तए ॥ सू० ९॥

छाया—त्रयो नो कल्पन्ते प्रव्राजयितुम्, तद्यथा—पण्डक १ वातिकः २, क्लीबः ३ ॥ सू० ४॥ एवं मुण्डापयितुम् ॥ सू० ५॥ शिक्षापयितुम् ॥ सू० ६॥ उपस्थापयितुम् ॥ सू०७॥ संभोक्तुम् ॥सू० ८॥ संवासयितुम् ॥ सू० ९॥

चूर्णी—'तओ' इति । त्रयो वक्ष्यमाणाः पुरुषास्तावत् नो कल्पन्ते, किमित्याह—'पव्वावित्तए' प्रवाजयितु प्रव्रज्यां ग्राहयितुं दातुं न योग्या इत्यर्थः, के ते ? इत्याह—'तंजहा' तद्यथा—ते यथा—पण्डकः जन्मनपुंसकः १, वातिकः वातूजः वातरोगी—वेदोदयसहनाऽक्षमः २, क्लीबः असमर्थः कातर इत्यर्थः, क्लीबस्तावत् दृष्टि-शब्दा—ऽऽदिग्ध—निमन्त्रणक्लीबभेदाच्चतुर्विधः,

तत्र दृष्टिक्लीवः—यस्यानुरागतो विवस्त्राद्यवस्थास्थितां स्त्रियं दृष्ट्वा मेहनं गलति सः १, शब्द-क्लीव.—यस्य सुरतादिशब्दश्रवणेन मेहनं गलति सः २, आदिग्धक्लीवः—यस्य चित्तविक्षेपेणोप-गूढस्य मेहनं गलति सः ३, निमन्त्रणक्लीवः—यः कयाचित् स्त्रिया निमन्त्रिते व्रतं रक्षितुं न शक्नोति सः ४ । एष चतुर्विधोऽपि क्लीबोऽप्रतिसेवमानोऽपि वेदनिरोधेन वेदोदयवशात् नपुंसकतया परिणमति । एते त्रयः प्रव्राजयितुं न योग्या इति भावः । यद्यनाभोगलोभाद्यभिभूततया पण्डकादयः प्रव्राजिता भवेयुस्तदा प्रवचनोड्डाहप्रवचनप्रवादादयोऽनेके दोषाः समापतेयुस्ततो नैते प्रव्राजनीया इति । यद्यपि बालवृद्धादिभेदाद् विंशतिसंख्यकाः प्रव्राजयितुमयोग्याः ते च उपलक्षणाद् ग्राह्याः । प्रकृते गुरुतरदोषदुष्टत्वात् त्रयः पण्डकादयोऽत्र प्रव्राजयितुमयोग्या अधिकृता अवसेयाः । ते विंशतिविधा यथा—

"बाले १, वुड्ढे २, नपुंसे य, जड्डे ४ कीवे ५ य वाहिए ६ ।
तेणे ७, रायावगारी ८ य, उम्मत्ते ९ य अदंसणे १० ॥१॥
दासे ११ दुट्ठे १२ य मूढे १३ य, अणत्ते १४ जुंगिए १५, इय ।
अत्रोदए १६, य भयए १७, सेहनिप्फेडिए १८ इय ॥२॥
गुव्विणी १९, बालवच्छा २०, य, पव्वावेउं न कप्पई ॥"

छाया—बालो १, वृद्धो २, नपुंसकश्च ३, जड्डः ४, क्लीवश्च ५, व्याधितः ६ ।
स्तेनः ७, राजापकारी ८, च, उन्मत्तश्च ९, अदर्शनः १० ॥ १ ॥
दासः ११, दुष्टश्च १२, मूढश्च १३, अनर्त्तः १४, जुङ्गिक १५, इति ।
अबोधकश्च १६, भयक १७, शैक्षनिष्फेटित १८ इति ॥ २ ॥
गुर्विणी १९, बालवत्सा २०, च प्रव्राजयितुं न कल्पते ॥

तत्र—अदर्शनः—अन्धः । 'अणत्तो' अनर्त्तः—ऋणपीडित. । जुङ्गिकः—जात्यङ्गहीनः । अबोधकः—बुद्धिहीनः । शैक्षनिष्फेटितः केनाप्यपहृत इति । एतेषामत्र नाधिकार इति सूत्रकारेण न गृहीता इति ॥ सू० ४ ॥

'एवं' इति । एवम् अनेनैव प्रव्राजनप्रकारेणैव एते पूर्वोक्तास्त्रयः मुण्डापयितुम्—शिरोलोचेन लुञ्चितुं श्रमणानां न कल्पन्ते ॥ सू० ५ ॥ तथा शिक्षापयितुम्—ग्रहणासेवनशिक्षया श्रुताध्यापनप्रत्युपेक्षणादिसमाचारीं ग्राहयितुं न कल्पन्ते । तथा श्रुताध्यापनरूपा ग्रहणशिक्षा, प्रत्युपेक्षणादिरूपा—आसेवन शिक्षा बोध्या, एतद् द्वयमपि पण्डकादित्रयाय दातु न कल्पन्ते इति भाव. ॥ सू० ६ ॥ एवम् उपस्थापयितुम् एते त्रयो महाव्रतेषु पञ्चसु, छेदोपस्थापनीयेषु व्यवस्थापयितुं श्रमणानां न कल्पन्ते ॥ सू० ७ ॥ एवम् एते त्रय संभोक्तुम्—एकमण्डल्यां भोजनादिकं कर्तुम्, तैः सह श्रमणानां न कल्पते इति भावः ॥ सू० ८ ॥

एवमेव एते त्रयः-सवासयितुम्-स्वसमीपे निवासयितुम् उपवेशयितुमपि श्रमणानां न कल्पन्ते। एवं च पण्डकादयः कदाचिद् अनाभोगादिना प्रव्राजिता भवेयुः, पश्चाद् विज्ञाताश्चेद् भवेयुस्तदापि तेषामेतत्सूत्रोक्तस्य शेषपञ्चकस्य-मुण्डापन-शिक्षापणो-पस्थापन-संभोजन-संवासन-लक्षणस्य समाचरणं न कर्तव्यमिति भावः। एवं प्रव्राजनवत् पण्डकादित्रयस्य मुण्डापनादिपञ्चकं समाचरति श्रमणस्तदा प्रव्राजनरूपे पूर्वोक्तपदे प्रोक्ताः प्रवचनोड्डाहानिन्दादयो दोषा अत्रापि अवगन्तव्या इति ॥ सू० ९ ॥

पूर्वं पण्डकादित्रयस्य प्रव्राजनादिषट्कं निषिद्धम्, साम्प्रतमविनीतादित्रयस्य वाचनादानं प्रतिषेधितुमाह—'तओ नो कप्पंति' इत्यादि।

सूत्रम्—तओ नो कप्पंति वाइत्तए, तंजहा-अविणीए विगइपडिबद्धे अविओसवियपाहुडे ॥ सू० १० ॥

छाया—त्रयो नो कल्पन्ते वाचयितुम्, तद्यथा-अविनीतः, विकृतिप्रतिबद्धः, अव्यवशमितप्राभृतः ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—'तओ' इति। त्रयस्तावत् वक्ष्यमाणाः नो कल्पन्ते श्रमणानां 'वाइत्तए' इति वाचयितुम् सूत्रवाचनां दातुम् अर्थं वा बोधयितुम् तदुभयं वा, तद्यथा-'अविणीए' इत्यादि, अविनीत आचार्यादेः पर्यायजेष्ठस्य वा अभ्युत्थानसत्कारसंमानादिविनयवर्जितः १, विकृतिप्रतिबद्धः विकृतिः-दधिदुग्धघृतादिरसरूपा, तत्र प्रतिबद्धः-लोलुपः २, अव्यवशमितप्राभृतः-अव्यवशमितम्-अनुपशान्तं प्राभृतमिव प्राभृतं नरकपातनकुशलं तीव्रक्रोधलक्षणं येन स तथा, यः परुषभाषणाद्यपराधेऽपि परमं क्रोधमावहति क्षमितमप्यपराधं यो वारं वारमुदीरयति स अव्यवशमितप्राभृतः प्रोच्यते तीव्रक्रोधी इत्यर्थः ३। एते त्रयः पुरुषाः सूत्रार्थतदुभयवाचनां दातुं श्रमणानां नो कल्पन्ते इति सूत्रार्थः। एतेषां वाचनादाने इमे दोषाः सम्भवन्ति—यः खलु अविनीतः श्रुतज्ञानरहितोऽपि अहंकारी भवति तदा किं पुनस्तस्य श्रुतलाभे १। स्वयंनष्टस्य तस्य अन्यानपि नाशयिष्यतः श्रुतग्राहणं क्षते क्षारावसेकन्यायेन ऊषरभूमिबीजवपनन्यायेन च इहपरलोकाहितकरं भवति ततस्तादृशाय अविनीताय श्रुतग्राहणं नोचितमेव यथा भुजङ्गस्य पयःपानं विषवर्द्धकमेव भवति तथैव दुर्विनीतस्य श्रुतप्रदानमपि अधिकतरदुर्विनीततामेव वर्द्धयति, अतितप्ततैलादौ जलावसेकः ज्वलत्यग्नौ घृतदानं च अग्निज्वालावर्द्धकमेव भवति अतो भगवता दुर्विनीताय श्रुतदानं निषिद्धमिति १। विकृतिप्रतिबद्धस्य वाचनादाने दोषा प्रदर्श्यन्ते-यः कश्चित् शरीरेण दृढोऽपि रसलोलुपतया विकृतावेव लोलुपत्वेन तत्र प्रतिबद्धमनस्कतया न सुचारुरूपेण वाचनां गृह्णाति, मनसो विकृतौ प्रतिबद्धत्वेन स श्रुतग्रहणे मनोयोगं दातुं न शक्नोति, मनोयोगं विना श्रुतग्रहणं न फलति। न स तपश्चरणं करोति, न तपो विना गृह्यमाणं श्रुतं मनोऽनुकूलं फलं प्रयच्छति प्रत्युत प्रभूतमनर्थं प्रसूते तस्मात् विकृतिप्रतिबद्धं शिष्यं सूत्रार्थतदुभयं न वाचयेदिति

भावः २। साम्प्रतमव्यवशमितप्राभृतं व्याचष्टे–यः स्वल्पेऽपि परुषभाषणादौ अपराधेऽत्यन्त-क्रोधसमुद्घातं याति, एवं क्षामितो न प्रशाम्यति प्रत्युत क्षामितमप्यपराधजातं पुनः पुनः समुदीरयति स खलु अव्यवशमितप्राभृतो व्यपदिश्यते, तस्य वाचनादाने ऐहलौकिकस्नेह-सत्कारादिपरित्यगः, पारलौकिकवैरानुबन्धकर्मबन्धसंभवश्चेति द्विधाप्यहितकरं तद्वाचनादानं संपद्यते इति न तादृशाय वाचना दातव्येति भावः ॥ सू० १० ॥

पूर्वसूत्रे अविनीतादित्रितयस्य श्रुतार्थवाचनादानं प्रतिषिद्धम्, सम्प्रति तद्वैपरीत्येन विनीता-दित्रितयस्य तद्वाचनादानमनुज्ञापयति–'तओ कप्पंति वाइत्तए' इत्यादि।

सूत्रम्—तओ कप्पंति वाइत्तए, तंजहा–विणीए, नोविगइपडिबद्धे, विओस-वियपाहुडे ॥ सू० ११ ॥

छाया—त्रयः कल्पन्ते वाचयितुम्, तद्यथा–विनीतः, नोविकृतिप्रतिबद्धः, व्यव-शमितप्राभृतः ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—'तओ' इति। त्रयः पुनर्वक्ष्यमाणस्वरूपाः शिष्याः वाचयितुं–सूत्रार्थौ ग्राहयितुं श्रमणानां कल्पन्ते। तद्यथा–विनीतः आचार्यादेर्वन्दनादिविनययुक्तः, नोविकृतिप्रतिबद्धः घृतादि-रसलोलुपतावर्जितः, व्यवशमितप्राभृतः–व्यवशमितम्–क्षमापनादिना उपशमितं प्राभृतं नरक-पातनोपायनमिव प्राभृतं तीव्रक्रोधलक्षणं यस्य स व्यवपशमितप्राभृतः स्वापराधक्षमापन–परापराध-क्षमनसमर्थः उपशान्तक्रोध इत्यर्थः। एते त्रयः विनीत–विकृत्यप्रतिबद्ध–व्यपशमितप्राभृताः पुरुषाः श्रुतार्थौ वाचयितुं श्रमणानां कल्पन्ते इति सूत्राशयः। विनयेन अभ्यस्तीकृता विद्या लोकद्वये फलवती भवति, तत्रास्मिन् लोके साधुजनसमाजराजसभादौ विनयगृहीतविद्यया समादृतः पूजितश्च भवति, यशःकीर्ति–ख्याति–सम्मान–प्रतिष्ठादिकं च लभते, परलोके च विनयप्राप्तविद्यया सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणरत्नत्रयविभूषितो लब्धिसंपन्नो भगवदाज्ञाराधकः सन् निःश्रेयसं प्राप्नोति। विकृत्यप्रतिबद्धो हि घृतादिरसलोलुपतारहितत्वेन एकाग्रमनसा श्रुतार्थौ गृह्णाति, तेन तत् श्रुतार्थग्रहणं हृदये सुचारुतया परिणमति, ततः सः सम्यक्तया ज्ञानदर्शनचारित्राराधको भवति, तस्य श्रुतार्थवाचने वाचनादातुस्तीर्थकराज्ञाभङ्गादयो दोषा न भवन्तीति। एवं व्यवशमित-प्राभृतस्यापि उपशान्ततीव्रक्रोधत्वेन शान्तमनोभावस्य प्रदत्ता वाचना सम्यक्तया परिणमति तेन सा सुगतिबोधिलाभादिकमामुष्मिकं फलं प्रापयतीति सूत्रोक्तानां त्रयाणां सूत्रार्थतदुभयवाचना दानं श्रमणानां कल्पते, यथा उर्वराभूमौ उप्तानि बीजानि फलितानि भवन्ति तथैवैतेषां श्रुतार्थदानं सफलं भवतीति भावः ॥

ननु पूर्वसूत्रे अविनीतादित्रयाणां वाचनादानस्य प्रतिषिद्धतया तेनैव कथनेन अर्थापत्तिन्या-यात् तद्विपरीतानां विनीतादीनां वाचनादानं स्वयं सिद्धमेव, विपक्षार्थस्यानुक्तस्यापि सिद्धिलाभा-

दितीदं सूत्रं व्यर्थमेव प्रतिभाति, तत्राह—नैवम्, शास्त्रशैली एषैव यत् प्रकृतसूत्रविवक्षितार्थस्यार्थापत्त्या लब्धत्वेऽपि विपक्षः साक्षादुच्यते, तथा लब्धोऽप्यर्थः प्रपञ्चितज्ञविनेयजनानुग्रहाय साक्षादभिधीयते, यथा—उत्तराध्ययनस्य प्रथमाध्ययने द्वितीयगाथायां **"आणानिद्देसकरे"** इत्यादिना विनीतस्वरूपप्रतिपादनादर्थापत्तिलब्धमप्यविनीतस्वरूपमत्रैव तृतीयगाथायाम्—**"आणाअणिद्देसकरे"** इत्यादिना पुनः साक्षादभिहितम्।

पुनश्च - विनेया नानादेशीया विभिन्नमतयो वक्रजडादयो भवन्ति ते चाविनीतादीनां वाचनादाननिषेधसूत्रेण एतावन्तमेवार्थं गृह्णन्ति यत् भगवता अविनीतादीनां वाचनादानं निषिद्धं किन्तु विनीतादीनां वाचनादानं कुत्र प्रतिपादितम्? तेन न कस्यापि वाचना प्रदातव्या **"आणा धम्मो"** इतिवचनात्। इत्यादिकारणाद् विपक्षस्य साक्षात्कथनमुचितमेव, 'न तीर्थकरा व्यर्थं भाषन्ते' इति वचनात्॥ सू० ११॥

पूर्वमविनीतादीनां त्रयाणां श्रुतदान प्रतिषिद्धम्, तद्वैपरीत्येन विनीतादीनां च श्रुतदानमनुज्ञापितम्। सम्प्रति दुष्टादीनां त्रयाणां श्रुतदानं प्रतिषेधयितुमाह—**'तओ दुस्सन्नप्पा'** इत्यादि।

सूत्रम्—तओ दुस्सन्नप्पा पण्णत्ता, तंजहा-दुट्ठे, मूढे, वुग्गहिए॥ सू० १२॥

छाया—त्रयो दुःसंज्ञाप्याः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-दुष्टः, मूढः, व्युद्ग्राहितः॥ सू० १२॥

चूर्णी—'तओ दुस्सन्नप्पा' इति। त्रयस्तावत् वक्ष्यमाणाः पुरुषाः दुःसंज्ञाप्याः दुः—दुःखेन कष्टेन संज्ञाप्यन्ते प्रतिबोध्यन्ते इति दुःसंज्ञाप्याः दुष्प्रतिबोध्याः प्रज्ञप्ताः कथितास्तीर्थकृदादिभिः, एते वक्ष्यमाणास्त्रयो बोध्यमाना अपि बोधरहिता एव भवन्ति, तानेव त्रीनाह—'तं जहा' तद्यथा—दुष्टः—प्रज्ञापकं प्रतिपाद्यतत्त्वं वा प्रति द्वेषयुक्तो भवति, स च न प्रज्ञापनीयः श्रमणैः, तस्य द्वेषबुद्ध्या उपदेशाप्रतिपत्तेः। स च पूर्वं पाराञ्चिकसूत्रे यथा वर्णितस्तथाऽत्रापि ज्ञातव्यः। एवं मूढः गुणदोषज्ञानविवेकविकलः तस्य गुणाद्यनभिज्ञतया तत्त्वाप्रतिपत्तेः, एतादृशस्य प्रज्ञापनमनर्थकमेवेति भावः। एवमेव व्युद्ग्राहितः वि—विपरीतक्रमेण उद्ग्राहः—ग्रहणप्रकारो यस्य स व्युद्ग्राहितः दृढीभूतविपरीतावबोधः मिथ्याशास्त्रश्रुतिप्रतिबद्धत्वेन विपरीतावबोधयुक्त इत्यर्थः ३। एते त्रयो दुःसंज्ञाप्यत्वात् श्रुतार्थवाचनादानायोग्या इति ते श्रमणैर्न प्रज्ञापनीयाः॥ सू० १२॥

पूर्वं दुष्टादित्रयाणां श्रुतसंज्ञापना प्रतिषिद्धा, सम्प्रति दुष्टादित्रयवैपरीत्येन अदुष्टादित्रयाणां श्रुतसंज्ञापनं प्रतिपादयति—**तओ सुसण्णप्पा'** इत्यादि।

सूत्रम्—तओ सुसण्णप्पा पण्णत्ता, तंजहा—अदुट्ठे, अमूढे, अव्वुग्गाहिए॥ सूत्र १३॥

छाया—त्रयः सुसंज्ञाप्याः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—अदुष्टः, अमूढः अव्युद्ग्राहितः॥ सू०१३॥

चूर्णी—'तओ सुसण्णप्पा' इति। यतस्तावत् वक्ष्यमाणाः पुरुषाः सुसंज्ञाप्याः सु—सुखेन संज्ञाप्यन्ते प्रतिबोध्यन्ते ये ते सुसंज्ञाप्याः अनायासेनैव श्रुतं प्रतिबोधयितुं शक्याः

सुखेन सूत्रार्थग्राहणयोग्याः प्रज्ञप्ताः आख्याता । तानेवाह–'तंजहा' तद्यथा–अदुष्टः–तत्त्वं प्रज्ञापकं वा प्रति द्वेषवर्जितः, स चावश्यं श्रुतं संज्ञापनीयः द्वेषराहित्येन शुद्धमनोवृत्तित्वात्तस्य श्रद्धयोपदेशप्रतिपत्तेः । अमूढः गुणदोषविवेकशाली, सोऽपि सूत्रार्थौ संज्ञापनीय., तस्य गुणदोषाभिज्ञत्वेन सत्यश्रद्धत्वात् । तृतीयमाह–अव्युद्ग्राहित. दृढीकृतसम्यग्बोधवान्, प्रदत्तसूत्रार्थयोरविपरीतत्वेन ग्राहकत्वात् । एवमेते त्रयः पुरुषाः सुसंज्ञाप्याः ॥ सू० १३ ॥

पूर्वं दुष्टतादिदोषदूषितभावस्य प्रव्राजनादिकं प्रतिषिद्धम्, सम्प्रति ग्लानप्रकरणे परिष्वजनानुमोदनस्वरूपस्याशुभभावस्य निवारणं कर्त्तुं प्रथमं निर्ग्रन्थीसूत्रमाह–'निग्गंथिं च णं' इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथिं च णं गिलायमाणिं पिया वा भाया वा पुत्तो वा पलिस्सएज्जा तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ता, आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० १४ ॥

छाया—निर्ग्रन्थीं च खलु ग्लायन्तीं पिता वा भ्राता वा पुत्रो वा परिष्वजेत् तं च निर्ग्रन्थी स्वादयेत् मैथुनप्रतिसेवनप्राप्ता, आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० १४ ॥

चूर्णी—'निग्गंथिं च णं' इति । निर्ग्रन्थीं च खलु साध्वीम् ग्लायन्तीम्–शरीरस्य क्षीणतया ग्लानिं हर्षक्षयरूपां शारीरमानसक्लिष्टतामनुभवन्तीं तस्या. पिता वा सांसारिकपिता, निर्ग्रन्थतां प्राप्तो वा पिता, भ्राता वा सांसारिकभ्राता निर्ग्रन्थतां प्राप्तो वा भ्राता, पुत्रः सांसारिकपुत्रो वा निर्ग्रन्थतां प्राप्तो वा पुत्र, 'पलिस्सएज्जा' इति परिष्वजेत-दौर्बल्येन भूमौ पतन्तीं धारयन् उपवेशयन् उत्थापयन् वा शरीरे स्पर्शं कुर्यात्, तं च पुरुषस्पर्शं सा निर्ग्रन्थी मैथुनप्रतिसेवनप्राप्ता मैथुनसेवनेच्छां प्रतिपन्ना सती स्वादयेत् स्पर्शसमुद्भूतमैथुनसेवन भावनया अनुमोदेत 'सुखदोऽयं पुरुषस्पर्शः' इति कृत्वा मनसि हर्षं विदध्यात् तदा सा साध्वी चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकं गुरुकं प्रायश्चित्तम् आपद्यते प्राप्नोति गुरुकप्रायश्चित्तभागिनी भवतीत्यर्थः । ननु 'पुरिसपहाणो धम्मो' पुरुषप्रधानो धर्मः इति शास्त्रेऽनुमतं ततः प्रकृतसूत्रे प्रथमं निर्ग्रन्थसूत्रमभिधातव्यं भवेत् किन्तु प्रकृते पुनर्निर्ग्रन्थीसूत्रमेव प्रथममभिहित मिति किमत्र तत्त्वम् ' इति चेत् सत्यम्, पुरुषप्रधान एव धर्मो भवति किन्तु स्त्रियाश्चञ्चलस्वभावत्वात्, धृतिबलविकलत्वाच्च निर्ग्रन्थ्या एव प्रथमं प्ररूपणं कृतमिति ॥ सू० १४ ॥

पूर्वसूत्रे ग्लानाया. निर्ग्रन्थ्याः पित्रादिना उत्थापने पुरुषस्पर्शनेन विकारो जायते, तस्यानुमोदनलक्षणस्याशुभभावस्य प्रतिषेध. प्रतिपादितः, सम्प्रति ग्लानस्य निर्ग्रन्थस्य तथाविधाशुभावस्य प्रतिषेध प्रतिपादयितुमाह–'निग्गंथं च णं' इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथं च णं गिलायमाणं माया वा भगिणी वा धूया वा पलिस्सएज्जा, तं च निग्गंथे साइज्जेज्जा मेहुणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० १५ ॥

छाया—निर्ग्रन्थं च खलु ग्लायन्तं माता वा भगिनी वा दुहिता वा परिष्वजेत् तं च निर्ग्रन्थः स्वादयेत्, मैथुनप्रतिसेवनप्राप्तः आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० १५ ॥

चूर्णी—'निग्गंथं च णं' इति। निर्ग्रन्थं साधुं च खलु ग्लायन्तं रोगादिना शरीरक्षीणत्वेन ग्लानिमनुभवन्तं माता वा तस्य सांसारिकमाता निर्ग्रन्थीभूता वा माता, भगिनी वा सांसारिकभगिनी निर्ग्रन्थीभूता वा भगिनी, दुहिता वा—सांसारिकपुत्री निर्ग्रन्थीभूता पुत्री वा परिष्वजेत् भूमौ पतन्तं धारयन्ती उपवेशयन्ती उत्थापयन्ती वा साधुशरीरे स्पृशेत् शरीरस्पर्शं कुर्यात्, तं च स्पर्शं निर्ग्रन्थः मैथुनप्रतिसेवनप्राप्त. मैथुनसेवनेच्छां प्रतिपन्न. सन् स्वादयेत् मैथुनसेवनभावनया अनुमोदेत 'सुखदोऽयं स्त्रीस्पर्श' इति कृत्वा मनसि हर्षं कुर्यात् तदा स निर्ग्रन्थः चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकं गुरुकं प्रायश्चित्तम् आपद्यते प्राप्नोति गुरुकप्रायश्चित्तभागी भवतीति भावः ॥ सू० १५ ॥

पूर्वं ब्रह्मचर्यपरिणामरूपस्य भावस्यातिचारवारणाय श्रमण्याः पुरुषस्पर्शप्रतिषेधः, श्रमणस्य स्त्रीस्पर्शप्रतिषेधश्च प्रतिपादित', सम्प्रति—अशनादेः कालातिक्रमस्यातिचारं प्रतिषेधितुमाह—'नो कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पढमाए पोरिसीए पडिग्गाहित्ता पच्छिमं पोरिसिं उवाइणावित्तए, से य आहच्च उवाइणाविए सिया तं नो अप्पणा भुंजिज्जा, नो अन्नेसिं अणुप्पएज्जा, एगंते बहुफासुए थंडिले पडिलेहित्ता पमज्जित्ता परिट्ठवेयव्वे सिया, तं अप्पणा भुंजमाणे अन्नेसिं वा दलमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥ सू० १६ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रथमायां पौरुष्यां प्रतिगृह्य पश्चिमां पौरुषीम् उपानेतुम्, तच्च आहत्य उपानायितं स्यात् तद् नो आत्मना भुञ्जीत, न अन्येभ्यः अनुप्रदद्यात् एकान्ते बहुप्रासुके स्थण्डिले प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य परिष्ठापयितव्य स्यात्, तद् आत्मना भुञ्जानः अन्यस्मै वा ददानः आपद्येत चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् उद्घातिकम् ॥ सू० १६ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा श्रमणश्रमणीनां 'असणं वा' इत्यादि अशनादिकं चतुर्विधमाहार प्रथमायां पौरुष्यां प्रतिगृह्य गृहीत्वा प्रथमपौरुष्यामानीतमशनादिकं पश्चिमां चतुर्थीं पौरुषीम् 'उवाइणावित्तए' उपानाययितुम् उल्लङ्घयितुम् न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः प्रथमपौरुष्या गृहीतमशनादिकं पौरुषीत्रयमुल्लङ्घ्य अन्तिमायां चतुर्थ्यां पौरुष्यां न भोक्तव्यमित्याशयः। यद्येवं भवेत्तदा किं कर्त्तव्यमित्याह—'से य आहच्च'

इत्यादि। तच्चाशनादिकम् आहृत्य कदाचिदनाभोगादिकारणेन यदि 'उवाइणाविए' उपानायितं प्रथमपौरुष्यां गृहीत्वा चरमपौरुष्यां प्रापितं स्यात् पौरुषीत्रयमुल्लङ्घ्य चतुर्थी पौरुषी प्राप्ता भवेत् तदा प्रथमपौरुष्यानीतं तदशनादिकं नो नैव आत्मना स्वयं भुञ्जीत न स्वयं तस्योपभोगं कुर्यात्, नो नैव च अन्येभ्यः श्रमाणादिभ्यः अनुप्रदद्यात्। तर्हि किं कर्त्तव्यम्? इत्याह–'एगंते' इत्यादि, तत् प्रथमपौरुषीगृहीतमशनादिकं एकान्ते विजने गमनागमनरहिते बहुप्रासुके जीवरहिते अचित्ते स्थण्डिले भूमिप्रदेशे यत्र तदाहारप्रसङ्गेन द्वीन्द्रियादिजीवोत्पत्तिर्न भवेत् तत्प्रकारेण प्रतिलेख्य स्थण्डिलस्य चक्षुषा सम्यग् निरीक्षणं कृत्वा तथा प्रमृज्य तस्य स्थानस्य रजोहरणेन सम्यक्तया प्रमार्जनं कृत्वा परिष्ठापयितव्य स्यात्, एकान्ते बहुप्रासुके भूमिप्रदेशे प्रतिलेखनप्रमार्जनपूर्वकं निक्षेप्तव्यम्। किमर्थं परिष्ठापनीयमित्याह—तदशनादिकम् आत्मना स्वयं भुञ्जानः अन्यस्मै वा ददानः स आपद्यते प्राप्नोति चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् उद्घातिकं चतुर्लघुकं प्रायश्चित्तमिति सूत्राशयः॥ सू० १६॥

पूर्वमशनादिविषये कालातिक्रमः प्ररूपितः, सम्प्रति क्षेत्रातिक्रमसूत्रमाह–'नो कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा परं अद्धजोयणमेराए उवाइणावित्तए, से य आहच्च उवाइणाविए सिया तं नो अप्पणा भुंजिज्जा, नो अन्नेसिं अणुप्पएज्जा, एगंते बहुफासुए थंडिले पडिलेहित्ता पमज्जित्ता परिट्ठवेयव्वे सिया, तं अप्पणा भुंजमाणे अन्नेसिं वा दलमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं॥ सू० १७॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा परम् अर्द्धयोजनमर्यादायाः उपानाययितुम्, तच्च आहृत्य उपानायितं स्यात् तद् नो आत्मना भुञ्जीत नो अन्येभ्यः अनुप्रदद्यात्, एकान्ते बहुप्रासुके स्थण्डिले प्रत्युपेक्ष्य प्रमार्ज्य परिष्ठापयितव्यं स्यात्, तद् आत्मना भुञ्जानः अन्येभ्यो वा ददानः आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् उद्घातिकम्॥ सू० १७॥

चूर्णी–'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां 'असणं वा ४' अशनादिकं चतुर्विधमाहारम् अर्द्धयोजनमर्यादायाः क्रोशद्वयरूपाया मर्यादायाः सीमायाः परम्–अनन्तरम् क्षेत्रम् उपानाययितुम्–क्रोशद्वयलक्षणसीमानमतिक्रामयितुं नो कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः, गृहीतमशनादिकं तत्क्षेत्रात् क्रोशद्वयाभ्यन्तरक्षेत्रे एव भोक्तुं कल्पते न तु क्रोशद्वयानन्तरक्षेत्रे इति भावः। तच्चाशनादिकम् आहृत्य कदाचित् यदि अनाभोगादिकारणवशाद् उपानायितम् गृहीताशनादि क्षेत्रात् क्रोशद्वयात् परक्षेत्रे प्रापितं स्यात् तदा तदशनादिकं न स्वयं भुञ्जीत, नान्येभ्यः श्रमणादिभ्यः प्रदद्यात् अपितु तदशनादिकं बहुप्रासुके स्थण्डिले प्रतिलेख्य प्रमृज्य तत्राचित्तभूप्रदेशे परिष्ठापयितव्यं स्यात्। यदि तदशनादिकस्य स्वयं भोक्ता अन्येभ्यः प्रदाता वा भवेत्

तदा स चातुर्मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् आपद्यते—प्राप्नोति स चतुर्लघुकप्रायश्चित्तभागी भवतीत्यर्थः ॥ सू० १७॥

पूर्वसूत्रे श्रमणैः कालक्षेत्रमर्यादामनतिक्रम्यैव आहारः कर्त्तव्य इति प्रतिपादितम्, सम्प्रति आहारप्रसङ्गात् कदाचिदनाभोगेनानेषणीयमचित्तमशनादि गृहीत स्यात्तदा किं कर्त्तव्यमिति तद्विधिं प्रतिपादयितुमाह— 'निग्गंथेण य' इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथेण य गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठेणं अन्नयरे अचित्ते अणेसणिज्जे पाणभोयणे पडिग्गाहिए सिया, अत्थि या इत्थ केइ सेहतराए अणुवट्ठावियए कप्पइ से तस्य दाउं वा अणुप्पदाउं वा, नत्थि या इत्थ केइ सेहतराए अणुवट्ठावियए तं नो अप्पणा भुंजिज्जा नो अन्नेसिं दावए, एगंते बहुफासुए थंडिल्ले पडिलेहित्ता पमज्जित्ता परिट्ठवेयव्वे सिया ॥ सू० ॥ १८ ॥

छाया—निर्ग्रन्थेन च गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया अनुप्रविष्टेन अन्यतरद् अचित्तम् अनेषणीयं पानभोजनं प्रतिगृहीतं स्यात्, अस्ति चात्र कश्चित् शैक्षतरकः अनुपस्थापितकः कल्पते तस्य तस्मै दातुं वा अनुप्रदातुं वा, नास्ति चात्र कश्चित् शैक्षतरकः अनुपस्थापितक तद् नो आत्मना भुञ्जीत, नो अन्येभ्यः दद्यात् एकान्ते बहुप्रासुके स्थण्डिले प्रतिलेख्य प्रमृज्य परिष्ठापयितव्यं स्यात् । सू० ॥ १८॥

चूर्णी—'निग्गंथेण य' इति । निर्ग्रन्थेन च गाथापतिकुल—गृहस्थगृहम् पिण्डपात-प्रतिज्ञया—आहारग्रहणवाञ्छया अनुप्रविष्टेन तत्र अन्यतरत् चतुर्विधाशनादिमध्याद् एकम् तद् अचित्तं प्रासुकं किन्तु अनेषणीयम्-एषणादोषदुष्टम् पानभोजनम्—पान वा भोजनं वा उभय वा प्रतिगृहीतम् कदाचिदनाभोगेन पात्रे गृहीतं स्यात्, तदा अस्ति चात्र साधुमण्डल्यां कश्चित् शैक्षतरकः नवदीक्षितो बालदीक्षितो वा, सोऽपि अनुपस्थापितक अनारोपितमहाव्रतकः, यावत्कालं छेदोपस्थापनीयचारित्रं न दीयते तावत्कालं स अनुपस्थापितकः प्रोच्यते, छेदोपस्थापनीयचारित्रस्य समयः जघन्यतः सप्त दिनानि, मध्यमतश्चतुरो मासान्, उत्कृष्टतः षण्मासान् यावदिति । यदि षण्मासपर्यन्तमपि प्रतिक्रमणं तेन न शिक्षित भवेत् तदा तदनन्तरमपि प्रतिक्रमणशिक्षणपर्यन्त छेदोपस्थापनीयचारित्रं न दीयते, एतादृशो यदि तत्र भवेत्तदा कल्पते तस्यानेषणीयाहारग्रहीतुः साधोः तस्मै अनुपस्थापितकाय तत् पान वा भोजनं वा दातुं वा प्रथमतो वितरीतुम् अनुप्रदातु वा वारं वारम् अन्यस्मिन् एषणीयपानभोजनदानात् पश्चाद्वा कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्ध । यदि च नास्ति तत्र कश्चित् शैक्षतरक अनुपस्थापितकस्तदा तदनेषणीय पानभोजनं नैव आत्मना स्वयं भुञ्जीत, नो वा अन्येभ्यः श्रमणादिभ्यः दद्यात् । तदा किं कुर्यादित्याह—तत् पानभोजनम् एकान्ते निर्जने बहुप्रासुके अचित्ते स्थण्डिले भूमिप्रदेशे प्रति-

लेख्य तं भूप्रदेशं चक्षुषा सम्यङ् निरीक्ष्य प्रमृज्य रजोहरणेन सम्यक्तया तत्स्थानस्य प्रमार्जनं कृत्वा परिष्ठापयितव्यम् ॥ सू० १८ ॥

पूर्वसूत्रेऽनाभोगेन गृहीतमचित्तमनेषणीयं पानभोजनमनवस्थापितकाय प्रदातव्यं, न स्वयं भोक्तव्यं नान्येभ्यः प्रदातव्यमिति प्रतिपादितम्, सम्प्रति 'क्रिमर्थमनेषणीयमिदं पानभोजनं मह्यं दीयते' इत्येवं कलुषितपरिणामस्य शैक्षस्य प्रज्ञापनार्थमिदं सूत्रं प्रारभ्यते, अथवा 'कथं तावत् शैक्षस्यानेषणीयं पानभोजनं कल्पते ? इति शङ्कायां तत्समाधाननिमित्तमिदं सूत्र प्रारभ्यते— 'जे कडे' इत्यादि ।

सूत्रम्—जे कडे कप्पट्ठियाणं कप्पइ से अकप्पट्ठियाणं, नो से कप्पइ कप्पट्ठियाणं, जे कडे अकप्पट्ठियाणं णो से कप्पइ कप्पट्ठियाणं कप्पइ से अकप्पट्ठियाणं कप्पे ठिया कप्पट्ठिया, अकप्पे ठिया अकप्पट्ठिया ॥ सू० १९ ॥

छाया—यत् कृतं कल्पस्थितानां कल्पते तत् अकल्पस्थितानाम् नो तत् कल्पते कल्पस्थितानाम्, यत् कृतम् अकल्पस्थितानां नो तत् कल्पते कल्पस्थितानाम्, कल्पते तद् अकल्पस्थितानाम्, कल्पे स्थिता कल्पस्थिताः अकल्पे स्थिता अकल्पस्थिताः ॥ सू० १९ ॥

चूर्णी—'जे कडे' इति । यद् भक्तपानादिकं कृतं आधाकर्मत्वेन निष्पन्नं कल्पस्थितानाम् आचेलक्यादिदशविधस्थितकल्पे स्थितानाम् । कल्पो द्विविधः स्थितकल्पः अस्थित-कल्पश्च । तत्र आचेलक्यादिदशविधः स्थितकल्पः, असौ आदिमान्तिमतीर्थकरयोः साधूनां पञ्चयाम-धर्मप्रतिपन्नानां भवति ततस्ते कल्पस्थिताः कथ्यन्ते, दशविधकल्पो यथा—आचेलक्यम् १ कृति-कर्म २, महाव्रतम् ३, पर्यायज्येष्ठत्वम् ४, प्रतिक्रमणम् ५, मासनिवासः ६, पर्युषणा ७, औद्देशिकम् ८, शय्यातरपिण्डः ९, राजपिण्डः १० । एतेषु दशसु कल्पेषु आदितः सप्तविध कल्पाः ग्राह्या इत्यर्थः, औद्देशिकादिकास्त्रयो निषेधकल्पाः अग्राह्या इत्यर्थः, एषु कल्पेषु स्थिताः कल्प-स्थिताः, तेषां कृते यद् भक्तपानादिकं निष्पन्नं तद् भक्तपानादिकं कल्पते अकल्पस्थितानाम्— आचेलक्यादिसम्पूर्णदशविधकल्परहितानाम् मध्यमद्वाविंशतितीर्थकरसाधूनां चातुर्यामधर्मप्रतिपन्नानां कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः, किन्तु **'नो से'** इति तद् भक्तपानादिकं कल्पस्थितानां आदिमा-न्तिमतीर्थकरसाधूनां पञ्चयामधर्मप्रतिपन्नानां नो कल्पते, कल्पस्थितानुद्दिश्य निष्पादितं भक्तपानादिकमकल्पस्थितानां कल्पते किन्तु कल्पस्थितानां तत् नो कल्पते इत्याशयः ।

अथ च 'जे कडे' इति । यद् भक्तपानादिकम् अकल्पस्थितानां कृते कृतं निष्पादितं भवेत् तद् नो कल्पते कल्पस्थितानाम् किन्तु तद् अकल्पस्थितानां कल्पते । यत् चातुर्यामधर्मप्रतिपन्नानुद्दिश्य संपादितं भक्तपानादिकं पञ्चयामधर्मप्रतिपन्नानां नो कल्पते तत्तु चातुर्यामधर्मप्रतिपन्नानामेव कल्पते इति भावः । कथं कल्पस्थिता अकल्पस्थिता इति कथ्यन्ते ? तत्राह—**'कप्पे ठिया'** इत्यादि, ये कल्पे

आचेलक्यादिदशविधस्थितकल्पे स्थितास्ते कल्पस्थिताः कथ्यन्ते, ये च अकल्पे-अस्थितकल्पे यथासंभवपालनरूपे स्थितास्ते अकल्पस्थिताः कथ्यन्ते।

कल्पस्थितानां पूर्वपश्चिमतीर्थकरसाधूनां पञ्चमहाव्रतरूपा स्थितिर्भवति। मध्यमद्वाविंशति-तीर्थकरसाधूनां महाविदेहक्षेत्रस्थितसाधूनां च चातुर्यामरूपा कल्पस्थितिर्भवति। एषां चत्वारि महाव्रतानि भवन्ति 'न अपरिगृहीता स्त्री भुज्यते' इति नियमात् चतुर्थं ब्रह्मचर्यव्रतं तेषां परिग्रहविर-मणव्रते एवान्तर्भवतीति॥ सू० १९॥

पूर्वं कल्पस्थिता अकल्पस्थिता वर्णिताः, तत्प्रसङ्गाद् अत्र कल्पस्थितस्याऽकल्पस्थितगणे अकल्पस्थितस्य कल्पस्थितगणे कारणवशात् सङ्क्रमणं भवेत्तस्यान्यगणसंक्रमणे विधिः प्रतिपाद्यते— 'भिक्खू य' इत्यादि।

सूत्रम्—भिक्खू य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा पवत्तयं वा थेरं वा गणिं वा गणहरं वा गणावच्छेयगं वा अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा पवत्तयं वा थेरं वा गणिं वा गणहरं वा गणावच्छेयगं वा अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं उपसंपज्जित्ता णं विहरित्तए॥ सू० २०॥

छाया—भिक्षुश्च गणाद् अवक्रम्य इच्छेत् अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम् नो तस्य कल्पते अनापृच्छ्य आचार्यं वा, उपाध्यायं वा प्रवर्त्तकं वा स्थविरं वा गणिनं वा गणधरं वा गणावच्छेदकं वा अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्; कल्पते तस्य आपृच्छ्य आचार्यं वा उपाध्यायं वा प्रवर्त्तकं वा स्थविरं वा गणिनं वा गणधरं वा गणावच्छेदकं वा अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य वितरेयुः एवं तस्य कल्पते अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं तस्य नो कल्पते अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्॥ सू० २०॥

चूर्णी—'भिक्खू य' इति। भिक्षुश्च निर्ग्रन्थो यदि गणात् स्वगणाद् अपक्रम्य—निस्सृत्य-ज्ञानदर्शनादिप्राप्त्यर्थं स्वगणाद् निर्गत्य इच्छेत् अन्यं स्वगणभिन्नं गणम् उपसंपद्य स्वीकृत्य विहर्त्तुम् तत्रा-वस्थातुम् तदा तस्य भिक्षोर्नो कल्पते, कदा? इत्याह—अनापृच्छ्य पृच्छामकृत्वा, कम्? इत्याह—आचार्यं वा उपाध्यायं वा प्रवर्त्तकं वा स्थविरं वा गणिनं वा गणधरं वा गणावच्छेदकं वा, तत्र-आचार्यः यः पञ्चाचारान् स्वयं पालति परांश्च पालयति सः, तथा योऽर्थं वाचयति गणस्य मेधीभूतः आचारवदष्टविधसंपदायुक्तः ताश्च यथा—आचारसंपद् १ श्रुतसंपद् २ शरीरसंपद् ३ वचनसंपद् ४ वाचनासंपद् ५ मतिसंपद् ६ उपयोगसंपद् ७ संग्रहसंपद् ८ इति, एवं योऽष्टविधसंपदा युक्तो भवेत् स आचार्यः। तथा उपाध्यायः—यस्य उप—समीपे एत्य अधीयते प्रवचनं शिष्यैर्यस्मात् स उपाध्यायः। प्रवर्तकः—प्रवर्त्तयति आचार्योपदिष्टेषु कार्येषु तपःसंयम-

योगवैयावृत्यसेवाशुश्रूषासूत्रार्थाऽध्ययनाध्यापनादिषु यथायोग्यं बलाबलं विचार्य यथायोगं नियोजयति यः स प्रवर्त्तकः। स्थविरः—संयमयोगेषु सीदतः साधून् ऐहिकामुष्मिकापायप्रदर्शनपूर्वकं ज्ञानादिषु स्थिरीकरोति यः स स्थविरः। गणी—गणः साधुसमुदायः स्वस्वामिसम्बन्धेन यस्यास्ति स गणी कतिपयसाधुसमुदायेन सह विचरणशीलो यः स गणी। गणधरः—यो गणचिन्ताकारकः गणस्य योगक्षेमविधायकः स गणधरः। गणावच्छेदकः—गणस्य साधुसमुदायस्य अवच्छेदं विभागं करोति यः स गणावच्छेदकः। एतान् आचार्यादीन् अनापृच्छ्य गणाद् गणान्तरमुपसंक्रम्य भिक्षोर्विहर्तुं न कल्पते इति भावः। तर्हि कथं कल्पते? इत्याह—पूर्वोक्तान् आचार्यादीन् आपृच्छ्य तस्य भिक्षोर्गणान्तरमुपसंपद्य विहर्तुं कल्पते। ते च यदि तस्य वितरेयुः गणाद् गणान्तरं संक्रमितुमाज्ञां दद्युः एवम्—अनेन विधिना तस्य भिक्षोः कल्पते अन्य गणं गणाद् गणान्तरम् उपसंक्रम्य विहर्तुम्। यदि ते च तस्य गणान्तरसंक्रमणेच्छुकस्य नो वितरेयुः आज्ञां न दद्युः एवम्—अनेन प्रकारेण आज्ञामन्तरेण नो कल्पते तस्य भिक्षोरन्यं गणमुपसंपद्य विहर्तुमिति। एवं भिक्षुविषय आलापो निर्ग्रन्थ्या अपि गणान्तरगमनविषयेऽवगन्तव्यः किन्तु एतदपेक्षया विशेषस्तु—निर्ग्रन्थी नियमत एव ससहाया गणान्तरं गच्छति न तु कथमपि असहाया एकाकिनीति॥ सू० २०॥

पूर्वसूत्रे सामान्यश्रमणस्य गणान्तरसंक्रमणविधिरुक्तः, एष एव गणावच्छेदकाचार्योपाध्यायानामपि विधिर्भवतीति भाष्यकारोऽतिदिशति—'जह भिक्खुस्स' इत्यादि।

भाष्यम्—जह भिक्खुस्स य कहिओ, गणावच्छेए तहेव आयरिए।
एसेव उवज्झाए, विही य ते हुंति वत्ता उ॥ १॥

छाया—यथा भिक्षोश्च कथितः गणावच्छेदे तथैव आचार्ये।
एष एव उपाध्याये विधिश्च ते भवन्ति व्यक्तास्तु॥ १॥

अवचूरी—'जह भिक्खुस्स' इति यथा—येन प्रकारेण भिक्षोश्च सामान्यश्रमणस्य गणान्तरसंक्रमणविषये सूत्रे विधिः कथितः तथैव तेनैव प्रकारेण गणावच्छेदे—गणावच्छेदविषये, आचार्ये—आचार्यविषये, उपाध्याये उपाध्यायविषये एष एव विधिः पृच्छादिरूपो विज्ञेयः, नवरं नानात्वं केवलमेतावदेव यत्—भिक्षोः केवलं पृच्छापूर्वकं गमनं प्रतिपादितम्, गणावच्छेदकादीनां तु स्वपदत्यागपुरस्सरमाचार्यादिकं पृष्ट्वा गन्तव्यम्, यत एते गणावच्छेदकादयो नियमात् 'वत्ता उ' इति व्यक्ता वयसा श्रुतेन च व्यक्ता एव भवन्ति नाव्यक्ताः ततो योऽव्यक्तस्य विधिरुक्त. सोऽत्र न भवतीति भावः॥ १॥

पूर्वं सामान्यश्रमणस्य ज्ञानाद्यर्थं गणान्तरगमनविधिः प्रतिपादितः, सम्प्रति विशेषमाश्रित्य गणावच्छेदकाचार्योपाध्यायानां गणान्तरगमनविधिं सूत्रकारः साक्षात् प्रतिपादयन् प्रथमं गणावच्छेदकस्य विधिमाह—**'गणावच्छेयए य'** इत्यादि।

सूत्रम्—गणावच्छेयए य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए नो से कप्पइ गणावच्छेयगस्स गणावच्छेयगत्तं अणिक्खिवित्ता अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ गणावच्छेयगस्स गणावच्छेयगत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, णो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा पवत्तयं वा थेरं वा गणिं वा गणहरं वा गणावच्छेयगं वा अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से णो वियरेज्जा एवं से णो कप्पइ अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥ सू० २१ ॥

छाया—गणावच्छेदकश्च गणाद् अपक्रम्य इच्छेत् अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम् नो तस्य कल्पते गणावच्छेदकस्य गणावच्छेदकत्वम् अनिक्षिप्य अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य गणावच्छेदकस्य गणावच्छेदकत्वं निक्षिप्य अन्यं गणम्उपसंपद्य विहर्त्तुम् । नो तस्य कल्पते अनापृच्छ्य आचार्यं वा उपाध्यायं वा प्रवर्त्तकं वा स्थविरं वा गणिनं वा गणावच्छेदकं वा अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य आपृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदक वा अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य वितरेयुः एवं तस्य कल्पते अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं तस्य नो कल्पते अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम् ॥ सू० २१ ॥

चूर्णी—'गणावच्छेयए य' इति । गणावच्छेदको यदि गणादपक्रम्य विशेषज्ञानादि-प्राप्त्यर्थम् अन्यं गणमुपसपद्य विहर्त्तुम् अवस्थातुम् इच्छेत् तदा तस्य गणावच्छेदकस्य गणावच्छेदकत्वं स्वपदवीरूपम् अनिक्षिप्य—आचार्यादिषु असमारोप्य न समर्प्य, स्वपदवीमन्यस्मै अदत्त्वेत्यर्थः अन्यं गणम् उपसपद्य विहर्तुं नो कल्पते ।

तर्हि कथं कल्पते ? इत्याह—कल्पते तस्य गणावच्छेदकस्य गणावच्छेदकत्वं स्वदपदवीरूपं निक्षिप्य अन्यस्मै दत्त्वा अन्यं गणमुपसपद्य विहर्त्तुमिति । पृच्छाविधिर्भिक्षुसूत्रवदेव व्याख्येयः । अयं भावः—आचार्यादिकमनापृच्छ्य गणान्तरसंक्रमणं तस्य न कल्पते, किन्तु आचार्यादिकमापृच्छ्यैव गणान्तरगमनं कल्पते । तत्रापि यदि ते गणान्तरगमनाज्ञां वितरेयुः तदा कल्पते, यदि न वितरेयुस्तदा नो कल्पते इति सूत्रार्थः ॥ सू० २१ ॥

पूर्वं गणावच्छेदकस्य गणान्तरसक्रमणविधिरुक्तः, सम्प्रति आचार्यस्य उपाध्यायस्य च ज्ञानाद्यर्थं गणान्तरगमने विधिमाह—'आयरियउवज्झाए य' इत्यादि ।

सूत्रम्—आयरियउवज्झाए य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए नो से कप्पइ आयरियउवज्झायस्य आयरियउवज्झायत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आयरियउवज्झायस्स आयरियउवज्झायत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव

गणावच्छेययं वा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेययं वा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥ सू० २२ ॥

छाया—आचार्योपाध्यायश्च गणाद् अपक्रम्य इच्छेत् अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्-नो तस्य कल्पते आचार्योपाध्यायस्य आचार्योपाध्यायत्वम् अनिक्षिप्य अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य आचार्योपाध्यायस्य आचार्योपाध्यायत्वं निक्षिप्य अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, नो तस्य कल्पते अनापृच्छय आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य आपृच्छय आचार्यं यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य वितरेयुः एवं तस्य कल्पते अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं नो कल्पते अन्यं गणं उपसंपद्य विहर्त्तुम् ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी—'आयरियउवज्झाए य' इति । इदम् आचार्योपाध्यायसूत्रं गणावच्छेदकसूत्रवदेव सर्वं व्याख्येयम्, विशेष एतावानेव यत्तत्र गणावच्छेदकपदेन व्याख्या कृता अत्र तु आचार्योपाध्यायपदेन व्याख्या विधेया, इति । आचार्येण सहित उपाध्याय- आचार्योपाध्यायः, शाकपार्थिवादित्वात् मध्यमपदलोपी समासः तेन 'आचार्योपाध्यायौ' इत्यर्थो बोध्यः । आचार्योपाध्याययो समानविधिकत्वादेकस्मिन्नेव सूत्रे उभयोर्विधिः प्रतिपादित इति ॥ सू० २२ ॥

पूर्वं भिक्षुप्रभृतीनां ज्ञानार्थं गणान्तरगमनविधिः प्रतिपादितः, सम्प्रति तेषां संभोगार्थं गणान्तरगमनविधिमाह—'भिक्खू य' इत्यादि ।

सूत्रम्—भिक्खू य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेययं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेययं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उपसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं लभेज्जा, एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं नोलभेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥ सू०२३॥

छाया—भिक्षुश्च गणाद् अपक्रम्य इच्छेत् अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम् नो तस्य कल्पते अनापृच्छय आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेनम् उपसंपद्य विहर्त्तुं, कल्पते तस्य आपृच्छय आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा

अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य वितरेयुः एवं तस्य कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं तस्य नो कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, यत्रौत्तरिकं धर्मविनयं लभेत एवं तस्य कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, यत्रौत्तरिकं धर्मविनयं नो लभेत एवं तस्य नो कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम् ॥ सू० ॥ २३॥

चूर्णी—'भिक्खू य' इति। भिक्षुश्च गणात् स्वगणात् अपक्रम्य निस्सृत्य संभोगप्रत्ययेन—'संभोगः—एकमण्डल्यां भोजनादिरूपः, अथवा समवायाङ्गोक्तो द्वादशविध' संभोगस्तत्प्रत्ययेन तन्निमित्तेन तदर्थमित्यर्थः अन्य गणमुपसंपद्य विहर्त्तुम्—अवस्थातुम् इच्छेत् तदा तस्य पूर्ववदेव-आचार्यादिकमनापृच्छ्य नो कल्पते, आपृच्छ्य कल्पते। यदि ते गणान्तरगमनस्याज्ञां वितरेयुः एवम्—अनेनाज्ञाग्रहणविधिना तस्य गणान्तरगमनं कल्पते, यदि ते गणान्तरगमने आज्ञां नो वितरेयुस्तदा नो कल्पते गणान्तरगमनम्, इति सूत्राशयः। भिक्षोः गणान्तरगमने कारणमाह—'जत्थुत्तारियं' इत्यादि, 'जत्थ' इति यत्र यस्मिन् गणे गन्तुमिच्छति तत्र यदि स औत्तरिकम्—उच्चतरं प्रधानं धर्मविनयं लभेत प्राप्नुयात् एतादृशो गणो यदि भवेत् तदा तस्य तमन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्—अवस्थातुं कल्पते, यत्रौत्तरिकं धर्मविनयं नो लभेत तदा तस्य अन्य गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुं नो कल्पते ॥ सू० २३॥

अथ भाष्यकारो गणान्तरगमने विवेकं प्रदर्शयति—'नाणट्ठ'० इत्यादि।

भाष्यम्—नाणट्ठदंसणट्ठा, चारित्तट्ठा भवे य संभोगो।
संकमणे चउभंगी, आयरियं गच्छमासज्ज ॥ २ ॥

छाया—ज्ञानार्थे दर्शनार्थे चारित्रार्थं भवेच्च संभोगः।
संक्रमणे चतुर्भङ्गी, आचार्यं गच्छमासाद्य ॥ २ ॥

अवचूरी—'नाणट्ठ०' इति। ज्ञानार्थं दर्शनार्थं चारित्रार्थं च संभोगो भवेदिति त्रिविधः संभोग, तदर्थं गणान्तरसंक्रमणं भवति, तत्र आचार्यं गच्छं च आसाद्य—आश्रित्य चतुर्भङ्गी भवतीति भाष्यगाथार्थः। विस्तरार्थश्चायम्—स्वगच्छे सूत्रार्थदानादौ विषीदति सति गच्छान्तर-संक्रमणे पूर्वोक्तरीत्यैव गमनविधिरत्रापि प्रतिपत्तव्य', परन्तु चारित्रार्थं गच्छान्तरसंक्रमणे तु यस्य गच्छस्य प्रथममुपसंपन्नो भवति तस्मिन् गच्छे चरणकरणक्रियायां विषीदति सति चतुर्भङ्गी भवति, तथाहि—गच्छो विषीदति नाचार्यः १, आचार्यो विषीदति न गच्छ' २, गच्छोऽपि आचार्योऽपि च विषीदति ३, न गच्छो विषीदति न वा आचार्यः ४ इति। तत्र प्रकृते 'गच्छो विषीदति नाचार्य.' इत्येवंरूपः प्रथमो भङ्गोऽवगन्तव्यः, तत्र स्वयं विषीदतो गच्छस्य आचार्येण प्रेरणा कर्त्तव्या, तत्र गच्छस्य विषादकारणं यथा—प्रथमं तावत् गच्छश्रमणाः यथा-कालं प्रत्युपेक्षणां न कुर्वन्ति न्यूनातिरिक्तादिदोषैर्विपर्यासेन वा प्रत्युपेक्षणां कुर्वन्ति, गुरुग्ला-

नादीन् वा न प्रत्युपेक्षन्ते, निष्कारणं च दिवा त्वग्वर्त्तयन्ति, भाण्डोपकरणं निक्षिपन्त आददाना वा तं न प्रत्युपेक्ष्य निक्षिपन्ति आददति च, यथायोगं विनयमपि न प्रयुञ्जते, सूत्रार्थपौरुषीं, सूत्रार्थचिन्तनां वा न कुर्वन्ति, अस्वाध्यायकाले सूत्रस्वाध्यायं कुर्वन्ति काले च न कुर्वन्ति, पाक्षिकादौ चालोचनां न ददति, संखडीं वा पश्यन्ति, मण्डल्यां भक्तपानादिसमुद्देशनं न कुर्वन्ति, सावद्यभाषां भाषन्ते, पटलकेषु 'थैली' इति भाषाप्रसिद्धेषु समानीतं भक्तपानादिकं भुञ्जते, शय्यातरपिण्डं वा भुञ्जते, उद्गमोत्पादनादिदोषदुष्टमाहारं गृह्णन्ति । इत्यादिषु विषीदने त्रयो भङ्गा सन्ति तत्र विधिमाह–'गच्छो विषीदति नाचार्यः' इति प्रथमभङ्गे सामाचार्यां विषीदन्त गच्छमाचार्यः स्वयं वा प्रेरयति १। 'आचार्यो विषीदति न गच्छः' एवंरूपे द्वितीयभङ्गे विषीदन्तमाचार्यं गच्छः स्वयं वा प्रेरयति २। 'गच्छोऽपि विषीदति आचार्योऽपि विषीदति' इत्येवं रूपे तृतीयभङ्गे गच्छाचार्यौ विषीदन्तौ कोऽपि मुनिः स्वयं प्रेरयति, अथवा तत्र ये न विषीदन्ति तैस्तान् प्रेरयति, किं बहुना स्थानं प्राप्य अनुलोमविलोमादिवचनैः प्रेरयति। एव चाचार्योपाध्यायादिकं भिक्षुक्षुल्लकादिकं वा पुरुषवस्तु ज्ञात्वा यस्य यादृशी अनुलोमा विलोमा वा नोदना योग्या भवेत्तया प्रेरयति, यो वा खरसाध्यो मृदुसाध्यः क्रूरोऽक्रूरो वा यथा नोदनां गृह्णाति तं तथा प्रेरयेत् गच्छमाचार्यं तदुभयं वा विषीदन्तं स्वयं ब्रुवन् अन्यैर्वा प्रेरयन् तिष्ठेत् । साध्वाचारविशोधनार्थं नानाविधिप्रेरणायां कृतायामपि यदि ते शिथिलाचारत्वं न मुञ्चन्ति तदा भिक्षुः आचार्यादीन् पृष्ट्वा तदाज्ञां गृहीत्वा गणान्तरसंक्रमणं कुर्यात् इति जिनाज्ञा बोध्या। पूर्वावस्थायां तत्र स्थितिमानमिदम्–एते उच्यमाना अपि नोद्यमं करिष्यन्तीति ज्ञात्वा तत्रोत्कृष्टेन पञ्चदश दिवसान् तिष्ठेत् । आचार्यं वा विषीदन्तं जानन्नपि लज्जया तद्गौरवेण वा त्रीणि पञ्च वा दिनानि अनोदयन्नपि शुद्ध एव, न दोषभाग् भवति । यदि च नोद्यमानोऽपि गच्छ आचार्यस्तदुभयं वा ब्रूयात्–'विषीदन्तु अस्मत्सु तव किं दुःखम् ? यदि वयं विषीदामस्तर्हि वयमेव दुर्गतिं गमिष्यामः, त्वां न किमपि कथयिष्यामः, त्व स्वकीयमात्मानं प्रेरय, किमन्यैस्तव प्रयोजनम् ?' इत्येवंविधे भावे परिणते तेषां त्यागं कृत्वा यत्रोत्तरिको धर्मविनयो लभ्येत तत्र गच्छे गच्छेदिति भाष्यगाथाविस्तरः ॥२॥

पूर्वं भिक्षोः संभोगप्रत्ययेन गच्छान्तरगमनं प्ररूपितम्, सम्प्रति गणावच्छेदकस्य संभोगप्रत्ययेन गच्छान्तरगमनं प्रतिपादयितुमाह–इत्यादि **'गणावगच्छेयए यं'**

सूत्रम्––गणावच्छेयए य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए णो से कप्पइ गणावच्छेयत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से गणावच्छेयत्तं णिक्खिवित्ता

अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्ण गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरितए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं लभेज्जाएवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं नो लभेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥ सू० २४ ॥

छाया—गणावच्छेदकश्च गणाद् अपक्रम्य इच्छेत् अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम् नो तस्य कल्पते गणावच्छेदकत्वम् अनिक्षिप्य अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य गणावच्छेदकत्वं निक्षिप्य अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम् नो तस्य कल्पते अनापृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य आपृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य वितरेयुः एवं तस्य कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं तस्य नो कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, यत्रौत्तरिकं धर्मविनयं लभेत एवं तस्य कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, यत्रौत्तरिकं धर्मविनयं नो लभेत एवं तस्य नो कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम् ॥ सू० ॥ २४ ॥

चूर्णी— 'गणावच्छेयए य' इति । गणावच्छेदकश्च गणात् स्वगणात् अपक्रम्य निर्गत्य इच्छेत् अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन संभोगो द्वादशविधस्तन्निमित्तम् उपसपद्य विहर्त्तुं तदा तस्य गणावच्छेदकत्वं स्वपदवीरूपम् अनिक्षिप्य आचार्याद्युपरि अनारोप्य अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुं नो कल्पते । कथं कल्पते ? इत्याह—स्वस्य गणावच्छेदकत्वं निक्षिप्य अन्यस्मै दत्त्वा अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुं कल्पते । पुनश्च आचार्यादिकमनापृच्छ्य अन्यं गणं संभोग प्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुं नो कल्पते किन्तु आचार्यादिकमापृच्छ्य अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुं कल्पते । तत्र च यदि ते आचार्यादयः अन्यगणसंक्रमणस्याज्ञां वितरेयुः—दद्युस्तदा तस्य अन्यं गणं सभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुं कल्पते, यदि ते अन्यगणगमनाज्ञां न वितरेयुस्तदा तस्य नो कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसपद्य विह ुम् । तत्रापि यदि यत्र औत्तरिकं स्वगणापेक्षया प्रधानं धर्मविनयं स्मारणावारणादिरूपं लभेत एवम्—अनेन—कारणेन

कल्पते तस्य अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, यदि यत्र औत्तरिकं प्रधानं धर्मविनयं न लभेत एव धर्मविनयस्याऽलाभे अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुं नो कल्पते इति सूत्राशयः ॥ सू० २४ ॥

पूर्वं गणावच्छेदकस्य संभोगनिमित्तं गणान्तरगमने विधिः प्रतिपादितः, साम्प्रतम् आचार्योपाध्यायस्य तद्विधिमाह—'आयरियउवज्झाए य' इत्यादि ।

सूत्रम्—आयरियउवज्झाए य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए णो से कप्पइ आयरियउवज्झायत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं गणं संभोगपडियाए, उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आयरियउवज्झायत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं लभेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं नो लभेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥ सू० २५ ॥

छाया—आचार्योपाध्यायश्च गणाद् अपक्रम्य इच्छेत् अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुं नो तस्य कल्पते आचार्योपाध्यायत्वम् अनिक्षिप्य अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य आचार्योपाध्यायत्वं निक्षिप्य अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, नो तस्य कल्पते अनापृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य आपृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम् ते च तस्य वितरेयुः एवं तस्य कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं तस्य नो कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्येन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, यत्रौत्तरिकं धर्मविनयं लभेत एवं तस्य कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम्, यत्रौत्तरिकं धर्मविनयं नो लभेत एवं तस्य नो कल्पते अन्यं गणं संभोगप्रत्ययेन उपसंपद्य विहर्त्तुम् ॥ सू० २५ ॥

चूर्णी—'आयरियउवज्झाए य' इति । इदमाचार्योपाध्यायसूत्रं संभोगप्रत्ययमधिकृत्य गणावच्छेदकसूत्रवदेव सर्वं व्याख्येयम्, नवरं गणावच्छेदपदस्थानेऽस्मिन् सूत्रे आचार्योपाध्यपदमुच्चारणीयम्, शेषं सर्वं पूर्वसूत्रवदेवेति भावः ॥ सू० २५ ॥

पूर्वं भिक्षुप्रभृतीनां सभोगनिमित्तं गणान्तरगमनं प्ररूपितम्, सम्प्रति भिक्षोरेव अन्यमाचार्योपाध्यायं कर्त्तुमिच्छुकस्य विधिमाह—'भिक्खू य' इत्यादि ।

मूलम्—भिक्खू य इच्छेज्जा अन्नं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, णो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, नो से कप्पइ तेसिं कारणं अदीविचा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से तेसिं कारणं दीविचा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए ॥ सू० २६ ॥

छाया—भिक्षुश्च इच्छेत् अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुं नो तस्य कल्पते अनापृच्छय आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यम् आचार्योपाध्यायं उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य आपृच्छय आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, ते च तस्य वितरेयुः एव तस्य कल्पते अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं तस्य नो कल्पते अन्यम् आचर्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, नो तस्य कल्पते तेषां कारणम् अदीपयित्वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य तेषां कारणं दीपयित्वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् ॥ सू०२६॥

चूर्णी—'भिक्खू य' इति। भिक्षुश्च इच्छेत् अन्यम् स्वकीयाचार्योपाध्यायात् परं गच्छान्तरवर्त्तिनम् आचार्योपाध्याय ज्ञानदर्शनचारित्रवृद्धयर्थम् उद्देशयितुम् आत्मनो गुरुत्वेन व्यवस्थापयितुं यदि इच्छेत् तदा नो तस्य कल्पते अनापृच्छ्य अपृष्ट्वा, कम्? इत्याह—आचार्यं यावत् गणावच्छेदकम् अन्यमाचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् । कथं कल्पते? इत्याह—कल्पते तस्य आचार्यादिकमापृच्छय अन्यमाचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् । तत्रापि यदि ते आचार्यादयो वितरेयुः अन्याचार्योपाध्यायस्वीकरणाज्ञा दद्युः एवं तदाज्ञाप्राप्तौ सत्यां तस्य कल्पते अन्यमाचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, यदि ते नो वितरेयुः अज्ञां न दद्युः तदा नो कल्पते अन्यमाचार्योपाध्यायमुदेशयितम् । पुनश्चाज्ञाप्राप्तावपि नो तस्य कल्पते कारणम्—अन्याचार्योपाध्यायस्यात्मनो गुरुत्वेन व्यवस्थापने हेतुम् अदीपयित्वा—अप्रकाश्य कारणमनिवेद्य अन्यमाचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् । अपि तु कल्पते तस्य भिक्षोः तेषाम् स्वकीयाचार्यादीनां कारणम् अन्याचार्योपाध्यायस्वीकरणे कमपि हेतुं दीपयित्वा—प्रकटीकृत्य अन्यमाचार्योपाध्यायस्वीकरणे कमपि हेतुं प्रदर्श्य अन्यमाचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्—आत्मनो गुरुत्वेन व्यवस्थापयितुं कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः ।

अत्रायं भावः—स्वकीयमाचार्योपाध्यायं त्यक्त्वा अन्यमाचार्योपाध्यायमुद्दिशेत् तत्र ज्ञानस्य दर्शनस्य चारित्रस्य च प्रधानकारणेन भवितव्यम्, अन्यथा मनोमालिन्यादिक्षुद्रकारणमाश्रित्य यदि-

अन्यमाचार्योपाध्यायमुद्दिशेत् तदा आज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति । तत्र ज्ञाने तावत् केषाञ्चिदाचार्याणां गच्छे कुले संघे वा उत्कृष्ट आचारो विद्यते, ते चाचार्योपाध्यायाः संघसंस्थितिं कृतवन्तः यत्–'ये अस्माकं शिष्यतयोपगता भवेयुस्तेभ्य एव महाकल्पश्रुतं दास्यामो नान्येभ्यः' इति, तत्रान्यत्र लाभसंभवे उत्सर्गतो नोपसंपत्तव्यम्, किन्तु अन्यत्र यदि महाकल्पश्रुदायको नोपलभ्यते, एतादृश्यां परिस्थितौ उत्कृष्टाचारप्रतिपादकमहाकल्पश्रुतग्रहणार्थं तस्याचार्योपाध्यायस्योद्देशनमनिवार्यं भवेत्ततस्तमाचार्योपाध्यायं स्वगुरुत्वेन व्यवस्थापयेत्। तमाचार्योपाध्यायं गुरुत्वेन उद्दिश्य तत्सकाशात् महाकल्पश्रुतमधीयीत, अधीते च महाकल्पश्रुते पुनः पूर्वाचार्योपाध्याययोरन्तिके समागच्छेत् किन्तु न तत्रैव स्थितिं कुर्यात् । 'स्वशिष्यत्वेनोपगतायैव महाकल्पश्रुतम् अध्यापयितव्यम् नान्यस्मै' इत्येषा तेषां स्वेच्छाऽवगन्तव्या न तु जिनाज्ञा यत् शिष्यतयोपगतायैव उत्कृष्टाचारप्रतिपादकं महाकल्पश्रुतम् अध्यापनीयमिति । एवं दर्शनार्थं, तथा विद्यामन्त्रनिमित्तम् हेतुशास्त्रनिमित्तं वाऽन्याचार्योपाध्यायस्यात्मनोगुरुत्वेन व्यवस्थापनं भवेत् । चारित्रार्थं तु उत्कृष्टक्रियाशिक्षणनिमित्तं पूर्वोक्तरीत्यैव अन्याचार्योपाध्यायस्यात्मना गुरुत्वेन निर्धारणमवगन्तव्यमिति ।

तस्मात् एषु त्रिष्वपि ज्ञानदर्शनचारित्रेषु उपार्जनीयेषु अन्याचार्योपाध्यायं गुरुत्वेन व्यवस्थापयन्तः श्रमणाः पूर्वोक्तरीत्या निवेदितस्वप्रयोजनाः आचार्यादिभिर्विसर्जिता सन्तोऽन्याचार्योपाध्याययोर्गुरुत्वेन व्यवस्थापने दोषभाजो न भवेयुः । तत्र गमिष्यमाणे गच्छे यदि अवसन्नतादिकारणं न भवेत्तदा तत्रोपसंपत्तव्यं नान्यथेति फलितम् ॥ सू० २६ ॥

पूर्वं भिक्षोर्ज्ञानाद्यर्थमन्याचार्योपाध्यायस्यात्मनो गुरुत्वेन व्यवस्थापने विधिरुक्तः, सम्प्रति गणावच्छेदकस्य विधिमाह–**'गणावच्छेयए य'** इत्यादि ।

सूत्रम्—गणावच्छेयए य इच्छेज्जा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए नो से कप्पइ गणावच्छेयगत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से गणावच्छेयगत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, नो से कप्पइ तेसिं कारणं अदीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से तेसिं कारणं दीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए ॥ सू० २७ ॥

छाया—गणावच्छेदकश्च इच्छेत् अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् नो तस्य कल्पते गणावच्छेदकत्वम् अनिक्षिप्य अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य गणावच्छेदकत्वं निक्षिप्य अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, नो तस्य कल्पते अनापृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य आपृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, ते च तस्य वितरेयुः एवं तस्य कल्पते अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं तस्य नो कल्पते अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, नो तस्य कल्पते तेषां कारणं अदीपयित्वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य तेषां कारणं दीपयित्वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् ॥सू० २७॥

चूर्णी—'गणावच्छेयए य' इति। गणावच्छेदकश्च यदि इच्छेत् अभिलषेत्, किमित्याह—अन्यम् अन्यगच्छवर्तिनम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् स्वस्य गुरुत्वेन व्यवस्थापयितुं तदा तस्य नो कल्पते गणावच्छेदकत्वं स्वकीयगणावच्छेदपदवीम् अनिक्षिप्य कस्मैचिद् असमर्थे अन्यमाचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य गणावच्छेदकत्वं स्वपदवीरूपं गणावच्छेदकत्वप्रयुक्तकार्यभार निक्षिप्य स्वसघे कस्मैचित् समर्थे अन्यमाचार्योपाध्यायमुद्देशयितुं कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः। शेषम् सर्व सूत्रं भिक्षुसूत्रवदेव व्याख्येयम्। एवं च गणावच्छेदकस्य गणविभागकारकत्वेन ज्ञानादिनिमित्तमन्यगणगमनादिकर्तुस्तस्य स्वगणनिक्षेपणं सविग्नाचार्येषु कर्त्तव्यं युज्यते, यदि तु सविग्नाचार्या विषीदन्तो भवेयुस्तदा स्वगणं गृहीत्वा गच्छान्तरगमनादिकं कुर्यात्, न तु तेषां विषीदतां सविग्नाचार्याणामन्तिके स्वगणं निक्षिपेत्, अन्यथा—गणस्य तेषु निक्षेपणे चारित्रस्खलनादिकं भवेदिति विवेकः ॥ सू० २७॥

पूर्वं गणावच्छेदकस्य ज्ञानादिवृद्ध्यर्थं गच्छान्तरस्थमाचार्योपाध्यायमात्मन आचार्योपाध्यात्वेन व्यवस्थापनविधिः प्रदर्शितः, सम्प्रति आचार्योपाध्ययस्य तद्विधिं प्रदर्शयति—'आयरियउवज्झाए य' इत्यादि।

सूत्रम्—आयरिय-उवज्झाए य इच्छिज्जा अन्नं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए नो से कप्पइ आयरियउवज्झायत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से आयरियउवज्झायत्तं णिक्खिवित्ता अण्णंआयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, णो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, नो से कप्प तेसिं कारणं अदीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से तेसिं कारणं दीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए ॥ सू० २८॥

छाया—आचार्योपाध्यायश्च इच्छेत् अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् नो तस्य कल्पते आचार्योपाध्यायत्वम् अनिक्षिप्य अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य आचार्योपाध्यायत्वं निक्षिप्य अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, नो तस्य कल्पते अनपृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य आपृच्छ्य आचार्यं वा यावत् गणावच्छेदकं वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्। ते च तस्य वितरेयुः एवं तस्य कल्पते अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, ते च तस्य नो वितरेयुः एवं तस्य नो कल्पते अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, नो तस्य कल्पते तेषां कारणम् अदीपयित्वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम्, कल्पते तस्य तेषां कारणं दीपयित्वा अन्यम् आचार्योपाध्यायम् उद्देशयितुम् ॥ सू० २८ ॥

चूर्णी—'आयरियउवज्झाए य' इति। इदं सर्वं सूत्रम् गणावच्छेदकपदस्थाने आचार्योपाध्यायपदं संनिवेश्य गणावच्छेदकसूत्रवदेव व्याख्येयम् ॥ सू० २८ ॥

पूर्वमन्याचार्योपाध्योद्देशनविधिरुक्तः, सम्प्रति कालगतभिक्षोः परिष्ठापनविधिमाह—
'भिक्खू य राओ वा' इत्यादि।

सूत्रम्—भिक्खू य राओ वा वियाले वा आहच्च वीसुंभिज्जा, तं च सरीरगं केइ वियावच्चकरे भिक्खू इच्छिज्जा एगंते बहुफासुए थंडिले परिट्ठवित्तए, अत्थि य इत्थ केइ सागारियसंतिए उवगरणजाए अचित्ते परिहरणारिहे कप्पइ से सागारियकडं गहाय तं सरीरगं एगंते बहुफासुए थंडिले परिट्ठवित्ता तत्थेव उवनिक्खियव्वे सिया॥सू०२९॥

छाया—भिक्षुश्च रात्रौ वा विकाले वा आहत्य विष्वग्भवेत् तच्च शरीरकं कश्चिद् वैयावृत्यकरो भिक्षुः इच्छेत् एकान्ते बहुप्रासुके स्थण्डिले परिष्ठापयितुम्, अस्ति चात्र किञ्चित् सागारिकसत्कम् उपकरणजातम् अचित्तम् परिहरणार्हम्, कल्पते तस्य सागारिककृतं गृहीत्वा तद् शरीरकम् एकान्ते बहुप्रासुके स्थण्डिले परिष्ठाप्य तत्रैव उपनिक्षेप्तव्यं भवेत् ॥ सू० २९ ॥

चूर्णी—'भिक्खू य' इति। भिक्षुश्च सामान्यश्रमणः, चकाराद् आचार्योपाध्यायादिश्च रात्रौ वा सन्ध्याकालातिरिक्तरजन्याम् विकाले वा संध्यासमये सायंकाले आहत्य—कदाचित् 'वीसुंभिज्जा' इति विष्वग्भवेत् शरीराद् आत्मा पृथग् भवेत् कालधर्मं प्राप्नुयात् म्रियेतेत्यर्थः तच्च शरीरकं मृतदेहं कश्चित् समीपस्थो वैयावृत्यकरः तस्य सेवाशुश्रूषावर्त्ती भिक्षुः इच्छेत्—वाञ्छेत्, किमित्याह—तं मृतदेहम् एकान्ते निर्जने बहुप्रासुके अवश्यायोत्तिङ्ग-पनक-दक-मृत्तिका-मर्कटसन्तान-वर्जिते—तत्र—अवश्याय-मेघमन्तरेण रात्रौ पतितः सूक्ष्मतुषाररूपः (ओस) इति भाषाप्रसिद्धः। उत्तिङ्गाः—भूमौ वर्तुलविवरकारिणो गर्दभमुखाकृतयः कीटविशेषाः कीटिकानगरादयो वा। पनकः-अङ्कुरितोऽनङ्कुरितो वा पञ्चवर्णानन्तकायविशेषः जलसम्बन्धेन जायमानः पिच्छिलाकारः—(काई) इति लोकप्रसिद्धः। दकम्—उदकमप्कायः, मृत्तिका—सचित्तपृथ्वीकायः, मर्कटकसन्तानः—लूता-

जालम्, एतैर्वर्जिते अचित्ते स्थण्डिले भूप्रदेशे परिष्ठापयितुम् इच्छेदिति पूर्वेण सम्बन्धः, तदा अस्ति च अत्र अस्मिन् निवासस्थाने किञ्चित् किमपि सागारिकसत्कम् गृहस्थसम्बन्धि अचित्तम् उपकरणजातं वहनकाष्ठं तदपि परिहरणार्हं—परिभोगयोग्यं मृतदेहवहनसाधनरूपं भवेत्तदा कल्पते तस्य भिक्षोः सागारिककृतं 'सागारिसत्कमेवेदं काष्ठं नास्मत्सत्कम्' इत्येवं बुद्ध्या प्रातिहारिकं तत् काष्ठं गृहीत्वा तत् शरीरकं भिक्षोर्मृतदेहम् एकान्ते विजने बहुप्रासुके पूर्वोक्तस्वरूपे एकेन्द्रियद्वीन्द्रियादिजीवरहिते स्थण्डिले भूप्रदेशे परिष्ठाप्य विसृज्य तत् वहनकाष्ठं तत्रैव यस्मात् स्थानात् येन प्रकारेण ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्रूपेण गृहीतं भवेत् तस्मिन् स्थाने तेनैव रूपेण स्थापयितव्यं भवेत् यत्रतो यथा गृहीत तत्र तथैव स्थापयेदिति भावः ॥ सू० २९ ॥

पूर्वं कालधर्मप्राप्तस्य भिक्षोः परिष्ठापनविधिरुक्तः, सम्प्रति—कालधर्मश्च प्राणिमात्रस्यावश्यम्भावीति विचार्य मुनिना परलोकाहितकरमधिकरणं केनाऽपि सह न विधातव्यमित्यधिकरणसूत्रमाह—'भिक्खू य अहिगरणं कट्टु' इत्यादि ।

सूत्रम्—भिक्खू य अहिगरणं कट्टु तं अहिगरणं अविओसवित्ता नो से कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा णिक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा णिक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, गामाणुगामं वा दूइज्जित्तए, गणाओ गणं संकमित्तए, वासावासं वा वत्थए, जत्थेव अप्पणो आयरियं उवज्झायं पासेज्जा, बहुस्सुयं बब्भागमं तस्संतिए आलोइज्जा पडिक्कमिज्जा निंदिज्जा गरहिज्जा विउट्टेज्जा विसोहेज्जा अकरणाए अब्भुट्ठिज्जा अहारिहं तवोकम्मं पायच्छित्तं पडिवज्जेज्जा, से य सुएण पट्ठविए आइयव्वे सिया, से य सुएण नो पट्ठविए नो आइयव्वे सिया, से य सुएण पट्ठविज्जमाणं नो आइयइ से निज्जूहियव्वे सिया ॥ सू० ३० ॥

छाया—भिक्षुश्च अधिकरणं कृत्वा तद् अधिकरणम् अव्यवशमय्य नो तस्य कल्पते गाथापतिकुलं भक्ताय वा पानाय वा निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा, बहिर्विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा, ग्रामानुग्रामं द्रोतुम्, गणाद् गणं संक्रमितुम्, वर्षावासं वस्तुम्, यत्रैव आत्मन आचार्यं वा उपाध्यायं वा पश्येत् बहुश्रुतं बह्वागमं तस्यान्तिके आलोचयेत् प्रतिक्रामेत् निन्द्यात् गर्हेत व्यावर्तेत विशोधयेत् अकरणतया अभ्युत्तिष्ठेत् यथार्हं तपःकर्म प्रायश्चित्त प्रतिपद्येत, तच्च श्रुतेन प्रस्थापितम् आदातव्यं स्यात् तच्च श्रुतेन नो प्रस्थापित नो आदातव्य स्यात्, स च श्रुतेन प्रस्थाप्यमानं नो आददाति स हितव्यः स्यात् ॥ सू० ३० ॥

चूर्णी—'भिक्खू य अहिगरणं कट्टु' इति । भिक्षुश्च साधुः चकाराद् उपाध्यायादिश्च अधिकरणं कलहं कृत्वा तत्—केनापि कारणेन यत् सजातं तद् अधिकरणं—कलहम् अव्यवशमय्य-उपशान्तमकृत्वा परस्परमक्षामयित्वा नो—नैव तस्य कल्पते गाथापतिकुलं—गृहस्थगृह भक्ताय वा

अशननिमित्तं पानाय वा पानीयनिमित्तं भक्तपानार्थमित्यर्थः निष्क्रमितुं निर्गन्तुम् उपाश्रयाद् बहिर्निस्सर्तुं वा गृहस्थगृहान्तः प्रवेशं कर्त्तुं नो कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः। एवम् बहिः उपाश्रयाद् बहिःप्रदेशे विचारभूमिं संज्ञाभूमिं वा विहारभूमिं–स्वाध्यायभूमिं वा निष्क्रमितुम् उपाश्रयाद् बहिः संज्ञार्थं गन्तुम्, प्रवेष्टुं वा उपाश्रयान्तः प्रवेशं कर्त्तुम्, तथा ग्रामानुग्रामं द्रोतुं विहर्त्तुम्, एवं गणात् स्वगच्छात् गणम् अन्यं गच्छं संक्रमितुं संक्रमणं कर्त्तुं नो कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः। तथा वर्षावासं चातुर्मासार्थं वस्तुं नो कल्पते। तर्हि किं कर्त्तव्यमित्याह–'जत्थेव' इत्यादि यत्रैव यस्मिन् स्थाने आत्मनः स्वस्य आचार्यम् उपाध्यायम्, कीदृशमित्याह–बहुश्रुतं–छेदशास्त्रनिपुणम्, बह्वागमम् अर्थतोऽनेकागमाभिज्ञं पश्येत् तस्य अन्तिके समीपे आलोचयेत् स्वापराधं वचसा प्रकाशयेत् प्रतिक्रामेत्, स्वापराधविषये मिथ्यादुष्कृतं दद्यात्, निन्द्यात्, आत्मसाक्षिकतया स्वापराधस्य निन्दां कुर्यात्, गर्हेत गुरुसाक्षिकतया जुगुप्सेत्। निन्दनं गर्हणं च वास्तविकं तदा भवेद् यदा तस्य पुनः करणतो निवर्त्तेत, अत आह–'**विउट्टेज्जा**' इति व्यावर्त्तेत–तादृशापराधान्निवृत्तो भवेत्। निवृत्तावपि कृतपापात्तदा मुच्येत यदा आत्मनो विशोधिर्भवेत् अत आह–'**विसोहिज्जा**' इति विशोधयेत् आत्मानं पापमलप्रक्षालनेन निर्मलं कुर्यात्। विशुद्धिश्च पुनरकरणतया संभवति अत आह–'**अकरणयाए अब्भुट्ठेज्जा**' इति, अकरणतया पुनरकरणप्रतिज्ञया अभ्युत्तिष्ठेत् अभ्युत्थितो भवेत् समुद्यतः स्यात्, पुनरकरणतया अभ्युत्थानेऽपि विशुद्धिस्तु प्रायश्चित्ताभ्युपगमेनैव भवतीत्यतः आह–'**अहारिहं**' इति यथार्हं यथायोग्यम् अपराधानुसारं तपःकर्म अनशनादिरूपं प्रायश्चित्तं–छेदादिकं प्रतिपद्यते–स्वीकुर्यात्। '**से य**' इति तदपि च प्रायश्चित्तं श्रुतेन श्रुतमधिकृत्य श्रुतानुसारेण यदि प्रस्थापितं समारोपितं दत्तं भवेत्तदा आदातव्यं ग्रहीतव्यं स्यात् ग्राह्यं भवेदित्यर्थः, '**से य**' तच्च यदि श्रुतेन श्रुतानुसारेण नो प्रस्थापितं न दत्तं भवेत्तदा नो आदातव्यं स्यात् ग्राह्यं न भवेत्। '**से य**' इति–अथ च स आलोचको यदि श्रुतेन श्रुतानुसारेण प्रस्थाप्यमानं दीयमानमपि तत् तपःकर्म प्रायश्चित्तं नो आददाति–न स्वीकरोति न प्रतिपद्यते तदा स आलोचकः साधुः निर्यूहितव्यः 'अन्यत्र गत्वा शोधिं कुरुष्व' इति कथयित्वा स प्रतिषेधनीयः स्वसमीपात् पृथक् करणीयः स्यात् भवेदिति ॥ सू० ३० ॥

पूर्वमधिकरणकर्त्तुः प्रायश्चित्तप्रकारः प्रदर्शितः, तच्च प्रायश्चित्तं समर्थस्य प्रथमसंहननादि गुणयुक्तस्य परिहारतपोरूपमेव प्रायश्चित्तं दातव्यं, न तु शुद्धतपोरूपमिति परिहारतपोवहमानस्य का मर्यादा ? का च सामाचारी ? इति जिज्ञासायां परिहारतपोवाहकस्य विधिमाह–'**परिहारकप्पट्ठियस्स णं**' इत्यादि।

सूत्रम्—**परिहारकप्पट्ठियस्स णं भिक्खुस्स कप्पइ आयरिय–उवज्झाएणं तद्दिवसं एगगिहंसि पिंडवायं दवावित्तए, तेण परं णो से कप्पइ असणं वा पाणं वा**

खाइमं वा साइमं वा दाउं वा अणुप्पदाउं वा, कप्पइ से अन्नयरं वेयावडियं करित्तए, तं जहा–उट्ठावणं वा निसीयावणं वा तुयट्टावणं वा उच्चार–पासवण–खेल–सिंघाण–विगिंचणं वा विसोहणं वा करित्तए, अह पुण एवं जाणिज्जा–छिन्नावाएसु पंथेसु आउरे झिंझिए पिवासिए तवस्सी दुब्बले किलंते मुच्छिज्ज वा पवडिज्ज वा, एवं से कप्पइ असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा दाउं वा अणुप्पदाउं वा ॥ सू० ३१ ॥

छाया— परिहारकल्पस्थितस्य खलु भिक्षोः कल्पते आचार्योपाध्यायेन तद्दिवसम् एकगृहे पिण्डपातं दापयितुम्, तेन परं नो तस्य कल्पते अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा दातुं वा अनुप्रदातुं वा, कल्पते तस्य अन्यतरद् वैयावृत्त्यं कर्त्तुम्, तद्यथा–उत्थापनं वा निषादनं वा त्वग्वर्त्तनं वा उच्चार–प्रस्रवण–खेल–सिङ्घाण–विवेचनं वा विशोधनं वा कर्त्तुम्, अथ पुनरेवं जानीयात्–छिन्नापातेषु पथिषु आतुरो झिञ्झितः पिपासितः तपस्वी दुर्बलः क्लान्तो मूर्च्छेद् वा प्रपतेद् वा, एवं तस्य कल्पते अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा दातुं वा अनुप्रदातुं वा । सू० ३१॥

चूर्णी—'परिहारकप्पट्ठियस्स णं' इति । परिहारकल्पस्थितस्य परिहारतपो वहतः खलु भिक्षोः कल्पते आचार्योपाध्यायेन आचार्येण उपाध्यायेन च तद्दिवसम् यस्मिन् दिवसे तपो गृहीतं तस्मिन् दिवसे तपसः प्रारम्भदिवसे इत्यर्थः एकगृहे एकस्मिन् गृहस्थगृहे पिण्डपातं–विपुलभक्तपानादि-लाभं दापयितुं कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः तेन परं–ततः परं तद्दिवसानन्तरं नो कल्पते तस्य भिक्षोः परिहारकल्पस्थितस्य श्रमणस्य अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा दातुं वा एकवारं दापयितुम् अनुप्रदातुं वा वारं वारं दापयितुम् । अथ कल्पते तस्य भिक्षोः परिहारकल्पस्थितस्य अन्यतरत्–एकतरद् वैयावृत्त्यं परिचर्यारूपं (सेवारूप) कर्त्तुं विधातुमाचार्योपाध्याययोः कल्पते, परिहारकल्पस्थितस्य साधोरेव तस्मिन्काले सेवा-ऽऽचार्योपाध्यायाभ्यां कर्त्तव्येति भावः । तदेवाह–'तंजहा' इति तद्यथा–उत्थापनम् उत्थातुमशक्तस्य उत्थापन वा निषादनं वा उपवेष्टु-मशक्तस्योपवेशनम्, त्वग्वर्त्तनं पार्श्वपरिवर्त्तनम्, पुनश्च उच्चार–प्रस्रवण–खेल–सिङ्घाण–विवेचनम्, तत्र उच्चारः मलत्यागः, प्रस्रवणं–मूत्रम्, खेलं–श्लेष्म, सिङ्घाणं–नासिकामलम्, तत्प्रभृतीनां विवेचनं–परिष्ठापनं विशोधनम्–उच्चारादिदूषितस्य वस्त्राद्युपकरणजातस्य शरीरस्य वा प्रक्षालनादिकं कर्त्तुमाचार्योपाध्याययोः कल्पते । अथ यदि पुनस्तावद् एवं जानीयात् यत्–छिन्नापातेषु गमना-गमनरहितेषु पथिषु मार्गेषु आतुरः ग्लानः संजातः, झिञ्झितः क्षुधार्त्तः बुभुक्षया पीडितः, पिपासितः तृषितः पिपासया बाधितः, एतादृशः सन् विवक्षित ग्रामं प्राप्तुमशक्तः, यद्वा ग्रामादावपि तिष्ठन् स तपस्वी षष्ठाष्टमादिपरिहारतपः कुर्वन् दुर्बलः क्षीणशरीरो जातस्ततश्च भिक्षाचर्यया क्लान्तः–खिन्नः सन् मूर्च्छेद् वा मूर्च्छामाप्नुयात् तेन प्रपतेद् वा भूमौ प्रस्खलेद् वा, एवम्–एतादृश्यामवस्थायां च

कल्पते तस्य भिक्षोर्निमित्तमाचार्योपाध्यायस्य अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा दातुं वा एकवारं वितरीतुम्, अनुप्रदातुं वा पुनः पुनर्वितरीतुं कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ सू० ३१ ॥

ननु स श्रमणः 'प्रमादो न कर्त्तव्यः' इति भगवदुपदेशेन संयममार्गे विचरन्नपि कथं परिहारकत्वं प्राप्तः ? इत्यत्राह भाष्यकारः—'जह' इत्यादि ।

भाष्यम्— जह कंटगाइकिण्णे, खलणं तह संजमे जयंतस्स ।
छलणालोयणमवसं, ठवणं जुत्ते य वोसग्गो ॥ ३ ॥

छाया— यथा कण्टकाकीर्णे स्खलनं तथा संयमे यतमानस्य ।
छलनाऽऽलोचनमवश्यं स्थापनं युक्ते च व्युत्सर्गः ॥ ३ ॥

अवचूरी—'जह कंटगाइकिण्णे' इति। यथा कण्टकाद्याकीर्णे मार्गे गच्छत उपयुक्तस्यापि कण्टको लगति, आदिशब्दात् विषमे वा पथि यथा गच्छन्नुपयुक्तोऽपि कदाचित् प्रस्खलति कृतपरिश्रमोऽपि यथा नदीप्रवाहवेगेन देशान्तरं प्राप्यते, सुशिक्षितोऽपि यथा कदाचित् खड्गेन छिन्नो भवति तथा कण्टकादिस्थानीये संयमेऽतिगहनोत्पादनैषणारूपे ज्ञानादिरूपे वा यतमानस्यापि कस्यचित् श्रमणस्य 'अवसं' अवशम् अवश्यं वा यथास्यात्तथा छलना भवत्येव, छलितश्च श्रमणोऽवश्यमालोचनां कुर्यात् । ततश्च संहननागमादिगुणैर्युक्ताय श्रमणाय स्थापनं परिहारतपःप्रायश्चित्तदानं कर्त्तव्यम्, तत्र च युक्ते उचिते प्रशस्ते द्रव्यक्षेत्रकालभावे तस्य श्रमणस्य निर्विघ्नतपःकर्मपरिपूर्त्तये व्युत्सर्गः कर्त्तव्यः, तन्निमित्तमाचार्यादयः कायोत्सर्गं कुर्युः, कायोत्सर्गे आचार्यादय एव वदेयुः—**"एयस्स साहुस्स निरुवसग्गनिमित्तं ठामि काउस्सग्गं जाव-वोसिरामि"** इति। एतस्य साधोर्निरुपसर्गनिमित्तं तिष्ठामि (करोमि) कायोत्सर्गं यावत् व्युत्सृजामि, इति च्छाया, तदनन्तरं चतुर्विंशतिस्तवमनुप्रेक्ष्य मनसि चतुर्वारमनुचिन्त्य—**'नमो अरिहंताणं'** इति प्रकटं पठित्वा चतुर्विंशतिस्तवं मुखेनोच्चार्य वदति यत्—अयं तावत् श्रमण आत्मविशुद्धिकारकः परिहारतपः प्रतिपद्यते तस्माद् अद्यप्रभृति अयं न किञ्चिद् युष्मान् वक्ष्यति यथा—परिहारकः साधुभिः सह सूत्रार्थयोः शरीरवृत्तान्तस्य वा प्रतिप्रच्छनं परिपृच्छादिकं संभाषणरूपमालपनं वन्दनकं च न करिष्यतीति, भवन्तोऽपि एनं मा ब्रुवन्तु, श्रमणा अनेन परिहारकेण सह संभाषणं न कुर्युः । एवमन्येष्वपि कार्येषु विज्ञेयम्, यथा—पूर्वाधीतश्रुतपरिवर्त्तनं, कालग्रहणनिमित्तमुत्थापनम्, रात्रौ शयनादुत्थाय वन्दनकम्, श्लेष्म—कायिकी—संज्ञाभूमि—मात्रकाणां समर्पणं, वस्त्रादेरुपकरणस्य प्रत्युपेक्षणम्, भिक्षार्थं विचारादौ च गमनं कुर्वतः संघाटकरूपसाधुद्वयेन सह मिलनम्, भक्तस्य पानस्य वा दानम्, एकमण्डल्यां वा संभूय भोजनं चेत्यादि तस्य परिहारकस्य भवद्भिर्न कर्त्तव्यम् । इत्थं तावदात्मार्थं चिन्तयतोऽस्य ध्यानस्य परिहारतपसश्च व्याघातो भवद्भिर्न विधातव्य इति ॥ ३ ॥

पूर्वं 'छिन्नावाएसु पंथेसु' इति वचनेन मार्गस्य प्रस्तुतत्वात् सम्प्रति मार्गे नदी भवति तद्विषये विधिं प्रदर्शयति–'नो कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाओ पंच महानईओ उद्दिट्ठाओ गणियाओ वंजियाओ अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा, तंजहा–गंगा १, जउणा २, सरऊ ३, कोसिया ४, मही ५ ॥ सू० ३२ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमाः पञ्च महानद्यः उद्दिष्टाः गणिताः व्यञ्जिताः अन्तो मासस्य द्विःकृत्वो वा त्रिःकृत्वो वा उत्तरीतुं वा संतरीतुं वा, तद्यथा–गङ्गा १, यमुना २, सरयूः ३, कोशिका ५, मही ५ ॥ सू० ३२ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमा वक्ष्यमाणाः प्रत्यक्षासन्नाः प्रसिद्धाः पञ्च–पञ्चसङ्ख्यकाः महानद्यः विशालप्रवाहवत्त्वात् सततजलसम्भृतत्वाच्च महानद्यः उद्दिष्टाः महानदीत्वेन सामान्यतोऽभिहिताः, गणिताः विशालप्रवाहवत्त्वेन शेषनदीषु गणनाविषयीभूताः, व्यञ्जिताः स्वस्वप्रसिद्धनाम्ना व्यक्तीभूताः, एता महानद्यः अन्तो मासस्य एकमासस्य मध्ये द्विःकृत्वो वा द्विवारम्, त्रिःकृत्वो वा उत्कृष्टेन वारत्रयम् उत्तरीतुं वा पादाभ्यां तरीत्वा पारं गन्तुं वा संतरीतुं वा नावादिना पारं गन्तुं वा न कल्पते निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनामिति । कास्ता महानद्यः ? इति तासां नामान्याह–'तं जहा' तद्यथा–गङ्गा १, यमुना २, सरयूः ३, कोशिका ४, मही ५ इत्येताः पञ्च नदीः उत्तरीतुं वा संतरीतुं वा निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां द्वित्रिवार न कल्पते, अनेनायातम् कारणे मासमध्ये एकवारं तरीतुं कल्पते इति भावः । उपलक्षणात् सिन्धुब्रह्मपुत्राद्यानामन्यासामपि महानदीनां ग्रहणं भवति तेन ता अपि द्वित्रिवारम् उत्तरीतुं वा संतरीतुं वा न कल्पते इत्यवसेयम् । ननु अन्यास्वपि महानदीषु विद्यमानासु सूत्रे गङ्गादीनां पञ्चानामेव नदीनां नामग्रहणं कथं कृतम् ? इति चेदुच्यते–येषु देशेषु गङ्गादयो महानद्यः प्रवहन्ति तेषु देशेषु मगधविहारादिषु पुराकाले विहारं कुर्वन्त आसन् ताश्च कदाचिदपि न शुष्यन्ति तस्माद् नित्य विहारमार्गस्थितानां गङ्गादिपञ्चनदीनामेव सूत्रे ग्रहणं कृतमिति । नदीनामुत्तरणे संतरणे श्रमणानामात्मसंयमविराधनाऽवश्यम्भाविनी । तत्र आत्मविराधना पादादिनामुत्तरणे जलस्थितकण्टकप्रस्तरादिना पादौ विध्यतः, अगाधजले ब्रुडनं वा स्यात्, प्रवाहवेगेन देशान्तरं वा प्राप्यते, इत्यादि । संयमविराधना नावादिना संतरणे षट्कायविराधनाऽवश्यंभाविनी, तीर्थकृतामाज्ञाभङ्गादयो दोषा भवेयुः, अनेके वा प्रत्यपाया नावमारूढानां श्रमणानां भवन्ति, तथाहि—संतरणार्थिनं श्रमणं ज्ञात्वा नाविकोऽनुकम्पया तदर्थं नावं स्थलादुदके, उदकात्तीरस्थले प्रक्षिपेत्, नावाभ्यन्तरस्थं जलं बहिः प्रक्षिपेत्, पूर्वं वा ये नावमारूढास्तान् उदके पूर्वतटे वा अवतार्य श्रमणान् नाव-

मारोहयेत् तेनावतारिता जनाः प्रद्वेषं कुर्युः, श्रमणा उत्तरिष्यन्तीति कृत्वा संप्रस्थितां नावं पुनरावर्त्तयेत्, श्रमणान् वाऽवलोक्य परतटाद् नावमानयेत्, तत्र ये जनास्तावद् नावमारूढा अपि जलमध्ये पूर्वतटे वा अवतारितास्ते नाविकं प्रति श्रमणान् प्रति वा प्रद्वेषमावहन्तोऽधिकरणं वा कुर्युः, जले तटे वा तिष्ठन्तस्ते अप्कायहरितकायादीनां विराधनां कुर्वन्ति, इत्यादयोऽनेके दोषाः श्रमणानां संपद्यन्ते, तस्माद् भगवता कारणं विना नद्युत्तरणं श्रमणानां निषिद्धमिति ॥ सू० ३२ ॥

पूर्वसूत्रे गङ्गादिपञ्चनदीनां मासमध्ये द्वित्रिवारं सन्तरणं निषिद्धम्, सम्प्रति नदीविशेषोत्तरणेऽपवादसूत्रमाह—'अह पुण' इत्यादि ।

सूत्रम्—अह पुण एवं जाणिज्जा एरवई कुणालाए जत्थ चक्किया एगं पायं जले किच्चा एगं पायं थले किच्चा एवं से कप्पइ अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा, एवं नो चक्किया एवं णं नो कप्पइ अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा ॥ सू० ३३ ॥

छाया—अथ पुनरेवं जानीयात् -ऐरावती कुणालायाः यत्र शक्नुयात् एकं पादं जले कृत्वा एकं पादं स्थले कृत्वा एवं खलु कल्पते अन्तो मासस्य द्विःकृत्वो वा त्रिःकृत्वो वा उत्तरीतुं वा संतरीतुं वा, एवं नो शक्नुयात् एवं खलु नो कल्पते अन्तो मासस्य द्विःकृत्वो वा त्रिःकृत्वो वा उत्तरीतुं वा संतरीतुं वा॥ सू० ३३ ॥

चूर्णी—'अह पुण' इति । अथ—यदि पुनरेवं वक्ष्यमाणरीत्या जानीयात् ऐरावती नाम नदी या कुणालाया नगर्याः समीपे जङ्घार्द्धप्रमाणेन उद्वेधेन प्रवहति तस्याम् एतादृश्यामन्यस्यां वा नद्याम् कस्यामित्याह—'जत्थ' इति यत्र 'चक्किया' इति शक्नुयात् एकं पादं जले कृत्वा जले स्थापयित्वा एकं पादं स्थले—जलोपरि कृत्वा एवं णं—एवं खलु यत्रोत्तरीतुं शक्नुयात् तत्र तादृश्यां नद्यां कल्पते निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां अन्तो मासस्य मासमध्ये द्विः कृत्वो वा द्विवारम् त्रिःकृत्वो वा त्रिवारम् उत्तरीतुं वा उल्लङ्घयितुं पारं गन्तुमित्यर्थः, संतरीतुं वा पुनः प्रत्यागन्तुं वा कल्पते इति सम्बन्धः, किन्तु यत्र तावद् एवम् उक्तरीत्या एकं पादं जले कृत्वा एक पादं स्थले कृत्वा उत्तरीतुं 'नो चक्किया' इति नो शक्नुयात् एवम् एतादृश्यां परिस्थितौ पूर्वोक्तरीत्या उत्तरणानुपाये खलु नो कल्पते श्रमणश्रमणीनाम् अन्तो मासस्य मासाभ्यन्तरे द्विःकृत्वो वा त्रि.कृत्वो वा उत्तरीतुं वा संतरीतुं वेति । अत्रेदं बोध्यम्- ऐरावती खलु सा नदी या कुणालानगर्याः समीपेऽर्द्धयोजनविस्तीर्णा वहति, सा चोद्वेधेन जङ्घार्द्धप्रमाणा वहति, तस्यां जलस्थलयोः पादकरणेन उत्तरीतुं शक्यते, स्थलपदेनात्र जलोपरिभागस्य ग्रहणं भवति यस्मात् एकं पादं जलबहिर्भागे उपरि आकाशप्रदेशे कर्तुं शक्यते इति, या वा ईदृशी अन्यापि नदी भवेत्तस्यामप्येवंरीत्या उत्तरीतुं कल्पते । यत् पूर्वोक्तासु महानदीषु उद्वेधाधिक्येन एवं विधिना उत्तरीतुं

न शक्यतेऽतस्तत्रोत्तरीतुं निषिद्धम्। तत्र ऋतुबद्धे काले मासकल्पे अपूर्णे वैयावृत्त्यादि-कारणे सति यतनया मासमध्ये द्वित्रिकृत्वो गन्तुमागन्तुं कल्पते किन्तु स पूर्वोक्त उदकलेपो वर्षमध्ये नववारं न भवेदिति विवेकः कर्त्तव्यः यतो वर्षमध्ये नववारोदकलेपकरणेन निर्ग्रन्थः शबलदोषभाग् भवतीति बोध्यम् ॥ सू० ३३ ॥

पूर्वं श्रमणानामध्वनि विधिः प्रतिपादितः, सम्प्रति वसतिविषयविधिं प्रतिपादयितु-माह-**'से तणेसु वा'** इत्यादि।

सूत्रम्—से तणेसु वा तणपुंजेसु वा पलालेसु वा पलालपुंजेसु वा अप्पंडेसु अप्पपाणेसु अप्पबीएसु अप्पहरिएसु अप्पुस्सेसु अप्पुत्तिंग-पणग-दगमट्टिय-मक्कडग-संताणगेसु अहे सवणमायाए नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तहप्पगारे उव-स्सए हेमंतगिम्हासु वत्थए ॥ सू० ३४ ॥

छाया—अथ तृणेषु वा तृणपुञ्जेषु वा पलालेषु वा पलालपुञ्जेषु वा अल्पाण्डेषु अल्पप्राणेषु अल्पबीजेषु अल्पहरितेषु अल्पावश्यायेषु अल्पोत्तिङ्ग-पनक-दकमृत्तिका-मर्कट-सन्तानकेषु अधः श्रवणमात्रया नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा तथाप्रकारे उपाश्रये हेमन्तग्रीष्मेषु वस्तुम् ॥ सू० ३४ ॥

चूर्णी—'से तणेसु वा' इति। 'से' इति अथ-तृणेषु वा शुष्कघासादिषु, तृणपुञ्जेषु वा शुष्कघासादिसमुदायेषु, पलालेषु वा-शाल्यादिपलालेषु, पलालपुञ्जेषु वा शाल्यादिपलालसमूहेषु, कीदृशेषु तेषु? इत्याह-अल्पाण्डेषु अल्पशब्दस्यात्राभावार्थकतया पिपीलिकादीनामण्डकादिरहि-तेषु, अल्पप्राणेषु-द्वीन्द्रियादिप्राणिवर्जितेषु, अल्पबीजेषु-अनङ्कुरितशाल्यादिबीजरहितेषु, अल्प-हरितेषु-अङ्कुरितोद्भिन्नबीजरूपहरितकायवर्जितेषु, अल्पावश्यायेषु-अवश्यायो हिमकणस्तद्रहि-तेषु, अल्पोत्तिङ्ग-पनक-दकमृत्तिका-मर्कटसन्तानकेषु, तत्र उत्तिङ्गः-कीटिकानगरम्, पनकः-पञ्चवर्णः साङ्कुरोऽनङ्कुरो वाऽनन्तवनस्पतिकायविशेषलक्षणः-'लीलण-फूलण' इति भाषाप्रसिद्धः, दकमृत्तिका-सचित्तो मिश्रो वा कर्दमः, मर्कटः कोलिकलक्षणः 'मकडी' इति भाषाप्रसिद्धः, तेषां सन्तानकम् जालकम् तद्रहितेषु अपि तृणादिषु इति पूर्वेण सम्बन्धः, अधः श्रवणमात्रया सूत्रे आर्षत्वात्पञ्चम्यर्थे तृतीया तेन श्रवणमात्रात् कर्णद्वयप्रमाणादधस्ताद् वर्त्तमानेषु तृणादिषु सत्सु कर्णप्रमाणादधो यत्र छादनतृणादीनि भवन्तीत्यर्थः, तथाप्रकारे तथाविधे उपाश्रये नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा हेमन्तग्रीष्मेषु-हेमन्तादिग्रीष्मपर्यन्तेषु ऋतुबद्धेषु अष्टसु मासेषु वस्तुम्-अवस्थातुं न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः, तथा च अण्ड-प्राण-बीज-हरित-काया-वश्यायोत्तिङ्गादिसचित्तवस्तुवर्जितत्वात् शुद्धेऽपि उपाश्रये यदि मस्तकादधस्तात् आच्छा-दनतृणादीनि भवेयुस्तदा तस्मिन्नुपाश्रये ऋतुबद्धकालेषु निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां वस्तुं न कल्पते इति भावः ॥ सू० ३४ ॥

पूर्वं श्रवणादधश्छादनतृणादियुक्ते उपाश्रये निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां वासो निषिद्धः, सम्प्रति तद्वैपरीत्येन श्रवणापरिच्छादनतृणादियुक्ते उपाश्रये वासविधिं प्रतिपादयितुमाह—'**से तणेसु वा**' इत्यादि ।

सूत्रम्—से तणेसु वा जाव-संताणएसु उप्पिं सवणमायाए कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तहप्पगारे उवस्सए हेमंतगिम्हासु वत्थए ॥ सू० ३५ ॥

छाया—अथ तृणेषु वा यावत् सन्तानकेषु उपरि श्रवणमात्रया कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा तथाप्रकारे उपाश्रये हेमन्तग्रीष्मेषु वस्तुम् ॥ सू० ३५ ॥

चूर्णी—'से तणेसु वा' इति । 'से' अथ-तृणेषु वा इति-तृण-तृणपुञ्ज-पलाल-पलालपुञ्जेषु अण्ड-प्राण-बीज-हरिता-ऽवश्यायो-त्तिङ्ग-पनक-दकमृत्तिका-मर्कटसन्तानवर्जितेषु यदि '**उप्पिं सवणमायाए**' उपरि श्रवणमात्रया-कर्णद्वयोपरि छादनतृणादीनि भवेयुस्तदा कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा तथाप्रकारे-तथाविधे उपाश्रये हेमन्तग्रीष्मेषु-ऋतुबद्धकालेषु हेमन्तादिग्रीष्मपर्यन्तेषु अष्टसु मासेषु वस्तुं कल्पते ॥ सू० ३५ ॥

पूर्वं श्रमणानाम् ऋतुबद्धकालेषु उपाश्रयविशेषे वासस्य विधि-निषेधौ प्रतिपादितौ, सम्प्रति तेषामेव वर्षावासे उपाश्रयविशेषे विधि-निषेधौ प्रतिपादयितुं प्रथमं निषेधसूत्रमाह-'**से तणेसु वा**' इत्यादि ।

सूत्रम्—से तणेसु वा जाव संताणएसु अहे रयणिमुक्कमउडेसु नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तहप्पगारे उवस्सए वासावासं वत्थए ॥ सू० ३६ ॥

छाया—अथ तृणेषु वा यावत् सन्तानकेषु अधो रत्निमुक्तमुकुटेषु नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा तथाप्रकारे उपाश्रये वर्षावासे वस्तुम् ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णी—'से तणेसु वा' इति । पूर्वोक्तेषु तृणादिषु अण्डादिवर्जितेषु सत्स्वपि '**अहे-रयणिमुक्कमउडेसु**' अधोरत्निमुक्तमुकुटेषु,-सूत्रे पञ्चम्यर्थे सप्तमी, तेन-अधोरत्निमुक्तमुकुटात् रत्निभ्यां हस्ताभ्यां मुक्ताभ्याम् विष्कम्भतया उच्छ्रिताभ्यां निर्मितः मुकुटः अञ्जलिमुकुलितो-च्छ्रितबाहुद्वयरूपः स रत्निमुक्तमुकुटः, मुकुट इति कोऽर्थः ? उक्तञ्च—

"मउडो पुण दोरयणी-पमाणओ होइ हु मुणेयव्वो"

मुकुटः पुनर्द्विरत्निप्रमाणकः संयोजितरत्निद्वयप्रमाणवान् भवति । मस्तकोपरि संयोजित-रत्निद्वयस्थापनं मुकुटाकारत्वेन मुकुट इति कथितम् । तस्मात् एतावत्प्रमाणात् अधः नीचम् आच्छादनतृणादि भवति, तत्रस्थितस्य साधोर्वन्दनादिसमये ऊर्ध्वप्रसारितबाहुद्वयमुकुलिताऽञ्जलिना आच्छादनतृणादिकं स्पृष्टं भवेत् तेन न सम्यग् वन्दनादिकं संपद्यते आच्छादनतृणादेर्मस्तकस्य चान्तराले एतावत्प्रमाणमन्तरमावश्यकं येन वन्दनादि सम्यक् संपद्यते, एतावत्प्रमाणादधोवर्त्या-

च्छादनतृणादि भवेत् तादृशेषु तृणादिषु सत्सु नो कल्पते निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां तथाप्रकारे उपाश्रये वर्षावासे चातुर्मास्यरूपे काले वस्तुं न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ सू० ३६ ॥

पूर्वम् उपाश्रयविशेषे वर्षावासे वासनिषेधः प्रतिपादितः, सम्प्रति तद्वैपरीत्येन उपाश्रयविशेषे वर्षावासे वासविधिमाह–'से तणेसु वा' इत्यादि ।

सूत्रम्—से तणेसु वा जाव संताणएसु वा उप्पिं रयणिमुक्कमउडेसु कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तहप्पगारे उवस्सए वासावासं वत्थए ॥ सू० ३७ ॥

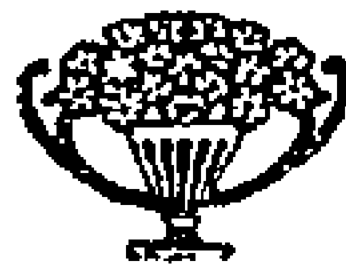
॥ कप्पस्स चउत्थो उद्देसो समत्तो ॥ ४ ॥

छाया—अथ तृणेषु वा यावत् सन्तानकेषु उपरि रत्निमुक्तमुकुटेषु कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा तथाप्रकारे उपाश्रये वर्षावासे वस्तुम् ॥ सू० ॥ ३७ ॥

कल्पस्य चतुर्थ उद्देशः समाप्तः ॥४॥

चूर्णी—'**से तणेसु वा**' इति । अथ पूर्वोक्तस्वरूपेषु तृणादिषु अण्डादि वर्जितेषु सत्सु पुनः '**उप्पिरयणिमुक्कमउडेसु**' उपरि रत्निमुक्तमुकुटेषु, अत्रापि पञ्चम्यर्थे सप्तमी बोध्या तेन रत्निमुक्तमुकुटात् पूर्वोक्तस्वरूपाद् उपरि आच्छादनतृणादि भवेत् कल्पते तथाविधे उपाश्रये निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा वर्षावासे वस्तुमिति ॥ सू० ३७ ॥

इति श्री–विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-"जैनाचार्य"–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि जैनाचार्य–जैन-धर्म-दिवाकर–पूज्यश्री–घासीलालव्रतिविरचितायां "बृहत्कल्पसूत्रस्य" चूर्णि-भाष्या-ऽवचूरीरूपायां व्याख्यायां चतुर्थोदेशकः समाप्तः ॥४॥

पञ्चमोद्देशकः प्रारभ्यते—

व्याख्यातश्चतुर्थोद्देशकः, सम्प्रति पञ्चमः प्रारभ्यते, तत्र चतुर्थोद्देशकान्तिमसूत्रेण पञ्चमोद्देशकादिसूत्रेण कः सम्बन्धः ? इत्यत्राह भाष्यकारः—'तणमाइ०' इत्यादि ।

भाष्यम्—तणमाइवसहिवासे, विही निसेहो य अंतिमे वुत्तो ।
होइ जइ तत्थ देवो, देवहियारोऽत्थ भणियव्वो ॥ १ ॥

छाया—तृणादिवसतिवासे, विधिर्निषेधश्च अन्तिमे प्रोक्तः ।
भवति यदि तत्र देवः, देवाधिकारोऽत्र भणितव्यः ॥ १ ॥

अवचूरी—'तणमाइ' इति । अन्तिमे चतुर्थोद्देशकस्यान्तिमे भागे सूत्रचतुष्टये तृणादिवसतिवासे तृणादिमयोपाश्रयवासे विधिर्निषेधश्च प्रोक्तः । तत्र तादृश्यां वसतौ यदि देवः गुह्यकादिदेवो देवी वा भवति—वसति अतः अत्र पञ्चमोद्देशकस्यादिमे सूत्रचतुष्टये देवाधिकारो भणितव्यः—कथयितव्यो भवतीति ॥ १ ॥

अनेन सम्बन्धेन सम्प्रति तृणादिमयवसतिवासे कदाचित्—देवदेवीनिवासप्रसङ्गात् निर्ग्रन्थमधिकृत्य देवकृतोपसर्गविषयकमिदमादिमं सूत्रमाह—'देवे य इत्थिरूवं' इत्यादि ।

सूत्रम्—देवे य इत्थिरूवं विउव्वित्ता निग्गंथं पडिग्गाहिज्जा, तं च निग्गंथे साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० १ ॥

छाया—देवश्च स्त्रीरूपं विकुर्व्य निर्ग्रन्थं प्रतिगृह्णीयात्, तच्च निर्ग्रन्थः स्वादयेत् मैथुनप्रतिसेवनप्राप्त आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—'देवे य' इति । तृणादिमयोपाश्रये वर्त्तमानः कश्चित् देवः—व्यन्तरादिः स्त्रीरूपं—रमणीयस्त्रीरूपं विकुर्व्य स्वस्य विकुर्वणाशक्त्या निष्पाद्य यदि निर्ग्रन्थं—तत्रस्थितं साधुं प्रतिगृह्णीयात् स्वशरीरभुजादिभिरालिङ्गेत् तच्च प्रतिग्रहणम्—स्त्र्यालिङ्गनं यदि निर्ग्रन्थः श्रमणः अनुमोदयेत् 'सुन्दरमिदं ललनालिङ्गनम्' इत्येवम् अनुमोदयेत् तदा स निर्ग्रन्थः मैथुनप्रतिसेवनप्राप्तः अनासेवितमैथुनोऽपि मैथुनसेवनदोषापन्नः सन् आपद्यते—प्राप्नोति, किमित्याह—चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकं चतुर्गुरुकं प्रायश्चित्तम् ॥ सू० १ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थमाश्रित्य स्त्रीरूपेण देवकृतोपसर्गः प्रतिपादितः, सम्प्रति निर्ग्रन्थीमाश्रित्य पुरुषरूपेण देवकृतोपसर्गं प्रतिपादयितुमाह—'देवे य पुरिसरूवं' इत्यादि ।

सूत्रम्—देवे य पुरिसरूवं विउव्वित्ता निग्गंथिं पडिग्गाहिज्जा, तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा मेहुणपडिसेवणपत्ता आवज्जइ चाउम्मासियं अणुग्घाइयं ॥ सू० २ ॥

छाया—देवश्च पुरुषरूपं विकुर्व्य निर्ग्रन्थीं प्रतिगृह्णीयात्, तच्च निर्ग्रन्थी स्वादयेत् मैथुनप्रतिसेवनप्राप्ता आपद्यते चातुर्मासिकं अनुद्घातिकम् ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—'देवे य पुरिसरूवं' इति। देवश्च तृणादिमयोपाश्रये निवसन् कश्चिद्देवो व्यन्तरादिः पुरुषरूपं-रमणीयपुरुषाकृतिं विकुर्व्य स्वविकुर्वणाशक्त्या निष्पाद्य निर्ग्रन्थीं तत्रोपाश्रये वसन्तीं साध्वीं प्रतिगृह्णीयात् स्वशरीरबाह्वादिना समालिङ्गेत् तच्च प्रतिग्रहणम्- पुरुषालिङ्गनं यदि निर्ग्रन्थी स्वादयेत्-'सुखदोऽयं पुरुषशरीरस्पर्शः' इत्येवमनुमोदयेत् तदा सा निर्ग्रन्थी मैथुनप्रतिसेवनप्राप्ता अनासेवितमैथुनाऽपि समापन्नमैथुनसेवनदोषा सती आपद्यते—प्राप्नोति चातुर्मासिकं अनुद्घातिकम् चतुर्गुरुकरूपं प्रायश्चित्तम् निर्ग्रन्थीनां परिहारतपो न भवतीति कृत्वा 'परिहारट्ठाणं' इतिपदं निर्ग्रन्थीसूत्रे न प्रोक्तमिति ॥ सू० २ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीमाश्रित्य पुरुषरूपेण देवकृतोपसर्गो वर्णितः, सम्प्रति निर्ग्रन्थमाश्रित्य स्त्रीरूपेण देवीकृतोपसर्गं प्रतिपादयितुमाह—'देवी य इत्थिरूवं' इत्यादि ।

सूत्रम्—देवी य इत्थिरूवं विउव्वित्ता निग्गंथं पडिग्गाहिज्जा, तं च निग्गंथे साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० ॥ ३ ॥

छाया—देवी च स्त्रीरूपं विकुर्व्य निर्ग्रन्थं प्रतिगृह्णीयात्, तच्च निर्ग्रन्थः स्वादयेत्, मैथुनप्रतिसेवनप्राप्तः आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥सू० ३॥

चूर्णी—'देवी य इत्थिरूवं' इति । देवी च स्त्रीरूपं—ललितस्त्रीरूपं विकुर्व्य स्ववैक्रियशक्त्या संपाद्य निर्ग्रन्थं प्रतिगृह्णीयात् स्वशरीरबाह्वादिना आलिङ्गेत्, तच्च प्रतिग्रहणं स्त्रीशरीरालिङ्गनं स्वादयेत्-'मनोमोदजनकोऽयं स्त्रीस्पर्शः' इत्येवमनुमोदयेत् तदा स निर्ग्रन्थः मैथुनप्रतिसेवनप्राप्तः—अनासेवितमैथुनोऽपि मैथुनसेवनजन्यदोषसपन्नः सन् आपद्यते—प्राप्नोति चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम्—चतुर्गुरुरूपं प्रायश्चित्तम् ॥ सू० ॥ ३ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थमाश्रित्य स्त्रीरूपेण देवीकृतोपसर्गो वर्णितः, सम्प्रति निर्ग्रन्थीमाश्रित्य पुरुषरूपेण देवीकृतोपसर्गं प्रतिपादयितुमाह—'देवी य पुरिसरूवं' इत्यादि ।

सूत्रम्—देवी य पुरिसरूवं विउव्वित्ता निग्गंथिं पडिग्गाहिज्जा, तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ता आवज्जइ चाउम्मासियं अणुग्घाइयं ॥ सू० ४॥

छाया—देवी च पुरुषरूपं विकुर्व्य निर्ग्रन्थीं प्रतिगृह्णीयात् तच्च निर्ग्रन्थी स्वादयेत्, मैथुनप्रतिसेवनप्राप्ता आपद्यते चातुर्मासिकं अनुद्घातिकम् ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—देवी य पुरिसरूवं' इति । देवी च पुरुषरूपं पुरुषाकृतिं विकुर्व्य स्ववैक्रियशक्त्यां नवयौवनसंपन्नां संपाद्य निर्ग्रन्थीं तत्रोपाश्रयस्थितां साध्वीं प्रतिगृह्णीयात्—स्वशरीरभुजादिना समालिङ्गेत्, तच्च प्रतिग्रहणं समालिङ्गनं निग्रन्थी साध्वी स्वादयेत्—'सुखजनकोऽयं पुरुषस्पर्शः' इत्येवमनुमोदयेत् तदा सा मैथुनप्रतिसेवनप्राप्ता—अनासेवितमैथुनाऽपि मैथुनसेवनजन्यदोषसंपन्ना सती आपद्यते—प्राप्नोति चातुर्मासिकम् अनुद्घातिकं चतुर्गुरुकरूपं प्रायश्चित्तम् ॥ सू० ४ ॥

पूर्वं मैथुनप्रतिसेवनप्राप्तस्य प्रायश्चित्तं प्रोक्तम्, तत्प्रायश्चित्ते न्यूनाधिकाऽऽरोपणायां दीयमानायां निर्ग्रन्थोऽधिकरणं कृत्वाऽन्यं गणं प्रविशेत्तदा तैरन्यगणस्थविरैः किं कर्त्तव्यमिति तद्विधिमाह—'भिक्खू य' इत्यादि ।

सूत्रम्—भिक्खू य अहिगरणं कट्टु तं अहिगरणं अविओसवित्ता इच्छिज्जा अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ तस्स पंचराइंदियं छेयं कट्टु परिनिव्व-विय परिनिव्वविय दोच्चंपि तमेव गणं पडिणिज्जाएयव्वे सिया जहा वा तस्स गणस्स पत्तियं सिया ॥ सू० ५ ॥

छाया—भिक्षुश्च अधिकरणं कृत्वा तदधिकरणम् अव्यवशमय्य इच्छेद् अन्यं गणम् उपसंपद्य विहर्त्तुम्, कल्पते तस्य पञ्चरात्रिन्दिवं छेदं कृत्वा परिनिर्वाप्य परिनिर्वाप्य द्वितीयमपि तमेव गणं पडिनिर्यातव्यः स्यात् यथा वा तस्य गणस्य प्रीतिकं (प्रत्ययिकं) स्यात् ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी—'भिक्खू य' इति । भिक्षुश्च श्रमणः अधिकरणम्—प्रायश्चित्तदाने न्यूनाधिकतायां कलहं कृत्वा, तद् अधिकरणम् अव्यवशमय्य क्षमापनादिना शान्तं चाकृत्वा इच्छेत् अन्यं गणं गणान्तरम् उपसंपद्य—स्वीकृत्य विहर्त्तुम् वाञ्छेत् अन्यं गणं प्रविशेदिति भावः, एवं स्थितौ कल्पते अन्यगणस्थविराणां तस्य गच्छान्तरादागतस्य भिक्षोः पञ्चरात्रिन्दिवम्—पञ्चाहोरात्रकं छेदं कृत्वा—छेदनामकम् प्रायश्चित्तं दत्वा परिनिर्वाप्य परिनिर्वाप्य क्रोधादिकषायानलसंततं तं मृदुमधुरोप-देशवचनसलिलसेचनेन तत्कषायानलं भूयो—भूयो विध्यापयित्वा तं सर्वथा शीतलं संपाद्य द्वितीय-मपि द्वितीयवारमपि पुनरपि तमेव गणं यस्माद् गणाद् आगतस्तमेव तदीयगणं प्रति स श्रमणः परिनिर्यातव्यः प्रापयितव्यः नेतव्यः स्यात् । किमर्थमित्याह—यथा वा—येन कारणेन तस्य यस्माद् गच्छाद् निर्गतस्तस्य तदीयगच्छस्य 'पत्तियं' प्रीतिकं प्रसन्नता, प्रत्ययिकं वा प्रत्ययो विश्वासः तदेव प्रत्ययिकं वैश्वासिकं वस्तु स्यात् तथा विधेयमिति भावः ॥ सू० ५ ॥

पूर्वसूत्रे अधिकरणस्य प्ररूपितत्वेन तदधिकरणं कृत्वाऽनुपशमं प्राप्तः श्रमणो गच्छान्तरं गच्छन् कथञ्चिदुपशमितः पुनस्तमेव गच्छं प्रत्यागच्छन् मार्गे संस्तरणेऽसंस्तरणे वा कदाचिद् आहारं गृह्णीयादतो रात्रिभोजननिषेधकं सूत्रचतुष्टयं व्याख्यातुं तावत् प्रथमं सूत्रं व्याचष्टे—'भिक्खू य' इत्यादि ।

सूत्रम्—भिक्खू य उग्गयवित्तिए अणत्थमियसंकप्पे संथडिए णिव्वितिगिच्छे असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्ता आहारं आहारेमाणे अह पच्छा जाणिज्जा—अणुग्गए सूरिए, अत्थमिए वा जं च आसयंसि जं च पाणिंसि जं च पडिग्गहे तं विगिंचमाणे वा विसोहेमाणे वा नो अइक्कमइ, तं अप्पणा

जभुंमाणे अण्णेसिं वा दलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० ६-१ ॥

छाया—भिक्षुश्च उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितसंकल्पः संस्तृतो निर्विचिकित्सः अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य आहारम् आहरन् अथ पश्चादेवं जानीयात्-अनुद्गतः सूर्योऽस्तमितो वा, स यच्च आस्ये, यच्च पाणौ, यच्च प्रतिग्रहे तद् विविञ्चन् वा विशोधयन् वा नो अतिक्रामति, तद् आत्मना भुञ्जान अन्येभ्यो वा ददानो रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्तः आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—'भिक्खू य' इति। भिक्षुश्च, कीदृशः स? उद्गतवृत्तिकः, उद्गते उदयं प्राप्ते सूर्ये वृत्तिः संयमयात्रानिर्वाहकभिक्षाकरणादिव्यवहारो यस्य स उद्गतवृत्तिकः, सूर्योद्गमनान्तरमेव आहारादिक्रियाकारक', पुनश्च अनस्तमितसंकल्पः अनस्तमिते—अस्तमप्राप्ते सूर्ये सूर्यास्तमनात् प्रागेव संकल्पः आहारादिग्रहणनियमो यस्य स अनस्तमितसंकल्पः सूर्योदयानन्तरं सूर्यास्तगमनात्प्रागेव सूर्योपस्थितिकाले एव आहारादिग्रहणनियमवान् इत्यर्थः, अत एव संस्तृतः समर्थः दिवसभोजननियमवान्, एतादृशो भिक्षुः—श्रमणः निर्विचिकित्सः निर्गता अपगता विचिकित्सा—संयमात्मकचित्तवृत्तिविशेषरूपा यस्मात् स निर्विचिकित्सः अन्यदीपादिज्योतिःप्रकाशादिकारणवशात् सूर्यउदयं प्राप्तः, नास्तं गतो वा सूर्य', इत्येवं निश्चयमापन्नः सन् अशनं वा ४ अशनादिचतुर्विधमाहारम् प्रतिगृह्य—आदाय आहारमाहरन् भुञ्जानः भोक्तुमारब्धः, अथ यदि पश्चात् तदनन्तरं भोजनप्रारम्भानन्तरं जानीयात् अनुद्गतः सूर्यः नोदयं प्राप्तः सूर्यः, वा—अथवा अस्तमितो वा अस्तं प्राप्तो वा सूर्य., इत्येवं निश्चिनुयात्—जानीयात् तदा तादृश्यां परिस्थितौ स श्रमणः यच्च अशनादि आस्ये—मुखे कवलीकृत्य क्षिप्तं भवेत् यच्च अशनादिकं पाणौ—हस्ते मुखे प्रक्षेप्तुं गृहीतम्, यच्च अशनादि प्रतिग्रहे पात्रे स्थितं वर्तते तत् विविञ्चन् परिष्ठापयन् विशोधयन् पात्रं निर्लेपं कुर्वन् नो अतिक्रमति तीर्थकृदाज्ञां नोल्लङ्घयति, सर्वथैव तथाविधाशनादि परिष्ठापयन् पात्रं च निर्लेपं कुर्वन् स श्रमण आराधको भवति न विराधक इति। यदि पुनः तद् अशनादिकम् आत्मना ना स्वयं भुञ्जानः आहरन्, तथा अन्येभ्यो वा श्रमणादिभ्यो ददानो भवेत् तदा अभुक्ततदाहारोऽपि रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्त. रात्रिभोजनदोषापन्नः सन् आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् चतुर्गुरुकरूपं प्रायश्चित्तं प्राप्नोतीति ॥ सू० ६-१ ॥

पूर्वं संस्तृतस्य सूर्योदय-सूर्यानस्तमितविषये निर्विचिकित्सितस्य—निःशङ्कस्याहारविधिरुक्तः, सम्प्रति पुनः संस्तृतस्यैव सूर्यानुद्गतास्तमितविषये विचिकित्सासमापन्नस्य—सशयापन्नस्य अशनादिविषये प्रायश्चित्तमाह—'भिक्खू य' इत्यादि।

सूत्रम्—भिक्खू य उग्गयवित्तिए अणत्थमियसंकप्पे संथडिए वितिगिच्छासमावन्ने असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्ता आहारं आहारे-

माणे जाव अन्नेसिं वा दलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० ७-२ ॥

छाया--भिक्षुश्च उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितसंकल्पः संस्तृतः विचिकित्सासमापन्नः अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य आहारम् आहरन् यावत् अन्येभ्यो वा ददानः रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्तः आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० ७-२ ॥

चूर्णी—'भिक्खू य' इति । भिक्षुश्च उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितसंकल्पः पूर्वोक्तस्वरूपः, संस्तृतः-समर्थः न तु ग्लानादिः स विचिकित्सासम्पन्नः 'किमुदितोऽनुदितो वा सूर्यः ?, यद्वा किमस्तं गतः सूर्योऽनस्तं गतो वा' इत्येवं संशयमारूढः सन् अशनं वा ४-अशनादिचतुर्विधमाहारं प्रतिगृह्य-गृहस्थगृहादानीय आहारम्-तदानीतमाहारम् आहरन् भुञ्जानः 'जाव' इति यावत्, यावत्पदेन पूर्वोक्तः पाठोऽत्र संग्राह्यः, तथाहि-'अह पुच्छा' इत्यादि, अथ पश्चात् जानीयात् अनुद्गतः सूर्यः अस्तमितो वा, तदा स यच्च आस्ये-मुखे, यच्च पाणौ-हस्ते, यच्च, प्रतिग्रहे पात्रे वर्तते तद् विविञ्चन्-परिष्ठापयन् वा विशोधयन् मुखहस्तपात्रादिकं निर्लेपं कुर्वन् वा स नो अतिक्रामति भगवदाज्ञां नोल्लङ्घयति, यदि पुनः तद् अशनादि आत्मना-स्वय भुञ्जानः, इत्येतत्पर्यन्तः पाठः यावत्पदग्राह्यः, 'अन्नेसिं वा' इत्यादि, अन्येभ्यो वा ददानः स रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्तः रात्रिभोजनदोषापन्नः सन् आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् चतुर्गुरुकरूपं प्रायश्चित्तम् ॥ सू० ७-२ ॥

पूर्वं संस्तृतस्य विचिकित्सासमापन्नस्य प्रायश्चित्तं प्रोक्तम्, सम्प्रति असंस्तृतस्य निर्विचिकित्सितस्य प्रायश्चित्तमाह-'भिक्खू य' इत्यादि ।

सूत्रम्—'भिक्खू य उग्गयवित्तिए अणत्थमियसंकप्पे असंथडिए निव्वितिगिच्छे असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्ता आहारं आहारेमाणे जाव अन्नेसिं वा दलमाणे राइभोयणपडिसेवणप्पत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० ८-३ ॥

छाया--भिक्षुश्च उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितसंकल्पः असंस्तृतः निर्विचिकित्सः अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य आहारम् आहरन् यावत् अन्येभ्यो वा ददानः रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्तः आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० ८-३ ॥

चूर्णी—भिक्खू य' इति । भिक्षुश्च उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितसंकल्पः दिवसमात्रभोजीत्यर्थः स असंस्तृतः--असमर्थः ग्लानत्वादियुक्तः अध्वविहारखिन्नः, क्षपकः मासक्षमणादितपोयुक्तो वा निर्विचिकित्सः विचिकित्सारहितः-- सूर्योदय-सूर्यानस्तमितरूपसंशयवर्जितः सूर्य उद्गतः

नास्तं गतो वा इत्येवं निश्चयवान् सन् अशनं वा ४ अशनादिचतुर्विधमाहारं प्रतिगृह्य तमाहारमाहरन्, इत्यादि शेषं सर्वं पूर्वसूत्रवदेव व्याख्येयम्। सू० ८-३ ॥

पूर्वं असंस्तृतस्य निर्विचिकित्सितस्य प्रायश्चित्तमुक्तम्, सम्प्रति असंस्तृतस्यैव विचिकित्सासंपन्नस्य प्रायश्चित्तमाह- 'भिक्खू य' इत्यादि ।

सूत्रम्--भिक्खू य उग्गयवित्तिए अणत्थमियसंकप्पे असंथडिए वितिगिच्छासमावन्ने असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्ता आहारं आहारेमाणे जाव अन्नेसिं वा दलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० ९-४ ॥

छाया--भिक्षुश्च उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितसंकल्पः असंस्तृतो विचिकित्सासमापन्नः अशनं वा पान खाद्य वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य आहारं आहरन् यावत् अन्येभ्यो वा ददानः रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्तः आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० ९-४ ॥

चूर्णी--'भिक्खू य' इति । भिक्षुश्च उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितसंकल्पः असंस्तृतः असमर्थः-ग्लानो मासक्षपकः अध्वखिन्नो वा विचिकित्सासमापन्नः-सूर्यस्य उदयाऽस्तमितविषयकशङ्कासम्पन्नः अशनं वा ४ अशनादिचतुर्विधमाहारं प्रतिगृह्य तमाहारम् आहरन्, इत्यादि शेषं सर्वम् असंस्तृतस्य निर्विचिकित्सासूत्रवद् व्याख्येयमिति ।

अत्रेदमवधेयम्--प्रथमं सूत्रम्-निर्विचिकित्स-संशयरहित संस्तृतं-समर्थं श्रमणमधिकृत्य प्रतिपादितम् १ । द्वितीयं सूत्रम्-विचिकित्सासमापन्नं-संशययुक्तं संस्तृतं-समर्थं श्रमणमधिकृत्य प्रोक्तम् २ । तृतीयं सूत्रम्-असंस्तृतम्-असमर्थं निर्विचिकित्सं-संशयरहितं श्रमणमधिकृत्य प्ररूपितम् ३ । चतुर्थं सूत्रम्--असंस्तृतम्--असमर्थं विचिकित्सासमापन्न-संशयापन्नं श्रमणमधिकृत्याभिहितम् ४ । इति चत्वारि सूत्राणि व्याख्यातानि ॥ सू० ९--४ ॥

पूर्वं श्रमणानां रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्तौ प्रायश्चित्तं प्रतिपादितम्, सम्प्रति, रात्रिभोजनप्रस्तावादेव रात्रौ समागतोद्गालस्य गिलने प्रायश्चित्तं प्रतिपादयति-'इह खलु' इत्यादि ।

सूत्रम्--इह खलु निग्गंथस्स वा निग्गंथीए वा राओ वा वियाले वा सपाणे सभोयणे उग्गाले आगच्छेज्जा, तं विगिंचमाणे वा विसोहेमाणे वा नो अइक्कमइ, तं उग्गिलित्ता पच्चोगिलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० १० ॥

छाया--इह खलु निर्ग्रन्थस्य वा निर्ग्रन्थ्या वा रात्रौ वा विकाले वा सपानः सभोजनः उद्गालः आगच्छेत् त विविञ्चन् वा विशोधयन् वा नो अतिक्रामति, तम् उद्गीर्य प्रत्यवगिलन् रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्त आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० १० ॥

चूर्णी--'इह खलु' इति । इह खलु जिनप्रवचने ग्रामादौ वा वर्त्तमानस्य निर्ग्रन्थस्य वा निर्ग्रन्थ्या वा रात्रौ वा विकाले सन्ध्याकाले रात्र्यन्ते वा यदि सपानः--पानकद्रव्यसहितः, सभोजनः भुक्तभोजनद्रव्यसहितः उद्गालः उत् ऊर्ध्वं मुखाभिमुखं गलति वातादिप्रकोपेन मुखे समागच्छतीति उद्गालः जलमिश्रितरसीभूतपानभोजनद्रव्ययुक्त उद्गारः आगच्छेत्, तथा च यदि कदाचित् सिक्थवर्जितं केवलं किञ्चित् पानीयमुद्गारेण सह मुखे आगच्छेत्, कदाचित् केवलं कूरादिसिक्थं वा आगच्छेत्, कदाचित् तदुभयं वा आगच्छेत् तदा तम् उद्गालं विविञ्चन् बहिः परिष्ठापयन् विशोधयन् वस्त्रादिना मुखशुद्धिं कुर्वन् स भिक्षु. नो--नैव अतिक्रामति तीर्थकराज्ञां नोल्लङ्घयति, एवं कुर्वन् भिक्षुराराधक एव नो विराधक इति भावः । किन्तु तं-पानभोजनसहितमुद्गालम् उद्गीर्य तस्य उद्गीर्णं कृत्वा मुखे समाकृष्येत्यर्थ प्रत्यवगिलन् पुनः कण्ठादध उत्तारयन् स रात्रिभोजनप्रतिसेवनप्राप्त. अकृतरात्रिभोजनोऽपि रात्रिभोजनदोषापन्नः सन् आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् अनुद्घातिकं चतुर्गुरुकरूपं प्रायश्चित्तमिति ॥ सू० १० ॥

पूर्वं श्रमणस्य रात्रौ समागतसपानसभोजनोद्गालस्य प्रत्यवगिलने प्रायश्चित्तमुक्तम्, सम्प्रति समागतस्य प्राणबीजादियुक्ताहारस्य किं कर्तव्यमिति तद्विधिमाह--'**निग्गंथस्स वा**' इत्यादि ।

सूत्रम्--निग्गंथस्स वा गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठस्स अंतो पडिग्गहंसि पाणाणि वा बीयाणि वा रए वा परियावज्जेज्जा तं च संचाएइ विगिंचित्तए वा विसोहित्तए वा तं पुव्वामेव लाइय विसोहिय विसोहिय तओ संजयामेव भुंजेज्ज वा पिबेज्ज वा तं च नो संचाएइ विगिंचित्तए वा विसोहित्तए वा तं नो अप्पणा भुंजिज्जा नो अन्नेसिं दावए, एगंते बहुफासुए थंडिले पडिलेहित्ता पमज्जित्ता परिट्ठवेयव्वेसिया ॥ सू० ११ ॥

छाया--निर्ग्रन्थस्य च गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रत्ययेन अनुप्रविष्टस्य अन्तः प्रतिग्रहे प्राणा वा बीजानि वा रजो वा पर्यापतेत्, तच्च शक्नोति विवेक्तुं वा विशोधयितुं वा, तत् पूर्वमेव लात्वा विशोध्य विशोध्य ततः संयत एव भुञ्जीत वा पिबेद् वा, तच्च नो शक्नोति विवेक्तुं वा विशोधयितुं वा, तद् नो आत्मना भुञ्जीत, नो अन्येभ्यो दद्यात् एकान्ते बहुप्रासुके स्थण्डिले प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य परिष्ठापयितव्यं स्यात् ।

चूर्णी--'निग्गंथस्स' इति । निर्ग्रन्थस्य श्रमणस्य गाथापतिकुलं--गृहस्थगृहं पिण्डपातप्रत्ययेन भिक्षाग्रहणनिमित्तेन अनुप्रविष्टस्य गतस्य तत्र अन्तः प्रतिग्रहे पात्राभ्यन्तरे यदि प्राणा वा द्वीन्द्रियादय., बीजानि वा वनस्पतिकायविशेषरूपाणि, रजो वा सचित्तधूली सचित्तपृथिवीकायविशेष, अग्निकणः तेजस्कायो वा पर्यापतेत् आगच्छेत् तदा तच्च प्राणादिजातं यदि '**संचाएइ**' इति शक्नोति विवेक्तुम्--पृथक्कर्तुम्, विशोधयितुम्--सर्वथापृथक्कर्तुम्, तथा तत् द्वीन्द्रिया-

दिजीवं पूर्वमेव प्रथममेत्र ज्ञात्वा हस्तादिना गृहीत्वा प्रतिलेख्य प्रतिलेख्य सर्वथैव अपनीयापनीय पात्रमध्याद् निस्सार्य २, ततः तदनन्तरं संयत एव यतनया भुञ्जीत वा पिबेद् वा। यदि पुनः तच्च प्राणादि-द्वीन्द्रियादिजीवं **'नो संचाएइ'** इति नो शक्नोति विवेक्तुं निस्सारयितुम् वा पृथक्कर्तुम्, विशोधयितुं वा विशेषतो दूरीकर्त्तुं यदि न शक्नोति तदा तत् द्वीन्द्रियादि-युक्तं भक्तपानं नो आत्मना स्वयं भुञ्जीत नो वा अन्येभ्यः श्रमणादिभ्यो दद्यात्, तर्हि किं कुर्यात् ? इत्याह--तद् भक्तपानम् एकान्ते विजने बहुप्रासुके अत्यन्तप्रासुके अवश्यायोत्तिङ्गादि-रहिते स्थाने प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा सम्यग् निरीक्ष्य, प्रमृज्य रजोहरणेन प्रमार्जनं कृत्वा परिष्ठाप-यितव्यं स्यात्, तस्य प्राणादिमिश्रितभक्तपानस्य परिष्ठापनं कर्त्तव्यं न तु स्वयं भोक्तव्यं नाप्यन्येभ्यो वा दातव्यमिति भावः ॥ सू० ११॥

पूर्वमाहारसूत्रे प्राणपदेन त्रसानां, बीजपदेन वनस्पतिकायानां, रजोग्रहणेन पृथिव्यग्निकायानां, वायोः सर्वत्रान्तर्गतत्वेन वायुकायानां च ग्रहणं कृतमिति कायपञ्चकमुक्तम्, सम्प्रति अत्र सूत्रे षष्ठमप्कायमधिकृत्य भोजनविधिं प्रतिपादयति--**'निग्गंथस्स य'** इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथस्स य गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठस्स अंतो पडिग्गहंसि दगे वा दगरए वा दगफुसिए वा परियावज्जेज्जा, से य उसिणे भोयणजाए भोत्तव्वे सिया, से य सीए भोयणजाए तं नो अप्पणा भुंजिज्जा नो अन्नेसिं दावए, एगंते बहुफासुए थंडिले परिट्ठवेयव्वे सिया ॥ सू० १२ ॥

छाया—निर्ग्रन्थस्य च गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रत्ययेन अनुप्रविष्टस्य अन्तः प्रतिग्रहे दकं वा दकरजो वा दकपृषद् वा पर्यापतेत् तच्च उष्ण भोजनजातं भोक्तव्यं स्यात्, अथ च शीतं भोजनजातं तत् नो आत्मना भुञ्जीत, नो अन्येभ्यो दद्यात् एकान्ते बहुप्रासुके स्थण्डिले परिष्ठापयितव्यं स्यात् ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—'निग्गंथस्स य' इति। निर्ग्रन्थस्य च गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रत्ययेन अनु-प्रविष्टस्य अन्तः प्रतिग्रहे पात्राभ्यन्तरे दकं वा अप्कायसमूहरूपम्, दकरजो वा उदकबिन्दुर्वा-दकपृषत्-उदकशीकरो जलकणो वा पर्यापतेत्, तत्र पात्रस्थितं भोजनजातं यदि उष्णं भवेत् तदा तद् भोजनजातं श्रमणस्य भोक्तव्य भोजनयोग्य स्यात्, श्रमणेन तद् भोक्तव्यम्, उष्णपतितदकादेः शस्त्रपरिणतत्वेनाचित्तत्वसद्भावात् । तदपि भोजनजातं यदि शीतं भवेत् तदा तद् भोजनजातं पतितदकादेः शस्त्राऽपरिणतत्वेन सचित्तत्वसद्भावात् नो आत्मना स्वयं भुञ्जीत नापि च तद् अन्येभ्यो दद्यात् अपितु तद् भोजनजातम् एकान्ते बहुप्रासुके स्थण्डिले परिष्ठापयि-तव्यं स्यादिति । अत्र दक-दकरजःप्रभृतीनां परिमाणकृतो भेदो बोध्यः, तथाहि-दकपदेन प्रभूताप्कायरूपमुदकं गृह्यते, दकरजःपदेन उदकबिन्दुरुच्यते, दकपृषत्पदेन पुनः पानीये-ऽन्यत्र प्रक्षिप्यमाणे वायुप्रेरितास्तत्रागत्य प्रपतन्तो जलकणाः प्रतिगृह्यन्ते इति विवेकः ॥ सू० १२ ॥

पूर्वं प्राणातिपातादिरक्षणवक्तव्यता प्रतिपादिता, सम्प्रति ब्रह्मचर्यव्रतरक्षणार्थमिन्द्रियविषये श्रोतोविषये च क्रमशः सूत्रद्वयं प्रतिपादयन् प्रथममिन्द्रियविषयं निर्ग्रन्थीसूत्रमाह— 'निग्गंथीए' इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथीए राओ वा वियाले वा उच्चारं वा पासवणं वा विगिंचमाणीए वा विसोहेमाणीए वा अन्नयरे पसुजाइए वा पक्खिजाइए वा अन्नयरं इंदियजायं परामुसेज्जा, तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा, हत्थकम्मपडिसेवणपत्ता आवज्जइ चाउम्मासियं अणुग्घाइयं ॥ सू० १३ ॥

छाया—निर्ग्रन्थ्याः रात्रौ वा विकाले वा उच्चारं वा प्रस्रवणं वा विविञ्चत्या वा विशोधयन्त्या वा अन्यतरः पशुजातीयो वा पक्षिजातीयो वा अन्यतरद् इन्द्रियजातं परामृशेत्, तं च निर्ग्रन्थी स्वादयेत् हस्तकर्मप्रतिसेवनप्राप्ता आपद्यते चातुर्मासिकम् अनुद्घातिकम् ॥सू०१३॥

चूर्णी—'निग्गंथीए' इति । निर्ग्रन्थ्याः—श्रमण्याः रात्रौ वा रजनीसमये, विकाले वा पूर्वापरसन्ध्यासमये उच्चारं वा संज्ञाम्, प्रस्रवणं वा कायिकीलक्षणम्, विविञ्चत्या वा परिष्ठापयन्त्याः, विशोधयन्त्या वा शुद्धिं कुर्वन्त्याः तत्समये अन्यतरः कश्चिद् एकतरः पशुजातीयो वा वानरादिः, पक्षिजातीयो वा मयूरादिः यदि अन्यतरत्—किमपि एकतरत् इन्द्रियजातम्—स्तनकपोलमुखनयन-पाणिपादादिकम् अङ्गविशेषं परामृशेत्—स्पृशेत्, अथ तं च वानरादिस्पर्शं निर्ग्रन्थी स्वादयेत् 'सुखदोऽयं स्पर्शः' इत्येवमनुमोदयेत्, तदा हस्तकर्मप्रतिसेवनप्राप्ता अकृतहस्तकर्माऽपि हस्तकर्मप्रयुक्तदोषापन्ना सती आपद्यते चातुर्मासिकम् अनुद्घातिकं—चतुर्गुरुकरूपं प्रायश्चित्तं प्राप्नोति ॥ सू० १३ ॥

पूर्वमिन्द्रियविषयकं प्रथमं सूत्रं प्रतिपादितम्, सम्प्रति श्रोतोविषयं द्वितीयं निर्ग्रन्थी-सूत्रमाह—'निग्गंथीए' इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथीए राओ वा वियाले वा उच्चारं वा पासवणं वा विगिंचमाणीए वा विसोहेमाणीए वा अन्नयरे पसुजाइए वा पक्खिजाइए वा अन्नयरंसि सोयंसि ओगाहिज्जा, तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ता आवज्जइ चाउम्मासियं अणुग्घाइयं ॥ सू० १४ ॥

छाया— निर्ग्रन्थ्या रात्रौ वा विकाले वा उच्चारं वा प्रस्रवणं वा विविञ्चत्या वा विशोधयन्त्या वा अन्यतरः पशुजातीयो वा पक्षिजातीयो वा अन्यतरस्मिन् श्रोतसि अवगाहेत, तच्च निर्ग्रन्थी स्वादयेत् मैथुनप्रतिसेवनप्राप्ता आपद्यते चातुर्मासिकम् अनुद्घातिकम् ॥ सू० १४॥

चूर्णी—'निग्गंथीए' इति । निर्ग्रन्थ्या रात्रौ विकाले वा उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयन्त्या वा शुद्धिं कुर्वन्त्या वा तत्समये अन्यतरः कश्चिदेकः पशुजातीयो वा प्राणी वानरादिः

पक्षिजातीयो वा प्राणी—हंसमयूरादिः यदि अन्यतरस्मिन् कस्मिंश्चित् श्रोतसि—योनिकक्षा—जघनादिसन्धिरूपे विवरे अवगाहेत स्वीयं किमपि अङ्गं प्रवेशयेत्, तच्च योन्यादौ वानरादीनामङ्गावगाहनं स्वादयेत् 'कीदृशमिदं सुखदमवगाहनम्' इत्येवमनुमोदयेत्—तदवगाहनेन मनसि सुखमनुभवेत् तदा सा निर्ग्रन्थी मैथुनप्रतिसेवनप्राप्ता—अनासेवितमैथुनाऽपि मैथुनसेवनजन्यदोषापन्ना सती आपद्यते चातुर्मासिकमनुद्घातिकं प्रायश्चित्तम् ॥ सू० १४ ॥

पूर्वं ब्रह्मचर्यव्रतविषया दोषाः प्रतिपादिताः, ते च दोषाः प्राय एकाकिन्याः संभवन्तीति सम्प्रति निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्याः स्थित्यादिनिषेधविषयकं सूत्रचतुष्टयं प्रतिपादयति—**'नो कप्पइ निग्गंथीए'** इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए होत्तए ॥ सू० १५ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्या भवितुम् ॥ सू० १५ ॥

चूर्णी 'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्या असहायया भवितुम्, निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्या कदापि न भवितव्यम् स्त्रीशरीरस्य पुरुषस्पृहणीयत्वेन दृढसंहननधृतिबलादिराहित्येन च बलात्कारादिसद्भावे ब्रह्मचर्यव्रतभङ्गदोषप्रसङ्गात् ॥ सू० १५ ॥

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ सू० १६ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्या गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रत्ययेन निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा ॥ सू० १६ ॥

चूर्णी—एवम् एकाकिन्या गाथापतिकुलं—गृहस्थगृहं पिण्डपातप्रत्ययेन आहारादिग्रहणनिमित्तं निष्क्रमितुम् उपाश्रयाद् गृहस्थगृहे भक्तपानाद्यर्थं निस्सर्तुम्, तथा प्रवेष्टु गृहस्थगृहे प्रवेशं कर्तुम् न कल्पते ॥ सू० १६ ॥

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ सू० १७ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्या बहिर्विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा ॥ सू० १७ ॥

चूर्णी—एवम् एकाकिन्या बहिः उपाश्रयाद्बहिः विचारभूमिं संज्ञाभूमिम् निष्क्रमितुं वा उपाश्रयात्, प्रवेष्टुं वा सञ्ज्ञाभूमौ न कल्पते, तथा विहारभूमिं स्वाध्यायादिभूमौ वा निष्क्रमितुम् उपाश्रयात्, प्रवेष्टुम्—स्वाध्यायभूमौ एकाकिन्या न कल्पते ॥ सू० १७ ॥

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए गामाणुगामं दूइज्जित्तए वा वासावासं वा वत्थए ॥ सू० १८ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्या ग्रामानुग्रामं द्रोतुं वा वर्षावासं वा वस्तुम् ॥ सू० १८॥

चूर्णी—एवमेव एकाकिन्या निर्ग्रन्थ्या ग्रामानुग्रामम् एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरं द्रोतुम् विहर्त्तुम्, तथा वर्षावास चातुर्मास्यनिमित्तं वस्तुं न कल्पते ॥ सू० १८ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थ्या एकाकिनीत्वं निषिद्धम्, सम्प्रति श्रमणानामचेलकत्वस्य भगवता प्रतिपादितत्वेन काचित् श्रमणी चापि अचेलकत्वं कर्त्तुमिच्छेदतस्तासामचेलकत्वं प्रतिषेधयन्नाह— 'नो कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए अचेलियाए होत्तए ॥ सू० १९ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या अचेलिकया भवितुम् ॥ सू० १९ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः श्रमण्या अचेलिकया—चेलः वस्त्रं, न चेलो वस्त्रं यस्याः सा अचेला, अचेला एव अचेलिका वस्त्रवर्जिता, तया वस्त्ररहितया भवितुम्—अवस्थातुं न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः, साध्व्या वस्त्ररहितया न भवितव्यम्—साध्वी वस्त्ररहिता न भवेदिति भावः । अनेन साध्वीनां जिनकल्पो निषिद्ध इत्यवगन्तव्यम्, तासां तादृशसंहननाभावात् । तरुणस्तेनकादिकृतोपसर्गजन्ये भये उपस्थिते तन्निवारणसामर्थ्याऽभावात्साध्वी वस्त्रवर्जिता भवितुं न शक्नोतीति तस्या अचेलकत्वं भगवता निषिद्धम् । वस्त्ररहितां साध्वीं दृष्ट्वा स्त्रीशरीरस्य पुरुषमोहकस्वभावात् तरुणादिश्चतुर्थसेवनादिकं कर्त्तुं साहसं कुर्यात्, एवं यदा कुलटाऽपि तावद् व्यभिचारिणी अपि वस्त्ररहिता भवितुं नेच्छति तदा किमुत वक्तव्यं कुलीनानां साध्वीनां विषये, यत् न ताः कदापि वस्त्ररहिता भवितुं वाञ्छन्तीति तात्पर्यम् । पुनश्च अचेलकतां प्रतिपन्नानां श्रमणीनां लोकापवादनिन्दितानां तीर्थोच्छेदो भवति, वृत्तिश्च तासां दुर्लभा भवति । एवं विवस्त्रां श्रमणीमवलोक्य लोको वदति—"स्त्रीणां लज्जा विभूषणम्" इति वचनात् कुत्र गता आसां लज्जा ? इति प्रव्रज्यां ग्रहीतुम् अभिमुखीभूतानामपि प्रव्रज्याग्रहणतः परावर्त्तनं स्यात् । अन्यो वा कश्चित् प्रव्रज्याग्रहणतस्ता निवारयेत । लोकास्तत्कुटुम्बिजनान् एव कथयन्ति यत्—युष्मदीया दुहितरः स्नुषा वा याः पूर्वं चन्द्रसूर्यकिरणैरस्पृष्टगात्रा आसन् ताः सम्प्रति प्रव्रजितावस्थायां सर्वजनदृष्टिस्पृष्टगात्राः सर्वलोकपुरतो विवस्त्रा हिण्डन्ते, कीदृशी चैषा प्रव्रज्या ?, लोकैरेवमुक्ते तत्कुटुम्बिनो भूयस्ताः स्वगृहमानयन्ति । अनेन प्रवचनोड्डाहोऽवश्यम्भवी । इत्याद्यनेकदोषसंभवात् साध्वीभिरचेलाभिर्न भवितव्यमिति भावः ॥ सू० १९॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनामचेलकत्वं निषिद्धम्, सम्प्रति तासां पात्ररहितत्वं प्रतिषेधयितुमाह— 'नो कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए अपाइयाए होत्तए ॥ सू० २० ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या अपात्रिकया भवितुम् ॥ सू० २० ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या अपात्रिकया पात्ररहितया भवितुम् अवस्थातुम्, पात्रराहित्ये आहारशौचादिक्रियाया अप्यसंभवेन लोकनिन्दासद्भावात्।

पात्रं विना यत्र तत्रैव साध्वीभिर्भोक्तव्यं स्यात्। लोको वदेत्—साध्वीभ्यः कोऽपि पात्रं न ददाति तेन इमा गोश्वानादिवत् यत्र कुत्रापि निर्लज्जा सती लब्धमाहारं भोक्तुमारभन्ते कीदृश आसां धर्मः ? इति लोकापवादोऽवश्यम्भावीत्यतो निर्ग्रन्थ्या अपात्रिकया न भवितव्यमिति भावः ॥ सू० २० ॥

पूर्वसूत्रे निर्ग्रन्थ्याः पात्रं विनाऽवस्थातुं न कल्पते इत्युक्तम्, सम्प्रति तस्या विवस्त्रशरीरेण कायोत्सर्गनिषेधमाह—'नो कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए वोसट्ठकाइयाए होत्तए ॥ सू० २१ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या व्युत्सृष्टकायिकया भवितुम् ॥ सू० २१ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या व्युत्सृष्टकायिकया—व्युत्सृष्टः शरीरवस्त्रादिममत्वत्यागेन परित्यक्तः कायो देहो यया सा व्युत्सृष्टकाया, सा एव व्युत्सृष्टकायिका, तया 'मया दिव्याद्युपसर्गाः सोढव्याः' इत्यभिग्रहं गृहीत्वा शरीराद् वस्त्रं पृथक् कृत्य समयप्रसिद्धेन योगविषयकाभिनवकायोत्सर्गेण स्थितया भवितुम्—अवस्थातुं न कल्पते, निर्ग्रन्थ्या उद्घाटितशरीरेण कायोत्सर्गं कर्तुं न कल्पते इति भावः। यतस्तथास्थिताया उदीर्णमोहप्रेरणया तरुणग्रहणादय उपसर्गाः पूर्वोक्ता एव भवन्ति, तेन ब्रह्मचर्यव्रतभङ्गप्रसङ्ग आपतेत्, तस्मात् निर्ग्रन्थ्या विवस्त्रशरीरया कायोत्सर्गो न कर्त्तव्य इति भावः ॥ सू० २१ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थ्या विवस्त्रशरीरेण कायोत्सर्गः प्रतिषिद्धः, सम्प्रति निर्ग्रन्थ्या ग्रामादितो बहिरातापनाग्रहणनिषेधं प्रतिपादयितुमाह—'नो कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए बहिया गामस्स वा णगरस्स वा खेडस्स वा कब्बडस्स वा पट्टणस्स वा मडंबस्स वा आगरस्स वा दोणमुहस्स वा आसमस्स वा सण्णिवेसस्स वा उड्ढं बाहाओ पगिज्झिय पगिज्झिय सूराभिमुहीए एगपाइयाए ठिच्चा आयावणाए आयावित्तए, कप्पइ से उवस्सयस्स अंतो वगडाए संघाडिपडिबद्धाए पलंबियबाहियाए समतलपाइयाए ठिच्चा आयावणाए आयावित्तए ॥ सू० २२ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः बहिः ग्रामस्य वा नगरस्य वा खेटस्य वा कर्वटस्य वा पत्तनस्य वा मडम्बस्य वा आकरस्य वा द्रोणमुखस्य वा आश्रमस्य वा संनिवेशस्य वा उर्ध्वं बाहू प्रगृह्य प्रगृह्य सूर्याभिमुख्याः एकपादिकायाः स्थित्वा आतापनया

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या एकाकिन्या ग्रामानुग्रामं द्रोतुं वा वर्षावासं वा वस्तुम् ॥ सू० १८॥

चूर्णी—एवमेव एकाकिन्या निर्ग्रन्थ्या ग्रामानुग्रामम् एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरं द्रोतुम् विहर्तुम्, तथा वर्षावासं चातुर्मास्यनिमित्तं वस्तुं न कल्पते ॥ सू० १८॥

पूर्वं निर्ग्रन्थ्या एकाकिनीत्वं निषिद्धम्, सम्प्रति श्रमणानामचेलकत्वस्य भगवता प्रतिपादितत्वेन काचित् श्रमणी चापि अचेलकत्वं कर्तुमिच्छेदतस्तासामचेलकत्वं प्रतिषेधयन्नाह—'नो कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए अचेलियाए होत्तए ॥ सू० १९ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या अचेलिकया भवितुम् ॥ सू० १९॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः श्रमण्या अचेलिकया—चेलः वस्त्रं, न चेलो वस्त्रं यस्याः सा अचेला, अचेला एव अचेलिका वस्त्रवर्जिता, तया वस्त्ररहितया भवितुम्—अवस्थातुं न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः, साध्व्या वस्त्ररहितया न भवितव्यम्—साध्वी वस्त्ररहिता न भवेदिति भावः । अनेन साध्वीनां जिनकल्पो निषिद्ध इत्यवगन्तव्यम्, तासां तादृशसंहननाभावात् । तरुणस्तेनकादिकृतोपसर्गजन्ये भये उपस्थिते तन्निवारणसामर्थ्याऽभावात्साध्वी वस्त्रवर्जिता भवितु न शक्नोतीति तस्या अचेलकत्वं भगवता निषिद्धम् । वस्त्ररहितां साध्वीं दृष्ट्वा स्त्रीशरीरस्य पुरुषमोहकस्वभावात् तरुण्यादिश्चतुर्थसेवनादिकं कर्तुं साहसं कुर्यात्, एवं यदा कुलटाऽपि तावद् व्यभिचारिणी अपि वस्त्ररहिता भवितुं नेच्छति तदा किमुत वक्तव्यं कुलीनानां साध्वीनां विषये, यत् न ताः कदापि वस्त्ररहिता भवितुं वाञ्छन्तीति तात्पर्यम् । पुनश्च अचेलकतां प्रतिपन्नानां श्रमणीनां लोकापवादनिन्दितानां तीर्थोच्छेदो भवति, वृत्तिश्च तासां दुर्लभा भवति । एवं विवस्त्रां श्रमणीमवलोक्य लोको वदति—"स्त्रीणां लज्जा विभूषणम्" इति वचनात् कुत्र गता आसां लज्जा ? इति प्रव्रज्यां ग्रहीतुम् अभिमुखीभूतानामपि प्रव्रज्याग्रहणतः परावर्तनं स्यात् । अन्यो वा कश्चित् प्रव्रज्याग्रहणतस्ता निवारयेत् । लोकास्तत्कुटुम्बिजनान् एव कथयन्ति यत्—युष्मदीया दुहितरः स्नुषा वा याः पूर्वं चन्द्रसूर्यकिरणैरस्पृष्टगात्रा आसन् ताः सम्प्रति प्रव्रजितावस्थायां सर्वजनदृष्टिस्पृष्टगात्राः सर्वलोकपुरतो विवस्त्रा हिण्डन्ते, कीदृशी चैषा प्रव्रज्या ?, लोकैरेवमुक्ते तत्कुटुम्बिनो भूयस्ताः स्वगृहमानयन्ति । अनेन प्रवचनोड्डाहोऽवश्यम्भवी । इत्याद्यनेकदोषसंभवात् साध्वीभिरचेलाभिर्न भवितव्यमिति भावः ॥ सू० १९॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनामचेलकत्वं निषिद्धम्, सम्प्रति तासां पात्ररहितत्वं प्रतिषेधयितुमाह—'नो कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए अपाइयाए होत्तए ॥ सू० २० ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या अपात्रिकया भवितुम् ॥ सू० २० ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या अपात्रिकया पात्ररहितया भवितुम् अवस्थातुम्, पात्रराहित्ये आहारशौचादिक्रियाया अप्यसंभवेन लोकनिन्दासद्भावात्।

पात्रं विना यत्र तत्रैव साध्वीभिर्भोक्तव्यं स्यात्। लोको वदेत्—साध्वीभ्यः कोऽपि पात्रं न ददाति तेन इमा गोश्वानादिवत् यत्र कुत्रापि निर्लज्जा सती लब्धमाहारं भोक्तुमारभन्ते कीदृश आसां धर्मः? इति लोकापवादोऽवश्यम्भावीत्यतो निर्ग्रन्थ्या अपात्रिकया न भवितव्यमिति भावः ॥ सू० २० ॥

पूर्वसूत्रे निर्ग्रन्थ्याः पात्रं विनाऽवस्थातुं न कल्पते इत्युक्तम्, संप्रति तस्या विवस्त्रशरीरेण कायोत्सर्गनिषेधमाह—'नो कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए वोसट्ठकाइयाए होत्तए ॥ सू० २१ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या व्युत्सृष्टकायिकया भवितुम् ॥ सू० २१ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या व्युत्सृष्टकायिकया—व्युत्सृष्टः शरीरवस्त्रादिममत्वत्यागेन परित्यक्तः कायो देहो यया सा व्युत्सृष्टकाया, सा एव व्युत्सृष्टकायिका, तया 'मया दिव्याद्युपसर्गाः सोढव्याः' इत्यभिग्रहं गृहीत्वा शरीराद् वस्त्रं पृथक् कृत्य समयप्रसिद्धेन योगविषयकाभिनवकायोत्सर्गेण स्थितया भवितुम्—अवस्थातुं न कल्पते, निर्ग्रन्थ्या उद्घाटितशरीरेण कायोत्सर्गं कर्तुं न कल्पते इति भावः। यतस्तथास्थिताया उदीर्णमोहप्रेरणया तरुणग्रहणादय उपसर्गाः पूर्वोक्ता एव भवन्ति, तेन ब्रह्मचर्यव्रतभङ्गप्रसङ्ग आपतेत्, तस्मात् निर्ग्रन्थ्या विवस्त्रशरीरया कायोत्सर्गो न कर्त्तव्य इति भावः ॥ सू० २१ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थ्या विवस्त्रशरीरेण कायोत्सर्गः प्रतिषिद्धः, सम्प्रति निर्ग्रन्थ्या ग्रामादितो बहिरातापनाग्रहणनिषेधं प्रतिपादयितुमाह—'नो कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए बहिया गामस्स वा णगरस्स वा खेडस्स वा कब्बडस्स वा पट्टणस्स वा मडंबस्स वा आगरस्स वा दोणमुहस्स वा आसमस्स वा सण्णिवेसस्स वा उड्ढं बाहाओ पगिज्झिय पगिज्झिय सूराभिमुहीए एगपाइयाए ठिच्चा आयावणाए आयावित्तए, कप्पइ से उव्वस्सयस्स अंतो वगडाए संघाडिपडिबद्धाए पलंबियबाहियाए समतलपाइयाए ठिच्चा आयावणाए आयावित्तए ॥ सू० २२ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः बहिः ग्रामस्य वा नगरस्य वा खेटस्य वा कर्बटस्य वा पत्तनस्य वा मडम्बस्य वा आकरस्य वा द्रोणमुखस्य वा आश्रमस्य वा संनिवेशस्य वा उर्ध्वं बाहू प्रगृह्य प्रगृह्य सूर्याभिमुख्याः एकपादिकायाः स्थित्वा आतापनया

आतापयितुम्, कल्पते तस्या उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां संघाटीप्रतिबद्धायाः प्रलम्बित-बाहायाः समतलपादिकायाः स्थित्वा आतापनया आतापयितुम् ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः किमित्याह–ग्रामादेर्बहिः प्रदेशे बाहू ऊर्ध्वीकृत्य सूर्याभिमुखीभूत्वा एकपादेन ऊर्ध्वीभूताया आतापनामातापयितुं न कल्पते इति निषेधसूत्रस्य संक्षेपार्थः । कथं कल्पते ? इति विधिसूत्रसंक्षेपार्थो यथा–ग्रामादेर्मध्ये उपाश्रय-भूमेरभ्यन्तरे संघाटयादिना समुचितावृतशरीरायाः बाहू अधोभागे प्रलम्ब्य समतलभूमिस्थितपाद-द्वयेन ऊर्ध्वस्थानेन स्थिताया आतापनामातापयितुं कल्पते, इति निषेधविधिगर्भितस्य सूत्रस्य संक्षेपार्थः। विस्तरार्थो यथा–नो कल्पते न युज्यते निर्ग्रन्थ्याः श्रमण्याः ग्रामस्य वा बहिरि-त्यनेनान्वयः । एवं नगरस्य वा खेटस्य वा कर्वटस्य वा पत्तनस्य वा मडम्बस्य वा आकरस्य वा द्रोणमुखस्य वा आश्रमस्य वा संनिवेशस्य वा, तत्र–ग्रामः वृतिवेष्टितजननिवासरूपः, तस्य, आकरः–सुवर्णरत्नाद्युत्पत्तिस्थानम् तस्य, नगरम्–अष्टादशकरवर्जितम् तस्य, खेटं–धूलिप्राकारपरिक्षिप्तम् तस्य, कर्वटं–कुत्सितनगरम् तस्य, मडम्बं–सार्धक्रोशद्वयान्तर्ग्रामान्तररहितम् तस्य, द्रोणमुखं–जलस्थलपथोपेतो जननिवासः तस्य, पत्तनं समस्तवस्तुप्राप्तिस्थानम् तस्य, तद् द्विविधं भवति–जलपत्तन स्थलपत्तनं चेति, नौभिर्यत्र गम्यते तज्जलपत्तनं, यत्र च शकटादिभिर्गम्यते तत्स्थलपत्तनम् । यद्वा शकटादिभिर्नौभिर्वा यद् गम्यं तत् पत्तनं, यत् केवलं नौभिरेव गम्यं तत् पट्टनम् इति बोध्यम् । एषां ग्रामादीनां बहिः ऊर्ध्वम् उपरिभागे आकाशे बाहू–भुजौ प्रगृह्य–प्रगृह्य प्रकर्षेण कृत्वा सूराभिमुख्याः सूर्याभिमुखं स्थितायाः एकपादिकायाः ऊर्ध्वोत्थापितैकचरणायाः, एकं पादमाकुञ्चितं कृत्वा उत्थाप्य द्वितीयं पादं भूमौ संस्थाप्य एतादृशरूपेण स्थित्वा ऊर्ध्व-स्थानेन ऊर्ध्वोत्थापितशरीरेण स्थित्वा आतापनया आतापनरूपतपोविशेषेण आतापयितुम्–आता-पनां ग्रहीतुं न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः । तर्हि कथं कल्पते? इति तद्विधिं प्रदर्शयति–'कप्पइ से' इत्यादि, 'से' तस्या निर्ग्रन्थ्याः कल्पते उपाश्रयस्य अन्तर्वगडायां–प्राकाराभ्यन्तरे भित्त्याद्याच्छा-दितप्रदेशे 'वगडा'–शब्दोऽत्र गृहप्राकाररूपार्थवाचको देशीयो वर्त्तते, तस्या, अभ्यन्तरे, तत्रापि कीदृश्याः ? तत्राह–संघाटीप्रतिबद्धायाः संघाटीग्रहणेन अवग्रहानन्तकादीनां निर्ग्रन्थीप्रायोग्यानां समुचितोपकरणानां ग्रहणं भवति, तैः प्रतिबद्धायाः सुप्रावृतशरीरायाः, पुनः कीदृश्याः ? इत्याह–'पलंबियबाहाए' इति प्रलम्बितबाहायाः प्रलम्बिते अधोलम्बमाने बाहे–बाहू यस्याः सा प्रलम्बितबाहा अधोलम्बमानभुजा, तस्याः प्रलम्बीकृतभुजायाः समतलपादिकायाः समतलौ च तौ पादौ चेति समतलपादौ, तौ अस्याः स्त इति समतलपादिका तस्याः, पादद्वयं भूमौ समतया संस्थाप्य स्थितायाः स्थित्वा–पूर्वोक्तप्रकारेण स्थितिं कृत्वा आतापनया–आतापनाभिधतपो-विशेषेण आतापयितुम् आतापनां कर्तुं कल्पते । साधोर्वैपरीत्येन साध्वीनामातापनाग्रहणं कल्पते, स्त्रीशरीरस्य गोप्यत्वेन तथाविधातापनाग्रहणस्य भगवता प्ररूपितत्वादिति ॥सू० २२॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनां ग्रामादेर्बहिरातापनाग्रहणं निषिद्धम्, सम्प्रति तासामेव आसनाभिग्रह-विशेषाणां निषेधं प्रतिपादयितुमेकादशसूत्रीमाह–'नो कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीए ठाणायइयाए होत्तए ॥ सू०२३ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए पडिमठाइयाए होत्तए ॥ सू०२४ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए णिसज्जियाए होत्तए ॥ सू०२५ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए उक्कुडुगासणियाए (ठाणुक्कुडियाए) होत्तए ॥ सू०२६ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए वीरासणियाए होत्तए ॥ सू०२७ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए दंडासणियाए होत्तए ॥ सू०२८ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए लगंडासणियाए होत्तए ॥ सू०२९ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए एगपासियाए होत्तए ॥ सू०३० ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए उत्ताणासणियाए होत्तए ॥ सू०३१ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए ओमंथियाए होत्तए ॥ सू०३२ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए अंबखुज्जियाए होत्तए ॥ सू० ३३ ॥

छाया – नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः स्थानायतिकाया भवितुम् ॥ सू०२३ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः प्रतिमास्थायिन्या भवितुम् ॥ सू२२१ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या नैषधिकाया भवितुम् ॥ सू०१५ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः उत्कुटुकासनिकायाः (स्थानोत्कुटुकिकायाः) भवितुम् ॥ सू० १६ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या वीरासनिकाया भवितुम् ॥ सू० १७ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या दण्डासनिकाया भवितुम् ॥ सू०१८ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या लकुटास-भवितुम् ॥सू१९॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या एकपार्श्विकाया भवितुम् ॥सू३०॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या उत्तानासनिकाया भवितुम् ॥ सू०३१ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या अवाङ्मुख्या भवितुम् ॥ सू३१ ॥ नो कल्पते निर्ग्रन्थ्या आम्रकुब्जिकाया भवितुम् ॥ सू० ३२ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ'इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः स्थानायतिकायाः ऊर्ध्वस्थानेन आयता स्थानायता सैव स्थानायतिका तस्याः एतादृश्या भवितुम् अवस्थातुम् । 'अमुकसमयपर्यन्तम् कायोत्सर्गं करिष्यामि' इति बुध्या, पूर्वोक्ताकृत्या कायोत्सर्गं कर्तुम् न कल्पते इति भावः ॥ सू०२३ ॥ सम्प्रति प्रतिमाविषयकं सूत्रमाह–'**नो कप्पइ**' इत्यादि । एवं नो कल्पते निर्ग्रन्थ्याः प्रतिमा एकमासिक्यादिरूपा द्वादश, तासु तिष्ठतीति प्रतिमास्थायिनी द्वादशप्रतिमारूपाभिग्रहधारीणी, तस्या भवितुं न कल्पते । मासिक्यादिप्रतिमावहनं निर्ग्रन्थीनां नोचितम्, तासां धृतिबलादिराहित्येन संयमयात्रानिर्वाहाऽसद्भावात् ॥ सू० २४ ॥ एवं नैषधिकायाः निषद्या उपवेशनरूपा उपवेशन-प्रकारः, सा विद्यते यस्याः सा नैषधी, सैव नैषधिका, तस्याः निषद्यारूपं स्थानमाश्रित्य स्थिताया भवितुं निर्ग्रन्थ्या नो कल्पते । निषद्या च पञ्चविधा भवति, तथाहि–समपादपुता १, गोनिषधिका २, हस्तिशुण्डिका ३, पर्यङ्का ४, अर्द्धपर्यङ्का ५, चेति । तत्र समपादपुता यत्रोपविष्टायाः समौ पादौ पुतौ च स्पृशतः समपादपुता १, यस्यां गौरिवोपवेशनं भवति सा गोनिषधिका २, यस्यां पुताभ्यामुपविश्य एकं पादं हस्तिशुण्डमिवोत्थाप्य उपविश्यते

सा हस्तिशुण्डिका ३, पर्यङ्का-यत्र पर्यङ्काकृत्या उपविश्यते सा पर्यङ्का निषद्या ४, अर्द्धपर्यङ्का यस्यामेकं जानुं समुत्थाप्य उपविश्यते सा अर्द्धपल्यङ्का निषद्या प्रोच्यते ५ ।

एवंविधया पञ्चप्रकारया निषद्यया चरतीति नैषधिकी तस्याः, एतादृशनिषदनस्थानमाश्रित्य उपवेशनं साध्वीनां नोचितमिति ॥ सू० २५ ॥ एवम् उत्कुटुकासनिकायाः उत्कुटुकं-भूमिस्थापितचरणतलद्वयरूपं 'उकडु' इति भाषाप्रसिद्धमासनम् उत्कुटुकासनं, तद् विद्यते यस्याः सा उत्कुटुकासनिका, तस्या उत्कुटुकासनेन समुपविष्टाया निर्ग्रन्थ्या भवितुं नो कल्पते, उत्कुटुकासनेन निर्ग्रन्थ्या नोपवेष्टव्यम् ॥ सू० २६ ॥ एवं वीरासनिकाया भवितुं नो कल्पते, वीरासनेन उपवेशनं साध्वीनां नोचितम् । वीरासनं नाम सिंहासने उपविष्टो भूमौ न्यस्तपादस्तिष्ठति, तदवस्थायां तत् सिंहासनं तदधोभागात् निस्सार्यते तदापि तदाकारेणैव अवस्थानं यत्र भवति तदासनं वीरासनं प्रोच्यते, तद् यस्या अस्तीति वीरासनिका, तस्या वीरासनिकाया भवितुं निर्ग्रन्थ्या नो कल्पते ॥ सू० २७ ॥ एव दण्डासनिकाया निर्ग्रन्थ्या भवितुं नो कल्पते । दण्डः यष्टिः, तद्वद् दीर्घमायतं पादप्रसारणेन भवति तद् आसनं दण्डासनं, तद् यस्या अस्ति सा दण्डासनिका तस्या दण्डासनिकाया भवितुम् अवस्थातुं निर्ग्रन्थ्या न कल्पते, ॥ सू० २८ ॥ एवं लकुटासनिकायाः, लकुटं कुब्जकाष्ठं तद्वत् कुब्जतया मस्तकपार्ष्णिकानां भुवि लगनेन पृष्ठस्य चालगनेन शयनम्, अथवा कुब्जीभूय शयनम्, एतादृशमासन यस्याः सा लकुटासनिका, तस्या लकुटासनिकाया निर्ग्रन्थ्या भवितुं नो कल्पते ॥ सू० २९ ॥ एवं '**ओमंथियाए** इति अवाङ्मुख्याः अवाङ् अधो मुखं यस्याः सा अवाङ्मुखी तस्या अधोमुखीभूताया भवितुम् अवस्थातुं निर्ग्रन्थ्या नो कल्पते ॥ सू० ३० ॥ एवम् एकपार्श्विकायाः-एकपार्श्वेन शायिन्याः तथाविधाभिग्रहविशेषेण शयितायाः साध्व्या भवितुं नो कल्पते ॥ सू० ३१ ॥ एवम् उत्तानासनिकायाः, उत्तानम् ऊर्ध्वमुखीभूय शयनम्, एतादृशमासनं यस्या सा उत्तानासनिका, तस्या उत्तानासनिकाया भवितुं साध्व्या नो कल्पते ॥ सू० ३२ ॥ एवम् आम्रकुब्जिकायाः-आम्राकारेण कुब्जीभूय स्थिताया निर्ग्रन्थ्या भवितुं नो कल्पते, यत्र मस्तकपादद्वयेन भूमिं स्पृशति मध्यशरीरमूर्ध्वं क्रियते तदासनम् आम्रकुब्जासनं प्रोच्यते, तदासनेन स्थातुं साध्व्या नोचितमिति भावः, प्रागुक्तयुक्तेः । एते एकादशसूत्रोक्ताः सर्वेऽपि अभिग्रहविशेषा निर्ग्रन्थीनां प्रतिषिद्धाः ॥ सू० ३३ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनां ब्रह्मचर्यव्रतरक्षणार्थमकल्प्या अभिग्रहविशेषाः प्रतिपादिताः, सम्प्रति तद्रक्षणार्थमेव निर्ग्रन्थीनाम् आकुञ्चनपट्टादयो दारुकदण्डकान्ता न कल्पन्ते, इति प्रतिपादयितुं प्रथमं तासाम् आकुञ्चनपट्टकं प्रतिषेधितुमाह-'**नो कप्पइ**' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं आकुंचणपट्टगं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ३४ ॥

छाया-—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनाम् आकुञ्चनपट्टकं धारयितुं वा परिहर्त्तुं वा ॥सू०३४॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थीनाम् आकुञ्चनपट्टकं, आकुञ्चनं-संकोचनम् अधःशरीरस्य संकोचनं तन्निमित्तं यत् पट्टकं वस्त्रम् पर्यस्तिकापट्टकमित्यर्थः, पर्यस्तिकाकरणनिमित्तं यत् पट्टकं वस्त्रं तत् निर्ग्रन्थीनां धारयितुं पार्श्वे स्थापयितुम्, परिहर्त्तुम्-परिभोक्तुं न कल्पते । पर्यस्तिकां कुर्वाणां साध्वीं दृष्ट्वा लोको वदति-अहो कीदृशोऽस्या गर्वः या पर्यस्तिकां बद्ध्वा समुपविशति । पर्यस्तिकां कुर्वाणा अपावृताऽपि भवेत् तेन ब्रह्मचर्यव्रतभङ्गसंभवः लोकापवादो वा भवेत् । आकुञ्चनपट्टकं तासाम् अनुपधिः, य उपकारे वर्त्तते स उपधिरुच्यते, अन्यः अनुपधिः, तच्च तासामुपकारे नायातीति कृत्वा अनुपधिः । अनुपधिभूतस्योपकरणस्य धारणे तीर्थकृदाज्ञाभङ्गः । तत्प्रत्युपेक्षणादौ सूत्रार्थस्वाध्यायहानिर्भवेत् तस्मात् आकुञ्चनपट्टकं साध्वीनां नानुज्ञातम् ॥ सू० ३४ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनामाकुञ्चनपट्टकं निषिद्धम्, तत् निर्ग्रन्थानां कल्पते इति निर्ग्रन्थसूत्रमाह—"कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पइ निग्गंथाणं आकुंचणपट्टगं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥सू०३५॥

छाया— कल्पते निर्ग्रन्थानाम् आकुञ्चनपट्टकं धारयितुं वा परिहर्त्तुं वा । सू०३५ ।

चूर्णी—'कप्पइ' इति । कल्पते निर्ग्रन्थानां श्रमणानाम् आकुञ्चनपट्टकं पर्यस्तिकापट्टकं पर्यस्तिकाकरणार्थं वस्त्रं धारयितुं-संग्रहीतुं परिहर्त्तुं परिभोक्तुं कल्पते, श्रमणानां पूर्वोक्तदोषानापत्तेः, किन्तु पर्यायज्येष्ठपुरत आकुञ्चनपट्टासनेन स्थातुम् न कल्पते ॥ सू० ३५ ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थीनां निर्ग्रन्थानां पर्यस्तिकापट्टधारणे निषेधो विधिश्च प्रदर्शितः, सम्प्रति उभयेषां सावष्टम्भासने उपवेशनस्य निषेधं विधिं च प्रदर्शयितुमाह—**'नो कप्पइ' 'कप्पइ'** इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं सावस्सयंसि आसणंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा ॥ सू० ३६ ॥ कप्पइ निग्गंथाणं सावस्सयंसि आसणंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा ॥ सू० ३७ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सावश्रये आसने स्थातुं वा निषत्तुं वा ॥ सू० ३६॥ कल्पते निर्ग्रन्थानां सावश्रये आसने स्थातुं वा निषत्तुं वा ॥ सू० ॥ ३७ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सावश्रये-सावश्रयं नाम यस्यासनस्य पृष्ठतोऽवष्टम्भो भवति तादृशे सावष्टम्भे आसने स्थातुम् ऊर्ध्वस्थानेन स्थितिं कर्त्तुम्, निषत्तुं-तदुपरि उपवेष्टुं न कल्पते इति सम्बन्धः, एतादृशासने उपविष्टानां श्रमणीनां पूर्वोक्तो गर्वः सिद्ध्यति, स्त्रीशरीरत्वेन तरुणानां मोहजनकत्वं वा भवति तस्मात् निर्ग्रन्थीनां सावष्टम्भासने

स्थातुं निषत्तुं वा नोचितमिति ॥ सू० ३६ ॥ सम्प्रति निर्ग्रन्थविषये विधिसूत्रमाह–'कप्पइ' इति । कल्पते निर्ग्रन्थानां सावश्रये सावष्टम्भे आसने स्थातुं निषत्तुं वा, यतो ग्लानत्वादिकारणान्निरालम्बमुपवेष्टुमशक्तानां निर्ग्रन्थानां सावष्टम्भमासनं कल्पते, निर्ग्रन्थीनां सर्वथा न कल्पते इति भावः ॥ सू० ३७ ॥

पूर्वं सावष्टम्भासनविषये निर्ग्रन्थीनां निषेधसूत्रं, निर्ग्रन्थानां च विधिसूत्रमुक्तम्, सम्प्रति सविषाणपीठफलकविषये तदेवाह–'नो कप्पइ' 'कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं सविसाणंसि पीढंसि वा फलगंसि वा चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा ॥ सू० ३८॥ कप्पइ निग्गंथाणं सविसाणंसि पीढंसि वा फलगंसि वा चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा ॥ सू० ३९ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सविषाणे पीठे वा फलके वा स्थातुं वा निषत्तुं वा ॥ सू० ॥ ३८ ॥ कल्पते निर्ग्रन्थानां सविषाणे पीठे वा फलके वा स्थातुं वा निषत्तुं वा ॥ सू० ॥ ३९ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सविषाणे–विषाणं शृङ्गम्, विषाणमिव विषाणं शृङ्गाकार उपर्युत्थितः काष्ठविशेषः, तेन सहितं सविषाणम्–तस्मिन् सविषाणे सशृङ्गे पीठे काष्ठनिर्मितासनविशेषे, फलके वा शयनपट्टके स्थातुम् ऊर्ध्वस्थानेन निषत्तुम्–उपवेष्टुं न कल्पते इति सम्बन्धः । यस्य पीठस्य फलकस्य वा उपरि शोभार्थं शृङ्गाकारम् ऊर्ध्वलम्बकाष्ठं निर्मितं भवेत् तादृशे पीठे फलके वा स्थाननिषीदनकरणे ऊर्ध्वकाष्ठरूपतदाकारावलोकनेन उदीर्णमोहत्वेन भुक्तभोगिनीनां निर्ग्रन्थीनां पादकर्मस्मृतिकरणादिदोषसंभवात्, अभुक्तभोगिनीनां च कौतुकसंभवात् निर्ग्रन्थीनां सविषाणपीठफलकादौ स्थानादि कर्तुं नोचितमिति भावः ॥ सू० ३८ ॥ विधिमाश्रित्य निर्ग्रन्थसूत्रमाह–'कप्पइ' इति । पूर्वोक्ते सविषाणे पीठे वा फलके वा स्थातुं निषत्तुं वा निर्ग्रन्थानां कल्पते, श्रमणानां पूर्वोक्तदोषानापत्तेः ॥ सू० ३९ ॥

पूर्वं सविषाणपीठफलकविषये निर्ग्रन्थीनां निषेधसूत्रम्, निर्ग्रन्थानां च विधिसूत्रं प्रतिपादितम्, सम्प्रति सवृन्तकालाबुविषये तदेव सूत्रद्वयमाह–'नो कप्पइ' 'कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं सवेंटगं लाउयं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ४० ॥ कप्पइ निग्गंथाणं सवेंटगं लाउयं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ४१ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सवृन्तकम् अलाबु धारयितुं वा परिहर्तुं वा ॥ सू० ४० ॥ कल्पते निर्ग्रन्थानां सवृन्तकम् अलाबु धारयितुं वा परिहर्तुं वा ॥ सू० ४१ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थीनाम् सवृन्तकम्–वृन्तसहितं नाल-युक्तम् अलाबु–तुम्बिकाफलपात्रम् धारयितुम् संग्रहीतुम्, परिहर्त्तुम् पानादौ उपभोक्तुम्। सविषाणपीठफलकवदत्रापि वहिर्निस्सृतोर्ध्वाकारावलोकनेन भुक्तभोगिनीनामभुक्तभोगिनीनां निर्ग्रन्थीनां पूर्वोक्तस्मृतिकरणकौतुकादिदोषसंभवात् ॥सू० ४०॥ निर्ग्रन्थविषयकं विधिसूत्रमाह–'कप्पइ' इति। कल्पते निर्ग्रन्थानां तदेव सवृन्तकं तुम्बीपात्रं धारयितुं वा परिहर्त्तुं वा, निर्ग्रन्थानां पूर्वोक्तदोषासंभवात् ॥सू० ४१॥

पूर्वं सवृन्तकाऽलाबुपात्रधारणे निषेधसूत्रं विधिसूत्रं च निर्ग्रन्थीनिर्ग्रन्थानां क्रमेण प्रतिपादितम्, सम्प्रति निर्ग्रन्थीनिर्ग्रन्थद्वयमाश्रित्य तदेव सूत्रद्वयमाह–'नो कप्पइ' 'कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं सवेंटियं पायकेसरियं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ४२ ॥ कप्पइ निग्गंथाणं सवेंटियं पायकेसरियं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ४३ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सवृन्तिकां पात्रकेसरिकां धारयितुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू० ४२ ॥ कल्पते निर्ग्रन्थानां सवृन्तिकां पात्रकेसरिकां धारयितुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू० ॥ ४३ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां सवृन्तिकां वृन्तसहितां लम्बाकारेण वृन्तवद् वृन्तम् उपरिलम्बदण्डिकारूपं, तेन सहितां सवृन्तिकाम् पात्रकेसरिकाम्–पात्रप्रोञ्छनार्थं प्रमार्जनिकां लम्बदण्डिकाप्रतिबद्धदशिकामयीं प्रमार्जनिकां धारयितुम् उपकरणबुद्ध्या पार्श्वे स्थापयितुम्, परिहर्त्तुम्–परिभोक्तुं न कल्पते ॥ सू० ४२ ॥ निर्ग्रन्थानधिकृत्य विधिसूत्रमाह–'कप्पइ' इति, कल्पते निर्ग्रन्थानां सवृन्तिकां पात्रकेसरिकां पात्रप्रोञ्छनप्रमार्जनिकां धारयितुं वा परिहर्त्तुं वा कल्पते॥ सू० ४३॥

पूर्वं पात्रकेसरिकाविषयं सूत्रद्वयं प्रतिपादितम्, सम्प्रति दारुदण्डकपादप्रोञ्छनविषयं तदेव सूत्रद्वयमाह–'नो कप्पइ' 'कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथीणं दारुदंडयं पायपुंछणं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ४४ ॥ कप्पइ निग्गंथाणं दारुदंडयं पायपुंछणं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ सू० ४५ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां दारुदण्डकं पादप्रोञ्छनकं धारयितुं वा परिहर्त्तुं ॥ सू० ४४॥ कल्पते निर्ग्रन्थानां दारुदण्डकं पादप्रोञ्छनकं धारयितुं वा परिहर्त्तुं वा ॥ सू० ४५॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां दारुदण्डक दारुमयदण्डिकायुक्तं पादप्रोञ्छनकं दारुमयदण्डिकाया अग्रभागे और्णिका दशिका बध्यन्ते तादृशं पादप्रोञ्छनार्थं

प्रमार्जनिकारूपम् न कल्पते इति भावः ॥ सू० ४४ ॥ निर्ग्रन्थविषये विधिसूत्रमाह–'कप्पइ' इति । कल्पते निर्ग्रन्थानां दारुदण्डकं काष्ठमयदण्डिकायुक्तं पादप्रोञ्छनकम् दण्डोपरिभागबद्धदशिकासमूहं पादप्रोञ्छनार्थं प्रमार्जनिकारूप धारयितुं परिभोक्तुं वा कल्पते ॥ सू० ४५॥

पूर्वं ब्रह्मचर्यव्रतरक्षणार्थं विशेषतः श्रमणीमधिकृत्य एकाकिनी विहारादिदारुदण्डकपादप्रोञ्छनधारणपर्यन्तवक्तव्यता प्रतिपादिता, सम्प्रति तस्यैव व्रतस्य रक्षणार्थं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीद्वयमधिकृत्य मोकसूत्रमाह–'नो कप्पइ' इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अन्नमन्नस्स मोयं आपिवित्तए वा आयमित्तए वा नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं ॥ सू० ४६ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा अन्योन्यस्य मोकम् आपातुं वा आचमितुं वा नान्यत्र गाढागाढेभ्यो रोगातङ्केभ्यः ॥ सू० ४६ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा श्रमणश्रमणीनां अन्योन्यस्य–परस्परस्य–साधोः–साध्व्याः साध्व्याश्च साधोः, इत्येवम् एकद्वितीययोः मोकम्–प्रस्रवणम् आपातुं आचमितुं वा न कल्पते, परस्परमोकग्रहणे वशीकरणादिदोषसंभवात् । किं सर्वथा न कल्पते ? इत्याह–'**नन्नत्थ**' इति नान्यत्र, अन्यत्र न, कुत्र न ? इत्याह–'**गाढागाढेहिं**' इति । गाढागाढेभ्यः रोगातङ्केभ्योऽन्यत्र न, गाढागाढा इत्यत्यन्तगाढाः कष्टसाध्या रोगातङ्काः–रोगाः–व्याधयः, ते च ते आतङ्काश्च कृच्छ्रजीवितकारित्वात् रोगातङ्काः कष्टसाध्या व्याधयः सर्पमण्डूकादिदशनरूपाः, अथवा रोगाः–रक्तविकारपामादिरूपाः, आतङ्काः–सद्योघातिनः सर्पादिविषयोनिहृदयशूलादयः, रोगाश्च आतङ्काश्चेति रोगातङ्काः, तेभ्योऽन्यत्र निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां मोकं परस्परमापातुम् , आचमितुं वा न कल्पते, अनेनायातम्–गाढागाढरोगातङ्ककारणे कल्पते, तदेवम्–सर्पादिविषं पामादिरक्तविकाररोगश्च नरमूत्रेण शाम्यति, तदुक्तं भावप्रकाशे—

"नरमूत्र गरं हन्ति, सेवितं तद् रसायनम् ।
रक्तपामाहरं तीक्ष्णं, सक्षारलवणं स्मृतम् ॥
गोऽजाऽविमहिषीणां तु, स्त्रीणां मूत्रं प्रशस्यते ।
खरोष्ट्रेभनराश्वानां, पुंसां मूत्रं हितं स्मृतम् ॥ सू० ४६ ॥"

पूर्वं मोकसूत्रं प्ररूपितम्, पानप्रसङ्गात् पर्युषिताहारविषयं सूत्रमाह—'नो कप्पइ' इति ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परियासियं भोयणजायं जाव तयप्पमाणमेत्तं वा भूइप्पमाणमेत्तं वा तोयबिंदुप्पमाणमेत्तं वा आहारं आहरित्तए नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं ॥ सू० ४७ ॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा परिवासितं भोजनजातं यावत् त्वचाप्रमाणमात्रमपि भूतिप्रमाणमात्रमपि तोयबिन्दुप्रमाणमात्रमपि आहारम् आहर्तुम्, नान्यत्र गाढागाढेभ्यः रोगातङ्केभ्यः ॥ सू० ४७ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा परिवासितम् संगृहीतं प्रथमप्रहरे आनीतं चतुर्थप्रहरप्राप्तं भोजनजातम् अशनादिचतुर्विधं यावत्—न्यूनान्यूनम्, तत् कियदित्याह—'तयप्पमाणमेत्तं वा' इति, त्वक्प्रमाणमात्रमपि तिलतुषत्रिभागमात्रमपि, एतच्चाशनस्य घटते। भूतिप्रमाणमात्रमपि, भूतिः—भस्म भूतिशब्देन भस्मचप्पुटिका गृह्यते तेन भूतिचप्पुटिकामात्रमपि इत्यर्थो बोध्यः संयोजिताङ्गुष्ठतर्जनीभ्यां गृहीतं द्रव्यं भूतिप्रमाणमात्रं कथ्यते, तच्च सक्तुकादीनां शुष्कचूर्णद्रव्यादीनां च घटते। तोयबिन्दुप्रमाणमात्रमपि पानकद्रव्यस्य बिन्दुप्रमितमपि परिवासितं प्रथमप्रहरस्थापितस्य चतुर्थप्रहरः प्राप्तः, तादृशम् आहारम्—किमपि भोज्यपेयपदार्थजातम् आहर्तुम्-भोक्तुं न कल्पते इति। यद्वा परिवासितं रजन्यां स्थापितं पूर्वोक्तप्रमाणमात्रमपि आहारं भोक्तुं न कल्पते। रजन्यां स्थापितवस्तुमात्रस्य मुनीनां परिभोगो न कल्पते, तस्य सन्निधिसंचयदोषापत्तेः, सन्निधिसंचये साधुत्वमपि नश्यति, उक्तञ्च-दशवैकालिकसूत्रे षष्ठाध्ययने—

"लोहस्सेसणुप्फासे, मन्ने अन्नयरामवि।
जे सिया संनिहिकामे, गिही पव्वइए न से॥ गा० १९॥"

लोभस्य एष अनुस्पर्शः, मन्ये अन्यतरोऽपि।
यः स्यात् संनिधिकामः गृही प्रव्रजितो न सः॥ गा०१९॥ इतिच्छाया॥

संक्षेपार्थः—'मन्ये' इति भगवद्वाक्यम्, मन्ये अहं निश्चिनोमि अन्यतरोऽपि बहूनां मध्ये एकः एषः लोभस्य अनुस्पर्शः प्रभावः, लोभस्य बहूनां प्रभावाणां मध्ये एष पूर्वोक्तः संनिधिरूप एकः प्रभावोऽस्ति, एवमहं मन्ये, अतः यः संनिधिकामः—संनिधिवाञ्छकः स्यात् सः गृही—गृहस्थ एव मन्तव्यः न तु सः प्रव्रजितः—साधुरिति। इत्येवं भगवद्वचनात् परिवासितमाहारजातं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां भोक्तुं न कल्पते इति भावः। किं सर्वथा न कल्पते? इत्यपवादमाह—'नन्नत्थ' इत्यादि, नान्यत्र—अन्यत्र न, केभ्यः? इत्याह—गाढागाढेभ्यो रोगातङ्केभ्यः गाढागाढरोगातङ्कान् विहाय, अन्यत्र न कल्पते इत्यर्थः॥ सू०४७॥

पूर्वं परिवासिताहारनिषेधसूत्रं प्रोक्तम्, सम्प्रति परिवासितालेपननिषेधसूत्रं प्रतिपादयति—'नो कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परिवासिएणं आलेवणजाएणं आलिंपित्तए वा विलिंपित्तए वा, नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं॥ सू० ४८॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा परिवासितेन आलेपनजातेन आलेपयितुं वा विलेपयितुं वा, नान्यत्र गाढागाढेभ्यः रोगातङ्केभ्यः॥ सू० ४८॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीना वा परिवासितेन—प्रथमप्रहरगृहीतचतुर्थप्रहरप्राप्तेन आलेपनजातेन केनापि लोध्रादिनिर्मितालेपनेन आलेपयितुं

व्रणादिषु किञ्चिद् एकवारम् आलेपनं कर्त्तुं विलेपयितुं–विशेषेण लेपयितुं अनेकवारम् न कल्पते इति सम्बन्धः । किं सर्वथैव न कल्पते ? इत्याह—'नन्नत्थ' इत्यादि, नान्यत्र गाढागाढेभ्यो रोगातङ्केभ्यः गाढागाढेभ्यः अत्यन्तप्रगाढेभ्यः भयङ्करेभ्यः रोगातङ्केभ्यः सर्पादि-विषव्रणसद्योघातिक्षुद्रव्रणप्रभृतिप्राणघातकरोगरूपातङ्केभ्यः अन्यत्र न कल्पते, पूर्वोक्तकारणे कल्पते इति भाव. ॥ सू० ४८ ॥

पूर्वं परिवासितालेपनेनाऽऽलेपननिषेधः प्रतिपादितः, तत्प्रसङ्गात् सम्प्रति परिवासित-तैलादिना गात्राभ्यङ्गनम्रक्षणनिषेधं प्रतिपादयितुमाह— **नो कप्पइ'** इति ।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परिवासिएणं तेल्लेण वा घएण वा णवणीएण वा वसाए वा गायाइं अब्भंगित्तए वा मक्खित्तए वा नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं ॥ सू० ४९ ॥

छाया — नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा परिवासितेन तैलेन वा घृतेन वा नवनीतेन वा वसया वा गात्राणि अभ्यङ्क्तुं वा म्रक्षितुं वा, नान्यत्र गाढागाढेभ्यः रोगातङ्केभ्यः ॥ सू० ४९ ॥

चूर्णी—'**नो कप्पइ**' इति । नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा परिवासितेन–प्रथमप्रहरानीतचतुर्थप्रहरप्राप्तेन तैलेन वा–तिलसर्षपादिजन्यस्निग्धद्रवपदार्थजातेन, घृतेन वा प्रसिद्धेन, नवनीतेन वा–म्रक्षणेन 'मक्खन' इति भाषाप्रसिद्धेन, वसया वा स्निग्धरसविशेषेण वा गात्राणि हस्तपादमुखाद्यङ्गानि अभ्यङ्क्तुं वा– प्रचुरतैलादिना उद्वर्त्तयितुम्, म्रक्षितुं वा स्वल्पेन तैलादिना म्रक्षणं कर्त्तुं वा न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्ध. । यद्येवं परिवासितेन तैलादिना गात्राणा-मभ्यङ्गनं म्रक्षणं च न कल्पते तर्हि अपरिवासितेन तत्तत्प्रहरानीतेन तत्तत्प्रहरेऽभ्यङ्गनं म्रक्षणं च निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां कल्पते, इत्यायातम् तत्राह–परिवासितेन अपरिवासितेन वा तैलादिना मुनीनां गात्राभ्यङ्गनं न कल्पते, तस्य शरीरविभूषासूचकत्वात्, शरीरविभूषाया भगवता निषिद्धत्वाच्च, उक्तं च"…. …किं विभूसाए कारणं" इति दशवैकालिसूत्रोक्तभगवद्वचनात् निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां तैलाद्यभ्यङ्गनं न कल्पते । अथ च तैलाद्यभ्यङ्गने संयमविराधना आत्मविराधना चापि संभवेत्, तत्र संयमविराधना अभ्यङ्क्तम्रक्षिते गात्रे सचित्तरजो लगति, तद्गन्धेन च पिपीलिकादित्रसप्राणिनो लगन्ति तेषां विराधनेन संयमविराधना भवेत्, पुनश्च तैलादिना चीवराणि मलिनीभवन्ति, तेषां धावनेऽधावने वा द्विधापि दोषाः समापतन्ति, यथा–यदि धाव्यन्ते तदा प्राणिनामुत्प्लावना भवेत् उपकरणशरीरयोर्वकुशत्वं भवति । यदि न धाव्यन्ते तदा निशिभक्तदोषापत्तिर्भवेत् । अभ्यङ्क्तम्रक्षिते शरीर 'पादयोर्धूलिर्मा लगतु' इति बुद्ध्या पादौ वस्त्रादिना पिनह्यति तेन

गर्वनिर्मार्दवतादयो दोषा भवन्ति। पुनश्च यावत्कालं गात्रस्याभ्यङ्गादि करोति तावत्कालं सूत्रार्थपरिमन्थो भवेत्, मुनिना च सर्वसामयिकत्वात् क्षणमपि निरर्थकं न नेतव्यमिति भगवदाज्ञाभङ्गदोषोऽवश्यम्भावीति। आत्मविराधना—तैलादिनाऽभ्यङ्गिते गात्रे तद्गन्धेन समापतिताः पिपीलिकादिप्राणिनः क्षतं करोति, स्नैग्ध्येन पादं वा प्रस्खलतीत्यादिनाऽऽत्मविराधनासंभवः, तस्मात् परिवासितेनापरिवासितेन वा तैलाद्यभ्यङ्गनं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां न कल्पते इति भावः। किं सर्वथा न कल्पते? तत्राह—'नन्नत्थ' इत्यादि, नान्यत्र- अन्यत्र न, केभ्यः? इत्याह—गाढागाढेभ्य.—गाढदुःखजनकेभ्यः रोगातङ्केभ्यः, गाढागाढरोगातङ्कान् विहायान्यत्र न कल्पते, तथाविधे कारणे कल्पते, कारणं यथा-अध्वगमनेनातीव श्रान्तत्वम्, वातरोगेण कटिबन्धनम्, कच्छुपामादिपीडितत्वं च भवेत्, इत्यादिकारणे तैलाद्यभ्यङ्गनं यतनया कर्त्तव्यमिति भावः॥ सू० ४९॥

पूर्वसूत्रे गात्राणामभ्यङ्गन म्रक्षणं च निषिद्धम्, सम्प्रति--उपलेपनम् उद्वर्त्तनं च निषेधयितुमाह—'नो कप्पइ' इत्यादि।

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गथाण वा निग्गंथीण वा परिवासिएण कक्केण वा लोद्धेण वा पधूवणेण वा अन्नयरेण वा आलेवणजाएण गायाइं उवलित्तए वा उव्वट्टित्तए वा, नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं॥ सू० ५०॥

छाया—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा परिवासितेन कल्केन वा लोध्रेण वा प्रधूपनेन वा अन्यतरेण वा-आलेपनजातेन गात्राणि उपलेपयितुं वा उद्वर्त्तयितुं वा, नान्यत्र गाढागाढेभ्यो रोगातङ्केभ्यः॥ सू० ५०॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति। नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा परिवासितेन पर्युषितेन प्रथमप्रहरानीतचतुर्थप्रहरप्राप्तेन कल्केन वा उत्कालितसुगन्धिद्रव्यविशेषेण, लोध्रेण वा स्निग्धचूर्णरूपसुगन्धिद्रव्यविशेषेण, प्रधूपनेन वा अगुरुचन्दनप्रभृतिसुगन्धिधूपनद्रव्येण, एवम् अन्यतरेण वा एतादृशेन केनापि अनेकविधसुगन्धिद्रव्यमध्यादेकेन सुगन्धिद्रव्यरूपेण आलेपनजातेन आलेपनयोग्यद्रव्यविशेषेण गात्राणि—अङ्गानि मुखहस्तपादादीनि उपलेपयितुं वा सामान्येन लेपितानि कर्त्तुं वा, तथा उद्वर्त्तयितुम् उपमर्दयितुं वा न कल्पते इति सम्बन्धः। किं सर्वथा न कल्पते? इत्याह—'नन्नत्थ' इत्यादि, नान्यत्र गाढागाढेभ्यः रोगातङ्केभ्यः, गाढागाढेभ्यः अत्यन्तमरणादिभयजनकेभ्य' रोगातङ्केभ्यः, रोगरूपातङ्केभ्यः—कुक्षिशूलहृदयशूलमस्तकशूलरक्तविकारादिजनितविषमग्रन्थिप्रभृतिरूपेभ्यः, मरणादिभयजनकरोगातङ्कान् विहाय

निष्कारणं शरीरसौन्दर्यार्थं सुगन्धिद्रव्यजातेन गात्राणामुपलेपनमुद्वर्त्तनं च मुनीनां न कल्पते, तादृशावस्थायां कारणे सति यतनया कल्पते इति भावः ॥ सू० ५० ॥

पूर्वं निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां निष्कारणं गात्राभ्यङ्गनादि निषिद्धम्, सम्प्रति निष्कारणं गात्राभ्यङ्गनादिकारी कारणे चायतनया करणशीलः परिहारतपःप्रायश्चित्तभागी भवतीति परिहारकल्पसूत्रमाह—'परिहारकप्पट्ठिए' इत्यादि ।

सूत्रम्—परिहारकप्पट्ठिए भिक्खू बहिया थेराण वेयावडियाए गच्छेज्जा, से य आहच्च अइक्कमिज्जा, तं च थेरा जाणिज्जा अप्पणो आगमेणं अन्नेसिं वा अंतिए सुच्चा, तओ पच्छा तस्य अहालहुस्सए नामं ववहारे पट्ठवेयव्वे सिया ॥ सू०५१ ॥

छाया—परिहारकल्पस्थितो भिक्षुः बहिः स्थविराणां वैयावृत्याय गच्छेत्, स च आहत्य अतिक्रामेत्, तच्च स्थविराः जानीयु आत्मन आगमेन, अन्येषां वा अन्तिके श्रुत्वा, ततः पश्चात् तस्य यथालघुस्वको नाम व्यवहारः प्रस्थापयितव्यः स्यात् ॥ सू० ५१।

चूर्णी—'परिहारकप्पट्ठिए' इति । परिहारकल्पस्थितः परिहारतपो वहमानः भिक्षुः श्रमणः बहिः—स्थितस्थानादन्यत्र ग्रामनगरादौ, तत्रैव वा उपाश्रयान्तरे स्थितानां स्थविराणां वैयावृत्याय-वैयावृत्यनिमित्तम् उपलक्षणाद् नास्तिकादिवादिजयार्थं वा तादृशकार्यक्षमान्यश्रमणाभावे आचार्योपदिष्टो गच्छेत्, सच तत्र आहत्य—कदाचिद् अनिवार्यकारणवशाद् अज्ञानाद्वा अतिक्रामेत्—प्रतिज्ञाततपोविशेषम् उल्लङ्घयेत् तच्च तस्यातिक्रमणं दोषसेवनरूपम् स्थविराः येषां वैयावृत्यार्थमागतस्ते प्रधानाचार्याः आत्मनः स्वस्य आगमेन—आगमोक्तावध्यादिज्ञानेन, वा—अथवा अन्येषाम्—तत्पार्श्वस्थान्यमुनीनां गृहस्थानां वा अन्तिके समीपे श्रुत्वा जानीयु, तस्यातिक्रमणं स्वस्य ज्ञानविषयीकृतं स्यात् तदा ततः पश्चात् तज्ज्ञानानन्तरं तस्य वैयावृत्यार्थमागतस्य परिहारकल्पस्थितस्य श्रमणस्य 'अहालहुस्सए नामं' इति यथालघुस्वकनामकः यथालघुस्वकः यथासंभवं स्तोकप्रायश्चित्तरूपः व्यवहारः प्रस्थापयितव्यः दातव्यः स्यात् । तस्मै यथाशक्यलघुप्रायश्चित्तं दातव्यमिति भावः ॥ सू० ५१ ॥

पूर्वं परिहारकल्पसूत्रं कथितम्, सम्प्रति भक्तप्रसङ्गात् निर्ग्रन्थीनां पुलाकभक्तसेवनविधिमाह—'निग्गंथीए य' इत्यादि ।

सूत्रम्—निग्गंथीए य गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठाए अन्नयरे पुलागभत्ते पडिग्गाहिए सिया, सा य संथरिज्जा कप्पइ से तद्दिवसं तेणेव भत्तट्ठेणं पज्जोसवित्तए, नो से कप्पइ दुच्चंपि गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए पविसित्तए वा, सा य नो संथरिज्जा एवं से कप्पइ दुच्चं पि गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए पविसित्तए ॥सू०५२॥

॥ पंचमोद्देसो समत्तो ॥५॥

छाया—निर्ग्रन्थ्या च गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रत्ययेन अनुप्रविष्टया अन्यतरत् पुलाकभक्तं प्रतिगृहीतं स्यात्, सा च संस्तरेत् कल्पते तस्याः तद्दिवसं तेनैव भक्तार्थेन पर्युषितुम्, नो तस्याः कल्पते द्वितीयमपि गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रत्ययेन प्रवेष्टुम्, सा च नो संस्तरेत् एवं तस्याः कल्पते द्वितीयमपि गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रत्ययेन प्रवेष्टुम् ॥ सू० ५२ ॥

॥ पञ्चमोद्देशः समाप्तः ॥ ५ ॥

चूर्णी—'निग्गंथीए य' इति । निर्ग्रन्थ्याश्च साध्व्याः गाथापतिकुलं गृहस्थगृहं पिण्डपातप्रत्ययेन भिक्षाग्रहणनिमित्तेन अनुप्रविष्टया–प्रवेशं कृतवत्या यदि अन्यतरत्–बहूनां मध्यादेकम्, पुलाकं त्रिविधं भवति–धान्यपुलाकम्, गन्धपुलाकम्, रसपुलाकं चेति, तत्र धान्यपुलाकं वल्लादि, गन्धपुलाकम्–एलालवङ्गजातिफलादीनि यानि उत्कटगन्धानि द्रव्याणि, तद्बहुलं भक्तम्, रसपुलाकम् क्षीर–द्राक्षा–खर्जूरादिरसरूपम्, एषां त्रयाणां पुलाकानां मध्याद् एकतरत् पुलाकभक्तम्, पुलाकम् असारमुच्यते यत आहारितानि एतानि त्रीण्यपि पुलाकानि निर्ग्रन्थीं संयमसाररहितां कुर्वन्ति प्रवचनं वा निस्सारं कुर्वन्ति ततस्तानि पुलाकानि प्रोच्यन्ते, एषां मदजनकस्वभावत्वात् । एतानि पुलाकानि निर्ग्रन्थीं मदविह्वलां कुर्वन्ति तेन सा संयमसाररहिता भवति । तेषां कदाचिद् ग्रहणे तद्विधिं प्रदर्शयति–तत् पूर्वोक्तं पुलाकभक्तं कदाचित्–अनाभोगादिकारणात् प्रतिगृहीतं स्वीकृतं स्यात् तदा यदि सा च निर्ग्रन्थी संस्तरेत् तेन प्रतिगृहीतेन पुलाकभक्तेन निर्वाहं कुर्यात् निर्वोढुं समर्था भवेत् तदा कल्पते तस्याः तं दिवसं तेनैव पूर्वानीतेनैव भक्तार्थेन पुलाकभक्तेन पर्युषितुम्–तं दिवस व्यत्येतुं कल्पते किन्तु नो–नैव तस्याः कल्पते द्वितीयमपि जिह्वालौल्येन द्वितीयवारमपि गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रत्ययेन तद्ग्रहणवाञ्छया प्रवेष्टुम् । अथ सा च निर्ग्रन्थी कदाचित् तपश्चरणग्लानत्वादिना बुभुक्षाप्राचुर्यप्रसङ्गात् पूर्वानीतेन पुलाकभक्तेन भुक्तेन नो संस्तरेत् क्षुधापरीषहसहनसामर्थ्याभावात् तं दिवसं व्यत्ये समर्था न भवेत् तदवस्थायां तस्या निर्ग्रन्थ्याः कल्पते द्वितीयमपि वारं गाथापतिकुलं–गृहस्थगृहं पिण्डपातप्रत्ययेन भिक्षाग्रहणनिमित्तेन प्रवेष्टुं गृहस्थगृहे प्रवेशं कर्तुं कल्पते, तद्दिवसनिर्वाहसामर्थ्ये सति द्वितीयवारं भिक्षार्थं न गच्छेदिति भावः । एकवारगृहीतपुलाकभोजनेन यथाशक्यनिर्वाहसामर्थ्ये सति जिह्वालोलुपतया पुनरपि द्वितीयवारं भिक्षार्थं गृहस्थगृहे गच्छेत् तदा निर्ग्रन्थ्या आज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति, संयमात्मविराधना च भवेत्, तत्र स्त्रियाः सुकुमालप्रकृतित्वेन धान्यपुलाके भुक्ते उदरे वातप्रकोपः संजायते, गन्धपुलाके भुक्ते

निर्ग्रन्थी मदविह्वला भवति, रसपुलाके भुक्तेऽजीर्णादिरोगसंभवः, ततः सूत्रार्थस्वाध्यायादिपरिमन्थस्तेन संयमविराधना, वातप्रकोपादिना आत्मविराधना च स्पष्टैवेति भुक्तपुलाकभक्ता द्वितीयवारं गृहस्थगृहे भिक्षार्थं न प्रविशेदिति सूत्राशयः ॥ सू० ५२ ॥

इति श्री–विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक–
प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
"जैनाचार्य"–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य–जैन-
धर्म-दिवाकर–पूज्यश्री–घासीलालव्रतिविरचितायां "बृहत्कल्पसूत्रस्य"
चूर्णि-भाष्या-ऽवचूरीरूपायां व्याख्यायां
पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥५॥

अथ षष्ठोद्देशकः

व्याख्यातः पञ्चमोद्देशकः, साम्प्रतं षष्ठोद्देशको व्याख्यायते, तत्र पूर्वगतपञ्चमोद्देशकस्यान्तिमसूत्रेण सहास्य षष्ठोद्देशकप्रथमसूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्यत्राह भाष्यकारः– **'भत्तग्गहण'** इत्यादि ।

भाष्यम्—भत्तग्गहणं पुव्वं, कहियं तस्स य अलाभसमयम्मि ।
तत्थावयणं भासइ, तस्स णिसेहोऽत्थ संबंधो ॥१॥

छाया—भक्तग्रहणं पूर्वं कथितं, तस्य चालाभसमये ।
तत्राऽवचनं भाषते, तस्य निषेधोऽत्र सम्बन्धः ॥१॥

अवचूरी— 'भत्तग्गहणं' इति । पूर्वं पञ्चमोद्देशकस्यान्तिमसूत्रे भक्तग्रहणं कथितम् , तस्य भक्तस्य च अलाभसमये साधुस्तत्र कदाचिद् अवचनं भाषते इति तस्यावचनस्यात्र षष्ठोद्देशकस्य प्रथमसूत्रे निषेधः प्रतिपादितः, एष एवात्र अस्मिन् षष्ठोद्देशके सम्बन्धः ॥१॥ इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य षष्ठोद्देशकस्येदमादिमं सूत्रम् – **नो कप्पइ** इत्यादि ।

सूत्रम्—नो कप्पइ णिग्गंथाण वा णिग्गंथीण वा इमाइं छ अवयणाइं वदित्तए, तं जहा–अलियवयणे, हीलियवयणे , खिंसियवयणे, फरुसवयणे, गारत्थियवयणे , विउसवियं वा पुणो उदीरित्तए ॥ सू० १ ॥

छाया— नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमानि षट् अवचनानि वदितुम् , तद्यथा–अलीकवचम् , हीलितवचनम्, खिंसितवचनम्, परुषवचनम् , गार्हस्थ्यवचनम् , व्युपशमितं वा पुनरुदीरितुम् ॥ सू०१ ॥

चूर्णी—'नो कप्पइ' इति । नो कल्पते–न युज्यते **णिग्गंथाण वा** निर्ग्रन्थानां वा **णिग्गंथीण वा** निर्ग्रन्थीनां श्रमणीनां वा **इमाइं** इमानि–वक्ष्यमाणानि **छ** षट्–षट्संख्यकानि **अवयणाइं** अवचनानि, तत्र वक्तुं योग्यं वचनम् सद्वचनमित्यर्थः न वचनमित्यवचनं वदितुमयोग्यमसद्वचनादिकम् । कानि तान्यवचनानि ? तानि दर्शयितुमाह–'तंजहा' तद्यथा–**अलियवयणे** अलीकवचनं असत्यभाषणं तथाहि– असत्यवचनोच्चारण साधुभिः साध्वीभिर्वा न कर्तव्यमिति प्रथमम् १ । **हीलियवयणे** हीलितवचनम्, यस्मिन् वचने उच्चारिते साधूनां गृहस्थानां वा अवहेलनं भवति, तथाहि साधुविषये हीलितवचनं यथा–साधुः सन्नपि त्वं न सम्यक्तया चारित्रं पालयसि, यद्वा कस्त्व गणिनामाऽसि–गणी भवन्नपि न त्वं किमपि जानासि, केन त्वं गणिपदे स्थापितः ? इत्यादिकथनम् , तथा गृहस्थविषये हीलितवचनं जन्मजात्याद्युद्घाटनपूर्वकमपमाननं, यथा–त्वं जन्मकुलजात्यादिहीनोऽसि इत्यादि कथनम् २ । **खिंसियवयणे** खिंसितवचनम्–जन्मकर्माद्युद्घाटनपूर्वकं सरोषवचनम् , अथवा रे मूर्ख ! रे दास ! इत्यादि श्रुतिकटुवचनम् ३ । **फरुसवयणे** परुषवचनम्–कर्कशवचनम् रूक्षवचनमित्यर्थः, रे नीच ! रे अधम ! इत्यादि ४ । **गारत्थियवयणे** गार्हस्थ्यवचनम्–गृहस्थस्य भावो गार्हस्थ्यं तत्सम्बन्धि तद्वचनसदृश वचन गार्हस्थ्यवचनम्, हे तात ! हे पुत्र ! हे मातुल ! हे भागिनेय ! इत्यादि भाषणम्,

व्यापाराद्यारम्भसमारम्भवचनं वा ५ । विउसवियं वा पुणो उदीरित्तए व्युपशमितम्—उपशमित-क्लेशादिकं पुनरुदीरयितुं यद् वचनं तद्, यथा—स एव त्वं यः पूर्वं मामपमानितवान्, इत्यादि कथनम् ६ । एतानि षडलीकादिवचनानि न वक्तव्यानीति ॥ सू० १ ॥

प्रथमसूत्रे शोधिः कथिता, द्वितीयसूत्रे तु शोधेः प्रायश्चित्तविधिमाह—कप्पस्स इत्यादि ।

सूत्रम्—कप्पस्स छ पत्थारा पन्नत्ता, तं जहा—पाणाइवायस्स वायं वयमाणे, मुसावायस्स वायं वयमाणे, अदिन्नादाणस्स वायं वयमाणे, अविरइयावायं वयमाणे, अपुरिसवायं वयमाणे, दासवायं वयमाणे, इच्चेते छ कप्पस्स पत्थारे पत्थारेत्ता सम्मं अपडिपूरेमाणे तट्ठाणपत्ते सिया ॥ सू० २ ॥

छाया—कल्पस्य षट् प्रस्ताराः प्रज्ञप्ताः तद्यथा—प्राणातिपातस्य वादं वदन्, मृषावादस्य वादं वदन्, अदत्तादानस्य वादं वदन्, अविरतिकावादं वदन्, अपुरुषवादं वदन्, दासवादं वदन्, इत्येतान् षट् कल्पस्य प्रस्तारान् प्रस्तीर्य्य अप्रतिपूरयन् तत्स्थानप्राप्तः स्यात् ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—'कप्पस्स' इति । कल्पस्य, तत्र कल्पो नाम साधूनामाचारः, तस्य तत्सम्बन्धिनां विशुद्धिकारणत्वात् **छ पत्थारा पन्नत्ता** षट्—षट्संख्यकाः प्रस्ताराः प्रायश्चितप्रकाराधिकारिणः प्रज्ञप्ता कथिताः, तानेव षड् भेदान् दर्शयितुमाह—**तंजहे**-त्यादि, **तंजहा**, तद्यथा **पाणाइवायस्स वायं वयमाणे** प्राणातिपातस्य जीवविराधनलक्षणस्य वादमाक्षेपवचनं वदन् षड्जीवनिकायविराधनवाचं वदन् साधुः प्रायश्चित्तस्य प्रस्तारोऽधिकारी कथ्यते इति प्रथमः १ । **मुसावायस्स वायं वयमाणे** मृषावादस्य वादं वदन् द्वितीयो भेदः २ । **अदिन्नादाणस्स वयं वयमाणे** अदत्तादानस्य वादं वदन् तृतीयः ३ । **अविरइयावयं वयमाणे** अविरतिकावादं वदन्, तत्र न विद्यते विरतिर्यस्याः सा अविरतिका—कुलटा स्त्री, तस्या वादं वाचं वा वदन् मैथुनाऽऽक्षेपं कुर्वन्नित्यर्थः, इति चतुर्थः ४ । **अपुरिसवायं वयमाणे** अपुरुषवादं वदन्, तत्र न पुरुषः अपुरुषः नपुंसकस्तस्य वादम् 'अयं नपुंसकः' इति वाचं वदन् पञ्चमः ५ । **दासवायं वयमाणे** दासवादं वदन्, यो न दासस्तम् 'अयं दासः' इति वदन् षष्ठो भेदः ६ । **इच्चेते छ कप्पस्स** इत्येतान् षट् कल्पस्य इति एवं प्रकारान् एतान् पूर्वोक्तान् षट्संख्यकान् प्राणातिपाताद्याक्षेपलक्षणान् कल्पस्य साध्वाचारस्य **पत्थारे पत्थारेत्ता** प्रस्तारान् प्रायश्चित्तस्य प्रकारान् प्रस्तीर्य **सम्मं अपडिपूरेमाणे** सम्यग् अप्रतिपूरयन्—अप्रमाणयन् अभ्याख्यानकारकः साधुः सम्यक् अप्रतिपूरयन् आक्षेपार्थस्यासद्भूततया अभ्याख्यानस्य समर्थनं कर्तुमशक्तः सन् **तट्ठाणपत्ते सिया** तत्स्थानप्राप्तः प्रायश्चित्तस्थानप्राप्तः प्रायश्चित्तभागी स्यात् ।

अत्र दर्दुर—शुनक—सर्प—मूषक—दृष्टान्ताः सन्ति । तत्र दर्दुरदृष्टान्तो यथा—कस्यचित् रत्नाधिकस्य साधोर्भिक्षाटनसमये मृतमण्डूककलेवरोपरि अकस्मात्पादः पतितः, सहागतेनाऽन्येन

साधुना गुरवे कथितं यदमुकेन साधुना मण्डूको मारितः, तदा आचार्यस्तं साधुं पृच्छेत् भोस्त्वया मण्डूको मारितः किम्?, स यदि वदति न मारितः, अविराधने तेन सम्यक् प्रमाणमुपस्थापनीयम् अन्यथा स प्रायश्चित्तभागी भवत्येव। अथवा येनाक्षेपः कृतः स यदि प्रमाणेन स्वकीयमारोपणं न प्रमाणयितुं शक्नोति तदा स एव तत्स्थानप्राप्तो भवति, प्राणातिपाते यत् प्रायश्चित्तं तस्य प्रायश्चित्तस्य भागी स एवाभ्याख्यानकारको भवति । यः कोपि यस्य कस्याप्युपरि आरोपणं करोति प्राणातिपातादेः स यदि प्रमाणेन स्वकीयमभ्याख्यानं सिद्धं करोति तदा यस्योपरि आरोपणं कृतं स प्रायश्चित्तभागी भवति। यदि कदाचित् स स्वकृतमारोपणं प्रमाणयितुं न शक्तो भवति तदा अभ्याख्यानकारकस्यैव तादृशं प्रायश्चित्तं भवतीति प्राणातिपातवादविषयः प्रथमः प्रायश्चित्तप्रस्तारः। एवं शुनक-सर्प-मूषक-दृष्टान्ता भावनीयाः १।

मृषावादप्रस्तारो यथा—कस्मिंश्चिद् गृहस्थगृहेऽवमरात्निको रत्नाधिकेन सह भिक्षार्थं गतः सन् भोजनकालाभावेन प्रतिषिद्धः प्रत्यावृत्तः। पश्चान्मुहूर्त्तान्तरे रत्नाधिकेन कथितम्—इदानीं भोजनकालः संभाव्यतेऽतो व्रजामो भिक्षार्थम्, अवमेन कथितम्-प्रतिषिद्धोऽहं न व्रजामि। ततो रत्नाधिकेन गत्वा भिक्षा समानीता । सोऽवमः आचार्यायेदमालोचयति यथा—भदन्त! अयं दीनकरुणवचनैर्याचते प्रतिषिद्धोऽपि गृहस्थगृहं प्रविशति, प्रविष्टश्च मुखप्रियाणि योगचिकित्सानिमित्तानि गृहस्थेभ्यो जल्पति, इत्येवमभ्याख्यानदानं मृषावादरूपो द्वितीयः प्रायश्चित्तप्रस्तारः २।

अदत्तादानप्रस्तारो यथा—एकत्र गृहेऽवमरात्निकेन यावद् भिक्षा गृहीता तावद् एको रत्नाधिकः कुत्रतो मोदकान् लब्ध्वाऽन्यस्मै अवमाय दत्तवान्, तदितरोऽवमस्तान् मोदकान् दृष्ट्वा प्रत्यावृत्त्य गुरुसमक्षं भणति—आलोचय त्वया रत्नाधिकेनादत्ता मोदका गृहीताः, इत्यभ्याख्यानदानमदत्तादानरूपस्तृतीयः प्रायश्चित्तप्रस्तारः ३ ।

अविरतिकावादप्रस्तारो यथा—कश्चिद् अवमरात्निको दशविध च समाचार्यां स्खलितो रत्नाधिकेन 'हे दुष्ट शिष्य! स्खलितोऽसि' इत्यादिवाक्यतस्तर्जित आलोचयति—अय 'रत्नाधिकोऽहं'—मिति गर्वेण मामस्खलितमपि तर्जयति कषायोदयतो मां प्रेरयतीत्यवसरं लब्ध्वा तथा करोमि येनायं लघुको भवतीति। ततोऽन्यदा द्वावपि भिक्षार्थं गतौ, भिक्षामानीय प्रत्यावृत्तौ मार्गे उष्णकालादिकारणवशाद् बुभुक्षितौ तृषितौ तत्रैवं चिन्तितवन्तौ—अत्र परिव्राजिकादेवकुले कुटङ्गे लतावृक्षाच्छादितस्थाने प्रथमालिकां-पूर्वं किञ्चिद् भोजन-कृत्वा पानीयं पास्यावः, इति चिन्तयित्वा सुखं स्थितौ, अत्रान्तरेऽवमरात्निकेन एका परिव्राजिका तदभिमुखमागच्छन्ती दृष्टा, लब्धोऽवसर इदानीमिति चिन्तयित्वा वदति—कुरुत भदन्ताः? भवन्तः भोजनपानम्, अहं तु उच्चारार्थं गमिष्यामीति। एवमुक्त्वा शीघ्रमाचार्यसमीपे समागत्य मैथुनेऽभ्याख्यातुं भणति—भदन्त! ज्येष्ठाऽऽर्येणाद्य सद्य इदानीं परिव्राजिकागृहे प्रतिसेवितमकार्यं

मैथुनलक्षणमित्यभ्याख्यानदानमविरतिकावादलक्षणश्चतुर्थः प्रायश्चित्तप्रस्तारः ४ ।

अपुरुषवादप्रस्तारो यथा-कोऽपि साधू रत्नाधिकेन दुष्प्रत्युपेक्षणादिस्खलने तर्जितश्छिद्रान्वेषी भिक्षातो निवृत्त्य रत्नाधिकमुद्दिश्याचार्यं भणति—नूनमेष रत्नाधिकोऽपुरुषो नपुंसको वर्त्तते, आचार्येण प्रोक्तम् त्वया कथं ज्ञातम् ? तेनोक्तम्—ममैतस्य निजकैः कथितं यदयं नपुंसकः प्रव्राजितो भवतेति । ततो मयाऽपि ज्ञातम्—हसितस्थितचङ्क्रमितशरीरभाषादिलक्षणैः 'अयं नपुंसकः' इति । एवमभ्याख्यानदानं पञ्चमोऽपुरुषवादरूपः प्रायश्चित्तप्रस्तारः ५ ।

दासवादप्रस्तारो यथा—पूर्ववदेव कोऽपि साधू रत्नाधिकमुद्दिश्याचार्यं प्रति भणति—अयं रत्नाधिको दासोऽस्ति । आचार्यैरुक्तम्-कथं जानासि ?, स प्राह—निजकैर्मम कथितं मयाऽपि ज्ञातं च यदसौ शीघ्रकोपशीलः उचितानुचितविवेकविकलां भाषां भाषते, इत्यादिलक्षणैः शरीरसंस्थानादिनाऽपि चास्य दासत्वमनुमीयते, इत्याद्यभ्याख्यानदानं दासवादरूपः षष्ठः प्रायश्चित्तप्रस्तारः ६ । एते षट् कल्पस्य प्रस्ताराः प्रायश्चित्तरचनाविशेषाः प्रतिपादिता इति ६ ।

अथ सूत्रव्याख्या—'इच्चेते' इत्यादि, इच्चेते इत्येतान् पूर्वोक्तान् छ **कप्पस्स पत्थारे** षट् कल्पस्य प्रस्तारान् **पत्थारेत्ता** प्रस्तीर्य यदि स प्रस्तारकोऽभ्याख्यानदायकः साधुः स्वदत्तमभ्याख्यानम् **सम्मं अपडिपूरेमाणे** सम्यक् यथार्थतया अप्रतिपूरयन् **तट्ठाणपत्ते सिया** तत्स्थाप्राप्तः स्यात्, तत् प्राणातिपातादिकर्त्तुर्यत्स्थानं तत्स्थानं प्रायश्चित्तस्थानं प्राप्तो भवति । अयं भावः—यत् प्राणातिपातादिरूपेणाभ्याख्यानमन्योपरि येन दत्तं स तस्यासद्भूततया स्वारोपिताभ्याख्यानस्य सत्यतया समर्थनं कर्त्तुं न शक्नोति तदा तस्यैव अभ्याख्यान दायकस्यैव प्राणातिपातादिकर्त्तुरिव प्रायश्चित्तस्थानं प्राप्तं भवति, आचार्येण तस्याऽभ्याख्यानदायकस्यैव प्राणातिपातादिपापप्रायश्चित्तं दातव्यमिति । यदि अभ्याख्यानदायकोऽभ्याख्यानदानविषये विवदमानो भवेत्तदा तस्य प्रतिविवादमुत्तरोत्तरं प्रायश्चित्तवृद्धिः कर्त्तव्या, तथाहि—प्रथमं मार्गे रत्नाधिकं—'भवता दर्दुरो मारितः' इति कथयित्वा ततो निवृत्याचार्यसमीप तत्कथनार्थं व्रजति तदा अभ्याख्यानदातृत्वेन तस्याभ्याख्यानदायकस्य मासलघुप्रायश्चित्तं भवति, ततः परं भणने मासगुरु । तस्य भणने यदि आचार्यो यस्योपर्यभ्याख्यानं प्राप्तं तं साधुमाहूय पृच्छति—किं त्वया दर्दुरो मारित. ? स कथयति—न मारितः, एवं तेन कथिते तस्याभ्याख्यानदायकस्य चतुर्लघुप्रायश्चित्तं भवति । तेन भूय. प्रच्छने प्रेरित आचार्यस्तं पुनः पृच्छति तदाऽपि पूर्ववदेव 'न मारितः' इति कथने तस्याभ्याख्यानदातुश्चतुर्गुरु । पुनरवमो भणति यदि न विश्वासस्तदा तत्रोपस्थिता गृहस्थाः प्रष्टव्या., साधवो गृहस्थान् प्रष्टुं गच्छन्ति, पृष्टे सति षड्लघु, पृष्टा गृहस्था भणन्ति—नास्माभिरयं दर्दुरमारणं कुर्वन् दृष्टः, इति तै· कथने षड्गुरु, साधवः समागताः कथयन्ति नापद्रावितोऽनेन दर्दुर इति तदा छेदः ।

अथाभ्याख्यानदायको भणति–यन्नाम गृहस्था असंयता अलीकं सत्यं वा ब्रुवते नैतेषां वचनप्रत्ययः, एवं भणतो मूलम् । यदि स भणति गृहस्थाश्च यूयमेकत्र मिलिताः, अहं पुनरेकः कोऽन्यो मम पक्षे ? इति कथनेऽनवस्थाप्यम् । पुनर्गृहस्थान् भणति–सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्याः, इति भणतस्तस्याभ्याख्यानदायकस्य पाराञ्चिकं प्रायश्चितं समापतति । एवमुत्तरोत्तरं विवदतः पाराञ्चिकं यावत् प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवतीति । एवमेव यदि रात्निकेन सत्यमेव दर्दुरो व्यपरोपितः पृष्टे च भूयो विवादपूर्वकं निह्नुते तदाऽभ्याख्यानदायकस्येव तस्याप्युत्तरोत्तरं प्रायश्चित्तवृद्धिः कर्तव्या । तत्राभ्याख्यानदायकस्यैक एव मृषावादलक्षणो दोषः किन्तु द्वितीयस्याभ्याख्यातस्य रात्निकस्य तु दर्दुरवधं कृत्वा निह्नुते इति द्वौ दोषौ भवतः, एकः प्राणातिपातजनितो दोषः, द्वितीयो मृषावादजनितश्चेति । यदि चाभ्याख्यानदायकोऽवमरात्निकः तथाऽभ्याख्यातो रात्निकश्च अभ्याख्याने दत्तेऽपि प्राणातिपाते कृतेऽपि च स्वकथनसिद्ध्यर्थं न विवदति यथार्थं यथायोगं प्रायश्चित्तं गृह्णाति तदा न तयोः प्रायश्चित्तवृद्धिः कर्त्तव्येति । एवमन्ये मृषावादादिप्रस्तारा अपि स्वयं भावनीया इति ॥ सू० २ ॥

अथ निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीनां 'परस्परं' कण्टकाद्युद्धरणप्रभृतिविषये विधिमाह-**'निग्गंथस्स य'** इत्यादि ।

सूत्रम्— णिग्गंथस्स य अहे पायंसि खाणू वा कंटए वा हीरए वा सक्करे वा परियावज्जेज्जा तं च णिग्गंथे नो संचाएइ नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा तं णिग्गंथी णीहरमाणी वा विसोहेमाणी वा णाइक्कमइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—निर्ग्रन्थस्य चाधः पादे स्थाणुर्वा कंटको वा हीरकं वा शर्करं वा पर्यापद्येत तच्च निर्ग्रन्थो नो शक्नुयात् निर्हर्तुं वा विशोधितुं वा तं निर्ग्रन्थी निर्हरन्ती वा विशोधयन्ती वा नातिक्रामति ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—'णिग्गंथस्स य' इति निर्ग्रन्थस्य गच्छतः प्रमादादिकारणवशात् **अहे पायंसि** अधः पादे पादयोः पादस्य वा अधः प्रदेशे पादतले इत्यर्थः **खाणू वा** स्थाणुर्वा, तत्र स्थाणुर्नाम छिन्नगोधूमादेः क्षेत्रसंलग्नमूलस्थितोऽवयवविशेषः **कंटए वा** कंटको वा कण्टकिवृक्षस्य बर्बुरादेरवयवविशेषः **हीरए वा** हीरकं वा, तत्र हीरकं नाम सूचीवत् तीक्ष्णकाष्ठखण्डो वा **सक्करे वा** शर्करं वा शर्करं नाम पाषणखण्डः, तच्च स्थाण्वादि भिक्षाद्यानेतुं गच्छतः श्रमणस्य पादतले **परियावज्जेज्जा** पर्यापद्येत प्राप्नुयात् पादे संलग्नं भवेत् चरणः कंटकादिना विद्धो भवेदित्यर्थः **तं च णिग्गंथे** तच्चपादसंलग्नकण्टकादिकम् निर्ग्रन्थः श्रमणः स्वयमन्यो वा साधुः **नो संचाइए** नो शक्नुयात् **नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा** निर्हर्तुं वा विशोधितुं वा कश्चित् श्रमणः कारणवशात् पादतलसंलग्नकण्टकादिकम् निष्कासयितुमुद्धर्तुं वा न शक्नुयात् न समर्थो भवेदित्यर्थः, अथ यदा स्वयमन्यो वा श्रमणस्तान् कण्टकादीन् समुद्धर्तुं नो शक्नुयात् तदा **तं णिग्गंथी णीहरमाणी वा** श्रमणचरणात् संलग्नकण्टकादिकं निर्हरन्ती निष्कासयन्ती

'विसोहेमाणी वा' विशोधयन्ती समुद्धरन्ती णाइक्कमइ नातिक्राम्यति तीर्थकराज्ञाम् , सा तीर्थकराज्ञाया उल्लङ्घनं न करोति, जिनाज्ञाविराधिका न भवतीत्यर्थः ॥ सू० ३ ॥

सूत्रम्—णिग्गंथस्स य अच्छिसि पाणे वा वीए वा रए वा परियावज्जेज्जा तं च णिग्गंथे नो संचाएइ णीहरीत्तए वा विसोहित्तए वा तं णिग्गंथी णीहरमाणी वा विसोहेमाणी वा, णाइक्कमइ ॥ सू० ४ ॥

छाया—निर्ग्रन्थस्य चाक्षिणि प्राणो वा, बीज वा, रजो वा, पर्यापद्येत तच्च निर्ग्रन्थो नो शक्नुयात् निर्हर्त्तुम् वा, विशोधितुं वा, तं निर्ग्रन्थी निर्हरन्ती वा विशोधयन्ती वा नातिक्रामति ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—णिग्गंथस्स य इति निर्ग्रन्थस्य श्रमणस्य अच्छिसि अक्षिणि नेत्रे पाणे वा प्राणो वा—क्षुद्रजीवो मशकादिर्वा वीएवा बीजं वा शालिगोधूमादिर्बीजं, 'रए वा' रजो वा—धूलिकणो वा पारियावज्जेज्जा पर्यापद्येत परिपतेत्, नेत्रे यदि क्षुद्रजन्तुप्रभृतिकं वस्तु नेत्रकष्टकारकं पतितं भवेदित्यर्थः, तं च निग्गंथे नो संचाइए णीहरित्तए वा-विसोहित्तए वा तच्च निर्ग्रन्थोऽन्यः कोऽपि श्रमणः न शक्नुयात् निर्हर्त्तुं वा विशोधयितुं वा तद् नेत्रपतितं क्षुद्रजीवादिकम् निर्ग्रन्थोऽन्यः श्रमणः साधुः नेत्रपतितं क्षुद्रजीवादिकं साधुनेत्रात् निर्हर्त्तुं निष्कासयितुं विशोधयितुं वा न शक्नुयात् समर्थो न भवेत् तदा तं णिग्गंथी णीहरमाणी वा विसोहेमाणी वा णाइक्कमइ तच्च श्रमणनेत्रपतितक्षुद्रजीवादिकं श्रमणस्याऽशक्तौ सत्यां निर्ग्रन्थी श्रमणी निर्हरन्ती साधुनेत्रात् क्षुद्रजीवादिकं नि सारयन्ती विशोधयन्ती अपनयनं कुर्वन्ती नातिक्रामति तीर्थकराज्ञां नोल्लङ्घयति ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—निग्गंथीए य अहे पायंसि खाणू वा कंटए वा हीरए वा सक्करए वा परियावज्जेज्जा, तं च णिग्गंथी णो संचाएइ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा तं च णिग्गंथे नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा णाइक्कमइ ॥ सू० ५ ॥

छाया—निर्ग्रन्थ्याश्चाधः पादे स्थाणुर्वा कण्टको वा हीरकं वा शर्करं वा पर्यापद्येत तंच निर्ग्रन्थी नो शक्नुयात् निर्हर्त्तुं वा विशोधयितुं वा तं च निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामति ॥ सू० ५॥

चूर्णी—'णिग्गंथीए य' इति निर्ग्रन्थ्याः अहे पायंसि अधः पादे चरणस्याधोभागे पादतले इत्यर्थः खाणू वा स्थाणुर्वा पूर्वोक्तस्थाणुकण्टकहीरकशर्करादिकं परियावज्जेज्जा पर्यापद्येत संलगेत् स्थाणुप्रभृतिना पादो विद्ध इत्यर्थ. तं च निग्गंथी नो संचाइए णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा तच्च निर्ग्रन्थी नो शक्नुयात् निर्हर्त्तुं वा, विशोधयितुं वा, तत्र तत् श्रमणीपदसंलग्नकण्टकादिकं श्रमणी स्वयं यस्याः पादे स्थाण्वादि लग्न तद्व्यतिरिक्ता वा साध्वी नो शक्नुयात् न

समर्था भवेत् निर्हर्तुम् निष्कासयितुं विशोधयितुं पादादुद्धर्तुम् तदा 'तं णिग्गंथे नीहरमाणे वा विसोहमाणे वा णाइक्कमइ तच्च निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामति तीर्थकराज्ञां नोल्लङ्घयति ॥ सू० ५ ॥

सूत्रम्—णिग्गंथीए अच्छिसि पाणे वा बीए वा रए वा परियावज्जेज्जा तं च णिग्गंथी णो संचाएइ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा तं च णिग्गंथे णीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा णाइक्कमइ ॥ सू० ६ ॥

छाया—निर्ग्रन्थ्या अक्षिणि प्राणो वा बीजं वा रजो वा पर्यापद्येत तच्च निर्ग्रन्थी नो शक्नोति निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा तच्च निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामति ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—'णिग्गंथीए' इति। निर्ग्रन्थ्याः 'अच्छिसि' अक्षिणि—नयने पाणे वा प्राणो वा—प्राणः क्षुद्रजन्तुर्मशकादिः बीए वा बीजं वा लघुतमं फलादेर्बीजम् 'रए वा रजो वा—धूलिकणो वा कारणवशात् श्रमण्या नेत्रे 'परियावज्जेज्जा' पर्यापद्येत परिपतेत् नेत्रे समापतितं भवेत् 'तं च णिग्गंथी णो संचाएइ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा' तच्च निर्ग्रन्थी नो शक्नोति निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा तत्र तं श्रमण्यक्षिपतितं क्षुद्रजीवमशकादिकम् यदि निर्ग्रन्थी श्रमणी निर्हर्तुं निष्कासयितुं विशोधयितुमपाकर्तुं न शक्नुयात् तदा "तं च निग्गंथे णीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइक्कमइ" तं च निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामति ॥ सू० ६ ॥

सूत्रम्—णिग्गंथे णिग्गंथिं दुग्गंसि वा विसमंसि वा पव्वयंसि वा पक्खलमाणिं वा पवडमाणिं वा गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा णाइक्कमइ ॥ सू० ७ ॥

छाया—निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थीं दुर्गे वा विषमे वा पर्वते वा प्रस्खलन्तीं वा प्रपतन्तीं वा गृह्णन् वा अवलम्बमानो वा नातिक्रामति ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—'णिग्गंथे णिग्गंथिं' इति। निर्ग्रन्थः निर्ग्रन्थीं कदाचित् दुग्गंसि वा दुर्गे वा पर्वतादिविकटभूमौ विसमंसि वा विषमे उच्चनीचप्रदेशे पिच्छलप्रदेशे वा 'पव्वयंसि वा पर्वते वा पक्खलमाणिं वा' प्रस्खलन्तीं चरणादिसंकोचेन पतन्तीमिव भवन्तीं वा पवडमाणिं वा प्रपतन्तीं वा पतितुमारब्धां गिण्हमाणे वा गृह्णन् हस्तादिना तस्या ग्रहणं कुर्वन् अवलंबमाणे वा अवलम्बमानो वा पतन्त्याः देहयष्ट्याद्याश्रयेण साहाय्यं कुर्वन् इत्यर्थः णाइक्कमइ नातिक्रामति ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—णिग्गंथे णिग्गंथिं सेयंसि वा पंकंसि वा पणगंसि वा उदगंसि वा ओकसमाणिं वा ओवुड्डमाणिं वा गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा णाइक्कमइ ॥ सू० ८ ॥

छाया—निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थीं सेके वा पङ्के वा पनके वा उदके वा अवकर्षन्तीं वा अवब्रुडन्तीं वा गृह्णन् वा अवलम्बमानो वा नातिक्रामति ॥ सू० ८ ॥

चूर्णी—'णिग्गंथे णिग्गंथीं वा' इति। निर्ग्रन्थः निर्ग्रन्थीं सेयंसि वा सेके वा, तत्र सेको जलसहितकर्दमार्थबोधकः तथा च सेके जलसहितकर्दमे वा पंकंसि व' पंके वा शुष्कप्राये कर्दमे पणगंसि वा पनके सततजलसम्पर्कात्पाषाणादौ संलग्नो हरितवर्णो वनस्पतिविशेषः 'लीलण-फूलण' इति प्रसिद्धं तस्मिन् उदगंसि वा उदके जले वा ओकसमाणिं वा अवकर्षन्तीं वा जलस्रोतसा नीयमानां 'ओवुड्डमाणिं वा' अवबुडन्तीं जलसहितकर्दमे पंके जले वा निमज्जन्तीं श्रमणीं श्रमणः 'गिण्हमाणे' गृह्णन् उद्धरणेच्छया तथा 'अवलंबमाणे वा' अवलम्बमानो वा धारयन् वा 'नाइक्कमइ नातिक्रामति तीर्थकृताभाज्ञां नोल्लङ्घयतीति ॥ सू० ८ ॥

सूत्रम्—णिग्गंथे णिग्गंथिं णावं आरोहमाणिं वा ओरोहमाणिं वा गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा णाइक्कमइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थीं नावम् आरोहन्तीं वा अवरोहन्ती वा गृह्णन् वा अवलम्बमानो वा नातिक्रामति ॥ सू० ९ ॥

चूर्णी—'निग्गंथे' इति। निर्ग्रन्थ. 'णिग्गंथिं' णिर्ग्रन्थीं 'णावं' नावं नौकां 'आरोहमाणिं वा' आरोहन्तीं-समारोहन्तीम् 'ओरोहमाणिं वा' अवरोहन्तीम् अवतरन्तीम् 'गिण्हमाणे वा' गृह्णन् अवलंबमाणे वा अवलम्बमानो वा श्रमणः णाइक्कमइ नातिक्रमति तीर्थकराज्ञां नोल्लङ्घयति न विराधयतीति भावः ॥ सूत्र ९ ॥

सूत्रम्—खित्तचित्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा णाइक्कमइ ॥ सू० १० ॥

छाया—क्षिप्तचित्तां निर्ग्रन्थीं निर्ग्रन्थो गृह्णन् वा अवलम्बमानो वा नातिक्रामति ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—'खित्तचित्तं' इति। क्षिप्तचित्ताम्, तत्र क्षिप्तं विक्षिप्तम् उद्विग्नं मनोग्लान्यादिना चित्तमन्तःकरणं यस्याः श्रमण्याः सा क्षिप्तचित्ता, तादृशीम् निर्ग्रन्थीं निर्ग्रन्थः श्रमणः 'गिण्हमाणे वा गृह्णन् वा अवलम्बमाणे वा अवलम्बमानो वा धारयन् वा 'णाइक्कमइ' नातिक्रामति तीर्थकराज्ञां नोल्लङ्घयति ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—एवं दित्तचित्तं० ॥ सू० ११॥ जक्खाइट्टं० ॥ सू० १२ ॥ उम्मायपत्तं० ॥सू० १३॥ उवसग्गपत्तं णिग्गंथिं णिग्गंथे गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा नाइक्कमइ ॥ सू० १४ ॥

छाया—एवं दीप्तचित्तां यक्षाविष्टामुन्मादप्राप्तामुपसर्गप्राप्तां निर्ग्रन्थीं निर्ग्रन्थो गृह्णन् वा अवलम्बमानो वा नातिक्रामति ॥ सू० ११—१४ ॥

चूर्णी—'एवं दित्तचित्तं' एवं दशमसूत्रोक्तप्रकारेण दीप्तचित्ताम्, तत्र दीप्तं लौकिकलोकोत्तरिकवस्तुविषयकहर्षोद्रेकेण भ्रान्तं चित्तमन्तःकरणं यस्याः सा दीप्तचित्ता, ताम्। यद्वा जक्खा-

इट्ठं यक्षाविष्टाम् व्यन्तरदेवपरिगृहीताम्, यद्वा उम्मायपत्तं उन्मादप्राप्ताम्, तत्रोन्मादो नाम-रोगादिना चित्तानवस्थता तद्युक्ताम्, उवसग्गपत्तं उपसर्गप्राप्ताम्-देवमनुष्यतिर्यगादिकृतोपसर्गविशिष्टाम् णिग्गंथिं निर्ग्रन्थीं श्रमणीम् निग्गंथे निर्ग्रन्थः श्रमणः गिण्हमाणे गृह्णन् क्वचित्पतनादितः क्वचिदौषधादिपानार्थं वा अवलम्बमाणे वा अवलम्बमानो वा धारयन् वा णाइक्कमइ नातिक्रामति तीर्थकराज्ञां नोल्लङ्घयति ॥ सू० ११-१४ ॥

सूत्रम्—साहिगरणं ॥ सू० १५ ॥ सपायच्छित्तं ॥ सू० १६ ॥ भत्तपाणपडियाइक्खियं ॥ सू० १७ ॥ अट्ठजायं निग्गंथिं णिग्गंथे गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा णाइक्कमइ ॥ सू० १८ ॥

छाया—साधिकरणाम् ॥ सू० १५ ॥ सप्रायश्चित्ताम् ॥ सू० १६ ॥ भक्तपानप्रत्याख्याताम् ॥ सू० १७ ॥ अर्थजातां निर्ग्रन्थीं निर्ग्रन्थो गृह्णन् वा अवलम्बमानो वा नातिक्रामति ॥ सू० १८ ॥

चूर्णी— 'साहिगरणं' इति। साधिकरणां, तत्राधिकरणं कलहः तेन युक्तामिति साधिकरणाम्-कलहासक्तमानसाम्, तथा सपायच्छित्तं सप्रायश्चित्तां प्रायश्चित्तेन युक्तामिति सप्रायश्चित्ताम् प्रायश्चित्तप्राप्तां-प्रायश्चित्तेन चलचित्तामित्यर्थः भत्तपाणपडियाइक्खियं भक्तपानप्रत्याख्याताम्, तत्र भक्तमोदनादिकं, पानं जलम्, ते प्रत्याख्याते यया सा भक्तपानप्रत्याख्याता-ताम् गृहीतानशनव्रतामित्यर्थः, अट्ठजायं अर्थजाताम्-अर्थलुब्धाम् भूमिपतितं सुवर्णादिकं दृष्ट्वा तद् ग्रहीतुं नम्रीभूताम्, कुत्राप्यर्थराशिं दृष्ट्वा सञ्जातविकारेण चलचित्ताम्, यद्वा-अर्थाकुलं पतिपुत्रादिकं ज्ञात्वा तत्सहायनिमित्तं द्रव्योपार्जनाय संयमाच्चलितचित्ताम्, यद्वा शिष्यानिमित्तं द्रव्यलाभार्थं गन्तुकामाम्, एतादृशीम् णिग्गंथिं निर्ग्रन्थीं-श्रमणीम् गिण्हमाणे गृह्णन् उपदेशेन शरीरेण वा स्पृष्ट्वा निवारयन् अवलम्बमाणे वा अवलम्बमानो वा णिग्गंथे निर्ग्रन्थः-श्रमणः णाइक्कमइ नातिक्रामति-तीर्थकरस्याज्ञां नोल्लङ्घयतीति भावः ॥ सू० १५-१८ ॥

श्रमणीनां सामाचारीलक्षणं कल्पं दर्शयित्वा सम्प्रति कल्पस्य प्रतिबन्धकान् दर्शयितुमाह-'छ कप्पस्स' इत्यादि।

सूत्रम्—छ कप्पस्स पलिमंथू पन्नत्ता, तंजहा-कोकुइए संजमस्स पलिमंथू १, मोहरिए सच्चवयणस्स पलिमंथू २, तिंतिणिए एसणागोयरस्स पलिमंथू ३, चक्खुलोलए

इरियावहियाए पलिमंथू ४, इच्छालोलुए मुत्तिमग्गस्स पलिमंथू ५, भिज्जाणियाणकरणं सिद्धिमग्गस्स पलिमंथू, सव्वत्थ भगवया अणियाणया पसत्था ६ ॥ सू० १९ ॥

छाया—षट् कल्पस्य परिमन्थवः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—कौकुचिकं संयमस्य परिमन्थुः १, मौखर्यं सत्यवचनस्य परिमन्थुः २, तितिणिकम् एषणागोचरस्य परिमन्थुः ३, चक्षुर्लौल्यम् ऐर्यापथिकस्य परिमंथुः ४, इच्छालौलुप्यं मुक्तिमार्गस्य परिमन्थुः ५, भिध्यानिदानकरणं सिद्धिमार्गस्य परिमन्थुः, सर्वत्र भगवता अनिदानता प्रशस्ता ६ ॥ सू० १९ ॥

चूर्णी—'छ कप्पस्स पलिमथू पन्नत्ता' इति । षट्–षट्संख्यकाः कल्पस्य साधुसामाचारीलक्षणस्य परिमन्थवः–परिमथ्नन्तीति परिमन्थवः घातका इत्यर्थः प्रज्ञप्ताः कथिताः। तानेव षड् भेदान् दर्शयितुमाह–तं जहा इत्यादि, तं जहा तद्यथा–**कोकुइए संजमस्स पलिमंथू** कौकुचिक संयमस्य परिमन्थुः, तत्र–कौकुचिकम्–कुचेष्टा भाण्डचेष्टा वा, विकृतं मुखं कृत्वा लोकानामग्रतः प्रदर्शनम्, एतादृशं कौकुचिकं संयमस्य चारित्रस्य परिमन्थुः, कौकुचिकस्य कन्दर्पोद्दीपकतया संयमस्य सुतरामेव विघातकसंभवादिति, इति प्रथमोभेदः १ ।

मोहरिए सच्चवयणस्स पलिमंथू मौखर्यं मुखरता सत्यवचनस्य परिमन्थुः, तत्र मुखरता वाचालता निरर्थकमधिकजल्पनम् सत्यवचनस्य परिमन्थुः, वाचालतायाः सत्यप्रतिबन्धकत्वादिति द्वितीयो भेदः २।

तिंतिणिए एसणागोयरस्स पलिमन्थू तितिणिकमेषणागोचरस्य परिमन्थुः, तत्र तिंतिणिकं सर्वदा भिक्षाया अलाभे गृहस्वामिनं प्रति–'**कृपणोऽयम्**' इत्यादिरूपेण तण–तण (बड़बड) शब्दकरणं तत्, एषणा–विशुद्धभक्तपानादिगवेषणरूपा, तत्प्रधानो यो गोचरः गोचरचर्या, तस्य परिमन्थुरिति तृतीयो भेदः ३ ।

चक्खुलोलए इरियावहियाए पलिमन्थू चक्षुर्लौल्यम् ऐर्यापथिकस्य परिमन्थुः तत्र चक्षुर्लौल्यं नेत्रयोश्चाञ्चल्यम् ईर्यासमितेर्घातकम् चक्षुषश्चाञ्चल्येन मार्गे गमनसमये सम्यगवलोकनाभावे संयमात्मविराधनसंभवात् ईर्यासमितेः स्वयमेव विघातादिति चतुर्थो भेदः ४।

इच्छालोलुए मुत्तिमग्गस्स पलिमन्थू इच्छालोलुप्यं मुक्तिमार्गस्य परिमन्थुः, इच्छालौलुप्यम् आहारादिवाञ्छायां गृद्धिभावः, इति पञ्चमो भेदः ५ ।

भिज्जाणियाणकरणं सिद्धिमग्गस्स पलिमन्थू भिध्यानिदानकरणं सिद्धिमार्गस्य परिमन्थुः, भिध्या–लोभो गृद्धिरित्यर्थः, तद्वशात् निदानकरणम्, तच्च सिद्धिमार्गस्य परिमन्थुः,

इति षष्ठो भेदः६। यतः सव्वत्थ भगवया अणियाणया पसत्था सर्वत्र भगवता अनिदानता प्रशस्ता प्रशंसितेति ॥ सू० १९ ॥

सम्प्रति कल्पस्थितेर्भेदान् दर्शयितुमाह—'छव्विहा' इत्यादि।

सूत्रम्—छव्विहा कप्पट्ठिई पण्णत्ता तं जहा-सामाइयसंजयकप्पट्ठिई १, छेओवट्ठावणियसंजयकप्पट्ठिई २, णिव्विसमाणकप्पट्ठिई ३, णिव्विट्ठकाइयकप्पट्ठिई ४, जिणकप्पट्ठिई ५, थेरकप्पट्ठिई ६। त्ति बेमि ॥ सू० २० ॥

कप्पस्स छट्ठो उद्देसो समत्तो

छाया—षड्विधा कल्पस्थितिः प्रज्ञप्ता तद्यथा—सामायिकसंयतकल्पस्थितिः १, छेदोपस्थापनीयसंयतकल्पस्थितिः २, निर्विशमानकल्पस्थितिः ३, निर्विष्टकायिककल्पस्थितिः ४, जिनकल्पस्थितिः ५, स्थविरकल्पस्थितिः ६। इति ब्रवीमि। सू० २०॥

कल्पस्य षष्ठ उद्देशकः समाप्तः ॥६॥

चूर्णी—'छव्विहा' इति। षड्विधा षट्प्रकारा **कप्पट्ठिई पण्णत्ता** कल्पस्थितिः प्रज्ञप्ता कथिता, तत्र कल्पे संयताचारे स्थितिरवस्थानमिति कल्पस्थितिः, अथवा कल्पस्य साधुसामाचारीलक्षणस्य स्थितिर्मर्यादा इति कल्पस्थितिः, सा षड्विधा प्रज्ञप्ता—निरूपिता। तानेव षड्भेदान् दर्शयितुमाह—**तं जहा** इत्यादि, तं जहा तद्यथा-**सामाइयसंजयकप्पट्ठिई** सामायिकसंयतकल्पस्थितिः, तत्र समो रागद्वेषरहितभावः—ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणभावः, तस्याऽऽयः प्राप्तिः, अथवा समय एव सामायिकं सर्वसावद्यकर्मणां विरतिलक्षणम्, तत्प्रधानाः संयताः साधवः, तादृशसाधूनां स्थितिः सा सामायिकसंयतकल्पस्थितिः प्रथमा १, **छेदोवट्ठावणियसंजयकप्पट्ठिई** छेदोपस्थापनीयसंयतकल्पस्थितिः, तत्र छेदनम्—पूर्वपर्यायोच्छेदनम्, उपस्थापनीयमारोपणीयं यत् तत् छेदोपस्थापनीयम् व्यक्तितो महाव्रतेषु आरोपणमित्यर्थः, ततश्च छेदोपस्थापनीयप्रधाना ये संयताः ते छेदोपस्थापनीयसंयताः साधवस्तेषां या कल्पस्थितिः सा छेदोपस्थापनीयसंयतकल्पस्थितिर्द्वितीया २, **निव्विसमाणकप्पट्ठिई** निर्विशमानकल्पस्थितिः, तत्र निर्विशमानाः परिहारविशुद्धिकल्पं वहमानाः, तेषां कल्पस्तस्य स्थितिर्निर्विशमानकल्पस्थितिस्तृतीयो भेदः ३, **निव्विट्ठकाइकप्पट्ठिई** निर्विष्टकायिककल्पस्थितिः, तत्र निर्विष्टकायिको नाम येन परिहारविशुद्धिकं नाम तपो व्यूढम्, निर्विष्ट आसेवितः विवक्षितचारित्रस्वरूपः कायो—देहो यैस्ते निर्विष्टकायिका इति व्युत्पत्तेः, तेषां निर्विष्टकायिकानां कल्पस्थितिरिति निर्विष्टकायिककल्पस्थितिश्चतुर्थी ४। **जिणकप्पट्ठिई** जिनकल्पस्थितिः, तत्र जिनाः गच्छविनिर्गताः साधुविशेषास्तेषां जिनानां कल्पस्थितिरिति जिनकल्पस्थितिः पञ्चमी ५, **थेरकप्पट्ठिई** स्थविरकल्पस्थितिः, तत्र स्थविरा आचार्योपाध्यायादयः गच्छसापेक्षाः साधुवि-

शेषास्तेषां कल्पस्थितिरिति स्थविरकल्पस्थितिरिति षष्ठी ६ ।। त्ति बेमि इति ब्रवीमि—सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामिनं प्रति कथयति—हे जम्बु ! यदहं तीर्थंकरमुखात् कल्पस्थितिविषये श्रुतवान् तदेव तुभ्यं कथयामि नतु स्वमनीषया प्रकल्प्य कथयामीति ।। सू० २० ।।

इति श्री–विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक–
प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
"जैनाचार्य"–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैन-
धर्म-दिवाकर–पूज्यश्री–घासीलालव्रतिविरचितायां "बृहत्कल्पसूत्रस्य"
चूर्णि-भाष्या-ऽवचूरीरूपायां व्याख्यायां
षष्ठ उद्देशकः समाप्तः ।।६।।

समाप्तं सचूर्णिभाष्यावचूरीकं
बृहत्कल्पसूत्रम् ।

॥ श्रीबृहत्कल्पसूत्रस्य ॥

मूलपाठः

सूत्रम्—नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा आमे तालपलंबे अभिन्ने पडिगाहित्तए ॥१॥

कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा आमे तालपलंबे भिन्ने पडिगाहित्तए ॥२॥

कप्पइ निग्गंथाणं पक्के तालपलंबे भिण्णे वा अभिण्णे वा पडिगाहित्तए ॥३॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं पक्के तालपलंबे अभिन्ने पडिगाहित्तए ॥४॥

कप्पइ निग्गंथीणं पक्के तालपलंबे भिन्ने पडिगाहित्तए, सेवि य विहिभिण्णे नो चेव णं अविहिभिण्णे ॥५॥

से गामंसि वा णगरंसि वा खेडंसि वा कब्बडंसि वा मडंबंसि वा पट्टणंसि वा आगरंसि वा दोणमुहंसि वा निगमंसि वा आसमंसि वा संनिवेसंसि वा संवाहंसि वा घोसंसि वा अंसियंसि वा पुडभेयणंसि वा रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि अबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथाणं हेमंतगिम्हासु एगं मासं वत्थए ॥६॥

से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि सबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथाणं हेमंतगिम्हासु दो मासे वत्थए, अंतो इक्कं मासं, बाहिं इक्कं मासं, अंतो वसमाणाणं अंतो भिक्खायरिया, बाहिं वसमाणाणं बाहिं भिक्खायरिया ॥७॥

से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि अबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथीणं हेमंतगिम्हासु दो मासे वत्थए ॥८॥

से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि सबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथीणं हेमंतगिम्हासु चत्तारि मासे वत्थए, अंतो दो मासे, बाहिं दो मासे, अंतो वसमाणीणं अंतो भिक्खायरिया, बाहिं वसमाणीणं बाहिं भिक्खायरिया ॥९॥

से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा एगवगडाए एगदुवाराए एगनिक्खमणपवेसाए नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा एगयओ वत्थए ॥१०॥

गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा अभिणिवगडाए अभिनिदुवाराए अभिणिक्खमणपवेसाए कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा एगयओ वत्थए ॥११॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं आवणगिहंसि वा रत्थामुहंसि वा, सिंघाडगंसि वा चउक्कंसि वा चच्चरंसि वा अंतरावणंसि वा वत्थए ॥१२॥

कप्पइ निग्गंथाणं आवणगिहंसि वा जाव अंतरावणंसि वा वत्थए ॥१३॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं अवंगुयदुवारिए उवस्सए वत्थए। एगं पत्थारं अंतो किच्चा एगं पत्थारं बाहिं किच्चा ओहाडियचिलिमिलियागंसि एवं णं कप्पइ वत्थए ॥१४॥

कप्पइ निग्गंथाणं अवंगुयदुवारिए उवस्सए वत्थए ॥१५॥

कप्पइ निग्गंथीणं अंतोलित्तं घडिमत्तयं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥१६॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं अंतोलित्तं घडिमत्तयं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥१७॥

कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा चेलचिलिमिलियं धारित्तए वा, परिहरिए वा।

नो कप्पइ निग्गंथाण निग्गंथीण वा दगतीरंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा, तुयट्टित्तए वा निद्दाइत्तए वा, पयलाइत्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अहरित्तए, उच्चारं वा पासवणं वा खेलं वा सिंघाणं वा परिट्ठवित्तए, सज्झायं वा करित्तए, धम्मजागरियं वा जागरित्तए, काउस्सग्गं वा करित्तए, ठाणं वा ठाइत्तए॥१९॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सचित्तकम्मे उवस्सए वत्थए ॥२०॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अचित्तकम्मे उवस्सए वत्थए ॥२१॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं सागारियअणिस्साए वत्थए ॥२२॥

कप्पइ निग्गंथीणं सागारियणिस्साए वत्थए ॥२३॥

कप्पइ निग्गंथाणं सागारियस्स णिस्साए वा अणिस्साए वा वत्थए ॥२४॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा सागारियउवस्सए वत्थए ॥२५॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अप्पसागारिए उवस्सए वत्थए ॥२६॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं इत्थीसागारिए उवस्सए वत्थए ॥२७॥

कप्पइ निग्गंथाणं पुरिससागारिए उवस्सए वत्थए ॥२८॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं पुरिससागारिए उवस्सए वत्थए ॥२९॥

कप्पइ निग्गंथीणं इत्थीसागारिए उवस्सए वत्थए ॥३०॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं पडिबद्धसिज्जाए वत्थए ॥३१॥

कप्पइ निग्गंथीणं पडिबद्धसिज्जाए वत्थए ॥३२॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं गाहावइकुलस्स मज्झंमज्झेणं गंतुं वत्थए ॥३३॥

कप्पइ निग्गंथीणं गाहावइकुलस्स मज्झंमज्झेण गंतुं वत्थए ॥३४॥

भिक्खू य अहिगरणं कट्टु तं अहिगरणं विओसवित्ता विओसवियपाहुडे, इच्छाए परो आढाइज्जा इच्छाए परो नो आढाइज्जा, इच्छाए परो अब्भुट्ठिज्जा, इच्छाए परो नो अब्भुट्ठिज्जा, इच्छाए परो वंदिज्जा इच्छाए परो नो वंदिज्जा, इच्छाए परो संभुंजिज्जा, इच्छाए परो नो संभुंजिज्जा, इच्छाए परो संवसिज्जा, इच्छाए परो नो संवसिज्जा, इच्छाए परो उवसमिज्जा, इच्छाए परो नो उवसमिज्जा, जो उवसमइ तस्स अत्थि आराहणा, जो न उवसमइ तस्स नत्थि आराहणा, तम्हा अप्पणा चेव उवसमियव्वं। से किमाहु भंते ! ? उवसमसारं सामण्णं ॥ ३५॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा वासावासेसु चरित्तए ॥३६॥

कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा हेमंतगिम्हासु चरित्तए ॥३७॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा वेरज्जविरुद्धरज्जंसि सज्जं गमणं सज्जं आगमणं सज्जं गमणागमणं करित्तए। जो खलु निग्गंथो वा निग्गंथी वा वेरज्जविरुद्धरज्जंसि सज्जं गमणं सज्जं आगमणं सज्जं गमणागमणं करेइ करेंतं वा साइज्जइ से दुहओवि वीइक्कममाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥३८॥

निग्गंथं च णं गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंबलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा, कप्पइ से सागारकडं गहाय आयरियपायमूले ठवित्ता दोच्चंपि उग्गहं अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥३९॥

निग्गंथं च णं वहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खंतं समाणं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंबलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा, कप्पइ से सागारकडं गहाय आयरियपायमूले ठवित्ता दोच्चंपि उग्गहं अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥४०॥

निग्गंथिं च णं गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंबलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा, कप्पइ से सागारकडं गहाय पवत्तिणीपायमूले ठवित्ता दोच्चंपि उग्गहं अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥४१॥

निग्गंथिं च णं वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खंतं समाणं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंबलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा कप्पइ से सागारकडं गहाय पवत्तिणीपायमूले ठवित्ता दोच्चंपि उग्गहं अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥४२॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा राओ वा वियाले वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्तए, नन्नत्थ एगेणं पुव्वपडिलेहिएणं सेज्जासंथारएणं ॥४३॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा राओ वा वियाले वा वत्थं वा पडिग्गहं वा कंवलं वा पायपुंछणं वा पडिग्गाहित्तए, नन्नत्थ एगाए हरियाहडियाए, सावि य परिभुत्ता वा धोया वा रत्ता वा घट्टा वा मट्ठा वा संपधूमिया वा ॥४४॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा, निग्गंथीण वा राओ वा, वियाले वा, अद्धाणगमणं एत्तए ॥४५॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा संखडिं वा संखडिपडियाए अद्धाणगमणं एत्तए ॥४६॥

नो कप्पइ निग्गंथस्स एगाणियस्स राओ वा वियाले वा वहिया वियारभूमिं वा, विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा । कप्पइ से अप्पविइयस्स वा अप्पतइयस्स वा, राओ वा, वियाले वा वहिया वियारभूमिं वा, विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥४७॥

नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए राओ वा वियाले वा वहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा । कप्पइ से अप्पविइयाए वा अप्पतइयाए वा अप्पचउत्थीए वा राओ वा वियाले वा वहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥४८॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पुरत्थिमेणं जाव अंगमगहाओ एत्तए, दक्खिणेणं जाव कोसंबीओ, पच्चत्थिमेणं जाव थूणाविसयाओ, उत्तरेणं जाव कुणालाविसयाओ एत्तए, एतावताव कप्पइ, एतावताव आरिए खेत्ते, णो से कप्पइ एत्तो वाहिं । तेण परं जत्थ नाणदंसणचरित्ताइं उस्सप्पंति–त्ति वेमि ॥४९॥

पढमो उद्देसो समत्तो ॥१॥

॥ बीओ उद्देसो ॥

उवस्सयस्स अंतो वगडाए सालीणि वा वीहीणि वा मुग्गाणि वा मासाणि वा तिलाणि वा कुलत्थाणि वा गोहूमाणि वा जवाणि वा जवजवाणि वा उक्खित्ताणि वा विक्खित्ताणि वा विइकिण्णाणि वा विप्पकिण्णाणि वा नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए ॥१॥

अह पुण एवं जाणिज्जा--(उवस्सयस्स अंतो वगडाए सालीणि वा०) नो उक्खित्ताइं नो विक्खित्ताइं नो विइकिण्णाइं नो विप्पकिण्णाइं (किन्तु) रासिकडाणि वा पुंजकडाणि वा भित्तिकडाणि वा कुलियाकडाणि वा लंछियाणि वा मुद्दियाणि वा पिहियाणि वा कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा हेमंतगिम्हासु वत्थए ॥२॥

अह पुण एवं जाणिज्जा (उवस्सयस्स अंतो वगडाए सालीणि वा०) नो रासिकडाइं, नो पुंजकडाइं, नो भित्तिकडाइं, नो कुलियाकडाइं, (किन्तु) कोट्ठाउत्ताणि वा, पल्लाउत्ताणि वा, मंचाउत्ताणि वा, मालाउत्ताणि वा ओलित्ताणि वा लित्ताणि वा, पिहियाणि वा लंछियाणि वा, मुद्दियाणि वा कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा वासावासं वत्थए ॥३॥

उवस्सयस्स अंतो वगडाए सुरावियडकुंभे वा, सोवीरवियडकुंभे वा उवनिक्खित्ते सिया, नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए। हुरत्था य उवस्सयं पडिलेहमाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ एगरायं वा दुरायं वा वत्थए, जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वसइ से संतरा छेए वा परिहारे वा ॥४॥

उवस्सयस्स अंतो वगडाए सीओदगवियडकुंभे वा उसिणोदगवियडकुंभे वा उवनिक्खित्ते सिया, नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमपि वत्थए। हुरत्था य उवस्सयं पडिलेहमाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ एगरायं वा दुरायं वा वत्थए, जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वसइ से संतरा छेए वा परिहारे वा ॥५॥

उवस्सयस्स अंतो वगडाए सव्वराईए जोई झियाएज्जा नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए, हुरत्था य उवस्सयं पडिलेहमाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ एगरायं वा दुरायं वा वत्थए, जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वसइ से संतरा छेए वा परिहारे वा ॥६॥

उवस्सयस्स अंतो वगडाए सव्वराईए पईवे पईवेज्जा नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदममि वत्थए। हुरत्था य उवस्सयं पडिलेहमाणे नो

लभेज्जा एवं से कप्पइ एगरायं वा दुरायं वा वत्थए, जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा-परं वसइ से संतरा छेए वा परिहारे वा ॥७॥

उवस्सयस्स अंतो वगडाए पिंडए वा लोयए वा खीरे वा दहिं वा णवणीए वा सप्पि वा तेल्ले वा फाणिए वा पूवे वा सक्कुली वा सिहरिणी वा उक्खित्ताणि वा विक्खित्ताणि वा विइकिण्णाणि वा विप्पइण्णाणि वा नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहालंदमवि वत्थए ॥८॥

अह पुण एवं जाणेज्जा–(उवस्सयस्स अंतो वगडाए पिंडए वा०) नो उक्खित्ताइं वा, नो विक्खित्ताइं वा नो विइकिण्णाइं वा नो विप्पकिण्णाइं वा (किन्तु) रासिकडाणि वा पुंजकडाणि वा भित्तिकडाणि वा कुलियाकडाणि वा लंछियाणि वा मुद्दियाणि वा पिहियाणि वा कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा हेमंतगिम्हासु वत्थए ॥९॥

अह पुण एवं जाणेज्जा (उवस्सयस्स अंतो वगडाए पिंडए वा०) नो रासिकडाणि वा नो पुंजकडाणि वा नो भित्तिकडाणि वा नो कुलियाकडाणि वा (किन्तु)कोट्ठाउत्ताणि वा पल्लाउत्ताणि वा मंचाउत्ताणि वा मालाउत्ताणि वा ओलित्ताणि वा विलित्ताणि वा लंछियाणि वा मुद्दियाणि वा पिहियाणि वा, कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा वासवासं वत्थए ॥१०॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं अहे आगमणगिहंसि वा वियडगिहंसि वा वंसीमूलंसि वा रुक्खमूलंसि वा अब्भावगासियंसि वा वत्थए ॥११॥

कप्पइ निग्गंथाणं अहे आगमणगिहंसि वा वियडगिहंसि वा वंसीमूलंसि वा रुक्खमूलंसि वा अब्भावगासियंसि वा वत्थए ॥१२॥

एगे सागारिए पारिहारिए, दो तिन्नि चत्तारि पंच सागारिया पारिहारिया, एगं तत्थ कप्पागं ठवित्ता अवसेसे निव्विसेज्जा ॥१३॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सागारियपिंडं बहिया अनीहडं असंसट्ठं वा पडिग्गाहित्तए ॥१४॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सागारियपिंडं बहिया नीहडं असंसट्ठं पडिगाहित्तए । कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सागारियपिंडं बहिया नीहडं संसट्ठं पडिगाहित्तए ॥१५॥

जो खलु निग्गंथो वा निग्गंथी वा सागारियपिंडं बहिया नीहडं असंसट्ठं संसट्ठं करेइ, करेंतं वा साइज्जइ से दुहओ वीइक्कममाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥१६॥

सागारियस्स आहडिया सागारिएण पडिग्गहिया तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥१७॥ सागारियस्स आहडिया सागारिएण अप्पडिग्गहिया तम्हा दावए एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥१८॥

सागारियस्स नीहडिया परेण अप्पडिग्गहिया तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए । सागारियस्स नीहडिया परेण पडिग्गहिया तम्हा दावए एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥१९॥

सागारियस्स अंसियाओ अविभत्ताओ अव्वोच्छिन्नाओ अव्वोगडाओ अणिज्जूढाओ तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ सागारियस्स अंसियाओ विभत्ताओ वोच्छिन्नाओ वोगडाओ णिज्जूढाओ तम्हा दावए एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥२०॥

सागारियस्स पूयाभत्ते उद्देसिए चेइए पाहुडियाए, सागारियस्स उवगरणजाए निट्ठिए निसिट्ठे पाडिहारिए, तं सागारिओ देज्जा, सागारियस्स परिजणो वा देज्जा तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥२१॥

सागारियस्स पूयाभत्ते उद्देसिए चेइए पाहुडियाए सागारियस्स उवगरणजाए निट्ठिए निसिट्ठे पाडिहारिए तं नो सागारिओ देज्जा, नो सागारियस्स परिजणो वा देज्जा सागारियस्स पूया देज्जा तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥२२॥

सागारियस्स पूयाभत्ते उद्देसिए चेइए पाहुडियाए सागारियस्स उवगरणजाए निट्ठिए निसिट्ठे अपाडिहारिए तं सागारिओ देइ सागारियपरिजणो वा देइ तम्हा दावए नो से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥२३॥

सागारियस्स पूयाभत्ते उद्देसिए चेइए पाहुडियाए सागारियस्स उवगणजाए निट्ठिए निसिट्ठे अपाडिहारिए तं नो सागारिओ देइ, नो सागारियस्स परिजणो वा देइ, सागारियस्स पूया देइ तम्हा दावए एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥२४॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं पंच वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा, तं जहा—जंगिए भंगिए साणए पोत्तए तिरीडपट्टे नामं पंचमे ॥२५॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं पंच रयहरणाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा, तंजहा—उण्णिए, उट्टिए, साणए, वच्चाचिप्पए, मुंजचिप्पए नामं पंचमे ॥२६॥

॥ बीओ उद्देसो समत्तो ॥२॥

॥ तइओ उद्देसो ॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं निग्गंथीणं उवस्सयंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा तुयट्टित्तए वा निद्दाइत्तए वा पयलाइत्तए वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारं आहरित्तए, वा उच्चारं वा पासवणं वा खेलं वा सिंघाणं वा परिट्ठवित्तए, सज्झायं वा करित्तए, झाणं वा झाइत्तए काउस्सग्गं वा करित्तए, ठाणं वा ठाइत्तए ॥१॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं निग्गंथउवस्सयंसि चिट्ठित्तए वा जाव काउस्सग्गं वा करित्तए ठाणं वा ठाइत्तए ॥२॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं सलोमाइं चम्माइं अहिट्ठित्तए ॥३॥

कप्पइ निग्गंथाणं सलोमाइं चम्माइं अहिट्ठित्तए, सेवि य परिभुत्ते नो चेव णं अपरिभुत्ते, सेवि य पाडिहारिए नो चेव णं अपाडिहारिए, सेवि य एगराइए नो चेव णं अणेगराइए ॥४॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा कसिणाइं चम्माइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥५॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अकसिणाइं चम्माइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥६॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा कसिणाइं वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा। कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अकसिणाइं वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥७॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अभिन्नाइं वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥८॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा भिन्नाइं वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं उग्गहणंतगं वा उग्गहपट्टगं वा धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥

कप्पइ निग्गंथीणं उग्गहणंतगं वा उग्गहपट्टगं वा धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥११॥

निग्गंथीए य गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्ठाए चेलट्ठे समुप्पज्जेज्जा, नो से कप्पइ अप्पणो नीसाए चेलं पडिग्गाहित्तए, कप्पइ से पवत्तिणीणीसाए चेलं पडिग्गाहित्तए। नो य से पवित्तिणी सामाणा सिया जे से तत्थ सामाणे आयरिए

वा उवज्झाए वा पवत्तए वा थेरे वा गणी वा गणहरे वा गणावच्छेयए वा जं चऽन्नं पुरओ कट्टु विहरइ कप्पइ से तन्नीसाए चेलं पडिग्गाहित्तए ॥१२॥

निग्गंथस्स णं तप्पढमयाए संपव्वयमाणस्स कप्पइ रयहरणगोच्छगपडिग्गहमायाए तिहिं कसिणेहिं वत्थेहिं आयाए संपव्वइत्तए, से य पुव्वोवट्ठिए सिया एवं से नो कप्पइ रयहरणगोच्छगपडिग्गहमायाए तिहिं कसिणेहिं वत्थेहिं आयाए संपव्वइत्तए, कप्पइ से अहापडिग्गहियाइं वत्थाइं गहाय आयाए संपव्वइत्तए ॥१३॥

निग्गंथीए णं तप्पढमयाए संपव्वयमाणीए कप्पइ रयहरणगोच्छगपडिग्गहमायाए चउहिं कसिणेहिं वत्थेहिं आयाए संपव्वइत्तए। सा य पुव्वोवट्ठिया सिया एवं से नो कप्पइ रयहरणगोच्छगपडिग्गहमायाए चउहिं कसिणेहिं वत्थेहिं आयाए संपव्वइत्तए, कप्पइ से अहापडिग्गहियाइं वत्थाइं गहाय आयाए संपव्वइत्तए ॥१४॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पढमसमोसरणुद्देसपत्ताइं चेलाइं पडिग्गाहित्तए। कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा दोच्चसमोसरणुद्देशपत्ताइं चेलाइं पडिग्गाहित्तए ॥१५॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहारायणियाए चेलाइं पडिग्गाहित्तए ॥१६॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहारायणियाए सेज्जासंथारए पडिग्गाहित्तए ॥१७॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अहारायणियाए किइकम्मं करित्तए ॥१८॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अंतरागिहंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा तुयट्टित्तए वा निदाइत्तए व पयलाइत्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारं आहरित्तए, उच्चारं वा पासवणं वा खेलं वा सिंघाणं वा परिट्ठवित्तए, सज्झायं वा करित्तए, झाणं वा झाइत्तए, काउस्सग्गं वा करित्तए, ठाणं वा ठाइत्तए। अह पुण एवं जाणेज्जा वाहिए जराजुण्णे तवस्सी दुब्बले किलंते मुच्छिज्ज वा पवडिज्ज वा एवं से कप्पइ अंतरागिहंसि चिट्ठित्तए वा जाव ठाणं वा ठाइत्तए ॥१९॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अंतरागिहंसि जाव चउगाहं वा पंचगाहं वा आइक्खित्तए वा विभावित्तए वा किट्टित्तए वा पवेइत्तए वा नन्नत्थ एगणाएण वा एगवागरणेण वा एगगाहाए वा एगसिलोएण वा, सेवि य ठिच्चा नो चेव णं अट्ठिच्चा ॥२०॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा अंतरागिहंसि इमाइं पंच महव्वयाइं सभावणाइं आइक्खित्तए वा, विभावित्तए वा किट्टित्तए वा पवेइत्तए वा, नन्नत्थ एगनाएण वा जाव एगसिलोएण वा, सेवि य ठिच्चा नो चेव णं अट्ठिच्चा ॥२१॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पाडिहारियं सागारियसंतयं सेज्जासंथारयं आयाए अपडिहट्टु संपव्वइत्तए ॥२२॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पाडिहारियं सागारियसंतयं सिज्जासंथारयं आयाए अविकरणं कट्टु संपव्वइत्तए ॥२३॥

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पाडिहारियं सागारियसंतयं सेज्जासंथारयं आयाए विकरणं कट्टु संपव्वइत्तए ॥२४॥

इह खलु निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पाडिहारिए सागारियसंतए सेज्जासंथारए विप्पणसिज्जा से य अणुगवेसियव्वे सिया, से य अणुगवेस्समाणे लभेज्जा तस्सेव पडिदायव्वे सिया, से य अणुगवेस्समाणे नो लभेज्जा एवं से कप्पइ दोच्चंपि उग्गहं अणुन्नवित्ता परिहारं परिहरित्तए ॥२५॥

जद्दिवसं समणा निग्गंथा सेज्जासंथारयं विप्पजहंति तद्दिवसं अवरे समणा निग्गंथा हव्वमागच्छेज्जा सच्चेव उग्गहस्स पुव्वाणुण्णवणा चिट्ठइ अहालंदमवि उग्गहे ॥

अत्थि या इत्थ केइ उवस्सयपरियावन्नए अचित्ते परिहरणारिहे सच्चेव उग्गहस्स पुव्वाणुण्णवणा चिट्ठइ अहालंदमवि उग्गहे ॥२७॥

से वत्थुसु अव्वावडेसु अव्वोगडेसु अपरपरिग्गहिएसु अमरपरिग्गहिएसु सच्चेव उग्गहस्स पुव्वाणुण्णवणा चिट्ठइ अहालंदमवि उग्गहे ॥२८॥

से वत्थुसु वावडेसु वोगडेसु परपरिग्गहिएसु भिक्खुभावस्स अट्ठाए दोच्चंपि उग्गहे अणुण्णवेयव्वे सिया अहालंदमवि उग्गहे ॥२९॥

से अणुकुड्डेसु वा अणुभित्तिसु वा अणुचरियासु वा अणुफलिहासु वा अणुपंथेसु वा अणुमेरासु वा सच्चेव उग्गहस्स पुव्वाणुण्णवणा अहालंदमवि उग्गहे ॥ ३०॥

से गामस्स वा जाव रायहाणीए वा बहिया सेण्णं संनिविट्ठं पेहाए कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तद्दिवसं भिक्खायरियाए गंतुं पडिनियत्तए । नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवाइणावित्तए, जो खलु निग्गंथो वा निग्गंथी वा तं रयणिं तत्थेव उवाइणावेइ, उवाइणावंतं वा साइज्जइ, से दुहओवि अइक्कममाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥३१॥

से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सकोसं जोयणं उग्गहं ओगिण्हित्ता णं चिट्ठित्तए ॥३२॥

॥ तइओ उद्देसो समत्तो ॥३॥

। चउत्थो उद्देसो ।

तओ अणुग्घाइया पण्णत्ता तंजहा—हत्थकम्मं करेमाणे १, मेहुणं पडिसेवमाणे २, राइभोयणं भुंजमाणे ३ ॥१॥

तओ पारंचिया पण्णत्ता, तंजहा—दुट्ठे पारंचिए १, पमत्ते पारंचिए २, अन्नमन्नं करेमाणे पारंचिए ३ ॥२॥

तओ अणवट्ठप्पा पण्णत्ता, तंजहा—साहम्मियाणं तेण्णं करेमाणे १, अन्नधम्मियाणं तेण्णं करेमाणे २, हत्थादालं दलमाणे ३ ॥३॥

तओ नो कप्पंति पव्वावित्तए तंजहा—पंडए १, वाइए २, कीवे ३ ॥ सू० ४ ॥ एवं मुंडावित्तए ॥ सू० ५ ॥ सिक्खावित्तए ॥ सू० ६ ॥ उवट्ठावित्तए ॥ सू० ७ ॥ संभुंजित्तए ॥ सू० ८ ॥ संवासित्तए ॥ सू० ९ ॥

तओ नो कप्पंति वाइत्तए, तंजहा—अविणीए, विगइपडिबद्धे, अविओसवियपाहुडे ॥

तओ कप्पंति वाइत्तए, तंजहा—विणीए, नोविगइपडिबद्धे, विओसवियपाहुडे ।११।

तओ दुस्सन्नप्पा पण्णत्ता, तंजहा—दुट्ठे, मूढे, वुग्गहिए ॥ १२ ॥

तओ सुसण्णप्पा पण्णत्ता, तंजहा—अदुट्ठे, अमूढे, अव्वुग्गहिए ॥१३॥

निग्गंथिं च णं गिलायमाणिं पिया वा भाया वा पुत्तो वा पलिस्सएज्जा तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ता, आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥१४॥

निग्गंथं च णं गिलायमाणं माया वा भगिणी वा धूया वा पलिस्सएज्जा, तं च निग्गंथे साइज्जेज्जा मेहुणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥

नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीणं वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पढमाए पोरिसीए पडिग्गाहित्ता पच्छिमं पोरिसिं उवाइणावित्तए, से य आहच्च उवाइणाविए सिया तं नो अप्पणा भुंजिज्जा, नो अन्नेसिं अणुप्पएज्जा, एगंते बहुफासुए थंडिले पडिलेहित्ता पमज्जित्ता परिट्ठवेयव्वे सिया, तं अप्पणा भुंजमाणे अन्नेसिं वा दलमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥१६॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा परं अद्धजोयणमेराए उवाइणावित्तए, से य आहच्च उवाइणाविए सिया तं नो अप्पणा भुंजिज्जा, नो अन्नेसिं अणुप्पएज्जा, एगंते बहुफासुए थंडिले पडिलेहित्ता पमज्जित्ता परिट्ठवेयव्वे सिया, तं अप्पणा भुंजमाणे अन्नेसिं वा दलमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥१७॥

निग्गंथेण य गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठेणं अन्नयरे अचित्ते अणेसणिज्जे पाणभोयणे पडिग्गाहिए सिया, अत्थि या इत्थ केइ सेहतराए अणुवट्ठावियए कप्पइ से तस्स दाउं वा अणुप्पदाउं वा, नत्थि या इत्थ केइ सेहतराए अणुवट्ठावियए तं नो अप्पणा भुंजिज्जा नो अन्नेसिं दावए, एगंते बहुफासुए थंडिले पडिलेहित्ता पमज्जित्ता परिट्ठवेयव्वे सिया ॥१८॥

जे कडे कप्पट्ठियाणं कप्पइ से अकप्पट्ठियाणं, नो से कप्पइ कप्पट्ठियाणं, जे कडे अकप्पट्ठियाणं णो से कप्पइ कप्पट्ठियाणं कप्पइ से अकप्पट्ठियाणं, कप्पे ठिया कप्पट्ठिया, अकप्पे ठिया अकप्पट्ठिया ॥१९॥

भिक्खू य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा पवत्तयं वा थेरं वा गणिं वा गणहरं वा गणावच्छेयगं वा अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा पवत्तयं वा थेरं वा गणिं वा गणहरं वा गणावच्छेयगं वा अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं उपसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥२०॥

गणावच्छेयए य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ गणावच्छेयगस्स गणावच्छेयगत्तं अणिक्खिवित्ता अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ गणावच्छेयगस्स गणावच्छेयगत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, णो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा पवत्तयं वा थेरं वा गणिं वा गणहरं वा गणावच्छेयगं वा अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से णो वियरेज्जा एवं से णो कप्पइ अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥२१॥

आयरियउवज्झाए य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए नो से कप्पइ आयरियउवज्झायस्स आयरियउवज्झायत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आयरियउवज्झायस्स आयरियउवज्झायत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता

आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥२२॥

भिक्खू य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावछेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं लभेज्जा, एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं नो लभेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥२३॥

गणावच्छेयए य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए णो से कप्पइ गणावच्छेयत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से गणावच्छेयत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं लभेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं नो लभेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ।२४।

आयरियउवज्झाए य गणाओ अवक्कम्म इच्छेज्जा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए णो से कप्पइ आयरियउवज्झायत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं गणं संभोगपडियाए, उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आयरियउवज्झायत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं गणं संभोगपडियाए

उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं लभेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, जत्थुत्तरियं धम्मविणयं नो लभेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं गणं संभोगपडियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ॥२५॥

भिक्खू य इच्छेज्जा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, णो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, नो से कप्पइ तेसिं कारणं अदीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से तेसिं कारणं दीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए ॥२६॥

गणावच्छेयए य इच्छेज्जा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए नो से कप्पइ गणावच्छेयगत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से गणावच्छेयगत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, नो से कप्पइ तेसिं कारणं अदीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झाय उद्दिसावित्तए, कप्पइ से तेसिं कारणं दीवित्ता अण्ण आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए ॥२७॥

आयरिय–उवज्झाए य इच्छिज्जा अन्नं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए नो से कप्पइ आयरियउवज्झायत्तं अणिक्खिवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावितए, कप्पइ से आयरियउवज्झायत्तं णिक्खिवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, णो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेयगं वा अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, नो से कप्पइ

तेसिं कारणं अदीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए, कप्पइ से तेसिं कारणं दीवित्ता अण्णं आयरियउवज्झायं उद्दिसावित्तए ॥२८॥

भिक्खू य राओ वा वियाले वा आहच्च वीसुंभिज्जा, तं च सरीरगं केइ वेयावच्चकरे भिक्खू इच्छिज्जा एगंते बहुफासुए थंडिले परिट्ठवित्तए, अत्थि य इत्थ केइ सागारियसंतए उवगरणजाए अचित्ते परिहरणारिहे कप्पइ से सागारियकडं गहाय तं सरीरगं एगंते बहुफासुए थंडिले परिट्ठवित्ता तत्थेव उवनिक्खियव्वे सिया ॥२९॥

भिक्खू य अहिगरणं कट्टु तं अहिगरणं अविओसवित्ता नो से कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा णिक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, गामाणुगामं वा दूइज्जित्तए, गणाओ गणं संकमित्तए, वासावासं वा वत्थए, जत्थेव अप्पणो आयरियं उवज्झायं पासेज्जा, बहुस्सुयं बब्भागमं तस्संतिए आलोइज्जा पडिक्कमिज्जा निंदिज्जा गरहिज्जा विउट्टेज्जा विसोहेज्जा अकरणाए अब्भुट्ठिज्जा अहारिहं तवोकम्मं पायच्छित्तं पडिवज्जेज्जा, से य सुएण पट्ठविए आइयव्वे सिया, से य सुएण नो पट्ठविए नो आइयव्वे सिया, से य सुएण पट्ठविज्जमाणं नो आइयइ से निज्जूहियव्वे सिया ॥३०॥

परिहारकप्पट्ठियस्स णं भिक्खुस्स कप्पइ आयरिय–उवज्झाएणं तद्दिवसं एगगिहंसि पिंडवायं दवावित्तए, तेण परं णो से कप्पइ असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा दाउं वा अणुप्पदाउं वा, कप्पइ से अन्नयरं वेयावडियं करित्तए, तं जहा-उट्ठावणं वा निसीयावणं वा तुयट्टावणं वा उच्चार-पासवण-खेल-सिंघाणविगिंचणं वा विसोहणं वा करित्तए, अह पुण एवं जाणिज्जा–छिन्नावाएसु पंथेसु आउरे झिंझिए पिवासिए तवस्सी दुब्बले किलंते मुच्छिज्ज वा पवडिज्ज वा, एवं से कप्पइ असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा दाउं वा अणुप्पदाउं वा ॥ ३१॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाओ पंच महानईओ उद्दिट्ठाओ गणियाओ वंजियाओ अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा, तंजहा–गंगा १, जउणा २, सरऊ ३, कोसिया ४, मही ५ ॥३२॥

अह पुण एवं जाणिज्जा एरवई कुणालाए जत्थ चक्किया एगं पायं जले किच्चा एगं पायं थले किच्चा एवं से कप्पइ अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा, एवं नो चक्किया एवं णं नो कप्पइ अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा ॥३३॥

से तणेसु वा तणपुंजेसु वा पलालेसु वा पलालपुंजेसु वा अप्पंडेसु अप्पपाणेसु अप्पबीएसु अप्पहरिएसु अप्पुस्सेसु अप्पुत्तिंग-पणग-दगमट्टिय-मक्कडगसंताणगेसु अहे सवणमायाए नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तहप्पगारे उवस्सए हेमंतगिम्हासु वत्थए ॥३४॥

से तणेसु वा जाव-संताणएसु उप्पिं सवणमायाए कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तहप्पगारे उवस्सए हेमंतगिम्हासु वत्थए ॥३५॥

से तणेसु वा जाव संताणएसु अहे रयणिमुक्कमउडेसु नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तहप्पगारे उवस्सए वासावासं वत्थए ॥३६॥

से तणेसु वा जाव संताणएसु वा उप्पिं रयणिमुक्कमउडेसु कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तहप्पगारे उवस्सए वासावासं वत्थए ॥३७॥

॥ चउत्थो उद्देसो समत्तो ॥४॥

। पञ्चमोद्देशः ।

देवे य इत्थिरूवं विउव्वित्ता निग्गंथं पडिग्गाहिज्जा, तं च निग्गंथे साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥१॥

देवे य पुरिसरूवं विउव्वित्ता निग्गंथिं पडिग्गाहिज्जा, तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा मेहुणपडिसेवणपत्ता आवज्जइ चाउम्मासियं अणुग्घाइयं ॥२॥

देवी य इत्थिरूवं विउव्वित्ता निग्गंथं पडिग्गाहिज्जा, तं च निग्गंथे साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥३॥

देवी य पुरिसरूवं विउव्वित्ता निग्गंथिं पडिग्गाहिज्जा, तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ता आवज्जइ चाउम्मासियं अणुग्घाइयं ॥४॥

भिक्खू य अहिगरणं कट्टु तं अहिगरणं अविओसवित्ता इच्छिज्जा अन्नं गणं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, कप्पइ तस्स पंचराइंदियं छेयं कट्टु परिनिव्वविय परिनिव्वविय दोच्चंपि तमेव गणं पडिणिज्जाएयव्वे सिया जहा वा तस्स गणस्स पत्तियं सिया ॥५॥

भिक्खू य उग्गयवित्तिए अणत्थमियसंकप्पे संथडिए णिव्वितिगिच्छे असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्ता आहारं आहारेमाणे अह पच्छा जाणिज्जा—अणुग्गए सूरिए, अत्थमिए वा, जं च आसयंसि जं च पाणिंसि जं च पडिग्गहे तं विगिंचमाणे वा विसोहेमाणे वा नो अइक्कमइ, तं अप्पणा भुंजमाणे अण्णेसिं वा दलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥६-१॥

भिक्खू य उग्गयवित्तिए अणत्थमियसंकप्पे संथडिए वितिगिच्छासमावन्ने असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्ता आहारं आहारेमाणे जाव अन्नेसिं वा दलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥७-२॥

भिक्खू य उग्गयवित्तिए अणत्थमियसंकप्पे असंथडिए निव्वितिगिच्छे असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्ता आहारं आहारेमाणे जाव अन्नेसिं वा दलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ।८-३।

भिक्खू य उग्गयवित्तिए अणत्थमियसंकप्पे असंथडिए वितिगिच्छासमावन्ने असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहित्ता आहारं आहारेमाणे जाव अन्नेसिं वा दलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥९-४॥

इह खलु निग्गंथस्स वा निग्गंथीए वा राओ वा वियाले वा सपाणे सभोयणे उग्गाले आगच्छेज्जा, तं विगिंचमाणे वा विसोहेमाणे वा नो अइक्कमइ, तं उग्गिलित्ता पच्चोगिलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥१०॥

निग्गंथस्स वा गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठस्स अंतो पडिग्गहंसि पाणाणि वा बीयाणि वा रए वा परियावज्जेज्जा तं च संचाएइ विगिंचित्तए वा विसोहित्तए वा तं पुव्वामेव लाइय विसोहिय विसोहिय तओ संजयामेव भुंजेज्ज वा पिवेज्ज वा, तं च नो संचाएइ विगिंचित्तए वा विसोहित्तए वा तं नो अप्पणा भुंजिज्जा नो अन्नेसिं दावए, एगंते बहुफासुए थंडिले पडिलेहित्ता पमज्जित्ता परिट्ठवेयव्वे सिया ॥११॥

निग्गंथस्स य गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठस्स अंतो पडिग्गहंसि दगे वा दगरए वा दगफुसिए वा परियावज्जेज्जा, से य उसिणे भोयणजाए भोत्तव्वे सिया, से य सीए भोयणजाए तं नो अप्पणा भुंजिज्जा नो अन्नेसिं दावए, एगंते बहुफासुए थंडिले परिट्ठवेयव्वे सिया ॥१२॥

निग्गंथीए राओ वा वियाले वा उच्चारं वा पासवणं वा विगिंचमाणीए वा विसोहेमाणीए वा अन्नयरे पसुजाइए वा पक्खिजाइए वा अन्नयरं इंदियजायं परामुसेज्जा, तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा, हत्थकम्मपडिसेवणपत्ता आवज्जइ चाउम्मासियं अणुग्घाइयं ॥१३॥

निग्गंथीए राओ वा वियाले वा उच्चारं वा पासवणं वा विगिंचमाणीए वा विसोहेमाणीए वा अन्नयरे पसुजाइए वा पक्खिजाइए वा अन्नयरंसि सोयंसि ओगाहिज्जा, तं च निग्गंथी साइज्जेज्जा, मेहुणपडिसेवणपत्ता आवज्जइ चाउम्मासियं अणुग्घाइयं ॥१४॥

नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए होत्तए ॥१५॥

नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥१६॥

नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥१७॥

नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए गामाणुगामं दूइज्जित्तए वा वासावासं वा वत्थए ॥१८॥

नो कप्पइ निग्गंथीए अचेलियाए होत्तए ॥१९॥

नो कप्पइ निग्गंथीए अपाइयाए होत्तए ॥२०॥

नो कप्पइ निग्गंथीए वोसट्ठकाइयाए होत्तए ॥२१॥

नो कप्पइ निग्गंथीए वहिया गामस्स वा णगरस्स वा खेडस्स वा कब्बडस्स वा पट्टणस्स वा मडंवस्स वा आगरस्स वा दोणमुहस्स वा आसमस्स वा सण्णिवेसस्स वा उड्ढं वाहाओ पगिज्झिय पगिज्झिय सूराभिमुहीए एगपाइयाए ठिच्चा आयावणाए आयावित्तए, कप्पइ से उवस्सयस्स अंतो वगडाए संघाडिपडिवद्धाए पलंबियवाहियाए समतलपाइयाए ठिच्चा आयावणाए आयावित्तए ॥२२॥

नो कप्पइ निग्गंथीए ठाणायइयाए होत्तए ॥२३॥ नो कप्पइ निग्गंथीए पडिमट्ठाइयाए होत्तए ॥ सू० २४ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए णिसज्जियाए होत्तए ॥ सू० २५ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए उक्कुडुगासणियाए (ठाणुक्कुडियाए) होत्तए ॥ सू० २६ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए वीरासणियाए होत्तए ॥ सू० २७ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए दंडासणियाए होत्तए ॥ सू० २८ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए लगंडासणियाए होत्तए ॥ सू० २९ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए एगपासियाए होत्तए ॥ सू० ३० ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए उत्ताणासणियाए होत्तए ॥ सू० ३१ ॥ नो कप्पइ निग्गंथीए ओमंथियाए होत्तए ॥सू० ३२॥ नो कप्पइ निग्गंथीए अंबखुज्जियाए होत्तए ॥ सू० ३३ ॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं आकुंचणपट्टगं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ ३४ ॥

कप्पइ निग्गंथाणं आकुंचणपट्टगं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ ३५ ॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं सावस्सयंसि आसणंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा ॥३६॥

कप्पइ निग्गंथाणं सावस्सयंसि आसणंसि चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा ॥ ३७ ॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं सविसाणंसि पीढंसि वा फलगंसि वा चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा ॥ ३८ ॥ कप्पइ निग्गंथाणं सविसाणंसि पीढंसि वा फलगंसि वा चिट्ठित्तए वा निसीइत्तए वा ॥ ३९ ॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं सवेंटगं लाउयं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ ४० ॥
कप्पइ निग्गंथाणं सवेंटगं लाउयं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ ४१॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं सवेंटियं पायकेसरियं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥४२॥

कप्पइ निग्गंथाणं सवेंटियं पायकेसरियं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥४३॥

नो कप्पइ निग्गंथीणं दारुदंडयं पायपुंछणं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥४४॥
कप्पइ निग्गंथाणं दारुदंडयं पायपुंछणं धारित्तए वा परिहरित्तए वा ॥ ४५ ॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अन्नमन्नस्स मोयं आपिवित्तए वा आयमित्तए वा, नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं ॥ ४६ ॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परियासियं भोयणजायं जाव तयप्पमाणमेत्तं वा भूइप्पमाणमेत्तं वा तोयविंदुप्पमाणमेत्तं वा आहारं आहरित्तए, नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहि ॥ ४७ ॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परिवासिएणं आलेवणजाएणं आलिंपित्तए वा विलिंपित्तए वा, नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं ॥ ४८ ॥

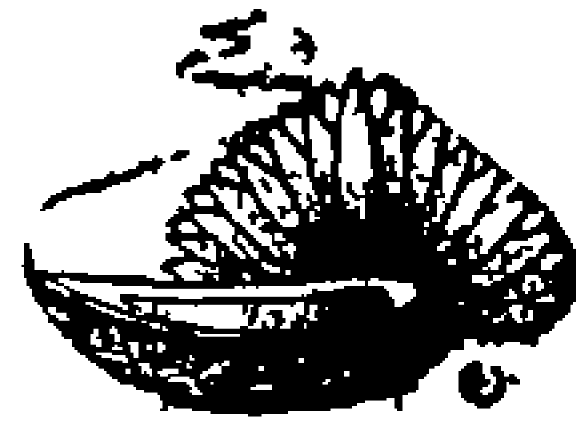
नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परिवासिएण तेल्लेण वा घएण वा णवणीएण वा वसाए वा गायाइं अब्भंगित्तए वा मक्खित्तए वा, नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं ॥ ४९ ॥

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परिवासिएण कक्केण वा लोद्धेण वा पधूवणेण वा अन्नयरेण वा आलेवणजाएण गायाइं उव्वलित्तए वा उव्वट्टित्तए वा, नन्नत्थ गाढागाढेहिं रोगायंकेहिं ॥ ५० ॥

परिहारकप्पट्टिए भिक्खू बहिया थेराण वेयावडियाए गच्छेज्जा, से य आहच्च अइक्कमिज्जा, तं च थेरा जाणिज्जा अप्पणो आगमेणं अन्नेसिं वा अंतिए सुच्चा, तओ पच्छा तस्य अहालहुस्सए नामं ववहारे पट्ठवेयव्वे सिया ॥५१॥

निग्गंथीए य गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्पविट्ठाए अन्नयरे पुलागभत्ते पडिग्गाहिए सिया, सा य संथरिज्जा कप्पइ से तद्दिवसं तेणेव भत्तट्ठेणं पज्जोसवित्तए, नो से कप्पइ दुच्चंपि गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए पविसित्तए, सा य नो संथरिज्जा एवं से कप्पइ दुच्चंपि गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए पविसित्तए ॥ ५२ ॥

॥ पंचमो उद्देसो समत्तो ॥५॥

॥ षष्ठोद्देशकः ॥

नो कप्पइ णिग्गंथाण वा णिग्गंथीण वा इमाइं छ अवयणाइं वदित्तए, तं जहा–अलियवयणे, हीलियवयणे, खिंसियवयणे, फरुसवयणे, गारत्थियवयणे, विउसवियं वा पुणो उदीरित्तए ॥१॥

कप्पस्स छ पत्थारा पन्नत्ता, तंजहा–पाणाइवायस्स वायं वयमाणे, मुसावायस्स वायं वयमाणे, अदिन्नादाणस्स वायं वयमाणे, अविरइयावायं वयमाणे, अपुरिसवायं वयमाणे, दासवायं वयमाणे, इच्चेते छ कप्पस्स पत्थारे पत्थारेत्ता सम्मं अपडिपूरेमाणे तट्ठाणपत्ते सिया ॥२॥

णिग्गंथस्स य अहे पायंसि खाणू वा कंटए वा हीरए वा सक्करे वा परियावज्जेज्जा तं च णिग्गंथे नो संचाएइ नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा तं णिग्गंथी णीहरमणी वा विसोहेमाणी वा णाइक्कमइ ॥३॥

णिग्गंथस्स य अच्छिंसि पाणे वा वीए वा रए वा परियावज्जेज्जा तं च णिग्गंथे नो संचाएइ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा तं णिग्गंथी णीहरमाणी वा विसोहेमाणी वा णाइक्कमइ ॥४॥

निग्गंथीए य अहे पायंसि खाणू वा कंटए वा हीरए वा सक्करए वा परियावज्जेज्जा, तं च णिग्गंथी णो संचाएइ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा तं च णिग्गंथे नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा णाइक्कमइ ॥५॥

णिग्गंथीए अच्छिंसि पाणे वा वीए वा रए वा परियावज्जेज्जा तं च णिग्गंथी णो संचाएइ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा तं च णिग्गंथे णीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा णाइक्कमइ ॥६॥

णिग्गंथे णिग्गंथिं दुग्गंसि वा विसमंसि वा पव्वयंसि वा पक्खलमाणिं वा पवडमाणिं वा गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा णाइक्कमइ ॥७॥

णिग्गंथे णिग्गंथिं सेयंसि वा पंकंसि वा पणगंसि वा उदगंसि वा ओकसमाणिं वा ओवुड्डमाणिं वा गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा णाइक्कमइ ॥८॥

णिग्गंथे णिग्गंथिं णावं आरोहमाणिं वा ओरोहमाणिं वा गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा णाइक्कमइ ॥९॥

खित्तचित्तं निग्गंथिं निग्गंथे निण्हमाणे वा अवलंवमाणे वा णाइक्कमइ ॥१०॥

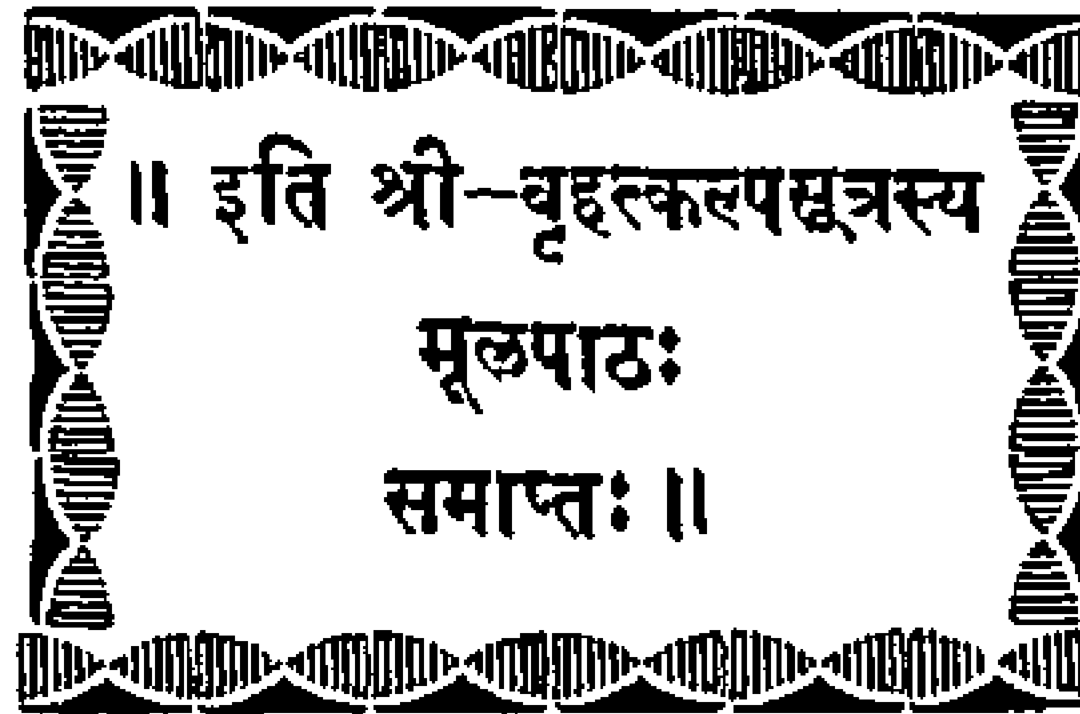
एवं दित्तचित्तं० ॥११॥ जक्खाइट्ठ० ॥१२॥ उम्मायपत्तं० ॥१३॥ उवसग्गपत्तं णिग्गंथिं थिग्गंथे गिण्हमाणे वा अवलंवमाणे वा नाइक्कमइ ॥१४॥

साहिगरणं ॥१५॥ सपायच्छित्तं ॥१६॥ भत्तपाणपडियाइक्खियं ॥१७॥ अट्ठजायं निग्गंथिं णिग्गंथे निण्हमाणे वा अवलंवमाणे वा णाइक्कमइ ॥१८॥

छ कप्पस्स पलिमंथू पन्नत्ता, तं जहा–कोकुइए संजमस्स पलिमंथू १, मोहरिए सच्चवयणस्स पलिमंथू २, तिंतिणिए एसणागोयरस्स पलिमंथू ३, चक्खुलोलए इरियावहियाए पलिमंथू ४, इच्छालोलुए मुत्तिमग्गस्स पलिमंथू ५, भिज्जाणियाणकरणं सिद्धिमग्गस्स पथिमंथू, सव्वत्थ भगवया अणियाणया पसत्था ६ ॥१९॥

छव्विहा कप्पट्ठिई पण्णत्ता तंजहा–सामाइयसंजयकप्पट्ठिई १, छेओवट्ठावणियसंजयकप्पट्ठिई २, णिव्विसमाणकप्पट्ठिई ३, णिव्विट्ठकाइयकप्पट्ठिई ४, जिणकप्पट्ठिई ५, थेरकप्पट्ठिई ६, त्ति वेमि ॥२०॥

॥ कप्पस्स छट्ठो उद्देसो समत्तो ॥६॥

॥ इति श्री–बृहत्कल्पसूत्रस्य
मूलपाठः
समाप्तः ॥